

Sir Benfro

Aseiad Llesiant

Cysylltwch â ni: Dros y Ffôn:

01437 775858

01437 776252

Trwy E-bost:

PSB@pembrokeshire.gov.uk

Statws: **Fersiwn derfynol**

Cymeradwywyd gan BGC:

15/03/22

Dyddiad cyhoeddi: **Mai 2022**

Mae **Fersiwn Hawdd ei Darllen** o'r ddogfen hon ar gael ar gais gan Gyngor Sir Penfro.

**LLESIANT
CENEDLAETHAU'R DYFODOL
WELL-BEING OF
FUTURE GENERATIONS**

Pembrokeshire Public Services Board
Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Benfro

CYNNWYS

Rhagair	4
Cyflwyniad	5
Crynodeb Gweithredol	22
Crynodeb o'r Canfyddiadau allweddol	23
Themâu Rhanbarthol Allweddol	28
Matrics Sgorio	29
Cyd-destun	33
Cyd-destun Sir Benfro	34
Effaith Covid-19	47
Tlodi	55
Archwilio Themâu	
Economi	62
Iechyd a Gofal Cymdeithasol	84
Tai	106
Yr Amgylchedd a Newid Hinsawdd	122
Addysg a Dysgu	154
Cymunedau Diogel, Cydlynol a Chydnerth	170
Diwylliant a Hamdden	194
Camau Nesaf	208

RHAGAIR

Mae'n bleser gennyf gyflwyno'r ail Asesiad Llesiant ar gyfer Sir Benfro a gynhyrchwyd gan Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Benfro (BGC).

Mae BGC Sir Benfro yn bartneriaeth statudol a sefydlwyd trwy ofynion a nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru). Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i sefydliadau cyhoeddus a thrydydd sector allweddol ym mhob ardal awdurdod lleol ddod at ei gilydd a ffurfio BGC a chydweithio i wella llesiant economaidd, amgylcheddol, cymdeithasol a diwylliannol ei ardal a'r cymunedau sy'n rhan o'r ardal.

Mae'r Asesiad Llesiant yn edrych ar y materion allweddol i bobl a chymunedau yn Sir Benfro, ar draws pob agwedd ar lesiant, trwy ddadansoddi data allweddol, ffynonellau gwybodaeth ac ymchwil, ymgysylltu â dinasyddion a rhanddeiliaid, ac ystyried tueddiadau'r dyfodol.

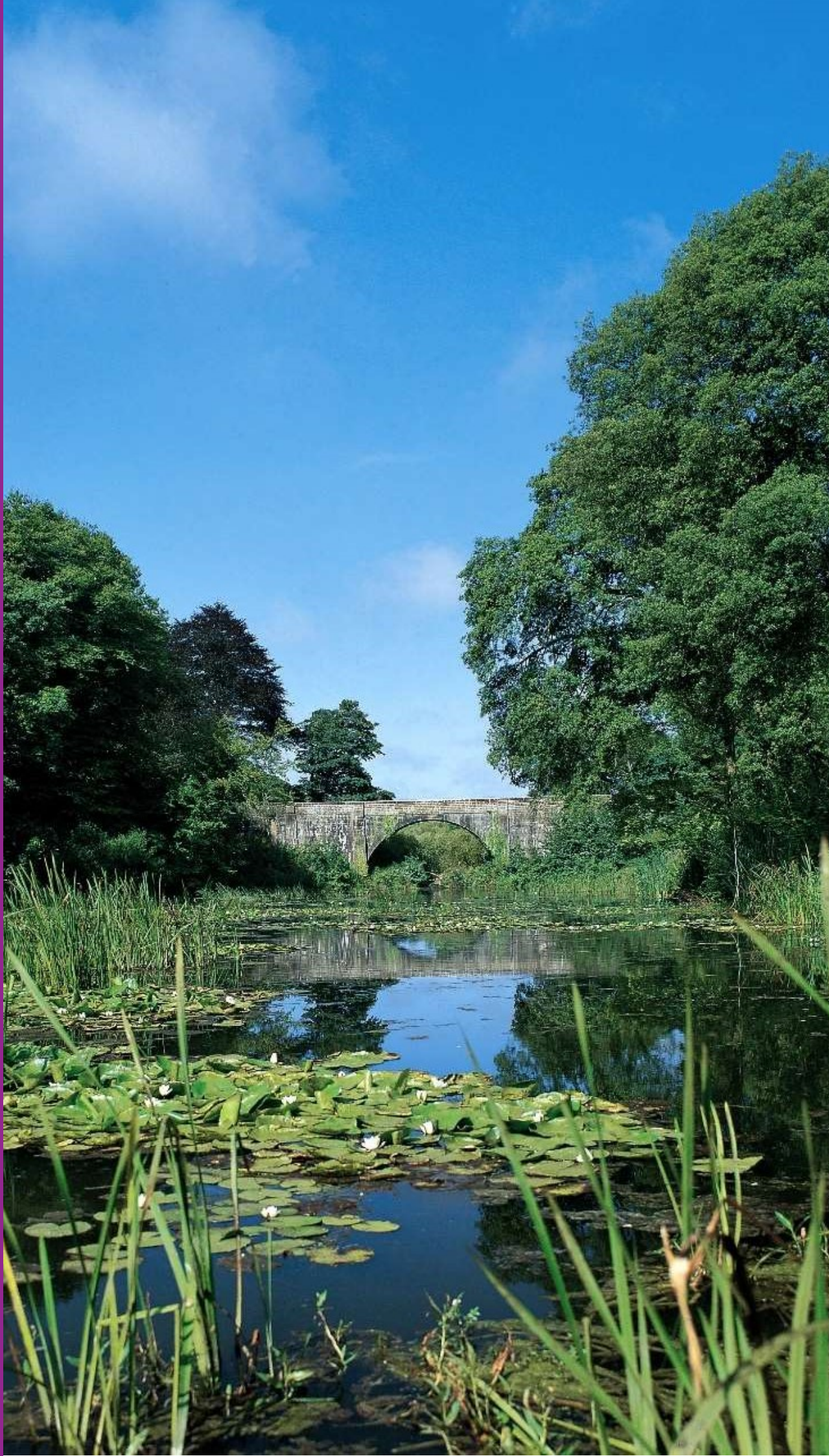
Mae'n ofynnol i'r BGC gynhyrchu ei Gynllun Llesiant nesaf erbyn Mai 2023. Mae'r Asesiad Llesiant yn rhan hanfodol o'r broses hon gan ei fod yn darparu'r sylfaen dystiolaeth sy'n galluogi'r BGC i nodi, blaenoriaethu a chytuno ar yr amcanion ar gyfer y Cynllun Llesiant nesaf, a'r camau y credwn y dylem eu cymryd i wella llesiant yn Sir Benfro.

Os hoffech gael mwy o wybodaeth am yr Asesiad Llesiant, y Cynllun Llesiant neu'n fwy cyffredinol am waith y BGC, cysylltwch â Nick Evans, Rheolwr Polisi Corfforaethol a Phartneriaethau yn nicholas.evans@pembrokeshire.gov.uk neu ewch i dudalennau gwe BGC Sir Benfro yma: [Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus – Cyngor Sir Benfro](#)

Tegryn Jones

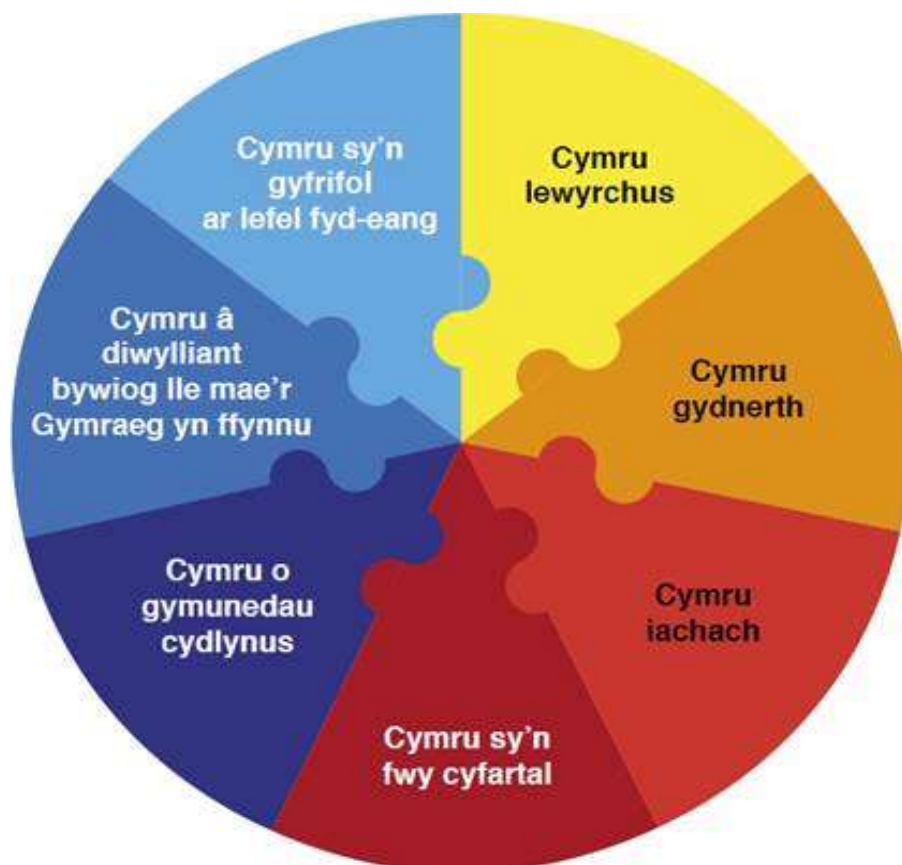
Cadeirydd Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Sir Benfro

CYFLWYNIAD

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yw deddfwriaeth flaenllaw Llywodraeth Cymru a ddyluniwyd i wneud Cymru yn lle gwell i fyw ynddo. Mae'r Ddeddf yn sefydlu **7 Nod Llesiant cenedlaethol** sy'n nodi'r weledigaeth ar gyfer sut mae Cymru yn anelu at edrych nawr ac yn y dyfodol.

Nod Llesiant Cenedlaethol	Disgrifiad
CYMRU LEWYRCHUS	Cymdeithas arloesol, gynhyrchiol, carbon isel sy'n cydnabod y terfynau sydd ar yr amgylchedd byd-eang ac sydd, o ganlyniad, yn defnyddio adnoddau mewn modd effeithlon a chymesur (gan gynnwys gweithredu ar newid yn yr hinsawdd); ac sy'n datblygu poblogaeth fedrus ac addysgedig mewn economi sy'n cynhyrchu cyfoeth ac yn cynnig cyfleoedd cyflogaeth, gan ganiatáu i bobl fanteisio ar y cyfoeth a gynhyrchir drwy gael gafael ar waith addas.

CYMRU GYDNERTH	Cenedl sy'n cynnal ac yn gwella amgylchedd naturiol bioamrywiol gydag ecosystemau iach gweithredol sy'n cynnal cydnherthedd cymdeithasol, economaidd ac ecolegol ynghyd â'r gallu i addasu i newid (er enghraifft newid yn yr hinsawdd).
CYMRU IACHACH	Cymdeithas lle mae llesiant corfforol a meddyliol pobl cystal â phosibl a lle deallir dewisiadau ac ymddygiadau sydd o fudd i iechyd yn y dyfodol.
CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	Cymdeithas sy'n galluogi pobl i gyflawni eu potensial ni waeth beth fo'u cefndir neu eu hamgylchiadau (gan gynnwys eu cefndir a'u hamgylchiadau cymdeithasol-economaidd).
CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	Cymunedau atyniadol, hyfyw a diogel sydd â chysylltiadau da.
CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	Cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg ac sy'n annog pobl i gyfranogi yn y celfyddydau, a chwaraeon a gweithgareddau hamdden.
CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD-EANG	Cenedl sydd, wrth iddi wneud unrhyw beth i wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru, yn ystyried a allai gwneud peth o'r fath gyfrannu'n gadarnhaol at lesiant byd-eang.

Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus (BGC)

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn nodi bod yn rhaid sefydlu BGC ym mhob ardal awdurdod lleol. Fel sy'n ofynnol o dan y Ddeddf, mae BGC Sir Benfro yn dwyn ynghyd sefydliadau allweddol i weithio gyda'i gilydd i wella llesiant economaidd, amgylcheddol, cymdeithasol a diwylliannol pobl a chymunedau yn y sir.

Er bod ffocws gwaith BGC Sir Benfro yn lleol, mae'r Nodau Llesiant cenedlaethol yn darparu'r fframwaith trosfwaol ar gyfer ei waith. Trwy alinio gweithgaredd lleol â'r Nodau hyn, gall y BGC gyfrannu at wella llesiant Cymru gyfan.

Mae BGC Sir Benfro yn cynnwys uwch gynrychiolwyr o'r sefydliadau a'r sectorau a ganlyn:

• Cyngor Sir Penfro • Gwasanaeth Tân ac Achub Canolbarth a Gorllewin Cymru • Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro • Cymdeithas Gwasanaethau Gwirfoddol Sir Benfro • PLANED • Iechyd Cyhoeddus Cymru • Canolfan Byd Gwaith • Cyngorau Tref a Chymuned	• Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda • Cyfoeth Naturiol Cymru • Heddlu Dyfed Powys • Porthladd Aberdaugleddau • Coleg Sir Benfro • Comisiynydd Heddlu a Throsedd • Y Gwasanaeth Prawf Cenedlaethol • Llywodraeth Cymru
--	--

Datblygu Cynaliadwy

Datblygu cynaliadwy yw egwyddor allweddol sylfaenol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Un o'r ffyrdd symlaf o feddwl am yr hyn y mae'n ei olygu yn ymarferol yw y dylem bob amser geisio gweithio mewn ffyrdd sy'n sicrhau bod anghenion cenedlaethau'r presennol yn cael eu diwallu heb gyfaddawdu ar allu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion yn y dyfodol.

Nodwedd allweddol o'r dull hwn yw dangos ymrwymiad i'r hyn a elwir 'y 5 ffordd o weithio' – a elwir hefyd yn 'egwyddor Datblygu Cynaliadwy' – yn holl waith y BGC, fel y nodir isod.

	Hirdymor	Pwysigrwydd sicrhau cydbwysedd rhwng anghenion tymor byr a'r angen am ddiogelu'r gallu i ddiwallu anghenion tymor hir hefyd
	Integreiddio	Ystyried sut gall amcanion llesiant y corff cyhoeddus effeithio ar bob un o'r nodau llesiant, ar bob un o'u hamcanion eraill, neu ar amcanion cyrff cyhoeddus eraill
	Cynnwys	Pwysigrwydd cynnwys pobl sydd â diddordeb mewn cyflawni'r nodau llesiant, a sicrhau bod y bobl hynny'n adlewyrchu amrywiaeth yr ardal maent yn ei gwasanaethu
	Cydweithio	Gallai cydweithredu ag unrhyw berson arall (neu wahanol adrannau yn y corff ei hun) helpu'r corff i fodloni ei amcanion llesiant
	Atal	Sut gall gweithredu i atal problemau rhag digwydd neu waethygu helpu cyrff cyhoeddus i gyflawni eu hamcanion

Beth yw'r Asesiad Llesiant?

Yn syml, mae'n ofynnol i'r BGC wneud tri pheth o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol:

- Cynhyrchu Asesiad Llesiant (unwaith bob 5 mlynedd)
- Cynhyrchu Cynllun Llesiant (unwaith bob 5 mlynedd), a ddylai nodi Amcanion Llesiant a'r camau y bydd y BGC yn eu cymryd i'w cyflawni
- Cynhyrchu Cynllun Blynyddol yn adrodd ar y cynnydd a wnaed i gyflawni ei Amcanion Llesiant

Dyma'r ail Asesiad Llesiant a gynhyrchwyd gan y BGC ers cyflwyno'r Ddeddf. Ei bwrpas yw darparu darlun clir o'r hyn sy'n bwysig i bobl o ran llesiant unigol a chymunedol, a ystyrir trwy lens eang o ffactorau economaidd, amgylcheddol,

cymdeithasol a diwylliannol. Mae'n cael ei lywio gan ddata, ymchwil a chasglu tystiolaeth, o wrando ar bobl a rhanddeiliaid, a thrwy ystyried tueddiadau'r dyfodol a'r pethau y gallwn ni eu rhagweld yn realistig y byddant yn digwydd yfory ac y mae angen i ni ddechrau cynllunio ar eu cyfer heddiw.

Yn fyr, yr Asesiad Llesiant yw'r sylfaen dystiolaeth ar gyfer y Cynllun Llesiant. Mae hyn yn ei gwneud yn ddogfen hynod bwysig a gwerthfawr gan mai dyma fan cychwyn y BGC wrth nodi a phenderfynu beth fydd yn ei wneud dros y 5 mlynedd nesaf i wella llesiant pobl a chymunedau yn y sir.

Cynhyrchu'r Asesiad Llesiant

Methodoleg gyffredinol

Cynhyrchwyd yr Asesiad Llesiant trwy ddull cydweithredol ar lefel leol a rhanbarthol. Fel yn achos yr asesiad cyntaf yn 2017, mae BGC Sir Benfro wedi gweithio'n agos gyda chydweithwyr yn BGC Sir Gaerfyrddin a Cheredigion i gynllunio a pharatoi'r asesiadau er mwyn rhannu adnoddau ac arbenigedd, meithrin gallu, ac i ddarparu dull sy'n weddol gyson ar draws y rhanbarth, sy'n fuddiol o ystyried nifer y partneriaid sy'n cael eu cynrychioli ar fwy nag un BGC.

Darparodd Rhwydwaith Prif Swyddogion y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus/Bwrdd Partneriaeth Ranbarthol (RPB) oruchwyliaeth o'r broses ar ran y BGC priodol a'r RPB, gan gynllunio a chydlynu gwaith i sicrhau dull trylwyr a chynhwysfawr o ran cynhyrchu'r asesiadau. Roedd hyn yn cynnwys sefydlu nifer o is-grwpiau yn cynnwys rhanddeiliaid ac arbenigwyr allweddol i oruchwyllo elfennau penodol o weithgaredd, megis:

- yr Is-grŵp Methodoleg ar y Cyd
- y Grŵp Ymgysylltu Rhanbarthol ac Is-grŵp Arolygu
- y Grŵp Dadansoddi Data ac Ysgrifennu Rhanbarthol

Datblygwyd Fframwaith Methodoleg ar y Cyd Rhanbarthol i nodi'r egwyddorion cyffredinol a fyddai'n sail i gynhyrchu'r asesiadau ar draws y tair sir. Mae mwy o wybodaeth am hyn i'w gweld yn Atodiad 1.

Yn yr un modd, lluniwyd Fframwaith Ymgysylltu ac Ymgynghori Rhanbarthol i sefydlu dull cyffredin o ymgymryd ag ymgysylltu ac ymgynghori ar lefel ranbarthol. Mae mwy o wybodaeth am hyn i'w gweld yn Atodiad 2.

Er bod y dull rhanbarthol cyffredin wedi profi'n werthfawr wrth sefydlu egwyddorion cyson a lleihau dyblygu, mae'n dal yn ddyletswydd ar bob BGC i gynhyrchu ei asesiad unigol ei hun ac felly mae hyblygrwydd yn cael ei ymgorffori yn y broses i sicrhau y gellir diwallu anghenion lleol penodol pob BGC.

Fel enghraifft o hyn, sefydlwyd Grŵp Ymgysylltu BGC Sir Benfro i gynllunio a darparu gweithgareddau ar lefel leol. Is-gadeirydd y BGC sy'n cadeirio'r grŵp hwn ac mae ganddo gynrychiolaeth gref o'r trydydd sector a rhanddeiliaid allweddol eraill.

Sut mae'r asesiad wedi'i strwythuro?

Rydym wedi diwygio ein dull yn dilyn adborth a gawsom wrth gynhyrchu ein Hasesiad Llesiant cyntaf. Bryd hynny, gwnaethom ddarparu crynodeb byr o themâu eang llesiant, gyda phrif gorff y ddogfen yn canolbwyntio ar gyfnodau bywyd unigolion a sut roedd gwahanol agweddau ar lesiant yn dylanwadu ar ymdeimlad o lesiant unigolyn yn dibynnu ar ble roedden nhw oedd ar daith bywyd. Yna gwnaethom archwilio mewn adran ar wahân fater tueddiadau'r dyfodol a pha bethau fydd yn debygol o ddylanwadu ar lesiant gan edrych ar orwel tymor hwy.

Nododd peth o'r adborth a gawsom nad oedd hyn yn cyflwyno'r wybodaeth mewn modd cwbl integredig a, thrwy ganolbwyntio'n llwyr ar gyfnodau bywyd, nad oedd ffocws digonol ar rai o effeithiau materion macro ar y boblogaeth a'r gymuned ehangach fel yr amgylchedd, newid yn yr hinsawdd, iechyd a'r economi a sut mae'r rhain, a materion eraill, yn torri ar draws pob cyfnod bywyd ac felly mae angen eu hystyried felly.

Ar ôl myfyrio ar y sylwadau hyn rydym wedi penderfynu cyflwyno ein gwybodaeth mewn ffordd fwy integredig y tro hwn mewn ymgais i ddarparu darlun llawnach a mwy gwybodus o sut y gellir ystyried elfennau o lesiant ar lefel poblogaeth gyfan, cymuned ac unigol. I'r perwyl hwn, rydym yn cyflwyno'r wybodaeth fel a ganlyn:

1. Gwybodaeth gyd-destunol / cyflwyno'r darlun

- Cyd-destun Sir Benfro
- Effaith Covid-19
- Tlodi fel mater trawsbynciol

Mae'r adrannau agoriadol hyn yn gosod cyd-destun yr asesiad.

Mae'r cyntaf o'r rhain yn darparu dealltwriaeth o 'le' ac yn sefydlu proffil demograffig a phoblogaeth eang a nodweddion y sir.

Mae'r ail o'r rhain yn cydnabod yr effaith y mae pandemig Covid-19 wedi'i chael ar lefel eang yn y sir. Mae'r byd yn lle gwahanol iawn i'r hyn yr oedd yn edrych fel pan wnaethon ni gynhyrchu ein Hasesiad Llesiant cyntaf bum mlynedd yn ôl, ac mae'r pandemig wedi newid yn sylfaenol y ffordd rydyn ni'n meddwl, gweithio, gweithredu a chynllunio ar gyfer y dyfodol. Byddai'n esgeulus i beidio ag amlygu'r effaith y mae hyn wedi'i chael gan ein bod ni, ar adeg ysgrifennu, yn dal i fyw mewn byd Covid-19 a byddwn yn parhau i wneud hynny hyd y gellir rhagweld.

Mae'r drydedd ran yn rhoi sylw i dlodi yn Sir Benfro ar lefel eang. Daeth yn amlwg bod mater tlodi yn peri mwy o bryder nag yr ydym efallai wedi'i gydnabod o'r blaen ac mae ein dealltwriaeth o dlodi yn Sir Benfro yn datblygu. Mae tlodi yn fater trawsbynciol clir ac mae difrifoldeb y sefyllfa bresennol yn gofyn am ffocws penodol. Mae'r adran hon yn tynnu sylw at rai o'r negeseuon allweddol sydd wedi ein hysgogi i ail-feddwl ein dull o fynd i'r afael â'r heriau a gyflwynir gan dlodi, i'r graddau ein bod yn credu ei bod yn fater rhy bwysig i aros nes cynhyrchu ein Cynllun Llesiant nesaf yn 2023 i weithredu. Mae gwaith eisoes ar y gweill i nodi'r hyn y gall y BGC ei wneud ar y cyd i fynd i'r afael â rhai o'r materion hyn, ac i'r perwyl hwn roedd cyfarfod y BGC a gynhaliwyd ar 25 Ionawr 2021 yn canolbwyntio'n benodol ar dlodi. Cytunodd y BGC ar yr angen i sefydlu gweithgor amlasiantaethol i weld sut y gall partneriaid yn Sir Benfro weithio gyda'i gilydd yn well i fynd i'r afael â mater tlodi yn y sir.

2. Archwilio 'themáu mawr'

Wrth i ni symud i mewn i brif gorff yr asesiad, mae pob adran yn canolbwyntio'n bennaf ar fater 'thema fawr', gan ystyried y boblogaeth neu'r gymuned gyfan, ond mae hefyd yn tynnu sylw at yr effeithiau penodol wrth i ni eu gweld ar gyfer rhai cyfnodau bywyd fel sy'n briodol. Mae'r lefel hon o ddadansoddiad yn fwy defnyddiol neu berthnasol ar gyfer rhai themâu nag eraill. Mae pob adran hefyd yn ymgorffori safbwyntiau pobl a dderbyniwyd o'n gwaith arolygu ac ymgysylltu fel rhai sy'n berthnasol i'r thema, a hefyd yn cynnwys ystyriaeth o unrhyw dueddiadau neu ragamcanion yn y dyfodol yr ydym yn ymwybodol ohonynt o ran eu bod yn ymwneud â thema benodol.

Y 'themâu mawr' rydyn ni wedi canolbwyntio arnyn nhw yw:

- Iechyd a Gofal Cymdeithasol
- Economi
- Tai
- Yr amgylchedd a newid yn yr hinsawdd
- Addysg a dysgu
- Cymunedau diogel, cydlynol a chydnerth dyfeisgar
- Diwylliant a hamdden

Diffinio Ardaloedd Cymunedol

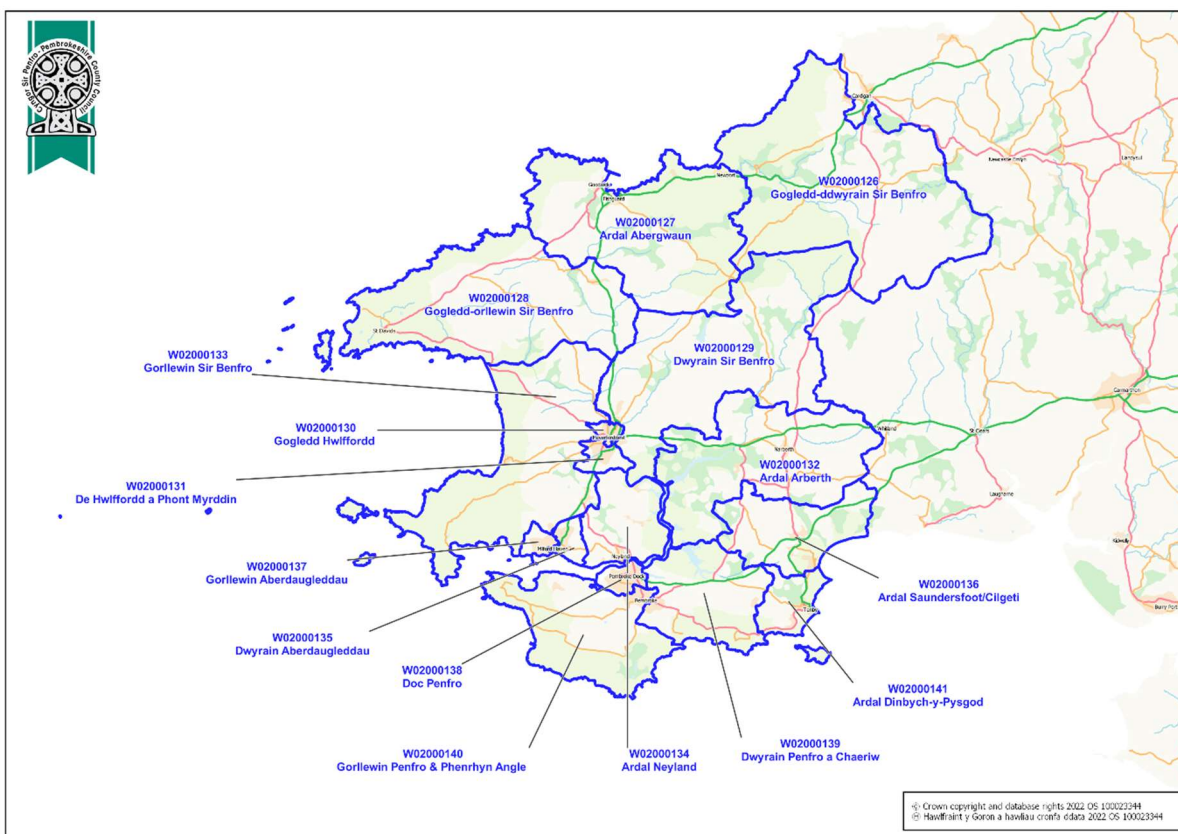
Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i'r BGC ddiffinio ardaloedd cymunedol yn Sir Benfro gan ei fod yn bwysig ein bod yn ceisio deall nid yn unig yr hyn y mae llesiant yn ei olygu i bobl Sir Benfro yn ei chyfanrwydd ond hefyd, yn fwy penodol i gymunedau Sir Benfro. Mae gan y BGC hyblygrwydd i benderfynu beth ddylai'r ardaloedd cymunedol hyn fod er bod y canllawiau'n awgrymu y dylent fod yn fwy na lefel ward ond heb fod yn rhy fawr i wneud unrhyw ddadansoddiad ar lefel gymunedol yn ddiystyr.

Ar gyfer ein hasesiad cyntaf gwnaethom fabwysiadu dull pragmatig a nodi 3 "Ardal Gymunedol" eang yn seiliedig ar ddaearyddiaeth ystadegol o'r enw Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Uwch (USOA). Yn hollol at ddibenion yr ymarfer hwnnw gwnaethom enwi'r rhain yn 'Canol a Gogledd Sir Benfro', 'Canol a Gorllewin Sir

Benfro' a 'De Sir Benfro'. Ar y pryd gwnaethom nodi bod y broses wedi bod yn heriol oherwydd mewn ardaloedd llai poblog, mwy gwledig fel Sir Benfro, mae'r ffactorau sylfaenol sy'n dylanwadu ar lesiant yn aml yn cael eu rhannu'n gyffredin ar draws yr ardal gyfan. Roedd y dull yn ddefnyddiol wrth ddeall rhai gwahaniaethau diwylliannol ac ieithyddol cryf ar draws y tair ardal ond nid oedd ganddo'r ddealltwriaeth fwy gronynnog o rai o'r gwahaniaethau y gellir eu nodi trwy ddadansoddiad ar ddaearyddiaeth lefel is.

Gwnaethom ymrwymo i adolygu'r dull fel rhan o'r asesiad cyntaf a phwysleisiodd yr adborth a gawsom yr angen i edrych ar bethau'n wahanol. Yn unol â hynny, mae'r BGC wedi archwilio nifer o ddarpar ddaearyddiaethau posibl i weld pa rai a allai fod fwyaf defnyddiol yn seiliedig ar y data sydd ar gael. Er nad oes un ateb yn berffaith, cytunodd y BGC mai'r ddaearyddiaeth gymunedol fwyaf defnyddiol i'w defnyddio yw Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Ganol (MSOA).

Gan ddefnyddio'r dull hwn, mae 16 ardal gymunedol yn Sir Benfro fel yr amlygir ar y map isod mewn glas. Mae manteision i ddefnyddio MSOA yn yr ystyr eu bod wedi'u cynllunio i fod â chyfansymiau poblogaeth sy'n weddol gyson, sydd yn achos Sir Benfro fel arfer yn cyfateb i oddeutu 7,000 o bobl. Mae'r cysondeb hwn ym maint y boblogaeth yn lleihau effeithiau ystadegol diangen sy'n deillio o ddaearyddiaethau â maint poblogaeth amrywiol fel Cynghorau Tref a Chymuned Er gwaethaf hyn, mae rhai anfanteision yn dal i fodoli, gyda Hwlfordd yn rhannu i'r gogledd a'r de, rhaniad Aberdaugleddau rhwng y dref ei hun a Gorllewin Aberdaugleddau, Hubberston a Hakin, a thref Penfro yn cael ei rhannu'n ddwy gyda phob rhan wedi'i hymgorffori mewn ardal ehangach sy'n cynnwys rhai pentrefi ymylol. Mae'r tabl o dan y map yn dangos pa drefi neu bentrefi sydd wedi'u cynnwys ymhob MSOA.

	Enw Cyfeillgar	Ardal Arolwg	
W02000 ¹²⁶	Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	Gogledd Sir Benfro	Boncath Cilgerran Clydau Crymych Eglwyswrw Maenordeifi Nanhyyfer Llandudoch
W02000 ¹²⁷	Ardal Abergwaun	Gogledd Sir Benfro	Cwm Gwaun Dinas Cross Abergwaun ac Wdig Trefdraeth Pencaer Cas-mael Scleddau
W02000 ¹²⁸	Gogledd-orllewin Sir Benfro	Gogledd Sir Benfro	Breudeth Cas-lai Treletert Llanrhian Mathri Solfach Tyddewi a Chlos y Gadeirlan Cas-blaidd

W02000129	Dwyrain Sir Benfro	Gwledig ac arfordir y de	Ambleston Clunderwen Gorllewin Llandysilio Maenclochog Mynachlog-Ddu Y Mot Rudbaxton Spittal Wiston Uzmaston, Boulston a Slebets
W02000130	Gogledd Hwlfordd	Prif dref	Hwlfordd (rhan)
W02000131	De Hwlfordd a Phont Myrddin	Prif dref	Hwlfordd (rhan) Pont Myrddin
W02000132	Ardal Arberth	Gwledig ac arfordir y de	Llanbedr Felffre Llanddewi Felffre Llawhaden Martletwy Arberth Tredeml
W02000133	Gorllewin Sir Benfro	Gwledig ac arfordir y de	Camros Dale Herbrandston Johnston Marloes a Sain Ffraid Nolton a'r Garn Llanismel The Havens Tiers Cross Castell Gwalchmai
W02000134	Ardal Neyland	Gwledig ac arfordir y de	Burton Freystrop Hook Llangwm Llanstadwell Neyland Rhosfarcad
W02000135	Dwyrain Aberdaugleddau	Prif dref	Aberdaugleddau (rhan)
W02000136	Ardal Saundersfoot/Cilgeti	Gwledig ac arfordir y de	Amroth East Williamston Jeffreyston Cilgeti/Begeli Saundersfoot
	Gorllewin Aberdaugleddau	Prif dref	Aberdaugleddau (rhan)
W02000138	Doc Penfro	Prif dref	Doc Penfro

W02000 ¹³⁹	Dwyrain Penfro a Chaeriw	Rhaniad 50/50 Prif dref a Gwledig ac ardordir y de	Caeriw Cosheston Llandyfái Maenorbŷr Penfro (rhan)
W02000 ¹⁴⁰	Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	Rhaniad 50/50 Prif dref a Gwledig ac ardordir y de	Angle Hundleton Penfro (rhan) Ystangbwl a Chastellmartin
W02000 ¹⁴¹	Ardal Dinbych-y-Pysgod	Gwledig ac ardordir y de	Penalun St Florence Llanfair Dinbych-y-pysgod Dinbych-y-Pysgod

Trwy gydol yr asesiad defnyddiwyd y proffiliau hyn fel 'ardaloedd cymunedol' Sir Benfro lle mae'r data perthnasol ar gael i gefnogi ein dealltwriaeth o'r cryfderau a'r gwahaniaethau rhwng ardaloedd yn y sir. Dylid nodi bod setiau data sydd wedi'u hadeiladu ar ddaearyddiaethau eraill (boed yn rhanbarthol, sirol neu lefel is) yn cael eu defnyddio ar wahanol gamau trwy gydol yr asesiad i ategu'r dull hwn lle nad oes data ar gael ar lefel MSOA ar hyn o bryd neu lle mae'n gwneud mwy o synnwyr i gyflwyno'r data gan ddefnyddio proffil gwahanol.

Wrth i ni ddatblygu ein dull, byddwn yn ymrwymo i adeiladu gwybodaeth fwy manwl ynghylch ein proffiliau MSOA.

Casglu data a thystiolaeth

Gweithiodd BGC Sir Benfro gyda chydweithwyr yn Sir Gaerfyrddin a Cheredigion fel rhan o'r grŵp Dadansoddi Data ac Ysgrifennu Rhanbarthol i ddeall llesiant yn y tair sir. Ystyriwyd ystod eang o ffynonellau lleol, rhanbarthol a chenedlaethol. Mae partneriaid BGC hefyd wedi cyrchu a darparu data lefel leol i gefnogi ein dealltwriaeth o themâu penodol.

Trwy weithio ar y cyd ar draws rhanbarth Gorllewin Cymru, rydym hefyd wedi gallu nodi materion llesiant trawsffiniol ar draws y tair ardal BGC, megis newid yn yr hinsawdd, tlodi plant a fforddiadwyedd tai. Bydd nodi'r materion rhanbarthol hyn yn cefnogi cynllunio llesiant rhanbarthol ledled Gorllewin Cymru ar ôl cyhoeddi'r asesiadau yn 2022.

Mae'n werth tynnu sylw at rai cafeatau wrth ystyried y data rydyn ni wedi'i gasglu a'i ddefnyddio. Mae'n debyg na fydd canlyniadau cyfrifiad 2021 ar gael tan ganol y flwyddyn nesaf ac felly mae yna adegau pan fyddwn yn dibynnu ar wybodaeth cyfrifiad 2011. Dim ond yn gyffredinol y gellir gweld canfyddiadau o'r fath o ystyried yr amser sydd wedi mynd heibio ers i'r ffigurau hynny gael eu rhyddhau.

Mae pandemig Covid-19 hefyd yn cyflwyno rhai materion o ran ein dealltwriaeth o ddata. Mae setiau data diweddar yn adlewyrchu eiliad benodol mewn amser ac nid yw'n glir eto i ba raddau y mae'r pandemig wedi ystumio'r ffigurau hyn ac a allwn ddisgwyl i'r rhain fod yn rhai dros dro neu a ydynt yn adlewyrchu ffactorau sylfaenol dyfnach. Yn yr un modd mae 'oedi' gyda llawer o setiau data gyda'r cyfnod adrodd yn aml yn ymwneud â chyfnod o nifer o flynyddoedd cyn rhyddhau data. Mewn achosion o'r fath mae'n anodd dweud gyda sicrwydd pa effaith y bydd Covid wedi'i chael o ran sefyllfa gyfoes, heblaw dweud y bydd ei effaith yn gyffredinol wedi arwain at waethygu'r sefyllfa.

Ymgysylltu ac ymgynghori

Mae barn ein dinasyddion a'n rhanddeiliaid yn ganolog i ddatblygu ein dealltwriaeth o lesiant a'r hyn sy'n wirioneddol bwysig i bobl. Mae ganddyn nhw bwysau cyfartal, os nad mwy, â'r setiau data sydd ar gael gennym, gan eu bod yn adlewyrchu profiadau byw pobl yn y sir ac yn darparu mwy o naws a chyd-destun na'r hyn a gynigir yn syml trwy ddadansoddiad meintiol o ddata.

Wrth baratoi ar gyfer yr ymgysylltiad, cynhaliwyd gweithdai gyda phartneriaid BGC rhanbarthol ym mis Mai a mis Mehefin i archwilio eu syniadau ar sut i gynnal yr ymgysylltiad a chynnwys gwirioneddol yr Arolwg Llesiant rhanbarthol a digwyddiadau rhanddeiliaid. Datblygwyd y gweithgareddau ymgysylltu yn seiliedig ar y safbwyntiau hyn, a rhai enghreifftiau ohonynt oedd yr awydd i gynnwys cwestiynau mwy penagored yn yr Arolwg Llesiant, cynnal yr Arolwg Llesiant ym mis Medi ar ôl gwyliau'r haf a chynnal arolwg ysgolion penodol i gofnodi ymatebion pobl iau

Yn unol â'r fethodoleg ar y cyd y cytunwyd arni, ymgysylltwyd yn y ffyrdd canlynol:

- Datblygwyd arolwg ymgysylltu rhanbarthol ar y cyd ac fe'i darparwyd drwy wefan partner, ac ar ffurf copi caled. Yn ogystal â bod ar gael yn Gymraeg a Saesneg, cyfieithwyd yr arolwg i Arabeg, Pwyleg, Rwmaneg a fersiwn Hawdd ei Darllen.
- Strwythurwyd yr arolwg o amgylch y saith Nod Llesiant. Gofynasom bedwar cwestiwn allweddol o dan bob nod: tri pheth allweddol; wrth edrych ymlaen, beth sy'n eich poeni fwyaf; beth fydddech chi'n ystyried ei wneud i fynd i'r afael â'r nod, a pha gefnogaeth y gallai fod ei hangen arnoch i wneud hyn
- Datblygwyd arolwg rhanbarthol ar wahân, ar y cyd o ran ymgysylltu â phobl ifanc
- Yn ychwanegol at yr arolwg ymgysylltu rhanbarthol ar y cyd, sefydlwyd bwrdd gwyn syniadau rhithwir yn www.dweudeichdweud.sir-benfro.gov.uk
- Datblygwyd pecyn cymorth sesiwn ymgysylltu rhanbarthol, y gellid ei ddefnyddio naill ai ar gyfer sesiynau wedi'u hwyluso neu ar gyfer sesiynau hunan-gynnal gyda / gan grwpiau lleol

Anfonwyd gwybodaeth yn uniongyrchol at glercod y Cyngorau Tref a Chymuned ac Aelodau'r Cyngor, ac fe'u darparwyd i weithwyr drwy'r Fewnrwyd ac e-bost uniongyrchol. Fe'i rhannwyd hefyd gyda'r rhai ar gronfeydd data dweudeichdweud a MyAccount y Cyngor.

Cyhoeddodd tîm cyfathrebu'r Cyngor ddau ddatganiad i'r wasg i'r cyfryngau lleol ar 1 a 30 Medi. Rhannwyd yr wybodaeth hon hefyd ar safleoedd cyfryngau cymdeithasol partneriaid ac mewn cylchlythyrau a chyhoeddiadau partner amrywiol.

Gellir gweld adroddiad cryno o'r holl weithgaredd ymgysylltu yn atodiad 3 ac mae adroddiad llawn manwl ar gael yn electronig ar gais. Mae'r prif ganfyddiadau allweddol o'r holl weithgaredd ymgysylltu wedi'u hymgorffori mewn adrannau perthnasol fel sy'n briodol.

Cymhwyso Egwyddor Datblygu Cynaliadwy

Fel y nodwyd yn gynharach, mae'n ofynnol i'r BGC gymhwyso'r egwyddor datblygu cynaliadwy i'n cynllunio a'n penderfyniadau, ac rydym wedi cadw at y pum ffordd o weithio trwy gydol yr asesiad hwn. Mae'r tabl isod yn rhoi enghreifftiau o sut a ble mae hyn wedi'i wneud, a sut y byddwn yn parhau i wneud hynny.

Hirdymor

- Blaengynllunio a wneir gan rwydwaith swyddogion arweiniol BGC/RPB Rhanbarthol sydd wedi'i hen sefydlu
- Datblygu a chyflwyno 'Gorwel' - dyma ystorfa wybodaeth ddata bwrpasol sydd wedi'i chomisiynu gan y 3 BGC ac sydd ar hyn o bryd yn y cam profi. Ymhen amser bydd hyn yn cefnogi ein dealltwriaeth o fylchau yn ein gwybodaeth a'n data dros y tymor hwy
- Hyfforddiant Sganio Gorwel - bydd yn cefnogi'r 3 BGC gyda gwell dealltwriaeth o dueddiadau a rhagamcanion ar gyfer y dyfodol a sut i gynllunio'n ddigonol ar gyfer y rhain
- Arolwg Llesiant - yn cynnwys cwestiynau ar feddwl am y dyfodol yn seiliedig ar y 7 nod Llesiant cenedlaethol

Integreiddio

- Mae strwythur yr asesiad yn cefnogi dealltwriaeth integredig o sut mae materion yn effeithio ar bobl ar lefel poblogaeth, cymuned ac unigolyn; gan gynnwys ystyried tueddiadau'r dyfodol
- Sesiwn 'gweledigaethu' ar y cyd wedi'i gynllunio ar gyfer partneriaid BGC sy'n edrych ar ba fath o le yr ydym am i Sir Benfro fod yn y flwyddyn 2040; bydd yn cefnogi mwy o integreiddio ac alinio rhwng amcanion y BGC ac amcanion sefydliadau partner unigol, gan greu ymdeimlad o bwrpas a chyfeiriad a rennir

Cynnwys

- Cyfleoedd i ddinasyddion a rhanddeiliaid gymryd rhan yn eang yn natblygiad y gwaith hwn trwy amrywiol lwybrau
- Sefydlu Rhwydwaith Ymgysylltu Sir Benfro
- Cynlluniau i ailsefydlu Rhwydwaith Cyd-gynhyrchu Sir Benfro i gefnogi datblygiad y Cynllun Llesiant
- Ymgysylltu parhaus â dinasyddion ledled y rhanbarth yn cael ei archwilio ar hyn o bryd trwy'r RPB, gwaith y mae BGC yn cyfrannu ato er mwyn sicrhau bod ymgysylltiad yn dod yn broses sylfaenol, barhaus yn hytrach na digwyddiad unigryw unwaith ac am byth.

Cydweithio

- Y broses asesu wedi'i chynllunio a'i darparu trwy ddull cydweithredol cryf ar lefel leol a rhanbarthol, gan gynnwys llawer o bartneriaid a rhanddeiliaid allweddol, gan gynnwys yr RPB

Atal

- Datblygu arolwg llesiant rhanbarthol ar draws partneriaid BGC
- Cydweithio â'r RPB a Bwrdd Iechyd Hywel Dda wrth ddylunio'r arolwg i sicrhau bod cwestiynau'n cael eu cynnwys i gefnogi cynhyrchu Asesiad Poblogaeth; cael gwared ar ddyblygu a chreu aliniad agosach
- Cydlynnydd Llesiant Rhanbarthol yn ei swydd i weithio ar draws y 3 ardal BGC yn cefnogi gwaith i gynhyrchu'r asesiad, gan ddefnyddio cyllid BGC LIC
- Deilliannau o bwynt asesu i nifer o feysydd posibl lle gellir ymgymryd â gwaith ataliol, i'w symud ymlaen naill ai ar lefel leol neu ranbarthol e.e. newid yn yr hinsawdd, tlodi, tai, hygyrchedd
- Gweithio mewn partneriaeth fel rhanbarth gan wneud y defnydd gorau o adnoddau ac arbenigedd, gan atal cyfleoedd i golli tystiolaeth, bylchau data neu ddiffyg capasiti

Dyma ail Asesiad Llesiant Sir Benfro. Byddwn yn parhau i ymrwymo i gryfhau meysydd lle gwyddom fod bylchau yn ein dadansoddiad cyfredol. Mae yna feysydd ehangach ar gyfer gwella a dyfnhau ein dealltwriaeth lle mae angen i ni wneud mwy o waith.

Dylid nodi bod yr amseru ar gyfer cynhyrchu Asesiad Llesiant wedi'i nodi mewn deddfwriaeth, ac felly dylid ei ystyried fel cyflwyno llun ar foment benodol mewn amser. Yn hynny o beth, ac oherwydd ansicrwydd parhaus a gyflwynir gan bandemig parhaus Covid-19 a ffactorau eraill, mae'n bwysig bod canfyddiadau'r asesiad yn cael eu hadolygu a'u diweddarau'n rheolaidd i ystyried gwybodaeth newydd a fydd yn dod i'r amlwg dros yr ychydig flynyddoedd nesaf, er mwy sicrhau mai ein hymateb ni fydd y mwyaf priodol bob amser.

CRYNODEB GWEITHREDOL

Crynodeb o'r Canfyddiadau Allweddol

Edrychwyd ar yr ymatebion a gasglwyd o'r gwahanol fathau o ymgysylltu ar gyfer yr asesiad ochr yn ochr â dadansoddiad o amrywiol ffynonellau data ac ymchwil. Mae themâu clir wedi'u nodi yn ein sir a fydd yn caniatáu inni dargedu meysydd angen pan fyddwn yn symud o'r cam asesu i'r cyfnod cynllunio yn ystod y flwyddyn nesaf.

Cyd-destun Sir Benfro

Mae angen cryfhau cyfranogiad pobl ifanc mewn democratiaeth.

Mae defnydd o'r Gymraeg yn cynyddu yn y sir.

Mae Sir Benfro ymhlith yr ardaloedd lleiaf amrywiol o ran ethnigrwydd yng Nghymru.

Nid yw cynrychiolaeth ddemocrataidd yn Sir Benfro, yn enwedig o fewn y Cyngor, yn amrywiol.

Mae gan Sir Benfro boblogaeth sy'n heneiddio, fydd yn effeithio ar wasanaethau cyhoeddus a'r farchnad lafur leol.

Mae darpariaeth band eang yn hanfodol i ddatblygiad economaidd y sir.

Mae trafnidiaeth gyhoeddus mewn ardaloedd gwledig yn rhwystr i gyrchu gwasanaethau a chyfleoedd cyflogaeth.

Covid-19

Mae pandemig Covid-19 yn parhau ac yn creu ansicrwydd wrth symud ymlaen.

Hyd yma, mae cyfraddau brechu yn y sir wedi bod yn dda.

Mae Covid-19 wedi gwaethygu materion fel iechyd meddwl, unigrwydd ac anghydraddoldebau iechyd.

Mae Covid-19 wedi newid y ffordd mae rhai ohonom yn gweithio yn sylfaenol.

Tlodi

Mae cyfraddau tlodi plant yn Sir Benfro yn annerbyniol.

Mae tlodi mewn gwaith yn broblem gynyddol gyffredin.

Mae costau byw yn cynyddu ledled y DU, gyda mwy o deuluoedd sy'n gweithio yn profi tlodi.

Economi

Mae boddhad á swydd pobl sy'n byw yn Sir Benfro yn uchel.

Mewn rhai sectorau, mae'r cyflogau yn Sir Benfro yn gymharol isel mewn perthynas â'n siroedd cyfagos.

Mae angen i ganol trefi Sir Benfro addasu i batrymau manwerthu sy'n newid.

Mae twristiaeth yn rhan hanfodol o economi Sir Benfro.

Gwireddu uchelgais Sir Benfro i ddod yn brifddinas ynni gwyrdd y DU.

Mae pobl ifanc wedi dweud wrthym nad ydyn nhw'n hyderus y byddan nhw'n gallu byw a gweithio yn Sir Benfro yn y dyfodol.

Mae pwysigrwydd cysylltedd digidol yn flaenoriaeth i ofalwyr a phobl ag anabledd.

Bydd angen i'r sector amaethyddol addasu i reoliadau amgylcheddol a mecanweithiau newidiol.

Gall gofal plant hygyrch a fforddiadwy fod yn rhwystr i rieni ddychwelyd i'r gwaith.

Nid yw effeithiau tymor hwy Covid-19 a Brexit eto wedi'u deall yn llawn.

Iechyd a Gofal Cymdeithasol

O arolwg o'n preswylwyr, gall fforddiadwyedd a hygyrchedd gwasanaethau hamdden fod yn rhwystr i ymddygiadau iach.

Mae cyfraddau ysmygu yn Sir Benfro yn uwch na'r cyfartaledd yng Nghymru.

Mae tystiolaeth yn dangos cynnydd yn y defnydd peryglus a niweidiol o alcohol. Bydd angen i ni fonitro'r duedd hon wrth i ni ddod trwy'r pandemig.

Dengys tystiolaeth gynnydd mewn yfed gan rieni sy'n cael effaith ar bobl ifanc.

Mae cyfraddau babanod sy'n cael eu geni â phwysau isel wedi gostwng ac yn is na chyfartaledd Cymru.

Mae tuedd cyfraddau imiwneiddio plentyndod wedi bod ar i lawr dros y blynyddoedd diwethaf.

Rhagwelir y bydd cyfraddau diagnosis dementia yn cynyddu'n sylweddol dros y blynyddoedd i ddod.

Mae amcanestyniadau poblogaeth yn awgrymu y bydd nifer y bobl sy'n 80 oed neu'n hŷn yn cynyddu'n sylweddol erbyn 2040.

Mae cynnydd o flwyddyn i flwyddyn yn y galw am becynnau gofal cartref.

Mae nifer y gofalwyr di-dâl yn cynyddu ac yn debygol o gael eu tanamcangyfrif gan ffigurau swyddogol.

Mae rhestrau aros ar gyfer gwasanaethau diagnostig a therapi wedi cynyddu'n sylweddol, mae hyn yn debygol o fod oherwydd y pandemig a bydd yn cael ei fonitro.

Tai

Teimlir bod argaeledd a fforddiadwyedd tai yn Sir Benfro yn rhwystro i bobl ifanc aros yn y sir.

Mae nifer sylweddol o ail gartrefi yn y sir, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig.

Mae yna ddiffyg cartrefi fforddiadwy yn y sir.

Rhagwelir y bydd yr angen am gartrefi fforddiadwy yn cynyddu.

Rydym yn gweld nifer cynyddol o deuluoedd yn cyflwyno eu hunain fel pobl ddigartref yn y sir.

Mae'r boblogaeth sy'n heneiddio sy'n tyfu yn rhoi pwysau ar y galw am lety arbenigol, a bydd yn parhau i wneud hynny.

Amgylchedd

Newid yn yr hinsawdd a'r argyfwng natur yw materion diffiniol ein hoes. Ni ellir ystyried newid yn yr hinsawdd na'r argyfwng natur ar wahân.

Mae rheoli tir a'n priddoedd yn gynaliadwy yn hanfodol ar gyfer cynhyrchu bwyd, storio carbon, lleihau perygl llifogydd a gwella ansawdd aer a dŵr.

Bydd newid yn yr hinsawdd yn cynyddu'r nifer sylweddol o eiddo, cymunedau, seilwaith a gwasanaethau allweddol sydd mewn perygl o lifogydd.

Mae llygryddion, yn enwedig nitradau, ffosfforws a gwaddodion, yn cael effaith andwyol ar ansawdd dŵr, cynefinoedd ac amrywiaeth rhywogaethau.

Mae cynefinoedd a rhywogaethau gwerthfawr Sir Benfro yn storio carbon, yn lleihau perygl llifogydd, yn helpu i atal erydu arfordirol ac yn cynnal priddoedd iach.

Sir Benfro sydd â'r cyfraddau ailgylchu uchaf yng Nghymru.

Amlygodd ymatebwyr yr arolwg bwysigrwydd gwella effeithlonrwydd ynni a defnyddio ffynonellau ynni gwyrdd.

Addysg

Mae'r pandemig wedi cael effaith sylweddol ar addysg pobl ifanc.

Mae angen i gyrhaeddiad addysgol dysgwyr Sir Benfro wella, yn enwedig ar gyfer y rhai sy'n gymwys i dderbyn Prydau Ysgol am Ddim a'r mwy galluog.

Er bod cynnydd yn cael ei wneud, mae ad-drefnu ysgolion a lleoedd gwag yn parhau i fod yn broblem.

Mae cyfle i gynyddu lefelau sgiliau yn enwedig trwy brentisiaethau.

Bu cynnydd yn nifer yr ysgolion cyfrwng Cymraeg yn Sir Benfro.

Cymunedau Diogel, Cydlynol a Chydnerth

Mae gan Sir Benfro lefelau isel o droseddau ac anhrefn o gymharu ag ardaloedd eraill yng Nghymru.

Mae cynnydd mewn troseddau yn erbyn y drefn gyhoeddus (a gyflawnir trwy'r cyfryngau cymdeithasol neu ddulliau digidol eraill) a thrais yn erbyn yr unigolyn.

Mae cynnydd mewn ymddygiad gwrthgymdeithasol, yn enwedig yn ein prif drefi.

Mae troseddau sy'n gysylltiedig â cham-drin domestig yn cynyddu.

Mae cynnydd mewn camddefnyddio cyffuriau, yn enwedig yn ein prif drefi.

Roedd yr ymateb gan gymunedau Sir Benfro mewn perthynas â'r pandemig yn rhagorol.

Mae nifer y gwirfoddolwyr yn Sir Benfro yn cynyddu er bod y mwyafrif dros 65 oed.

Diwylliant a hamdden

Mae tystiolaeth bod lefelau iechyd yn effeithio ar allu ein preswylwyr i gymryd rhan mewn digwyddiadau diwylliannol.

Mae rhwydweithiau trafnidiaeth gyhoeddus yn effeithio ar allu pobl i fynd i ddigwyddiadau celf a diwylliant.

Mae pobl sy'n mynychu digwyddiadau celfyddydol a diwylliannol yn rheolaidd yn nodi lefelau uwch o lesiant.

Mae siaradwyr Cymraeg yn adrodd bod y gallu i ddefnyddio Cymraeg yn anffurfiol ac yn y gweithle yn cael effaith gadarnhaol ar eu llesiant.

Sir Benfro sydd â'r nifer uchaf o draethau baner las a gwobrau arfordir gwyrdd yng Nghymru.

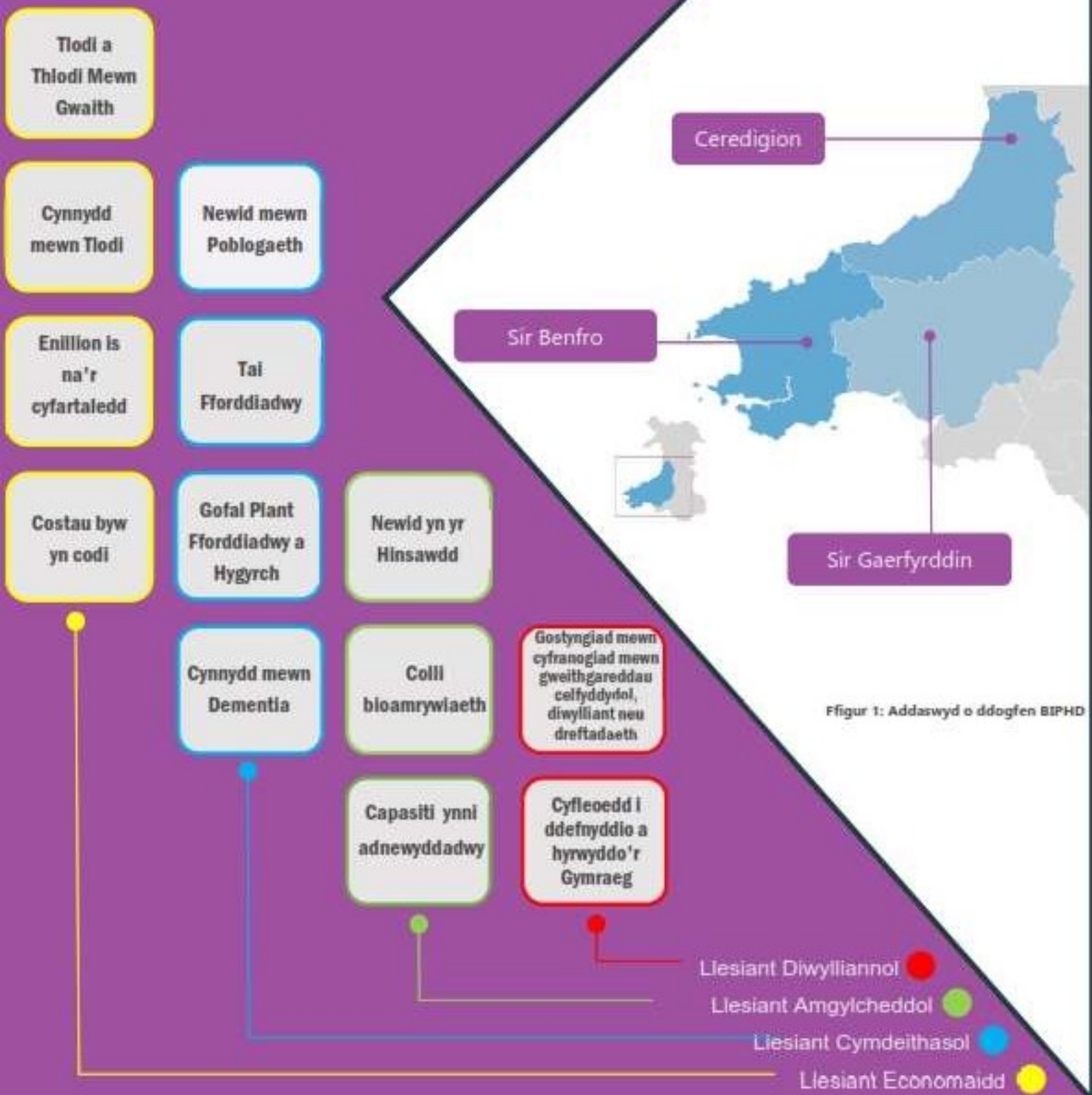
Mae presenoldeb y Parc Cenedlaethol yn cael effaith gadarnhaol ar lesiant pobl ifanc y sir, gyda llawer yn ei nodi fel y peth gorau am Sir Benfro.

THEMÂU LLESIANT RHANBARTHOL

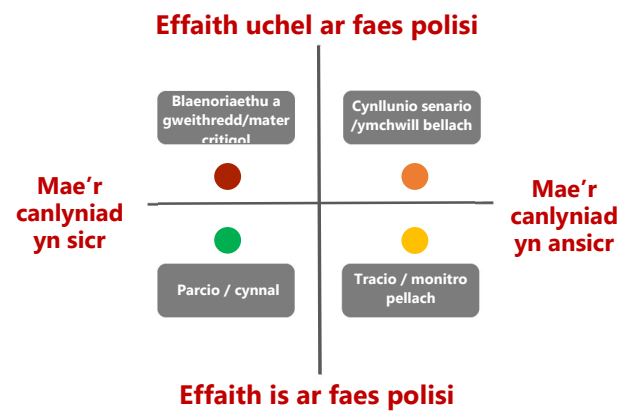
Mae'r gwaith cydweithredol yr ydym wedi'i wneud wrth gynhyrchu'r asesiad hwn gyda phartneriaid rhanbarthol wedi arwain at nifer o faterion trawsffiniol neu ranbarthol sy'n effeithio ar Ranbarth Gorllewin Cymru gyfan. Mae gan Sir Benfro bartneriaid rhanbarthol yng Ngorllewin Cymru – Ceredigion a Sir Gaerfyrddin.

Mae'r Grŵp Data Rhanbarthol, sy'n gyfrifol am ddadansoddi ac ysgrifennu'r rownd hon o asesiadau, wedi nodi'r themâu rhanbarthol allweddol canlynol yn seiliedig ar y data sydd ar gael, canlyniadau'r arolwg llesiant rhanbarthol a chanfyddiadau'r digwyddiadau â rhanddeiliaid a gynhaliwyd yn ystod haf 2021. Y nod yw helpu i egluro'r heriau ar y cyd sy'n ein hwynebu nawr ac yn y dyfodol.

Rhanbarth Gorllewin Cymru

Rydym wedi defnyddio'r *Matrics Effaith/Sicrwydd yn y Dyfodol y BGC* i ddarparu asesiad dangosol o'r prif themâu a nodwyd yn yr asesiad. Y nod yw darparu cyd-destun i'r canfyddiadau trwy ddarparu asesiad cychwynnol yn seiliedig ar y set ddata graidd a'r ymgysylltiad a gynhaliwyd yn ystod haf 2021. Mae'r matrices yn asesu'r themâu yn ôl lefel y **flaenoriaeth** a'u **sicrwydd** o ddigwydd, fel y diffinnir yn y sampl

Disgrifiad	Parcio neu Gynnal	Tracio/ Monitro pellach	Cynllunio senario / Ymchwill bellach	Blaenoriaethu / Mater critigol i'r ardal
Cyd-destun Sir Benfro				
Mae angen cryfhau cyfranogiad pobl ifanc mewn democratiaeth.			●	
Mae defnydd o'r Gymraeg yn cynyddu yn y sir.	●			
Mae Sir Benfro ymhlith yr ardaloedd lleiaf amrywiol o ran ethnigrwydd yng Nghymru.		●		
Nid yw aelodaeth ddemocrataidd yn Sir Benfro, yn enwedig o fewn y Cyngor, yn amrywiol.				●
Mae gan Sir Benfro boblogaeth sy'n heneiddio, fydd yn effeithio ar wasanaethau cyhoeddus a'r farchnad lafur leol.			●	
Mae darpariaeth band eang yn hanfodol i ddatblygiad economaidd y sir.			●	
Mae trafnidiaeth gyhoeddus mewn ardaloedd gwledig yn rhwystr i gyrchu gwasanaethau a chyfleoedd cyflogaeth.				●
Covid-19				
Mae pandemig Covid-19 yn parhau, a byddwn yn parhau i fonitro'r effeithiau ar Sir Benfro.		●		
Hyd yma, mae cyfraddau brechu yn y sir wedi bod yn dda.		●		
Mae Covid-19 wedi gwaethygu materion fel iechyd meddwl, unigrwydd ac anghydraddoldebau iechyd.			●	
Mae Covid-19 wedi newid y ffordd mae rhai ohonom yn gweithio yn sylfaenol.			●	
Tlodi				
Mae cyfraddau tlodi plant yn Sir Benfro yn annerbyniol.				●
Mae tlodi mewn gwaith yn broblem gynyddol gyffredin.				●

Mae costau byw yn cynyddu ledled y DU, gyda mwy o deuluoedd sy'n gweithio yn profi tlodi.				●
Economi				
Mae boddhad â swydd pobl sy'n byw yn Sir Benfro yn uchel.	●			
Mewn rhai sectorau, mae'r cyflogau yn Sir Benfro yn gymharol isel mewn perthynas â'n siroedd cyfagos.			●	
Mae angen i ganol trefi Sir Benfro addasu i batrymau manwerthu sy'n newid.			●	
Mae twristiaeth yn rhan hanfodol o economi Sir Benfro.		●		
Gwireddu uchelgais Sir Benfro i ddod yn brifddinas ynni gwyrdd y DU.			●	
Mae pobl ifanc wedi dweud wrthym nad ydyn nhw'n hyderus y byddan nhw'n gallu byw a gweithio yn Sir Benfro yn y dyfodol.				●
Mae pwysigrwydd cysylltedd digidol yn flaenoriaeth i ofalwyr a phobl ag anabledd.			●	
Bydd angen i'r sector amaethyddol addasu i reoliadau amgylcheddol a mecanweithiau newidiol.			●	
Gall gofal plant hygyrch a fforddiadwy fod yn rhwystr i rieni ddychwelyd i'r gwaith.				●
Nid yw effeithiau tymor hwy Covid-19 a Brexit eto wedi'u deall yn llawn.			●	
Iechyd a Gofal Cymdeithasol				
O arolwg o'n preswylwyr, gall fforddiadwyedd a hygyrchedd gwasanaethau hamdden fod yn rhwystr i ymddygiadau iach.			●	
Mae cyfraddau ysmegu yn Sir Benfro yn uwch na'r cyfartaledd yng Nghymru.			●	
Mae tystiolaeth yn dangos cynnydd yn y defnydd peryglus a niweidiol o alcohol. Bydd angen i ni fonitro'r duedd hon wrth i ni ddod trwy'r pandemig.			●	
Dengys tystiolaeth gynnydd mewn yfed gan rieni sy'n cael effaith ar bobl ifanc.			●	
Mae cyfraddau babanod sy'n cael eu geni â phwysau isel wedi gostwng ac yn is na chyfartaledd Cymru.	●			
Mae tuedd cyfraddau imiwneiddio plentyndod wedi bod ar i lawr dros y blynyddoedd diwethaf.			●	
Rhagwelir y bydd cyfraddau diagnosis dementia yn cynyddu'n sylweddol dros y blynyddoedd i ddod.				●
Mae amcanestyniadau poblogaeth yn awgrymu y bydd nifer y bobl sy'n 80 oed neu'n hŷn yn cynyddu'n sylweddol erbyn 2040.		●		
Mae nifer y gofalwyr di-dâl yn cynyddu ac yn debygol o gael eu tanamcangyfrif gan ffigurau swyddogol.		●		
Mae rhestrau aros ar gyfer gwasanaethau diagnostig a therapi wedi cynyddu'n sylweddol, mae hyn yn debygol o fod oherwydd y pandemig a bydd yn cael ei fonitro.			●	

Tai				
Teimlir bod argaeledd a fforddiadwyedd tai yn Sir Benfro yn rhwstr i bobl ifanc aros yn y sir.			●	
Mae nifer sylweddol o ail gartrefi yn y sir, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig.			●	
Mae yna ddiffyg cartrefi fforddiadwy yn y sir.				●
Rhagwelir y bydd yr angen am gartrefi fforddiadwy yn cynyddu.			●	
Rydym yn gweld nifer cynyddol o deuluoedd yn cyflwyno eu hunain fel pobl ddigartref yn y sir.				●
Mae'r boblogaeth sy'n heneiddio sy'n tyfu yn rhoi pwysau ar y galw am lety arbenigol, a bydd yn parhau i wneud hynny.			●	
Amgylchedd				
Newid yn yr hinsawdd a'r argyfwng natur yw materion diffiniol ein hoes. Ni ellir ystyried newid yn yr hinsawdd na'r argyfwng natur ar wahân.				●
Mae rheoli tir a'n priddoedd yn gynaliadwy yn hanfodol ar gyfer cynhyrchu bwyd, storio carbon, lleihau perygl llifogydd a gwella ansawdd aer a dŵr.			●	
Bydd newid yr hinsawdd yn cynyddu'r nifer sylweddol o eiddo, cymunedau, seilwaith a gwasanaethau allweddol sydd mewn perygl o lifogydd.			●	
Mae llygryddion, yn enwedig nitradau, ffosfforws a gwaddodion, yn cael effaith andwyol ar ansawdd dŵr, cynefinoedd ac amrywiaeth rhywogaethau.			●	
Mae cynefinoedd a rhywogaethau gwerthfawr Sir Benfro yn storio carbon, yn lleihau perygl llifogydd, yn helpu i atal erydu arfordirol ac yn cynnal priddoedd iach.			●	
Sir Benfro sydd â'r cyfraddau ailgylchu uchaf yng Nghymru.	●			
Amlygodd ymatebwyr yr arolwg bwysigrwydd gwella effeithlonrwydd ynni a defnyddio ffynonellau ynni gwyrdd.			●	
Addysg				
Mae'r pandemig wedi cael effaith sylweddol ar addysg pobl ifanc.			●	
Mae angen i gyrhaeddiad addysgol dysgwyr Sir Benfro wella, yn enwedig ar gyfer y rhai sy'n gymwys i dderbyn Prydau Ysgol am Ddim a'r mwy galluog.				●
Er bod cynnydd yn cael ei wneud, mae ad-drefnu ysgolion a lleoedd gwag yn parhau i fod yn broblem.		●		
Mae cyfle i gynyddu lefelau sgiliau yn enwedig trwy brentisiaethau.			●	
Bu cynnydd yn nifer yr ysgolion cyfrwng Cymraeg yn Sir Benfro.	●			

Cymunedau Diogel, Cydlynol a Chydnerth				
Mae gan Sir Benfro lefelau isel o droseddu ac anhrefn o gymharu ag ardaloedd eraill yng Nghymru.		●		
Mae cynnydd mewn troseddau yn erbyn y drefn gyhoeddus (a gyflawnir trwy'r cyfryngau cymdeithasol neu ddulliau digidol eraill) a thrais yn erbyn yr unigolyn.			●	
Mae cynnydd mewn ymddygiad gwrthgymdeithasol, yn enwedig yn ein prif drefi.			●	
Mae troseddau sy'n gysylltiedig â cham-drin domestig yn cynyddu.				●
Mae cynnydd mewn camddefnyddio cyffuriau, yn enwedig yn ein prif drefi.			●	
Roedd yr ymateb gan gymunedau Sir Benfro mewn perthynas â'r pandemig yn rhagorol.	●			
Mae nifer y gwirfoddolwyr yn Sir Benfro yn cynyddu er bod y mwyafrif dros 65 oed.		●		
Diwylliant a hamdden				
Mae tystiolaeth bod lefelau iechyd yn effeithio ar allu ein preswylwyr i gymryd rhan mewn digwyddiadau diwylliannol.			●	
Mae rhwydweithiau trafnidiaeth gyhoeddus yn effeithio ar allu pobl i fynd i ddigwyddiadau celf a diwylliant.			●	
Mae pobl sy'n mynychu digwyddiadau celfyddydol a diwylliannol yn rheolaidd yn nodi lefelau uwch o lesiant.	●			
Mae siaradwyr Cymraeg yn adrodd bod y gallu i ddefnyddio Cymraeg yn anffurfiol ac yn y gweithle yn cael effaith gadarnhaol ar eu llesiant.		●		
Sir Benfro sydd â'r nifer uchaf o draethau baner las a gwobrau arfordir gwyrdd yng Nghymru.	●			
Mae presenoldeb y Parc Cenedlaethol yn cael effaith gadarnhaol ar lesiant pobl ifanc y sir, gyda llawer yn ei nodi fel y peth gorau am Sir Benfro.	●			

CYD-DESTUN SIR BENFRO

CYD-DESTUN SIR BENFRO

Trosolwg

Mae Sir Benfro yn ne-orllewin Cymru ac mae'n cynnwys ardal sydd oddeutu 1600 km sgwâr, gyda rhyw 615 km sgwâr â statws Parc Cenedlaethol. Mae'r sir yn enwog am ei phrydferthwch naturiol eithriadol ac ansawdd uchel ei hamgylchedd, ei morlin, ei bywyd gwylt a'i chynefinoedd bras. Gellir cerdded llwybr yr arfordir o un pen o'r sir i'r llall ac mae'n 186 milltir o hyd. Caiff ei thraethau eu cydnabod am ansawdd dŵr ymdrochi, diogelwch a hygyrchedd. I ffwrdd o'r arfordir a'r traethau, mae tir yn codi tuag at fryniau'r Preseli yng ngogledd ddwyrain y sir. Y tu allan i'r prif drefi, mae'r sir yn cynnwys llawer o bentrefi a phentrefannau ac mae amaethyddiaeth yn dominyddu'r dirwedd. Mae aber Aberdaugleddau yn un o'r harbyrau naturiol dyfnaf ym Mhrydain ac mae'r fantais naturiol hon wedi arwain at fod y porthladd mwyaf yn y DU ar gyfer mewnfario/allfario cynhyrchion ynni.

Mae Sir Benfro yn sir wledig yn bennaf er bod tua hanner y boblogaeth yn byw yn y prif drefi sydd wedi'u clystyru o amgylch yr Hafan a'i aber llanw. Hyd yn oed yn y trefi mwy, mae maint y boblogaeth yn gymharol fach ac nid ydynt yn boblog iawn.

Mae gan Sir Benfro hanes unigryw sy'n ei gwahaniaethu oddi wrth rannau eraill o Gymru. Mae gan Dde Sir Benfro ddylanwadau Normanaidd (a nifer fawr o eglwysi Normanaidd) ac mae'r 'llinell Landsker' yn gwahanu de Sir Benfro o'r gogledd. Mae hyn wedi arwain at wahaniaethau penodol yn y sir, y gellir gweld llawer ohonynt hyd heddiw, yn enwedig yn ddiwylliannol ac mewn perthynas â'r defnydd o'r iaith Gymraeg. Mae gogledd y sir yn llawer mwy tebyg o safbwynt diwylliannol a ieithyddol i weddill Gorllewin Cymru, gyda de a de-orllewin y sir yn cael eu hystyried yn 'Seisnigedig' ac y cyfeirir atynt yn gyffredin fel 'Lloegr fach y tu hwnt i Gymru'.

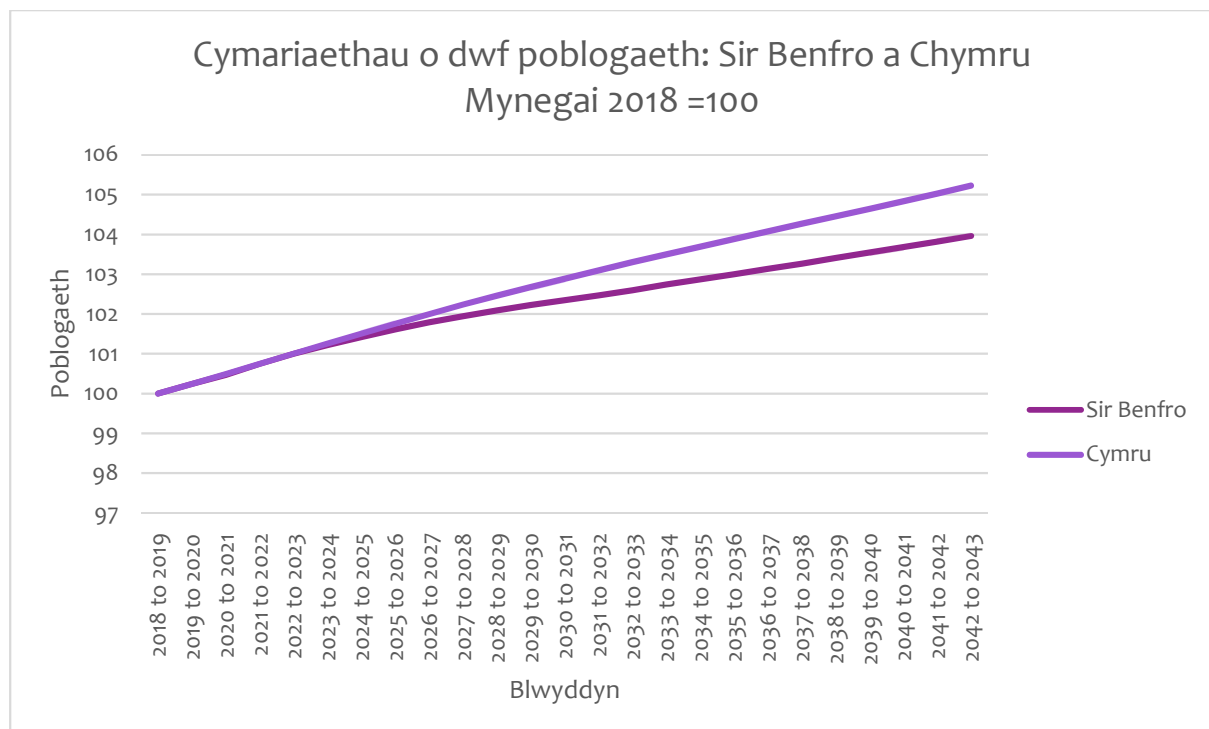
Data poblogaeth a demograffig allweddol

Strwythur oedran

Mae'r amcangyfrif poblogaeth diweddaraf ar gyfer Sir Benfro oddeutu 126,000 ac yn seiliedig ar amcanestyniadau diweddaraf Llywodraeth Gymru (2018). Bydd ein poblogaeth yn cynyddu'n raddol dros dua'r 10 mlynedd nesaf i oddeutu 130,000

(cynnydd o tua 3% yn fras) cyn gwastatau ac yna gostwng yn raddol. Disgwylir i nifer y genedigaethau gynyddu ar gyfradd ddibwys (1,056 i 1,080) tra disgwylir i nifer y marwolaethau godi o oddeutu 1,628 i oddeutu 2,015 dros gyfnod tebyg, gyda'r gwahaniaeth yn ehangu wrth i amser fynd yn ei flaen. Felly mae unrhyw gynnydd yn y boblogaeth wedi'i seilio'n llwyr ar y lefelau mewnfudo a ragwelir.

Mae'r graff isod yn dangos cyfradd y twf poblogaeth a ragwelir ar gyfer Sir Benfro o'i gymharu â Chymru gyfan. Er ei fod yn dangos yn glir y bydd poblogaeth Sir Benfro yn cynyddu, mae disgwyl i boblogaeth Cymru gyfan gynyddu ar gyfradd uwch.

Mae proffil oedran y boblogaeth yn dangos nifer sylweddol lai o bobl ifanc 20-39 oed a mwy o bobl dros 55 oed nag yn y DU yn ei chyfanrwydd. Yn hanesyddol, sbardunwyd hyn gan allfudo sylweddol rhwng 18 a 20 oed i chwilio am gyfleoedd addysg uwch y tu allan i Sir Benfro. Mae'r amcangyfrifon diweddaraf yn awgrymu y gallai fod mewnfudo net o bobl ifanc i Sir Benfro er y bydd angen i ni aros tan gyhoeddi cyfrifiad 2021 i ddeall hyn ymhellach.

Mae gan Sir Benfro boblogaeth gymharol heneiddiol o'i chymharu â gweddill y DU. Mae strwythur a phroffil oedran yn ystyriaeth bwysig ar gyfer darparu gwasanaethau yn y sir gan ei fod yn cael effaith glir ar faint o bobl sydd mewn cyflogaeth â thâl, iechyd y boblogaeth yn gyffredinol, nifer y bobl iau sydd angen lleoedd ysgol, yn ogystal â nifer y pobl â nodweddion gwarchodedig sy'n byw mewn ardal.

Mae'r tabl isod yn dangos bod cyfran fwy o bobl iau (0-19 a 20-34) yn tueddu i fyw mewn ardaloedd trefol. Mewn cyferbyniad mae pobl 50+ oed yn llawer mwy tebygol o fyw mewn ardaloedd gwledig a threfi a phentrefi arfordirol, ac maent yn llai tebygol o fyw mewn prif drefi.

Mae dadansoddiad hanesyddol wedi dangos bod tuedd araf ond tymor hir tuag at lai o bobl iau o ran cyfran yn byw mewn ardaloedd gwledig.

Cymuned	0-19 oed	20-34 oed	35-49 oed	50-64 oed	65-79 oed	80+ oed	Cyfanswm
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	19%	13%	15%	24%	22%	6%	8,474
Ardal Abergwaun	20%	14%	15%	22%	22%	8%	10,090
Gogledd-orllewin Sir Benfro	18%	16%	15%	23%	21%	7%	7,656
Dwyrain Sir Benfro	20%	14%	16%	23%	20%	8%	7,312
Gogledd Hwlfordd	26%	22%	18%	19%	11%	4%	7,193
De Hwlfordd a Phont Myrddin	23%	17%	17%	20%	16%	7%	7,210
Ardal Arberth	19%	14%	15%	24%	21%	7%	6,925
Gorllewin Sir Benfro	20%	13%	15%	23%	21%	7%	8,475
	20%	13%	16%	24%	20%	7%	8,651
Dwyrain Aberdaugleddau	23%	18%	16%	20%	16%	6%	7,545
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	18%	13%	13%	24%	23%	9%	8,562
Gorllewin Aberdaugleddau	25%	20%	16%	19%	14%	6%	7,693
Doc Penfro	24%	20%	16%	20%	16%	5%	9,747
Dwyrain Penfro a Chaeriw	18%	12%	15%	24%	24%	8%	7,742
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	24%	16%	16%	21%	17%	5%	7,432
Ardal Dinbych-y-Pysgod	18%	13%	15%	22%	22%	10%	6,044
Sir Benfro Gyfan	22%	16%	16%	23%	20%	7%	126,751

Arwynebedd mewn hectar a dwysedd

Mae'r tabl canlynol yn dangos arwynebedd, mewn hectarau, pob ardal gymunedol a dwysedd eu poblogaeth. Cymerir ffigurau poblogaeth o Gyfrifiad 2011. O'u

cymharu â gweddill MSOA yng Nghymru a Lloegr, mae llawer o gymunedau Sir Benfro â phoblogaeth isel gyda hanner yr 16 ardal yn yr 10% o'r ardaloedd lleiaf poblog yng Nghymru a Lloegr. Mae'r ardal fwyaf poblog yn Sir Benfro, Gogledd Hwlfordd, yn dal i fod yn is na chanolrif Cymru a Lloegr.

Cymuned	Ardal (Hectarau)	pobl fesul hectar	Safle cymharol â Lloegr a Chymru
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	28,531	0.29	10# degradd
Ardal Abergwaun	19,680	0.50	10# degradd
Gogledd-orllewin Sir Benfro	20,725	0.36	10# degradd
Dwyrain Sir Benfro	22,977	0.29	10# degradd
Gogledd Hwlfordd	402	17.27	6# degradd
De Hwlfordd a Phont Myrddin	991	7.02	8# degradd
Ardal Arberth	15,502	0.42	10# degradd
Gorllewin Sir Benfro	18,452	0.43	10# degradd
Ardal Neyland	4,763	1.79	9# degradd
Dwyrain Aberdaugleddau	908	7.62	8# degradd
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	7,103	1.20	9# degradd
Gorllewin Aberdaugleddau	633	11.03	7# degradd
Doc Penfro	632	15.44	7# degradd
Dwyrain Penfro a Chaeriw	7,886	0.98	10# degradd
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	10,008	0.70	10# degradd
Ardal Dinbych-y-Pysgod	2,681	2.39	9# degradd
Sir Benfro Gyfan	161,874	0.76	

Yr iaith Gymraeg

Cymerwyd y wybodaeth ganlynol o Gyfrifiad 2011 sy'n parhau i fod yr unig ffynhonnell wybodaeth i ganiatáu cymhariaeth barod o gymunedau ledled Cymru. Mae hyn yn dangos bod gan chwech o'r 16 cymuned gyfrannau cymharol uchel o bobl sydd â sgiliau o ran y Gymraeg o gymharu â gweddill Cymru. Mae hefyd yn dangos bod Gogledd-ddwyrain Sir Benfro yn un o gadarnleoedd y Gymraeg.

Ers yr amser hwn, mae gwybodaeth a gasglwyd o waith maes ar gyfer Cyfrifiad 2021 yn awgrymu bod cyfran gyffredinol y siaradwyr Gymraeg yn Sir Benfro wedi cynyddu.

Mewn cyferbyniad â gweddill Cymru, mae buddsoddiad sylweddol diweddar mewn addysg Gymraeg wedi golygu bod sgiliau Gymraeg wedi ehangu yn hytrach nag aros yn sefydlog neu grebachu.

Cymuned	Dim sgiliau yn y Gymraeg	Gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg	Degradd MSOA Cymru: Dim sgiliau yn y Gymraeg	Degradd MSOA Cymru: Gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	37%	43%	10 degradd	1 degradd
Ardal Abergwaun	49%	27%	9 degradd	2 degradd
Gogledd-orllewin Sir Benfro	53%	23%	9 degradd	2 degradd
Dwyrain Sir Benfro	56%	26%	9 degradd	2 degradd
Gogledd Hwlfordd	78%	10%	7 degradd	4 degradd
De Hwlfordd a Phont Myrddin	78%	9%	7 degradd	5 degradd
Ardal Arberth	70%	15%	8 degradd	3 degradd
Gorllewin Sir Benfro	79%	9%	7 degradd	5 degradd
Ardal Neyland	82%	8%	5 degradd	7 degradd
Dwyrain Aberdaugleddau	86%	6%	2 degradd	10 degradd
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	81%	8%	6 degradd	6 degradd
Gorllewin Aberdaugleddau	86%	6%	2 degradd	9 degradd
Doc Penfro	85%	6%	4 degradd	9 degradd
Dwyrain Penfro a Chaeriw	83%	8%	5 degradd	7 degradd
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	83%	7%	4 degradd	8 degradd
Ardal Dinbych-y-Pysgod	82%	8%	5 degradd	7 degradd
Sir Benfro Gyfan	82%	8%		

Cydraddoldebau

Yn yr un modd â Siroedd Cymreig gwledig eraill yn bennaf, nid yw Sir Benfro yn lle arbennig o amrywiol o ran ethnigrwydd na chymunedau cydraddoldeb eraill sy'n wynebu risg uwch o wahaniaethu. Amcangyfrifir bod canran y bobl sy'n dod o darddiad Du, Asiaidd a lleiafrif ethnig yn 2021, yn seiliedig ar yr Arolwg Cenedlaethol, yn 1.3%, un o'r ffigurau isaf yng Nghymru, er bod hyn yn seiliedig ar sampl fach.

Mae data o Gyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion ar gyfer 2021 yn dangos bod 3% o blant dros 5 oed o darddiad Du, Asiaidd a lleiafrif ethnig, yn is na chyfartaledd canolrifol Cymru. Bydd ystadegau cywir ar gael o Gyfrifiad 2021, a gallem yn rhesymol ragweld y bydd canran y bobl sy'n dod o darddiad Du, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig wedi cynyddu. Fodd bynnag, mae'n annhebygol y bydd sefyllfa gymharol Sir Benfro wedi newid yn sylweddol.

O'i gymharu â gweddill Cymru, mae cyfran gymharol uchel o bobl yn Sir Benfro o gefndir Sipsiwn a Theithwyr ac mae gan Sir Benfro un o'r nifer uchaf o leiniau ar gyfer Teithwyr yng Nghymru – 174 o garafanau yn 2020 allan o gyfanswm o 1,092 yng Nghymru.

Mae data ar Droseddau Casineb a gasglwyd gan Gymorth i Ddioddefwyr ar gyfer Dyfed Powys yn awgrymu bod cyfran uchel o ddigwyddiadau yn parhau i fod yn gysylltiedig â hil.

Nid oes gennym wybodaeth ddibynadwy ar gyfran y boblogaeth sy'n nodi eu bod yn Lesbiaidd, Hoyw neu Ddeurywiol. Fel llawer o Siroedd eraill, mae yna nifer o sefydliadau trydydd sector sy'n canolbwyntio ar wybodaeth, cyngor a chefnogaeth i'r gymuned hon. Mae amheuaeth ynghylch cywirdeb ffigurau'r Arolwg Cenedlaethol ar faint cymuned LHD Sir Benfro. Fodd bynnag, mae'n debygol bod cyfran y bobl sy'n byw yn Sir Benfro sy'n LHD yn is na'r cyfartaledd cenedlaethol. Bydd gan Gyfrifiad 2021 wybodaeth am rywioldeb. Mae'r cwestiwn cyfeiriadedd rhywiol, na ofynnwyd mewn cyfrifiadau blaenorol, yn wirfoddol a dim ond i'r rhai sy'n 16 oed neu'n hŷn y bydd yn cael ei ofyn.

Mae ymchwil ansoddol yn awgrymu, er bod gwahaniaethu yn broblem yn y gorffennol, y bu newid canfyddadwy mewn agweddau. Fodd bynnag, mae digwyddiadau o droseddau casineb yn ymwneud â rhywioldeb yn dal i ddigwydd yn Sir Benfro.

Nid oes gennym ffigurau dibynadwy ar gyfer nifer y bobl yn y gymuned Draws. Fodd bynnag, rydym yn ymwybodol o grŵp cymorth lleol ac mae aelodau ohono wedi mynychu ein fforwm cydraddoldebau (mae hyn yn cynnwys aelodaeth o ystod eang o sefydliadau cyhoeddus a thrydydd sector).

Gwnaed ymchwil ansoddol i edrych ar gydlyniant cymunedol ar draws De-orllewin a Chanolbarth Cymru yn 2020. Grwpiau ffocws gyda chynrychiolwyr y sectorau canlynol

o'r gymuned: Cymunedau Diddordeb, cymunedau Du, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig (BAME); Dinasyddion yr UE (heblaw Cymru); Gwledig ac ynysig; Siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf; Cymunedau Sipsiwn / Teithwyr; Ffoaduriaid o Syria; pobl LGBTQ +, pobl anabl a/neu bobl â chyflyrau iechyd; pobl ifanc.

Dangosodd canlyniadau'r ymgynghoriad farn gadarnhaol gyffredinol tuag at y cydlyniant cymunedol presennol yng Nghanolbarth a De-orllewin Cymru. Cyfeiriodd 77% o'r cyfweleion at gydlyniant cymunedol fel da, gan godi i 92% os ydym yn cynnwys cyfweleion a gyfeiriodd at gydlyniant cymunedol fel da ond angen gwelliant. Fodd bynnag, pan ofynnwyd i gyfweleion a chyfranogwyr i grwpiau ffocws ymhelaethu a chyfiawnhau eu safbwynt ar gydlyniant cymunedol yng Nghanolbarth a De-orllewin Cymru, roeddent yn tueddu i gydnabod potensial ar gyfer gwella ac roeddent yn gyflym i nodi'r hyn yr oeddent yn ei ystyried yn "densiynau", neu "broblemau".

Ystyrir bod Brexit yn cael effaith negyddol ar gydlyniant cymunedol yng Nghanolbarth a De-orllewin Cymru. Datgelodd canlyniadau cwestiwn yr arolwg am effaith Brexit ar gydlyniant cymunedol fod 63.7% o gyfranogwyr yn credu bod refferendwm Brexit wedi cael effaith negyddol ar gydlyniant cymunedol. Trafodwyd a phortreadwyd Brexit fel pe bai wedi cael effaith negyddol ar gydlyniant cymunedol yn 7 allan o'n 10 grŵp ffocws. Yn ein cyfweiliadau, disgrifiodd 61% o'r cyfweleion fod Brexit wedi cael effaith negyddol ar gydlyniant cymunedol.

Dangosodd yr ymgynghoriad agweddau cadarnhaol tuag at effaith Covid-19 ar gydlyniant cymunedol. Fodd bynnag, dangosodd adborth ansoddol bryderon ynghylch hirhoedledd yr effeithiau cadarnhaol, gyda phryderon ynghylch gwahanol effeithiau negyddol cynyddol. Credai 67.3% o ymatebwyr yr arolwg fod cydlyniant cymunedol naill ai wedi gwella (40%) neu heb newid (27.3%) ers dechrau'r pandemig. Fodd bynnag, dangosodd data ansoddol fod gan y mwyafrif o bobl bryderon ynghylch effeithiau cadarnhaol yn profi i fod yn fyrhoedlog a datgelwyd pryderon ynghylch gwahanol risgiau a bygythiad i gydlyniant cymunedol, megis rhaniad economaidd-gymdeithasol cynyddol, mwy o eithrio cymunedau sydd eisoes ar yr ymylon, gostyngiad mewn cyfleoedd i gymdeithasu, drwgdeimlad oherwydd torri rheolau Covid-19, tensiwn uwch gyda 'mewnfudwyr', a mwy o ymddygiad ymosodol ar-lein tuag at rai cymunedau.

Mae prif effeithiau Brexit ar gydlyniant cymunedol yng Nghanolbarth a De-orllewin Cymru wedi'u nodi fel:

- Ansicrwydd ynghylch hawliau dynol ar ôl Brexit
- Teimladau cynyddol o ansicrwydd ynghylch tensiynau posibl ar ôl y cyfnod ymadael
- Tensiwn cynyddol rhwng pobl o wahanol safbwyntiau gwleidyddol
- Mwy o deimladau o allgáu a chanfyddiad cynyddol o ddiffyg diogelwch personol oherwydd cynnydd mewn rhethreg hiliol a senoffobig.

Mae prif effeithiau cyfnod clo Covid-19 ar gydlyniant cymunedol yng Nghanolbarth a De Orllewin Cymru wedi'u nodi fel:

- Effaith gadarnhaol gychwynnol ar gydlyniant cymunedol oherwydd y gallu i gymryd mwy o ran ar lefel leol
- Teimladau cynyddol o ansicrwydd ynghylch y dyfodol
- Mwy o allgáu aelodau mwy bregus ac ynysig o'r gymuned
- Tensiwn cynyddol rhwng grwpiau oedd â pherthynas fregus ynghynt
- Effaith negyddol waeth ar gydlyniant cymunedol oherwydd y cyfuniad o Brexit a chyfnod clo Covid-19.

Etholiadau

Ystyriodd y Cyngor adroddiad ar amrywiaeth mewn democratiaeth yn ei gyfarfod ar 9 Rhagfyr 2021. Mae'r adroddiad hwn yn digwydd yng nghyd-destun gwaith i gynyddu amrywiaeth ymhlith y bobl sy'n sefyll am swyddi cyhoeddus yn Sir Benfro. Mae risg wirioneddol, os nad yw aelodaeth Cyngorau (gan gynnwys Cyngorau Tref a Chymuned) yn adlewyrchu amrywiaeth y cymunedau y maent yn eu gwasanaethu, bydd y cyrff hyn yn colli cysylltiad â'r cymunedau. Mae'r gwaith hwn yn cael ei wneud ar y cyd â Llywodraeth Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru.

Ar hyn o bryd, nid yw aelodaeth Cyngor Sir Penfro yn adlewyrchu'r cymunedau y mae'n eu gwasanaethu, yn enwedig o ran

- Rhywedd (dynion yw dros 80% o'r aelodau)
- Oedran (mae 40% o'r aelodau rhwng 55 a 64 oed ac ychydig iawn sydd o dan 45 oed)
- Hil - nid yw'r Cyngor erioed wedi cael cynghorydd o gefndir Du, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig.
- Deiliadaeth (mae llai na 10% o'r aelodau'n rhentu eu cartref)

Yn ogystal, roedd cyfran gymharol uchel o seddi yn rhai un ymgeisydd mewn etholiadau a gynhaliwyd ers sefydlu'r cyngor ym 1995. Yn y tri etholiad diwethaf,

roedd 20% o'r seddi yn rhai un ymgeisydd – er, yn gyffredinol, roedd gwahanol seddi yn rhai un ymgeisydd ym mhob un o'r etholiadau hyn.

Ymgysylltiad pobl ifanc

Ym mis Mai 2021, cynhaliwyd etholiadau ar gyfer Llywodraeth Cymru yn ogystal ag ar gyfer Comisiynwyr Heddlu a Throseddu. Roedd yr etholfraint ar gyfer y ddau etholiad hyn yn wahanol; gallai pobl ifanc 16 a 17 oed ynghyd â gwladolion tramor cymwys bleidleisio yn etholiadau Llywodraeth Cymru ond nid yn etholiadau Comisiynwyr Heddlu a Throseddu.

Gwnaed tua 70% o'r holl bleidleisiau a fwriwyd yn yr etholiad hwn yn bersonol gyda'r gweddill trwy bleidlais bost. Ar gyfer y pleidleisiau hynny a fwriwyd yn bersonol, mae'r gwahaniaeth rhwng nifer y pleidleisiau a fwriwyd yn etholiad Llywodraeth Cymru a Chomisiynydd yr Heddlu a Throsedd yn debygol o adlewyrchu'n agos nifer y bobl ifanc 16 a 17 oed a bleidleisiodd gan nad oes llawer o wladolion tramor cymwys.

Mae'r ffigurau pleidleisiau a ddilyswyd yn dangos nifer y pleidleisiau a fwriwyd ar gyfer pob etholiad ar gyfer pob gorsaf bleidleisio. Gellir mapio cofrestr etholiadol pob gorsaf bleidleisio gyda graddfa resymol o gywirdeb i Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Ganol (MSOA). Mae amcangyfrifon canol blwyddyn o oedran sengl ar gael ar gyfer pob MSOA sy'n caniatáu cyfrifo cyfraddau bras y ganran a bleidleisiodd ar gyfer pobl a bleidleisiodd yn bersonol ym mhob MSOA. Dylid pwysleisio mai amcangyfrifon yw'r ffigurau hyn a bod cyfanswm nifer y bobl ifanc 16 a 17 oed mewn rhai cymunedau yn fach felly gall anghysondebau bach yn y ffit rhwng gorsafoedd pleidleisio a MSOA ymddangos yn fwy.

Cymuned	% amcangyfrifedig a bleidleisiodd yn bersonol 18+	% amcangyfrifedig a bleidleisiodd yn bersonol 16 & 17
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	45%	39%
Ardal Abergwaun	36%	32%
Gogledd-orllewin Sir Benfro	40%	34%
Dwyrain Sir Benfro	44%	61%
Gogledd Hwlfordd	24%	23%
De Hwlfordd a Phont Myrddin	29%	24%
Ardal Arberth	39%	47%
Gorllewin Sir Benfro	37%	35%
Ardal Neyland	35%	22%
Dwyrain Aberdaugleddau	26%	13%
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	36%	28%
Gorllewin Aberdaugleddau	25%	14%
Doc Penfro	26%	16%
Dwyrain Penfro a Chaeriw	40%	32%
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	30%	18%
Ardal Dinbych-y-Pysgod	31%	32%
Sir Benfro Gyfan	45%	39%

Mae'r ffigurau'n dangos bod canran y bobl ifanc sy'n pleidleisio ychydig yn is nag ar gyfer y rhai 18+, ond nid yw'r gwahaniaeth yn fawr. Mae hwn yn ddarlun mwy cadarnhaol nag a dybir yn gyffredin.

Mae'r ffigurau'n dangos bod y nifer sy'n pleidleisio yn bersonol yn tueddu i fod yn is mewn ardaloedd trefol, yn enwedig mewn trefi mwy. Yn y cymunedau hyn mae nifer y bobl ifanc sy'n pleidleisio yn tueddu i fod yn is yn enwedig yn Aberdaugleddau a Doc Penfro. Mewn cyferbyniad mewn ardaloedd mwy gwledig, mae cyfran y bobl ifanc 16 a 17 oed sy'n pleidleisio weithiau'n uwch nag ar gyfer y rhai 18+.

Hygyrchedd

Darpariaeth band eang

Mae hygyrchedd i wasanaethau, gan gynnwys band eang, yn fater allweddol mewn rhai cymunedau yn Sir Benfro. Un o'r gwasanaethau pwysicaf wrth gynllunio ar gyfer y

dyfodol yw argaeledd band eang gan fod gwasanaethau rhyngwyd cyson a chyflym yn cynnig y potensial i Sir Benfro oresgyn ei natur ymylol cymharol. Er y bydd y canrannau wedi newid (yn yr un modd â'r disgwyliadau o faint o Mb/s sy'n gyfystyr â band eang cyflym) mae'r tabl isod yn dangos bod ardaloedd gwledig, yn enwedig gogledd Sir Benfro, o fewn y 5% gwaethaf ar gyfer band eang cyflym yng Nghymru. Mae gan gymunedau eraill argaeledd band eang a oedd o fewn y chwarterel uchaf i Gymru.

Mae'r Cyngor a'i bartneriaid yn buddsoddi mewn band eang trwy nifer o ffrydiau gwahanol. Heb y buddsoddiad hwn, mae'n debygol y byddai ardaloedd gwledig yn Sir Benfro yn parhau i wynebu oedi.

Cymuned	% Bandeang ar 30Mb/s ddim ar gael	% gradd ddim ar gael
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	26.4	5%
Ardal Abergwaun	15.1	15%
Gogledd-orllewin Sir Benfro	31	3%
Dwyrain Sir Benfro	32.7	2%
Gogledd Hwlfordd	1	73%
De Hwlfordd a Phont Myrddin	3	52%
Ardal Arberth	27.8	4%
Gorllewin Sir Benfro	9.3	23%
Ardal Neyland	0.7	78%
Dwyrain Aberdaugleddau	3.8	45%
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	20.2	10%
Gorllewin Aberdaugleddau	9.2	24%
Doc Penfro	1.2	70%
Dwyrain Penfro a Chaeriw	10.5	21%
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	16	14%
Ardal Dinbych-y-Pysgod	3.8	45%

Trafnidiaeth

Mae Sir Benfro yn ardal ymylol a gwledig ac nid oes ffyrdd deuol yn y sir. Mae dau borthladd fferi a gwasanaeth sy'n rhedeg i Rosslare, Iwerddon (mae'r mwyafrif o'r traffig yn nwyddau). Mae gwasanaethau rheilffordd i Ddoc Penfro, Aberdaugleddau (trwy Hwlfordd) ac Abergwaun ond mae'r gwasanaethau rheilffordd yn araf ac mae'r cysylltiadau rheilffordd o fewn Sir Benfro yn gyfyngedig.

Er bod y rhwydwaith ffyrdd wedi gwella i ryw raddau yn ystod y blynyddoedd diwethaf, mae hygyrchedd Sir Benfro i weddill Cymru a thu hwnt yn parhau i fod yn rhwystr i geiswyr gwaith a busnesau, gydag effeithiau canlyniadol i'n llesiant. Mae tystiolaeth i awgrymu, er gwaethaf amgylchedd naturiol rhagorol Sir Benfro, a'r ffaith bod y sir yn gyffredinol yn cael ei ystyried yn lle gwyb i fyw a magu teulu, mae pobl sy'n gweithio a busnesau yn aml yn amharod i adleoli yma. Mae hyn yn effeithio ar allu cyflogwyr i lenwi swyddi gwag arbenigol neu i recriwtio pobl sydd â sgiliau digonol. Mae'n bosibl y gallai hyn newid o ganlyniad i'r pandemig wrth i arferion gwaith barhau i esblygu, ac wrth i weithio o bell ddod yn fwy cyffredin yn sgil y symudiad i ffwrdd o swyddi traddodiadol yn y swyddfa lle mae'n ofynnol i rywun fyw'n gymharol agos at ei weithle. Daw hyn ei hun â nifer o elfennau anhysbys o ran yr effaith y gellir ei weld ar Sir Benfro ac mae'n debygol y bydd cyfaddawdau ar hyd y ffordd.

Mae'r tabl isod, a gymerwyd eto o ddata ffynhonnell MALIC, yn dangos yr amser cyfartalog a gymerir i deithio ar drafnidiaeth gyhoeddus i dri gwasanaeth cyhoeddus allweddol. Mae'r tabl yn dangos yn glir bod cael mynediad at wasanaethau cyhoeddus sylfaenol yn her i unrhyw un sy'n byw y tu allan i'r trefi mwy o faint, i'r graddau bod pobl sy'n byw yn yr ardaloedd mwy gwledig, gyda llai o wasanaethau gan drafnidiaeth gyhoeddus, yn profi amseroedd teithio dwyffordd o dros awr fel y sefyllfa normal, er gwaethaf y pellteroedd cymharol fyr sy'n cael eu teithio. Mae hyn yn awgrymu ei fod yn fater o hygyrchedd ac argaeledd darpariaeth.

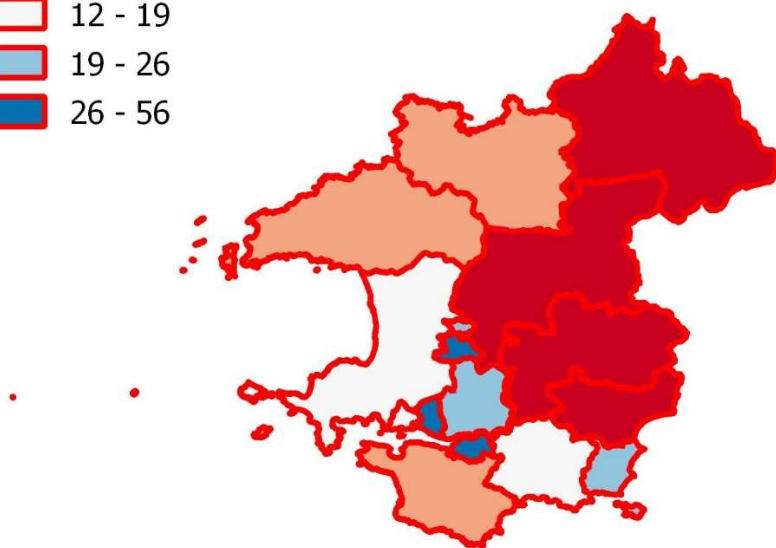
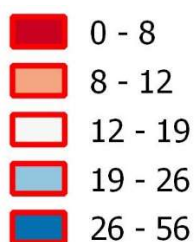
Cymuned	Amser teithio cyfartalog dwyffordd cyhoeddus i fferyllfa (munudau)	Amser teithio cyfartalog dwyffordd cyhoeddus i siop fwyd (munudau)	Amser teithio cyfartalog dwyffordd cyhoeddus i ysgol gynradd (munudau)
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	107	95	83
Ardal Abergwaun	58	55	51
Gogledd-orllewin Sir Benfro	77	66	61
Dwyrain Sir Benfro	122	111	83
Gogledd Hwlfordd	27	22	32
De Hwlfordd a Phont Myrddin	31	24	25
Ardal Arberth	102	74	68
Gorllewin Sir Benfro	40	42	37

Ardal Neyland	28	20	31
Dwyrain Aberdaugleddau	27	20	27
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	82	72	83
Gorllewin Aberdaugleddau	56	48	50
Doc Penfro	32	25	26
Dwyrain Penfro a Chaeriw	86	64	46
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	64	61	53
Ardal Dinbych-y-Pysgod	37	30	33

Mae'r map isod yn dangos safle, yn nhermau canrannol ar gyfer pob un o'r 405 MSOA yng Nghymru, yr amser teithio dwyffordd ar drafnidiaeth gyhoeddus ar gyfartaledd i ysgol gynradd. Mae canran isel yn dynodi amser teithio hirach. Mae'r map yn dangos, ar gyfer hyd yn oed y cymunedau sydd â'r amseroedd teithio isaf yn Sir Benfro (Doc Penfro a de Hwlffordd) bod yr amser teithio hwn o amgylch canolrif Cymru yn unig. Mae pob cymuned wledig ymhell o fewn y chwarterel uchaf ar gyfer amseroedd teithio trafnidiaeth gyhoeddus hirach i ysgol gynradd.

Mae mapiau amser siwrneiau ar gyfer mynediad at wasanaethau eraill ar drafnidiaeth gyhoeddus a phreifat yn dilyn patrwm tebyg:

Safle, (% allan o'r holl 405 MSOA yng Nghymru) o'r amser teithio cyhoeddus ar gyfartaledd i ysgol gynradd. Safle isel = amser taith hir

EFFAITH COVID-19 YN SIR BENFRO

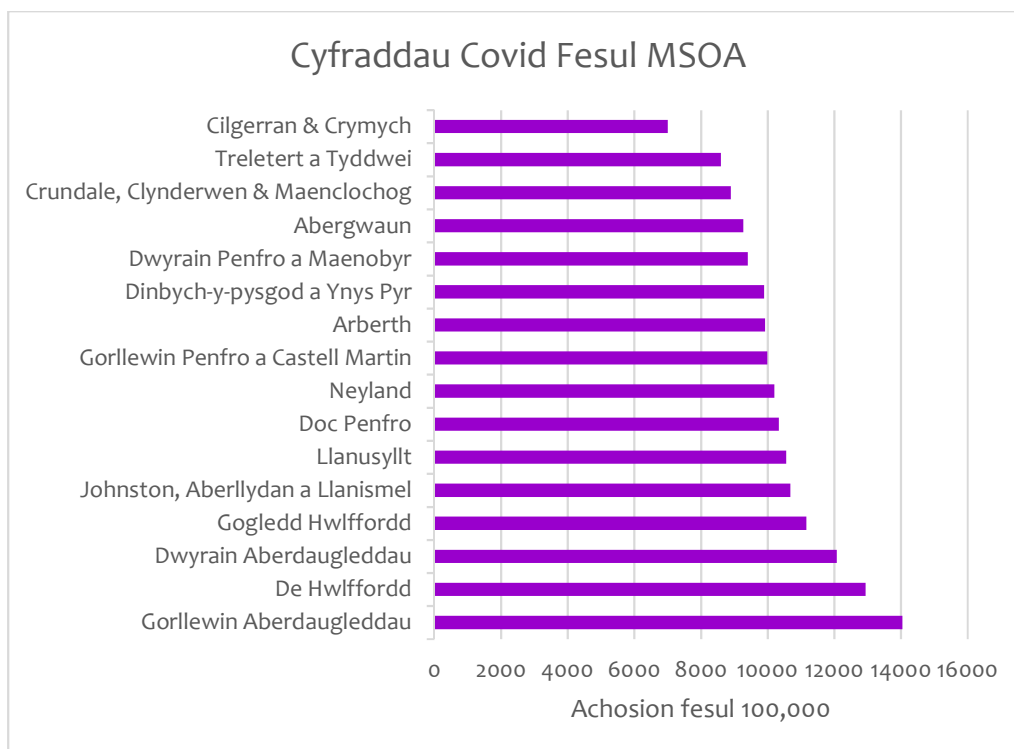
Trosolwg

Mae'n rhaid disgrifio pandemig y coronafeirws fel digwyddiad seismig, y mae ei effaith yn fyd-eang. O ganlyniad, ers mis Mawrth 2020 mae bywydau pobl sy'n byw yn Sir Benfro wedi newid yn sylweddol, a byddant yn parhau i newid, hyd y gellir rhagweld. Mae llawer yn amau na fydd bywyd byth yn dychwelyd i'r hyn ydoedd cyn i'r pandemig ddechrau. Mae wedi effeithio ar bron bob agwedd ar fywyd bob dydd o iechyd ac addysg i'r economi. O ganlyniad, mae llesiant pobl wedi cael ei effeithio'n ddramatig.

Pwrpas adran hon yr asesiad yw rhoi darlun eang o sut mae'r pandemig wedi effeithio ar bobl a chymunedau yn Sir Benfro. Yn yr ystyr hwn mae'n ymwneud i raddau helaeth â gosod y sefyllfa a sefydlu cyd-destun ar gyfer yr asesiad yn ei gyfanrwydd, gan gydnabod, wrth i'r pandemig barhau, na ellir ond ystyried llawer o'r hyn a drafodir yn yr asesiad o ran themâu eraill gyda dealltwriaeth o'r darlun mwy hwn. Archwilir llawer o'r effeithiau hyn yn fanylach mewn rhannau eraill o'r asesiad.

Ystadegau Iechyd Covid

Ar 22ain Chwefror 2022, dangosodd data Llywodraeth y DU fod gan Gymru'r gyfradd ail isaf o achosion Covid yn y DU, sef 25,498.9 achos fesul 100,000. Hyd yn hyn, mae Sir Benfro wedi cael cyfanswm o 23,588 achos o Covid, cyfradd o 18747.7 achos fesul 100,000, sef y 3ydd isaf yng Nghymru. Yn y sir, Cilgerran a Chrymych sydd â'r cyfraddau isaf, a De Hwlfordd yr uchaf.

Mae data Llywodraeth y DU hefyd yn dangos mai Cymru sydd â'r gyfradd marwolaethau uchaf yn y DU, sef cyfartaledd o 301.1 fesul 100,000. Adroddwyd bod 258 o farwolaethau wedi digwydd yn Sir Benfro, cyfradd o 203.5 fesul 100,000, sydd hefyd y 4ydd isaf ledled Cymru.

Roedd gan Sir Benfro'r 6ed nifer uchaf o bobl fesul 1000 a roddwyd ar y rhestr gysgodi yng Nghymru:

Categori Oedran	Nifer	Cyfran y boblogaeth (fesul 1000)
Pob Oedran	6010	47.8
Dan 16	120	5.5
16-69	3235	40.2
70 a throsodd	2655	111.6

Datblygiad y brechlyn Covid-19 oedd y trobwynt yn 2021, gyda gostyngiad yn y niferoedd oedd yn mynd i'r ysbyty a llacio cyfyngiadau. Mae'r brechlynnau'n darparu amddiffyniad dros 90% yn erbyn haint symptomatig mewn oedolion dros 50 oed a rhwng 92-96% o amddiffyniad yn erbyn mynd i'r ysbyty. Gwnaeth ymchwil a gyhoeddwyd gan y Senedd yn Chwefror 2022 ganfod bod y nifer sy'n derbyn y brechlyn wedi bod yn gadarnhaol yn Sir Benfro gyda dros 85% o'r boblogaeth wedi cael eu brechu ddwywaith.

Grwpiau Blaenoriaeth Brechu	Derbyn 2 Ddos	Derbyn Dos Atgyfnerthu
18+ oed	85.7%	25.7%
50+ oed	92.8%	39.9%
80+ oed	95%	72.1%
Preswylwyr Cartrefi Gofal	96.1%	55.5%
16-69 oed sy'n fregus iawn yn glinigol	95%	33.6%

Iechyd Meddwl

Mae Covid wedi cael effeithiau uniongyrchol ac anuniongyrchol ar ein hiechyd ac mae un o'r rhain wedi bod ar iechyd meddwl. Mae'r pandemig wedi arwain at adroddiadau o orbryder, iselder, unigrwydd ac unigedd cynyddol. Gwnaeth papur briffio tystiolaeth a gyhoeddwyd gan Ganolfan Polisi Cyhoeddus Cymru ym Medi 2021 ar effeithiau Covid-19 a Brexit ar lesiant ganfod bod llai o weithgaredd corfforol a mwy o yfed alcohol yn gysylltiedig ag unigolion sy'n agored i Covid, gydag iechyd meddwl y rhai yr effeithir arnynt fwyaf gan y feirws yn gwaethygu. Gwnaeth problemau iechyd meddwl yng Nghymru dreblu yn ystod y cyfnod clo cyntaf o'i gymharu â lefelau cyn-bandemig, gan gynyddu o 11.7% i 28.1% o'r boblogaeth. Cynyddodd problemau iechyd meddwl wrth i ddiweithdra gynyddu, gyda phobl ifanc yn profi'r dirywiad mwyaf. Cynyddodd y bwlch rhwng llesiant meddwl ymysg menywod a dynion o 9.9% i 14.1%, gyda menywod yn profi mwy o ddirywiad yn eu hiechyd meddwl na dynion. Mae tystiolaeth hefyd yn dangos cynnydd mewn rhagnodi meddyginiaeth gwrth-iselder yn ystod cyfnodau clo.

Gwelwyd cynnydd sylweddol yn y bobl a nododd deimladau o unigedd ac unigrwydd, nid yn unig o fewn y boblogaeth sy'n heneiddio, ond nodwyd lefelau uchel hefyd ymhlith pobl iau. I oedolion ag anabledau dysgu, cyfrannwyd at deimladau cynyddol o unigrwydd ac unigedd gan gau canolfannau dydd yn ystod cyfnodau clo, yn arwain at ddiffyg gweithgareddau wyneb-yn-wyneb. Yn Awst 2020, dangosodd datganiad i'r wasg gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda y bu cynnydd o 72% yn y galw am fynediad at SilverCloud Wales, gwasanaeth therapi ar-lein di-dâl a ddarperir gan y GIG, sy'n darparu cymorth am hyd at 12 wythnos i'r rhai 16 oed a throsodd sy'n profi gorbryder ysgafn i gymhedrol, iselder neu straen.

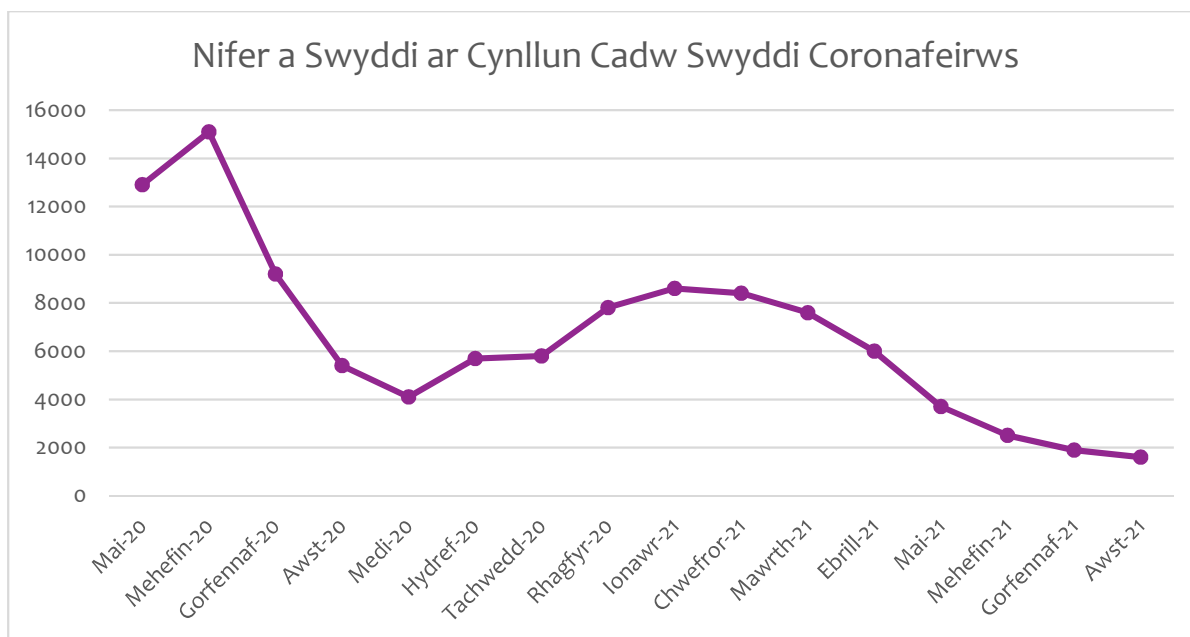
Mae cysylltiad cryf rhwng tlodi, afiechyd meddwl a hunanladdiad ac mae gan Sir Benfro un o'r cyfraddau uchaf o dlodi plant yng Nghymru.

Economi

Swyddi yw un o'r ffactorau pwysicaf ar gyfer llesiant unigolion, sef yr 21ain a'r 22ain o ddangosyddion cenedlaethol Cymru ar gyfer llesiant. Bydd Covid yn arwain at newidiadau i'r economi yn Sir Benfro yn y tymor byr, canolig a hir.

Mae Covid wedi gwaethygu'r anghydraddoldebau y mae'r boblogaeth yn eu profi, gydag effaith sylweddol ar y rhai sy'n byw mewn tlodi. Gwnaeth y pandemig daro gweithwyr ar gyflog isel yn arbennig o galed mewn sectorau fel llety a'r sector bwyd a diod, y mae gan Sir Benfro gyfran arbennig o uchel ohonynt. Mae colli enillion wedi arwain at ddyledion cynyddol gyda rhai pobl yn methu â thalu rhent, morgais neu filiau.

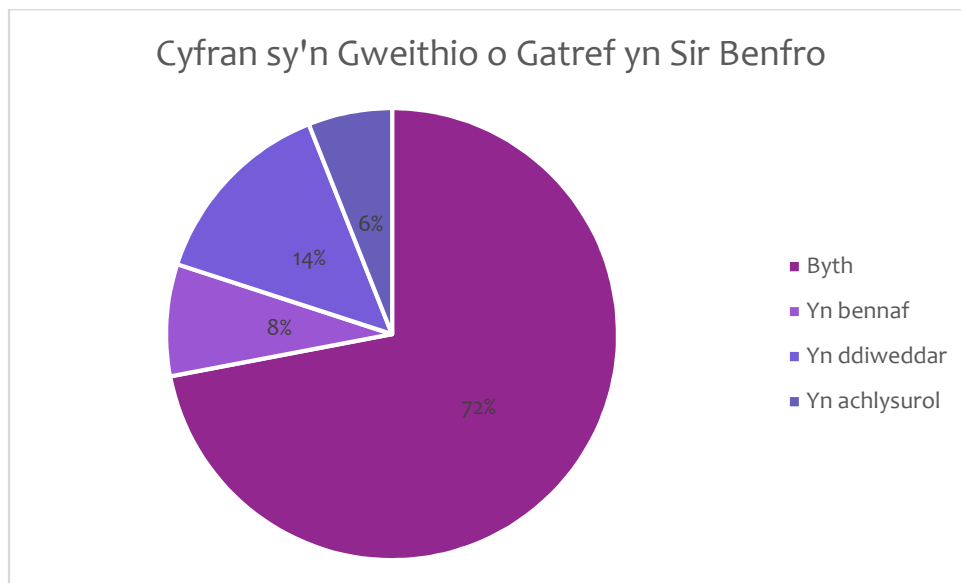
Mae Covid wedi cael effaith enfawr ar yr economi yn Sir Benfro, yn enwedig oherwydd bod 20.6% o swyddi o fewn y gwasanaethau lletygarwch a manwerthu (ac uwchlaw cyfartaledd Cymru o 17.6%), a chafodd y ddau gyfnodau hir o fod ar gau. Hyd yn hyn, mae 18,700 o swyddi wedi cael eu rhoi ar ffyrlo ers i'r cynllun gychwyn ac roedd Sir Benfro yn rheolaidd yn un o'r siroedd uchaf ar gyfer derbyn y cynllun. Ym mis Mawrth 2021, roedd y nifer uchaf o swyddi ar ffyrlo mewn gwasanaethau bwyd a llety sef 3,130 o swyddi, ond roedd hyn wedi gostwng i 260 o swyddi erbyn Medi 2021. Roedd y nifer isaf o swyddi ar ffyrlo ym mis Mawrth 2021 ym meysydd amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota, mwynloddio a chwarela, cynhyrchu a chyflenwi ynni a chategorïau cyflenwu dŵr, carthffosiaeth a gwastraff gyda 70 o swyddi ar ffyrlo. Roedd y nifer isaf o swyddi ar ffyrlo ym mis Medi 2021 yn y categori iechyd a gwaith cymdeithasol, sef cyfanswm o 50 o swyddi.

Erbyn hyn mae gan Sir Benfro un o'r cyfraddau hawlwyr i swyddi isaf yng Nghymru, a allai fod yn rhannol oherwydd bod ffyrlo yn caniatáu amser i weithwyr fyfyrto ar eu hopsiynau gyrfa ac o bosibl ddim eisiau dychwelyd i waith ansicr, â chyflog isel gydag oriau gwrthgymdeithasol.

Arferion gweithio

Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targed o gael 30% o weithlu Cymru i weithio gartref. Cyn-Covid, dim ond 4% o swyddi yng Nghymru oedd yn gweithio gartref, ond yn y cyfnod clo cyntaf roedd y ffigur yn 37%. Mae gweithio o bell wedi'i gysylltu â gwelliant mewn lefelau llesiant oherwydd mwy o hyblygrwydd a llai o gymudo. Yn ôl data SYG, yn 2020 nid oedd 72% o weithwyr yn Sir Benfro erioed wedi gweithio gartref, a oedd yn sylweddol uwch na chyfartaledd y DU o 64%.

Mae'r pandemig wedi effeithio'n sylweddol ar ganol trefi, gyda manwerthu a lletygarwch ar gau am gyfnodau hir, ac mae'r newid i weithio gartref wedi arwain at ostyngiad sylweddol yn nifer yr ymwelwyr. Mae potensial ar gyfer gostyngiad yn y galw am ofod swyddfa, gan effeithio ymhellach ar fusnesau trefol a gyda'r potensial i danseilio ymdrechion i adfywio canol trefi. Gall symud i weithio o bell greu galw cynyddol am gaffis a siopau lleol i ffwrdd o ganol trefi, gan fod o fudd i gymunedau lleol a hwyluso ymdrechion i gychwyn busnesau. Mae Haverhub yn Hwlfordd yn un o'r canolfannau gweithio o bell lleol cyntaf mewn cynllun peilot a ariennir gan Lywodraeth Cymru fel rhan o ddatblygu strategaeth gweithio o bell, a allai wrthweithio rhai o'r materion sy'n wynebu canol y dref. Pwrrpas y canolfannau yw:

- caniatáu i bobl weithio'n agosach at ble maen nhw'n byw
- caniatáu i unigolion weithio gyda'i gilydd yn eu cymuned leol
- darparu gofod i'r rheini na allant weithio gartref neu nad ydynt yn dymuno gwneud hynny

Seilwaith Digidol

I fusnesau ac unigolion fel ei gilydd, mae mynediad i'r rhyngwrdd yn hanfodol, yn enwedig yn ystod Covid i ganiatáu i bobl weithio gartref ac i gysylltu ag eraill yn gymdeithasol i leihau'r teimlad o unigedd. Yn ôl Arolwg Cenedlaethol Cymru 2021, mae 9% o aelwydydd yn Sir Benfro yn dweud nad oes ganddyn nhw fynediad i'r rhyngwrdd. Mae gan dros 88% o aelwydydd a busnesau fynediad at fand eang cyflym iawn (30mbps) ond dim ond 6.5% o adeiladau sy'n gallu cyrchu gwibgyswllt

(100mbps). Dim ond cyflymderau o hyd at 2mbps y gall 2.5% o aelwydydd eu cyrchu, sy'n cyfyngu ar gynhyrchiant a chysylltedd. Roedd yr adborth a dderbyniwyd fel rhan o'n harolwg llesiant yn awgrymu bod cysylltedd digidol yn cael ei werthfawrogi'n fawr gan y rhai sy'n anabl a gan ofalwyr, a allai fod oherwydd y newid i ymgynghoriadau ar-lein gan wasanaethau'r GIG yn ystod Covid. Fodd bynnag, mae rhai oedolion ag anableddau dysgu yn gweld hyn fel rhwystr enfawr gan fod nifer yn methu gweithio gyda'r dechnoleg hon. Amlygwyd seilwaith digidol fel pryder mewn nifer o ymatebion i'n harolwg yn arbennig o ran addysg a dysgu ar-lein, cydlyniant cymunedol, ffyniant ac iechyd. Dylid hefyd nodi y gall twf mewn digidol fel modd o gyfathrebu ac yn narpariaeth rhai gwasanaethau gynyddu'r risg o allgáu ar gyfer nifer yn ein cymunedau, yn enwedig y boblogaeth sy'n heneiddio neu'r rhai mwy agored i niwed.

Twristiaeth

Yn 2019, nododd Visit Sir Benfro mai'r gwerth amcangyfrifedig a ddarperir gan dwristiaeth i'r sir oedd £590 miliwn. Er bod twristiaeth wedi cael ei heffeithio i ddechrau gan gyfnodau clo a chyfyngiadau yn 2020 a 2021, ers mis Gorffennaf 2021 mae Sir Benfro wedi profi niferoedd ymwelwyr uwch na'r arfer. Yn 2021, roedd 55% o ddarparwyr llety yn Ne-orllewin Cymru wedi derbyn mwy o archebion nag arfer yn ystod hanner tymor mis Mai, a 77% o'r llety wedi'i archebu'n llawn ar gyfer mis Awst. Mae tystiolaeth i awgrymu i ni weld demograffeg a dynameg gwahanol iawn yn nhermau gwyliau gartref dros y 2 dymor diwethaf, a chafodd hyn ganlyniadau yn nhermau effaith gymunedol. Nid yw'r effeithiau tymor hwy yn hysbys hyd yma; er gwaethaf y cynnydd yn nifer yr ymwelwyr, nododd 48% o ddarparwyr llety yng Nghymru ostyngiad mewn elw o 20% o leiaf dros y 2 flynedd ddiwethaf. Wrth i deithio i gyrchfannau eraill dramor ddod yn llai cyfyngol, gallem ddisgwyl gweld nifer yr ymwelwyr yn gostwng ymhellach wrth i'r opsiynau ar gyfer gyrchfannau gwyliau gynyddu unwaith eto.

Tai

Yn y tymor hir, gall y risg uwch o golli swyddi waethygu'r angen sylweddol sydd eisoes yn bodoli am dai fforddiadwy yn Sir Benfro. Oherwydd y cynnydd yn yr hyblygrwydd o weithio gartref, mae llawer o bobl yn ystyried adleoli i ardaloedd eraill i gael mwy o le a gwell amodau byw. Fel ardal ddymunol i fyw ynddi, rhwng Medi

2020 a 2021, mae prisiau tai yn Sir Benfro wedi cynyddu 11.1% oherwydd y galw. Nodwyd diffyg tai fforddiadwy a chynnydd yn nifer yr ail gartrefi yn yr ardaloedd yn yr arolwg llesiant fel rhai o'r ffactorau pwysicaf ar gyfer llesiant ac fel maes sy'n peri'r pryder mwyaf i bobl Sir Benfro.

Amgylchedd

Oherwydd natur wledig yr ardal, ni phrofodd Sir Benfro ostyngiad amlwg mewn llygredd fel gwnaeth y mwyafrif o ardaloedd trefol, er bod Covid wedi cael effaith ar yr amgylchedd lleol. Roedd y gostyngiad mewn twristiaeth yn caniatáu i leoedd naturiol adfer fel llwybr yr arfordir sy'n dioddef o erydiad i'r llwybrau troed. O'r ymatebion i'r arolwg llesiant, dywedodd trigolion Sir Benfro fod mynediad i fyd natur a mannau gwyrdd yn chwarae rhan arbennig o bwysig yn eu llesiant.

Addysg

Mae Covid wedi ychwanegu at rai o'r anghydraddoldebau addysgol y mae plant yn eu dioddef. Mae plant a phobl ifanc wedi wynebu cryn aflonyddwch ac ansicrwydd yn eu haddysg dros y 2 flynedd ddiwethaf. Mae data Cymwysterau Cymru yn dangos bod y lefelau uchaf o'r graddau uchaf mewn cymwysterau TGAU a Safon Uwch er 2008/09 wedi'u dyfarnu yn 2021, ond efallai na fydd hyn yn adlewyrchu'n llawn yr hyn a brofodd plant a phobl ifanc yn ystod y pandemig a'r effaith y bydd yn ei gael arnynt yn eu haddysg yn y dyfodol.

Roedd llawer o blant yn wynebu allgáu digidol, yn enwedig oherwydd tlodi neu ddiffyg argaeledd band eang, gan gyfyngu ar eu gallu i gael mynediad i addysg. Wrth iddynt ddechrau ar addysg uwch, efallai y bydd gan lawer o fyfyrwyr fylchau yn eu dysgu oherwydd yr aflonyddwch. Nid oedd rhai plant ag anghenion addysgol arbennig yn gallu mynychu eu lleoliad arferol ar gyfer addysg, ac er eu bod yn derbyn cefnogaeth trwy sesiynau ar-lein neu ffôn, nid oedd y fformat hwn yn addas i bob plentyn. Roedd mewnbwn rhieni wrth gefnogi dysgu yn allweddol pan oedd ysgolion ar gau, gan gyflwyno ystod o heriau er enghraifft i deuluoedd lle mae rhieni'n gweithio, ac wedi methu â darparu cymaint o gefnogaeth â'r rhai nad ydynt, gan effeithio ar ansawdd y dysgu. Gall dysgu cyfunol gynnig cyfle cadarnhaol trwy gynyddu cyfleoedd a'r gallu i gydweithio ag ysgolion eraill.

TLODI

Trosolwg

Bwriad yr adran hon yw rhoi sylw i dlodi yn Sir Benfro o ran y sefyllfa fel rydyn ni'n ei hadnabod a rhai o'r heriau y mae'n rhaid i ni fynd i'r afael â nhw.

Mae deall tlodi yn fater cymhleth, gyda diffiniadau a mesurau gwahanol yn cael eu defnyddio'n aml i bennu tlodi, a chyda'r achosion a'r ffactorau sy'n creu amodau tlodi yn amhosibl eu crynhoi mewn un ffactor. Archwilir rhai o'r rhain yn fwy cyd-destunol mewn adrannau eraill fel yr Economi, Tai ac Iechyd. Mae hwn yn faes cymhleth lle nad oes unrhyw un ymateb yn debygol o fod yn ddigonol ac mae angen dull cyfannol, cydgysylltiedig i geisio mynd i'r afael ag ef.

Mae creu cymdeithas deg a chyfiawn yn un o brif amcanion polisi Llywodraeth Cymru ac o fewn hyn mae lleihau effaith tlodi a dileu tlodi plant yn flaenoriaethau. Mae nifer o ysgogwyr wedi'u sefydlu gan Lywodraeth Cymru i gefnogi'r agenda gwrth-dlodi fel y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol (a gychwynwyd ym mis Mawrth 2021) sydd wedi'i chynllunio i sicrhau gwell canlyniadau i'r rheini sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol. Yn yr un modd, un o'r saith Nod Llesiant cenedlaethol a nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yw "Cymru Mwy Cyfartal" sy'n rhagweld cymdeithas sy'n galluogi pobl i gyflawni eu potensial waeth beth fo'u cefndir neu amgylchiadau economaidd-gymdeithasol.

Mae camargraff cyffredin bod Sir Benfro yn sir gefnog, ac er y gallai hyn fod yn wir mewn rhai ardaloedd, mae pocedi sylweddol o amddifadedd yn enwedig yn ein trefi mwy ac yn rhai o'n hardaloedd mwy gwledig. Mae Sir Benfro yn destun yr un dylanwadau macro, ar lefel genedlaethol a byd-eang, ag unrhyw ardal arall, sy'n golygu bod mynd i'r afael â'r mater yn effeithiol ar lefel leol yn hynod heriol. Cymhlethir hyn ymhellach gan ein lleoliad, a'r ffaith ein bod yn rhanbarth ymylol a gwledig, gan fod tlodi yn draddodiadol wedi cael ei ystyried (a chydag ymyriadau ac atebion wedi'u datblygu) trwy lens amddifadedd trefol mewn trefi a dinasoedd mwy. Mae'n haws adnabod tlodi trefol trwy grynodiadau daearyddol penodol o amddifadedd lle mae lefelau incwm isel, diweithdra a'r galw am dai cymdeithasol a lles yn amlwg. Mae tlodi gwledig yn aml yn cael ei 'guddio' oherwydd gwasgariad poblogaeth, gyda'r canlyniad bod tlodi cymunedau llai yn cael ei golli yng nghyfoeth cymharol yr ardal ehangach.

Archwilir rhai o'r materion cyd-destunol a manylach mewn adrannau dilynol o'r asesiad. Fodd bynnag, mae data diweddar yn cyflwyno darlun pryderus o amgylch rhai o'r heriau y mae Sir Benfro yn eu hwynebu, ac mae'n debygol na fu'r ffocws ar dlodi yn y sir yn ystod y blynyddoedd diwethaf yn ddigonol. Mae gwaith eisoes yn digwydd i adnabod beth gall y BGC wneud ar y cyd i fynd i'r afael â rhai o'r materion hyn ac i'r perwyl hwn, roedd gan gyfarfod y BGC a gynhaliwyd ar Ionawr 25 2022 ffocws penodol ar dlodi. Mae'r BGC wedi cytuno i sefydlu gweithgor amlasiantaeth i weld sut gall partneriaid yn Sir Benfro weithio'n well gyda'i gilydd i fynd i'r afael â mater tlodi yn y sir.

Yn fyr, mae'n fater rhy bwysig i aros nes cwblhau'r broses asesu hon a chynhyrchu'r Cynllun Llesiant ym mis Mai 2023, i geisio mynd i'r afael ag ef.

Ffactorau sy'n pwyntio at dlodi fel problem yn Sir Benfro

Dylid nodi bod sawl mesur a ddefnyddir yn draddodiadol i asesu lefelau tlodi yn aml yn destun 'oedi' sylweddol sy'n golygu nad yw cyfnodau adrodd ar gyfer data bob amser yn cyfateb i'r cyfnod pan fydd y data hwnnw ar gael. Yn yr un modd, gall union ffigurau ar gyfer yr hyn sy'n ymddangos fel yr un mater yr adroddwyd arno fod yn wahanol hefyd yn dibynnu ar y metrigau a ddefnyddir fel dull mesur, gan nad oes diffiniad cyffredinol o 'dlodi' na chytundeb cyffredin ynghylch sut y dylid ei fesur.

Er gwaethaf hyn, o ystyried effeithiau pandemig Covid-19 ers mis Mawrth 2020, a'r ffaith nad yw effaith lawn Brexit wedi'i deall yn llwyr eto, mae'n deg tybio na fydd y sefyllfa, yn enwedig o safbwynt economaidd ac iechyd, wedi gwella yn y cyfamser.

PATCH

Mae Pembrokeshire Action To Combat Hardship wedi bod yn darparu parseli bwyd, dillad ac eitemau'r cartref am ddim i'r rhai sydd mewn argyfwng ariannol yn Sir Benfro ers 2008. Mae'r elusen yn anelu at leddfu effeithiau tlodi ar unigolion a theuluoedd trwy helpu'r rhai sy'n profi caledi, gyda'r holl eitemau yn cael eu rhoi gan breswylwyr, ysgolion, busnesau ac eglwysi yn y sir. Mae'r elusen yn dibynnu'n drwm ar wirfoddolwyr i grynhoi a dosbarthu parseli ac mae'n cynnal Apêl Deganau Nadolig flynyddol i ddarparu teganau a deunyddiau celf i deuluoedd.

Yn 2018 helpodd PATCH gyfanswm o 3578 o bobl trwy ddarparu parseli bwyd iddynt. Mae'r galw wedi cynyddu'n sylweddol ers hynny ac yn Ionawr 2022 helpodd yr elusen 700 o deuluoedd mewn un mis trwy ddarparu parseli bwyd. Oherwydd effaith Covid-19, mae holl safleoedd PATCH wedi'u cau dros dro, ond

maent wedi parhau i ddarparu cymorth i'r rhai mewn angen trwy gydol y pandemig o'u prif safle yn Aberdauglwddau.

Cyfraddau tlodi plant

Ni ellir datgysylltu tlodi plant rhag tlodi yn gyffredinol. Mae'n symptom o broblemau a ehangach a achosir gan dlodi a sut mae'n effeithio ar deuluoedd. Mae'r ffactorau sy'n cyfrannu at dlodi plant yn amrywiol ac yn cynnwys diweithdra, cartrefi sy'n gweithio ar incwm isel, tangyflogaeth, teuluoedd â chyfrifoldebau gofalu neu faterion iechyd, costau tai (rhent cymdeithasol a phreifat), ac argaeledd gofal plant.

Gall effeithiau tlodi effeithio ar nifer o feysydd ym mywydau plant gan ddechrau o'u genedigaeth. Mae plant sy'n cael eu geni ar aelwydydd incwm isel yn fwy tebygol o gael eu geni ar bwysau geni is, yn dioddef o glefydau cronig a gordewdra, yn cael problemau â'u datblygiad gwybyddol a chydag iechyd meddwl, ac yn perfformio'n is na'u cyfoedion yn yr ysgol. Yn y tymor hir gall hyn effeithio ar gyfleoedd ac iechyd yn ddiweddarach mewn bywyd ac yn y pen draw, disgwyliad oes.

Canfu adroddiad a ryddhawyd ym mis Hydref 2020 gan y glymblaid *End Child Poverty* gan ddefnyddio ymchwil a oedd yn modlu data DWP, mai Sir Benfro oedd â'r gyfradd uchaf o dlodi plant yng Nghymru (ar ôl ystyried costau tai) gan farnu bod 31.4% o blant yn byw mewn tlodi (cyfanswm o 4,376 o blant).

Awdurdod Lleol	Cyfradd Tlodi Plant (AHC) 2018/19	% newid ers 2015
Sir Benfro	31.3%	1.2%
Blaenau Gwent	31.2%	1.1%
Casnewydd	30.7%	-0.3%
Ceredigion	30.3%	1.7%
Merthyr Tudful	30.0%	-0.4%
Rhondda Cynon Taf	29.7%	-0.4%
Ynys Môn	29.4%	-0.5%
Powys	29.3%	0.7%
Sir Gaerfyrddin	29.3%	0.1%

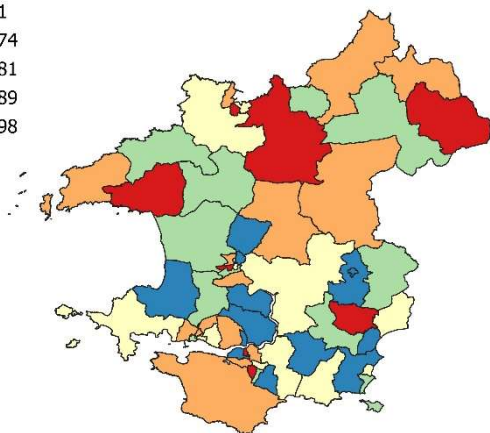
Caerdydd	29.0%	-1.5%
----------	-------	-------

Mae'r Adran Gwaith a Phensiynau yn cyhoeddi data blynyddol ar nifer a Chanran y Plant (O dan 16 oed) sy'n byw mewn teuluoedd incwm isel cymharol, yn ôl Ward. Mae'r data mwyaf diweddar yn dangos, ar gyfer 2018/19, bod gan 28 o 60 Ward Sir Benfro gyfradd tlodi plant gymharol o fewn yr 20% uchaf ar gyfer Wardiau ym Mhrydain Fawr a bod wyth o'r rhain o fewn y 10% uchaf ym Mhrydain Fawr.

Tlodi Plant Cymharol: Sir Benfro o'i chymharu â gweddill Prydain Fawr

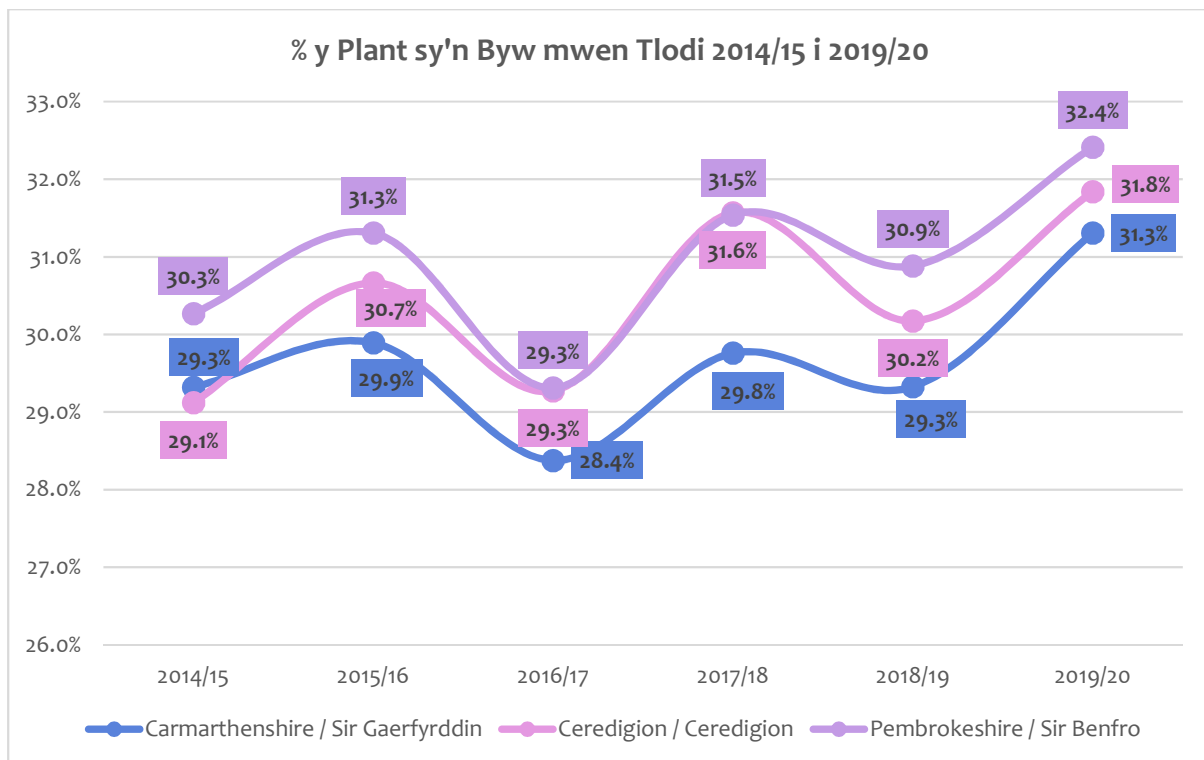
wardchildpov
Electoral Divisions

- 6 - 61
- 61 - 74
- 74 - 81
- 81 - 89
- 89 - 98

Mae'r map yn dangos tlodi plant cymharol yn Sir Benfro ar gyfer 2018/19 o'i gymharu â'r 8,627 Ward arall ym Mhrydain Fawr. Mae'r ffigurau cyn costau tai. Mae'r map yn rhannu ein 60 Ward yn gwintelau.

Mae'r map yn dangos, er bod tlodi plant o'i gymharu â gweddill Prydain Fawr yn uchel mewn rhannau o Benfro a Doc Penfro, mae rhai o'n hardaloedd mwyaf gwledig, fel rhannau sylweddol yng ngogledd-ddwyrain Ngogledd-ddwyrain a Gogledd-orllewin Sir Benfro, hefyd yn yr 20% uchaf ledled y DU.

Cynyddodd nifer y bobl ifanc sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim (eFSM) yn sydyn o ganlyniad i effaith Covid-19 ar yr economi. Gwaethygydd hyn gan ddiwedd y cynllun ffyrlo a'r ymgodiad mewn Credyd Cynhwysol.

Er 2019 mae disgyblion oedd yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim wedi parhau i dderbyn y rhain hyd yn oed os nad ydyn nhw bellach yn cwrdd â meini prawf cymhwysedd prydau ysgol am ddim. Disgrifir y rhain yn y tabl isod fel 'trosiannol'. Mae'r golofn olaf yn y tabl isod yn dangos canran y bobl ifanc sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim ynghyd â'r rhai sydd ag amddiffyniad trosiannol.

Cymerwyd y data isod o Gyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion Ionawr 2021 (CYBLD). Rhaid i deuluoedd wneud cais am brydau ysgol am ddim a gwyddom nad yw pob teulu yn gwneud hynny. Felly mae'r ffigurau ar gyfer derbyn eFSM o fewn ardaloedd MSOA fel y'u cyflwynir isod yn debygol o gael eu tan-adrodd. Fel y gellid disgwyl, mae nifer sylweddol o ddisgyblion eFSM wedi'u lleoli yn ein trefi a'n hardaloedd trefol mwy. Fodd bynnag, mae anghysondebau rhwng y ffigur isod a'r rhai a gyflwynir uchod o ran y cyfraddau tlodi plant a welwn yn rhai o'n hardaloedd mwy gwledig.

Cymuned	Ddim yn eFSM	eFSM	Cyfanswm	% eFSM	% eFSM plws trosiannol
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	766	51	817	6.20	8.90
Ardal Abergwaun	1108	178	1286	13.80	19.10
Gogledd-orllewin Sir Benfro	771	105	876	12.00	15.10
Dwyrain Sir Benfro	830	75	905	8.30	9.90
Gogledd Hwlfordd	920	254	1174	21.60	27.80
De Hwlfordd a Phont Myrddin	997	230	1227	18.70	24.10
Ardal Arberth	574	39	613	6.40	8.20
Gorllewin Sir Benfro	965	118	1083	10.90	13.60
Ardal Neyland	1108	122	1230	9.90	13.60
Dwyrain Aberdaugleddau	905	251	1156	21.70	31.10
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	819	94	913	10.30	13.10
Gorllewin Aberdaugleddau	1031	278	1309	21.20	29.30
Doc Penfro	1213	388	1601	24.20	31.40
Dwyrain Penfro a Chaeriw	942	82	1024	8.00	11.70
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	958	283	1241	22.80	29.10
Ardal Dinbych-y- Pysgod	631	68	699	9.70	11.60

Ym mis Rhagfyr 2019 cynhaliodd Estyn arolygiad o Adran Addysg Cyngor Sir Benfro. Un o'r pedwar argymhelliad yn eu hadroddiad oedd y dylai'r awdurdod 'Wella'r canlyniadau ar gyfer pob grŵp o ddysgwyr, gan gynnwys y rhai sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim a'r rhai sy'n fwy abl'. Yng nghyfnod allweddol 4, mae cyflawniad disgyblion Sir Benfro sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim yn is na'r disgwyliadau o gymharu â chyflawniad eu cymheiriaid ledled Cymru.

Wrth edrych ymlaen, dylid nodi bod y Cytundeb Cydweithio diweddar (rhwng y llywodraeth Lafur yng Nghynulliad Cymru a Phlaid Cymru) yn nodi'r bwriad i ymestyn cymhwysedd PYD i bob plentyn ysgol gynradd. Er bod hon yn fenter i'w chroesawu o ran iechyd a llesiant plant, mae hefyd yn golygu y bydd effeithiolrwydd defnyddio eFSM fel procsi ar gyfer tlodi plant yn cael ei leihau yn y dyfodol. Bydd setiau data eraill yn parhau i ddisgrifio tlodi yn gyffredinol, a bydd angen i bartneriaid ystyried sut y gellir datblygu data newydd y gellir ei groesdablu gyda chyrhaeddiad, presenoldeb ac ADY.

Data economaidd

- Rhwng Hydref 2019 a Hydref 2020, roedd 76.6% o oedolion o oedran gweithio (16-64) yn Sir Benfro yn economaidd weithgar (76.2% Cymru). Roedd 23.3% yn economaidd anweithgar (23.8% Cymru)
- Mae tua 6,000 o aelwydydd heb waith yn Sir Benfro, sy'n cyfateb i 16.4% o aelwydydd. Mae hyn yn uwch na ffigur y DU o 13.6%.
- Y tâl canolrifol yr awr yn Sir Benfro am gyflogaeth amser llawn yw £14.07, o'i gymharu â ffigur Cymru o £14.40, a ffigur y DU o £15.65
- Mae nifer yr hawlwyd yn Sir Benfro sy'n derbyn Credyd Cynhwysol yn cynyddu'n gyson. Mae'r ffigurau diweddaraf yn awgrymu bod 9292 o hawlwyd yn Sir Benfro yn derbyn Credyd Cynhwysol o gymharu â ffigur o yn 2019, ac 8134 yn 2020.
- Y ffigurau diweddaraf ar gyfer nifer y plant yn Sir Benfro sy'n byw mewn cartrefi incwm isel cymharol (cyn costau tai ac ar ôl hawlio un neu fwy o Gredyd Cynhwysol, Credydau Treth neu Fudd-dal Tai) oedd 21% yn 2018-19
- Mae'r ffigurau diweddaraf yn dangos mai Sir Benfro sydd â'r ganran uchaf o blant sy'n byw mewn cartrefi heb waith yng Nghymru ar 20.2%, yn erbyn cyfartaledd Cymru o 12.6%

Tai a digartrefedd

Mae data o Adran Dai'r Cyngor yn dangos y bu cynnydd amlwg yn yr angen am dai dros y 12 i 18 mis diwethaf, a ddangosir gan y niferoedd ar y rhestr tai cymdeithasol a weithredir drwy'r rhaglen Cartrefi Dewisiedig. Mae'r cynnydd yn nifer y bobl sy'n aros am dai 2 ystafell wely yn dangos bod cynnydd yn y teuluoedd sy'n chwilio am lety yn y sector tai cymdeithasol – ar ddiwedd 2019 roedd 907 o bobl ar y rhestr aros am eiddo 2 ystafell wely ac erbyn diwedd mis Chwefror 2021 roedd hyn wedi codi i 1172. Cyfanswm y bobl ar y rhestr aros ar hyn o bryd yw 4713.

Mae newidiadau mewn polisi a chanllawiau cenedlaethol a gyflwynwyd ar ddechrau pandemig Covid wedi arwain at gynnydd mawr mewn ceisiadau a dyletswyddau digartrefedd a osodwyd ar y Cyngor i ddarparu llety dros dro tra deuir o hyd i lety addas a fforddiadwy. Ym mis Hydref 2021, roedd 189 o aelwydydd wedi cael eu rhoi

ECONOMI

CYMRU LEWYRCHUS	CYMRU GYDNERTH	CYMRU IACHACH	CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD-EANG
✓	✓		✓			✓

Maes llesiant: Economaidd

Trosolwg

Mae llesiant economaidd yn sail i lesiant y gymuned gyfan. Mae hyn yn mynd y tu hwnt i incwm ac mae hefyd yn ymwneud â hunaniaeth, hunan-barch a rhwydweithiau cymdeithasol.

Mae pobl yn treulio tua thraean o'u horiau deffro yn y gwaith, felly mae ansawdd gwaith ac a yw pobl yn mwynhau gwaith yn rhan fawr o lesiant cyffredinol. Mae'r Arolwg Cenedlaethol wedi canfod bod canran y bobl yn gymedrol fodlen neu'n fodlon iawn â'u swyddi yn Sir Benfro am ddwy allan o'r tair blynedd diwethaf oddeutu 90%, un o'r ffigurau uchaf yng Nghymru. Mae boddhad â'u swydd yn golygu boddhad cyffredinol â Sir Benfro fel lle i fyw o tua 90%, o fewn y chwarter uchaf i awdurdodau yng Nghymru.

Mae enillion trwy fywyd gwaith yn ddylanwad mawr ar incwm i bobl sydd dros oedran gweithio ac wedi ymddeol. Os yw Sir Benfro i warchod rhag y risg o dlodi yn y dyfodol yna mae'n hanfodol bod pobl yn cael eu talu'n dda i allu cynilo, ynghyd â thalu costau byw o ddydd i ddydd.

Bydd argaeledd cyfleoedd gyrfa yn dylanwadu ar b'un a yw pobl ifanc Sir Benfro yn dewis aros yn y sir. Mae tystiolaeth yn dangos bod llawer mwy o bobl ifanc yn gadael Sir Benfro yn y gorffennol nag yn dod yma i weithio (er bod y ffigurau diweddaraf yn awgrymu bod y duedd hon wedi arafu neu o bosibl wedi gwrthdroi). Yn y modd hwn, mae ein heconomi yn gwneud marc annileadwy ar siâp ein cymunedau a sut y byddant yn edrych yn y dyfodol.

Mae'r economi yn croesi drosodd i'r holl themâu eraill yn yr asesiad hwn ac mae rhai enghreifftiau yn dilyn.

- Mae'r economi hefyd yn ysgogi newid demograffig; dyma efallai ei effaith unigol fwyaf gan fod hyn yn siapiro cymunedau Sir Benfro. •

- Mae cysylltiad annatod rhwng yr economi a thlodi. Yn ei dro mae tlodi yn ysgogi llawer o'r anghydraddoldebau iechyd y mae'n rhaid i ni fynd i'r afael â nhw. Yn yr un modd, mae economi gref yn sail i gymunedau cadarn, cydlynol a gwydn.
- Mae anghydraddoldebau iechyd yn gysylltiedig â gweithgaredd economaidd. Mae'r economi yn cyfrannu at ymdeimlad pobl o hunaniaeth a hunan-werth yn ogystal â'u hincwm.
- Mae tai newydd a thai wedi'u hadnewyddu yn dibynnu ar y diwydiant adeiladu sy'n gyflogwr mawr yn Sir Benfro.
- Mae llesiant economaidd yn dibynnu ar y sgiliau a ddatblygir trwy addysg a dysgu.
- Mae economi Sir Benfro wedi cyfrannu at newid yn yr hinsawdd; o lo i olew a nwy, mae tanwydd ffosil erioed wedi bod yn rhan o'n diwydiant, sydd wedi cyflenwi'r DU gyfan (a gwledydd eraill) trwy biblinellau, llongau cargo a llinellau pŵer. Maint cymharol fach o'r allyriadau o'r diwydiannau hyn sydd yn ganlyniad i ddefnydd o fewn Sir Benfro. Trwy brosiect Teyrnas Ynni Aberdaugleddau, mae ein heconomi bellach yn helpu i liniaru ei effeithiau.
- Mae cyfleoedd i fanteisio ar leoliad arfordirol Sir Benfro i gryfhau ac ail-lunio economi Sir Benfro trwy ddatblygu ystod o brosiectau ynni'r môr. Mae rhagor o wybodaeth am gynigion ar gael yn ddiweddarach yn adran hon yr asesiad ac yn adran yr Amgylchedd.
- Mae'r economi (trwy amaethyddiaeth) wedi siapio amgylchedd a thirweddau Sir Benfro i'r rhai yr ydym yn eu gwerthfawrogi heddiw, gan ddarparu cynefinoedd cyfoethog ar gyfer planhigion ac anifeiliaid.
- Mae ein tirweddau hanesyddol, sy'n rhan o'n diwylliant, yn aml yn gyn-leoliadau diwydiannol; fel Porthgain, Gwaith Haearn Stepaside, neu'r Dociau Brenhinol yn Noc Penfro.

Nodi'r cefndir

Mae daearyddiaeth ffisegol Sir Benfro wedi siapio ein heconomi. Mae ein harfordir ac agosrwydd at y Môr Celtaidd ac Iwerddon yn golygu bod Sir Benfro ar lwybrau cludo nwyddau traws-Ewropeaidd. Mae porthladdoedd dŵr dwfn wedi galluogi'r sector petrocemegol i ddatblygu. Mae'r un asedau ffisegol hyn yn golygu bod Sir Benfro mewn sefyllfa dda i chwarae rhan ganolog yn y chwyldro ynni gwyrdd. Ein hamgylchedd naturiol rhagorol yw asgwrn cefn diwydiant twristiaeth gwerth £585m.

Mae Sir Benfro yn ymylol i economi gweddill Cymru a'r DU ac mae cysylltedd cymharol wael drwy'r rhwydwaith ffyrdd a rheilffyrdd wedi rhwystro rhywfaint o ddatblygiad economaidd. Mae darpariaeth band eang cyflym yn gwella er nad oes gan lawer o gymunedau gwledig (neu rannau ohonynt) fynediad at hyn. Mae gan Sir Benfro isadeiledd ynni da – cyfleusterau porthladdoedd, piblinellau nwy gwasgedd uchel a chysylltiadau â'r rhwydweithiau trydan 400kV a 132kV.

Er bod gan Sir Benfro addysg bellach o ansawdd da trwy Goleg Sir Benfro (yn ogystal â thrwy rai dosbarthiadau chweched dosbarth), nid oes gan Sir Benfro Brifysgol ac mae'r cynnig addysg uwch yn gyfyngedig.

Dadansoddi data

Daw llawer o'r data gronynnog ar sut mae ein heconomi yn cymharu â gweddill Cymru a'r DU o Gyfrifiad 2011 sydd bellach wedi dyddio. Mae mwy o wybodaeth ar gael o arolygon ar raddfa fawr, fodd bynnag, mae'r cywirdeb ar lefel Sir Benfro yn llai manwl gywir.

Cafeat arall i'w nodi yw bod pandemig Covid-19 wedi cael effaith enfawr ar yr economi ac mae risg bod y wybodaeth ganlynol yn disgrifio sut roedd yr economi'n arfer gweithio yn hytrach na sut y bydd yn gweithio yn y dyfodol.

Mae yna nifer o broffiliau sy'n bodoli. Mae'r rhain yn cynnwys Strategaeth Datblygu Economaidd a Chynllun Gweithredu Sir Benfro 2016-2021 a gomisiynwyd gan PACEC (a ystyriwyd gan y Cabinet 31 Hydref 2016). Mae mwy o wybodaeth ar gael trwy'r ddolen hon <http://mgenglish.pembrokeshire.gov.uk/mgConvert2PDF.aspx?ID=38151>

Busnesau

Maint busnesau

Cyfanswm y busnesau yng Nghymru yn 2019 oedd 4,990 a'r gyfradd gyfatebol i bob 10,000 o bobl oedd 696.6, y trydydd uchaf yng Nghymru.

Mae gan Sir Benfro gyfran uchel o fusnesau bach a micro-fusnesau. Er enghraifft, mae dros 80% o fusnesau twristiaeth yn ficro-fusnesau sy'n cyflogi llai na 10 o bobl.

Cyfraddau ffurfio busnes

Mae cyfraddau ffurfio busnes a chyfraddau goroesi yn fesur allweddol o ba mor dda y mae'r economi'n perfformio. Mae'r tabl canlynol yn dangos nifer y busnesau newydd a ffurfiwyd yn ystod y pum mlynedd diwethaf ar gyfer awdurdodau lleol cyfagos. Mae'r ffigurau'n dangos bod nifer y busnesau newydd a ffurfiwyd bob blwyddyn yn uwch yn 2019 a 2020 nag yr oedd yn 2016 a 2017. Ystadegyn sy'n peri syndod yw, er gwaethaf yr ansicrwydd a achoswyd gan y pandemig, na newidiodd nifer y busnesau newydd fawr ddim yn 2020 yn Sir Benfro ac mewn awdurdodau cyfagos.

Awdurdod	2016	2017	2018	2019	2020
Powys	460	420	405	405	425
Ceredigion	235	220	185	230	200
Sir Benfro	455	410	700	510	500
Sir Gaerfyrddin	665	625	605	605	720

Yn seiliedig ar ddata 2017, mae cyfraddau goroesi busnes ar gyfer busnesau newydd a ffurfiwyd yn y flwyddyn honno yn uwch na chyfartaledd Cymru ac o amgylch y chwarterel uchaf yng Nghymru.

Ardal	Genedigaethau	Goroesi blwyddyn 1	Blwyddyn 1 y cant	Goroesi blwyddyn 2	Blwyddyn 2 y cant	Goroesi blwyddyn 3	Blwyddyn 3 y cant
Sir Benfro	410	380	92.7	305	74.4	255	62.2
Cymru	12,705	11,495	90.5	9,200	72.4	6,835	53.8
Y Deyrnas Unedig	375,605	334,790	89.1	260,135	69.3	200,390	53.4

Business demography, UK: 2019" Swyddfa Ystadegau Gwladol. Ar-lein:

<https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/business/activitysizeandlocation/bulletins/businessdemography/2019>. R

Dadansoddiad sector

Mae'r tabl sy'n dilyn yn dangos y sectorau y mae pobl mewn cyflogaeth yn gweithio ynddynt, wedi'u cymryd o'r Gofrestr Busnes a'r Arolwg Cyflogaeth ar gyfer 2020.

Mae hyn yn dangos mai gwasanaethau llety a bwyd yw'r sector unigol mwyaf a'i fod hefyd yn fawr o'i gymharu â gweddill Cymru. Mae ieuchyd yn sector mawr, ond mae ei faint cymharol oddeutu cyfartaledd Cymru. O'u cymharu â gweddill Cymru, mae amaethyddiaeth, trafniadaeth a'r celfyddydau yn sectorau cymharol fawr, ond o'u cymharu â llety ac ieuchyd, yn cyflogi cymharol ychydig o bobl.

Sector	Nifer	Canran	Safle cymharol mewn cymhariaeth â Chymru
1 : Amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota (A)	4000	8.7%	Uchel
2 : Mwyngloddio, chwarela a chyfleustodau (B, D ac E)	800	1.7%	Canolig
3 : Gweithgynhyrchu (C)	3000	6.5%	Isel
4 : Adeiladu (F)	3500	7.6%	Uchel
5 : Crefftau modur (Rhan G)	800	1.7%	Islaw'r cyfartaledd
6 : Cyfanwerthu (Rhan G)	1250	2.7%	Uwchlaw'r cyfartaledd

7 : Manwerthu (Rhan G)	4500	9.8%	Canolig
8 : Cludo a storio (gan gynnwys post) (H)	2500	5.4%	Uchel
9 : Gwasanaethau llety a bwyd (I)	8000	17.4%	Uchel iawn
10 : Gwybodaeth a chyfathrebu (J)	500	1.1%	Isel iawn
11 : Ariannol ac yswiriant (K)	300	0.7%	Isel
12 : Eiddo (L)	700	1.5%	Islaw'r cyfartaledd
13 : Proffesiynol, gwyddonol a thechnegol (M)	2000	4.3%	Canolig
14 : Gweinyddu busnes a gwasanaethau cymorth busnes (N)	2500	5.4%	Islaw'r cyfartaledd
15 : Gweinyddiaeth gyhoeddus ac amddiffyn (O)	2500	5.4%	Isel
16 : Addysg (P)	4000	8.7%	Canolig
17 : Iechyd (Q)	7000	15.2%	Canolig
18 : Celfyddydau, adloniant, hamdden a gwasanaethau eraill (R, S, T ac U)	2250	4.9%	Uchel

Ffocws ar sector: Manwerthu a chanol trefi

Canol trefi yw un o rannau mwyaf gweladwy'r economi. Yn aml nhw yw sylfaen y cymunedau ledled y sir. Rydym wedi bod yn gweithio ers dros ddegawd, trwy ddull partneriaeth i ail-fywiogi canol trefi. Yr allbynnau allweddol ar gyfer y gwaith hwn fu cyfres o uwchgynlluniau canol tref. Mae'r partneriaid sy'n ymwneud â'r gwaith hwn yn cynnwys y Cyngor, Cynghorau Tref a Chymuned, sefydliadau trydydd sector a busnes a sefydliadau cyhoeddus allweddol fel Porthladd Aberdaugleddau. Yn anochel, mae effaith a chyflymder y gwaith y mae'r cynlluniau hyn wedi'i gatalyddu wedi amrywio.

Yn gyffredinol, mae canol trefi mwy Sir Benfro wedi ei chael yn anoddach addasu i batrymau manwerthu newidiol (fel y twf mewn siopa y tu allan i'r dref ac yn fwy diweddar siopa ar y we) na chanol trefi mewn awdurdodau lleol eraill ledled Cymru. Mae hyn wedi arwain at gyfraddau siopau gwag uwch na'r cyfartaledd. Mewn cymhariaeth, cyfraddau siopau gwag cyfartalog Stryd Fawr y DU yn 2019 oedd 12.9%, a chyfradd Cymru oedd 15.8%.

Tref	% dosbarth A yn wag 2019	% dosbarth A yn wag 2020	% dosbarth A yn wag 2021	Newid yn y canran sy'n wag 2019-2021 %
Abergwaun	17	19	22	29
Hwlfordd	17	21	25	47
Aberdaugleddau	19	22	29	53

Marina Aberdaugleddau	13	33	5	-62
Arberth	9	11	9	0
Penfro	9	15	19	111
Doc Penfro	25	24	24	-4

Cymerir ffigurau unedau gwag ar ddechrau pob blwyddyn. Mae'r tabl uchod yn dangos, er i gyfraddau unedau gwag gynyddu yn 2021 o ganlyniad i COVID-19, ar y cyfan, roeddent eisoes yn cynyddu. Mae Arberth a Marina Aberdaugleddau i weld yn perfformio'n gymharol dda.

Roedd gwerthiannau rhyngwrwyd fel canran o gyfanswm y gwerthiannau manwerthu ledled y DU ar gyfer Hydref 2021 yn 26.3%, ychydig yn is na ffigur Hydref 2020 o 29%, ond yn llawer uwch na ffigur Hydref 2019 o 19.1%. Mae'r ffigurau hyn yn tueddu i fod yn dymhorol gyda brig amlwg ar gyfer ffigurau Tachwedd pob blwyddyn.

Mae'n amlwg na fydd canol trefi mewn prif drefi yn adfywio trwy'r sector preifat yn unig a heb gefnogaeth gan y sector cyhoeddus ehangach. Mae'r angen am hyn yn cael ei gydnabod yn Strategaeth Adfer ac Adfywio'r Cyngor.

Ffocws ar sector: Twristiaeth

Diwydiant twristiaeth Sir Benfro yw'r sector unigol mwyaf yn economi Sir Benfro. Cyn y pandemig, roedd 4.2m o ymweliadau y flwyddyn (2m o ymweliadau dydd). Gyda gwerth o tua £585m yn 2019, roedd hyn yn cefnogi dros 11,600 o swyddi Cyfwerth ag Amser Llawn (ffigurau 2019).

Ail-luniodd partneriaid sut mae Sir Benfro wedi cefnogi twristiaeth trwy greu Partneriaeth Rheoli Cyrchfan, y math o strwythur a ddefnyddir yng Nghernyw a siroedd eraill sydd â diwydiant twristiaeth mawr i sicrhau'r budd mwyaf o'r diwydiant a lleihau dyblygu mewn ymdrechion i'w gefnogi. Y weledigaeth y mae partneriaid yn dymuno ei chyflawni yw *Un Sir Benfro – lle sy'n llawn tirweddau, diwylliant ac antur*.

Mae'r diwydiant twristiaeth yn darparu nifer fawr o swyddi y gallir eu cyrchu gyda sgiliau lefel mynediad. Er bod llwybrau gyrfa yn bodoli yn y sector (ac mae strategaethau'n cynnwys cynlluniau i adeiladu ar y llwybrau hyn), mae llawer o swyddi yn y sector yn parhau i fod ar gyflog cymharol isel gyda newidiadau tymhorol yn y galw am lafur.

Er bod gan dwristiaeth yn Sir Benfro lawer o gryfderau fel brand cyrchfan cryf, mynediad da i'w amgylchedd naturiol, amrywiaeth o lety ac ystod dda o weithgareddau a digwyddiadau antur, mae gwendidau y mae'n rhaid mynd i'r afael â hwy o hyd. Mae'r rhain yn cynnwys natur dymhorol ystyfnig y diwydiant, cynnig dyddiau glawog/tymor tawel mwy cyfyngedig na lleoliadau eraill, yn ogystal â phwysau ar fannau twristiaeth poblogaidd iawn a all arwain at effaith negyddol ar yr amgylchedd. Mae gan Gynllun Rheoli Cyrchfan Sir Benfro 2020-2025 gynllun gweithredu i wneud y mwyaf o gyfleoedd a thyfu'r sector mewn ffordd gynaliadwy.

Roedd y cynnydd diweddar yn y galw ledled y DU am wyliau gartref wedi arwain at dwf cyflym mewn twristiaeth. Fel y gwelir yn aml gyda phrosesau newid cyflym, nid yw effaith yr ymchwydd mewn twristiaeth wedi bod yn gwbl gadarnhaol, er enghraifft mae'n gwaethygu problemau yn ein marchnad dai.

Ffocws ar sector: Ynni

Er ei fod yn cyflogi cymharol ychydig o bobl yn uniongyrchol o'i gymharu â Llety, mae gan Sir Benfro sector ynni o bwys cenedlaethol sy'n ychwanegu gwerth sylweddol. Mae gan ddwy derfynell LNG y gallu i fewnforio a storio 25% o ddefnydd nwy cenedlaethol blyneddol y DU, ased hanfodol sy'n lleihau dibyniaeth y DU ar fewnforion nwy a reolir gan Rwsia. Mae gan Benfro un o'r purfeydd olew mwyaf yn Ewrop yn ogystal â safleoedd storio mawr. Mae Gorsaf Bŵer Penfro yn gyfleuster 2GW modern ac effeithlon a dyma'r unig ffatri cynhyrchu pŵer ar raddfa fawr yng Nghymru.

Ffocws ar sector: sector cyhoeddus

O'i gymharu ag awdurdodau lleol eraill, mae gan Sir Benfro nifer canolig o swyddi sy'n cael eu cyflogi yn y sector cyhoeddus er bod nifer llawer mwy o swyddi sy'n cael eu hariannu trwy wariant y sector cyhoeddus, yn enwedig y sector gofal cymdeithasol annibynnol sy'n cael ei gomisiynu gan y GIG a Chyngor Sir Penfro. Mae gan dueddiadau o ran arbenigo a rhanbartholi gwasanaethau'r sector cyhoeddus y potensial i grebachu rhai swyddi yn y sector cyhoeddus yn Sir Benfro er budd siroedd sydd wedi'u lleoli'n fwy canolog.

Ffocws ar sector: bwyd ac amaethyddiaeth

Er ei fod yn rhan gymharol fach o'r economi gyfan, mae gan Sir Benfro nifer gymharol uchel o bobl sy'n cael eu cyflogi mewn amaethyddiaeth, naill ai'n uniongyrchol neu'n anuniongyrchol. Mae'r cyfrannau o dir amaethyddol gorau a

mwyaf amlbwrpas yn Sir Benfro yn uwch na chyfartaledd Cymru. Mae hyn yn darparu sylfaen gadarn i ddiwydiant amaethyddol Sir Benfro, ond gall hefyd fod yn rhwystr posibl i ddatblygiad yn y dyfodol.

Rydym yn rhagweld y bydd newid sylweddol o fewn amaethyddiaeth o fewn y deng mlynedd nesaf o ganlyniad i Brexit a newidiadau i berthnasoedd masnach yn ogystal â newidiadau i'r system cymhorthdal amaethyddol yn unol â Phapur Gwyn diweddar Llywodraeth Cymru. Yn ôl gwerth, dim ond tua £45m yw gwerth economi pysgodfeydd Cymru er fod gan Sir Benfro gyfran sylweddol o'r ddalfa pysgod cregyn gwerthfawr.

Mae ecosytemau'r sir yn cynnal y sector bwyd ac amaethyddiaeth. Yr uchaf yw safon rhain a'r mwyaf gwydn ydynt, yr hawsaf bydd y sector yn ei chael i addasu i newid hinsawdd. Ymdrinir â chryfderau ecosytemau Sir Benfro, ynghyd â'r heriau maent yn eu hwynebu o ganlyniad i newid hinsawdd a'r pwysau ar fioamrywiaeth, yn adran yr Amgylchedd.

Mae Parc Bwyd Sir Benfro yn enghraifft o sut mae'r Cyngor a phartneriaid yn buddsoddi mewn prosiectau i gynyddu gwerth cynnyrch amaethyddol o Sir Benfro, gan gadw'r gwerth hwn yn y sir i alluogi busnesau lleol i ffynnu.

Llafurlu

Oedran y gweithlu

Cymerwyd y data canlynol o Gyfrifiad 2011 ond mae'n enghraifft o gyfansoddiad y gweithlu. Mae ychydig dros bedwar o bob deg oedolyn yn economaidd anweithgar. Fodd bynnag, mae llawer o'r bobl hyn yn parhau i 'weithio' yn yr ystyr eu bod yn gwneud gweithgareddau sydd â gwerth economaidd clir: mae gofalwyr a gwirfoddolwyr yn ddwy enghraifft o hyn.

Categori oedran	Economaidd weithgar: Cyfanswm	Economaidd weithgar: Mewn cyflogaeth: Cyfanswm	Economaidd weithgar: Mewn cyflogaeth: Cyflogai: Cyfanswm	Economaidd weithgar: Mewn cyflogaeth: Hunan-gyflogedig: Cyfanswm	Economaidd weithgar: Diwaith (gan gynnwys myfyrwyr llawn amser)	Economaidd anweithgar
Pob categori: 16 oed a throsodd	58%	55%	42%	12%	4%	42%
16 i 24 oed	67%	56%	53%	3%	11%	33%
25 i 34 oed	84%	78%	67%	11%	7%	16%
35 i 49 oed	85%	81%	64%	17%	4%	15%

50 i 64 oed	66%	64%	45%	19%	3%	34%
65 oed a throsodd	12%	12%	6%	6%	0%	88%

Gan edrych i'r dyfodol, wrth i oedran pensiwn y wladwriaeth godi, mae'n rhesymol tybio y bydd mwy o bobl hŷn yn parhau i fod yn economaidd weithgar ac yn rhan o'r gweithlu ffurfiol.

Hunangyflogaeth

Mae gan Sir Benfro lefelau uchel o hunangyflogaeth. Mae hyn yn aml yn cael ei ystyried yn beth cadarnhaol ac yn arwydd o fwy o entrepreneuriaeth Fodd bynnag, nid yw pawb sy'n hunangyflogedig yn hunangyflogedig o ddewis.

Gellir amcangyfrif nifer y bobl sy'n hunangyflogedig, gan gynnwys y sector maen nhw'n gweithio ynddo o'r Gofrestr Busnes a'r Arolwg Cyflogaeth. Mae'r data hwn yn awgrymu mai nifer y bobl sy'n hunangyflogedig yn 2018 - 2020 oedd 5,000, tua 10% o gyfanswm nifer y cyflogeion, gostyngiad o 25% yn y nifer o'i gymharu â ffigur y tair blynedd flaenorol o tua 6,700. Mae'r gostyngiad sengl mwyaf yn nifer y bobl hunangyflogedig yn y sector Amaethyddiaeth, Coedwigaeth a Physgota (lle mae'r niferoedd wedi gostwng mwy na thraean).

Mae cyfran y bobl sy'n hunangyflogedig wedi gostwng ledled Cymru ac o ganlyniad mae Sir Benfro wedi bod â'r drydedd gyfradd uchaf o hunangyflogaeth yng Nghymru dros y chwe blynedd diwethaf.

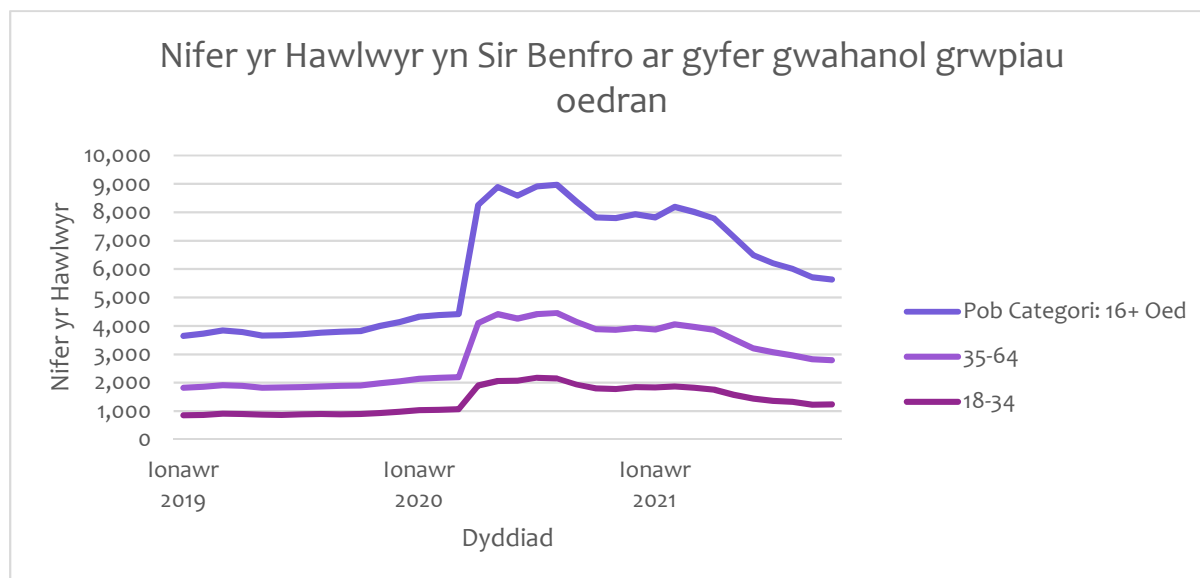
Oriau a weithir

Gweithiodd tua 60% o gyflogeion (heb gynnwys pobl sy'n hunangyflogedig) amser llawn i'w cyflogwr yn Sir Benfro yn 2020. Diffinnir gwaith amser llawn fel mwy na 30 awr yr wythnos. Ychydig iawn o amrywiad y mae data o Arolwg Blynnyddol o Oriau ac Enillion yr ONS yn ei ddangos yn nifer yr oriau a weithir yr wythnos. Mae ffigur 2021 Sir Benfro o 37.0 awr yr un fath â chanolrif Cymru; er nad yw'r gwahaniaethau mewn oriau a weithir rhwng pob un o'r 22 awdurdod yn ystadegol arwyddocaol.

Diweithdra

Mae pandemig Covid-19 wedi cael effaith sylweddol ar economi Sir Benfro. Ym mis Ebrill 2020, fe ddyblodd canran y rhai sy'n hawlio budd-dal diweithdra (mesur procsi o ddiweithdra) o ganlyniad i'r cyfnod clo. Roedd y cynnydd canrannol yn y niferoedd yn weddol gyson ar draws grwpiau oedran. Fodd bynnag, roedd y gyfradd ddiweithdra ar gyfer pobl ifanc yn sylweddol uwch nag ar gyfer grwpiau oedran eraill cyn-bandemig,

ac er gwaethaf syrthio bron i lefel cyn-bandemig, mae diweithdra ymhlith pobl ifanc yn parhau i fod yn uwch nag ar gyfer grwpiau oedran eraill.

Cafodd cynlluniau i gefnogi pobl hunangyflogedig a chyflogeion na allent weithio oherwydd y pandemig ac a gafodd eu rhoi ar ffyrlo eu dirwyn i ben yn raddol a daethant i ben erbyn Tachwedd 2021. Mae'n dal i fod ychydig yn rhy gynnar i weld sut y bydd dileu'r gefnogaeth hon yn effeithio ar diweithdra. Mae'n cael ei gymhlethu ymhellach gan batrwm diweithdra tymhorol Sir Benfro – mae'r cyfraddau'n tueddu i godi trwy gydol y gaeaf gyda'r brig ym mis Ionawr.

Cyflog cyfartalog

Yn 2020, y cyflog wythnosol gros i weithwyr amser llawn yn Sir Benfro oedd £504.80, un o'r ffigurau isaf yng Nghymru. Dim ond £403.40 yr wythnos yr oedd rhywun yr oedd ei gyflog wythnosol ar y 25 canradd ar gyfer Sir Benfro yn ennill, tua'r canolrif o'i gymharu ag ardaloedd cynghorau eraill Cymru. Roedd ffigurau 2020 yn unol â blynyddoedd blaenorol.

Mae ffigurau cyflog ar gyfer 2021 yn wahanol. Y cyflog canolrifol oedd £568.80, cynnydd o 14% o'i gymharu â 2020, cynnydd llawer cyflymach na'r hyn a welwyd ar draws gweddill Cymru. Yn hytrach na bod cyflog canolrifol ymhlith yr isaf yng Nghymru, mae bellach oddeutu'r cyfartaledd. Dim ond i £425.10 y cynyddodd y 25 canradd, cynnydd o 5% rhwng 2020 a 2021. Roedd 2021 yn flwyddyn anghyffredin iawn i economi Sir Benfro ac mae'n rhy gynnar i ddweud a fydd cyflogau yn gyffredinol yn parhau i fod o gwmpas cyfartaledd Cymru neu a fyddant yn gostwng eto.

Sgiliau

Yn gyffredinol, mae lefelau sgiliau yn Sir Benfro yn debyg i weddill Cymru. Yn 2019, nid oes gan oddeutu 8% o oedolion Sir Benfro unrhyw gymwysterau ffurfiol (7.7% ar gyfer Cymru) ac mae gan 37% o oedolion Sir Benfro gymhwyster sy'n cyfateb i NVQ4 (39% ledled Cymru).

Mae'r Bartneriaeth Sgiliau Rhanbarthol wedi nodi meysydd lle mae angen i sgiliau ledled y rhanbarth wella. Rhestrir y rhain isod

- Deunyddiau Uwch, Gweithgynhyrchu ac Ynni. Mae ffocws allweddol ar lwybrau dysgu STEM
- Diwydiant Adeiladu; datblygu cwrwlwm, cyngor ac arweiniad gyrfaoedd.
- Diwydiannau Creadigol a TGCh gan sicrhau bod cynnwys a mecanweithiau cyflwyno cyrsiau yn diwallu anghenion cyflogwyr.
- Bwyd a diwydiannau seiliedig ar dir – hyrwyddo'r sector yn effeithiol a datblygu darpariaeth addysg bellach yn y sector gweithgynhyrchu bwyd.
- Gwasanaethau Ariannol a Phroffesiynol. Perthynas waith agosach rhwng y diwydiant a darparwyr i sicrhau bod cynnwys a mecanweithiau cyflwyno cyrsiau yn diwallu anghenion cyflogwyr.
- Iechyd a Gofal Cymdeithasol. Hyfforddiant i sicrhau cymhwysedd i gofrestru, ac ymgychu wedi'i thargedu i hyfforddi er mwyn cwrdd â'r galw am ofal a chefnogaeth gartref.
- Hamdden, Twristiaeth a Manwerthu. Sicrhau bod ymadawyr addysg yn barod i weithio a bod y sgiliau sylfaenol ganddynt i wneud cyfraniad dyls i sefydliadau unigol a'r sector cyfan.

Pobl ifanc

Ceir tystiolaeth o arolwg pobl ifanc nad yw pobl ifanc yn hyderus y byddant, heb newid cadarnhaol, yn gallu dilyn eu huchelgeisiau bywyd heb symud i ffwrdd o Sir Benfro.

Mae data gan Gyrfa Cymru yn dangos mai'r ganran o fyfyrwyr Blwyddyn 11 nad ydynt yn mynd i addysg a chyflogaeth yn Sir Benfro yw 1.5% sef tua'r cyfartaledd ar gyfer awdurdodau Cymru. Y ffigur cyfatebol ar gyfer disgyblion Blwyddyn 13 ar gyfer 2019 oedd 2.4%, sef ffigur gwell na chyfartaledd Cymru.

Mae mynediad cyfyngedig i sefydliadau addysg uwch yn Sir Benfro er bod cysylltiadau â'r Drindod Dewi Sant sydd â champysau yng Nghaerfyrddin a Llambled ac mae prosiectau ynni yn gwneud cysylltiadau â Phrifysgol Abertawe. Dros amser, gall gwahanol ffyrdd o gyrchu addysg uwch, e.e. mwy o ddysgu ar-lein erydu'r anfantais gystadleuol hon. Er hynny, mae Prifysgol yn denu pobl ifanc o ardaloedd

eraill, ac mae'r cynnig addysg uwch cyfyngedig yn Sir Benfro yn ffactor wrth yrru mudo net o bobl iau.

Oedolaeth

Mae llawer o'r ystadegau yn yr adran hon yn fwyaf perthnasol i bobl o oedran gweithio ac er mwyn osgoi ailadrodd, nid yw'r rhain wedi'u hailadrodd, er un mater sydd ag effaith ar gyfraddau gweithgarwch economaidd oedolion iau yw argaeledd gofal plant.

Nododd yr Asesiad Digonolrwydd Gofal Plant diwethaf (2017-22) fod dosbarthiad gwarchodwyr plant ar draws y sir yn anghyson. Er bod darpariaeth gofal plant ar gael ar benwythnosau, doedd dim ar gael ar ôl 7pm. O ran darpariaeth meithrinfa diwrnod llawn, roedd y nifer uchaf o leoliadau a llefydd gofal diwrnod llawn ar gael yn Hwlfordd rhwng 8am a 6pm. Nododd yr asesiad hefyd bod darpariaeth gyfyngedig ar ôl ysgol yn y sir a diffyg darpariaeth ar gyfer plant hŷn ar ôl ysgol ac yn ystod gwyliau ysgol.

Dangosodd yr arolwg o rieni/gofalwyr a wnaed fel rhan o'r asesiad mai'r rhwystr mwyaf i rieni sy'n gweithio rhag cael mynediad at ofal plant oedd fforddiadwyedd a diffyg argaeledd gofal plant ar amserau penodol. Amlygodd rhieni/gofalwyr sy'n gweithio oriau anarferol yr angen i ofal diwrnod llawn fod ar gael cyn 8.00am ac ar ôl 6.00pm. Felly, wrth symud ymlaen, bydd angen i Sir Benfro weithio gyda darparwyr i edrych ar gynyddu hyblygrwydd oriau craidd i sicrhau nad yw darpariaeth gofal plant yn rhwystr i rieni/gofalwyr sy'n gweithio a'r rhai sydd yn dymuno dychwelyd i'r gwaith. Bydd hefyd angen mynd i'r afael â darpariaeth ar gyfer plant dros 11 oed ar ôl ysgol ac yn ystod gwyliau ysgol ochr yn ochr â fforddiadwyedd, gan i hyn gael ei nodi fel pryder mwyaf rhieni/gofalwyr wnaeth ymateb i'r arolwg.

Bydd yr Asesiad Digonolrwydd Gofal Plant nesaf, fydd yn digwydd yn 2022, yn ymrwymo i asesu digonolrwydd darpariaeth gyfredol o ystyried y newidiadau i batrymau gweithio rhai teuluoedd sydd wedi digwydd o ganlyniad i'r pandemig.

Heneiddio'n dda

Mae tua un o bob deg o bobl hŷn yn economaidd weithgar, ac mae'r mwyafrif helaeth yn dibynnu ar gynilion a grynhowyd trwy gydol eu hoes (e.e. pensiwn galwedigaethol) neu gymorth y wladwriaeth. Yn Sir Benfro, mae rhan sylweddol o wariant y llywodraeth yn cael ei sianelu trwy'r Adran Gwaith a Phensiynau ac mae hyn yn dylanwadu ar bŵer gwario lleol. Yn 2018/19, y flwyddyn ddiweddaraf y mae

ffigurau ar gael ar ei chyfer, amcangyfrifwyd bod gwariant blynyddol yr Adran Gwaith a Phensiynau yn £403m, a gwariwyd £ 234.8m ohono ar bensiwn sylfaenol y wladwriaeth. I roi'r ffigur hwn yn ei gyd-destun, gwariant refeniw net Cyngor Sir Penfro yn 2018/19 oedd £218m.

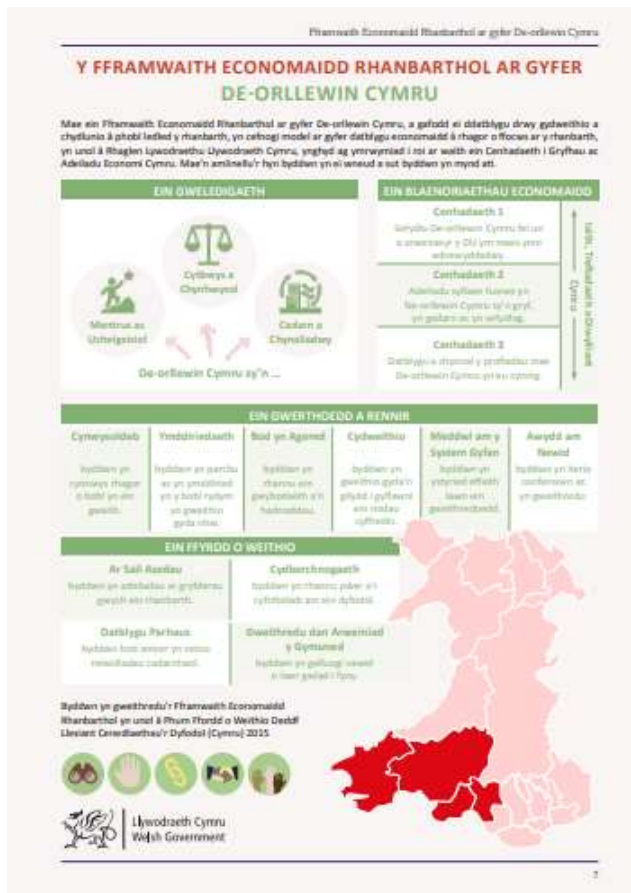
Mae'n werth nodi bod llawer o bobl hŷn, er eu bod yn cael eu dosbarthu fel rhai economaidd anweithgar, yn parhau i wneud cyfraniad gwerthfawr i'w cymunedau a'r gymdeithas ehangach. Mae gwahanol ffyrdd o feddwl am economeg er enghraifft, y rhai sy'n sail i Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, yn rhoi llawer mwy o bwys ar ddal y gwerth a gynhyrchir gan bobl (y gellir dadlau eu bod wedi'u cam-labelu) economaidd anweithgar.

Bydd polisiau lles cyfredol ac yn y dyfodol, ynghyd â newidiadau i bensiynau galwedigaethol (ychydig o gynlluniau cyflog terfynol sy'n agored i aelodau newydd y tu allan i'r sector cyhoeddus) ac anghydraddoldebau cynyddol mewn cyfoeth (e.e. y gallu i brynu tŷ) yn pennu pŵer gwario pensiynwyr y dyfodol. Mae'n bosibl y bydd y cynnydd presennol a welir ledled y DU mewn tlodi pensiynwyr ymhlith pobl sy'n rhentu neu o leiafrifoedd ethnig yn effeithio ar lawer o bobl hŷn.

Ymateb i dueddiadau

Mae'r economi yn llawer mwy deinamig na meysydd polisi eraill a gall ymyriadau cymharol fach gan y sector cyhoeddus ysgogi cyfraniad llawer mwy gan y sector preifat i siapio'r economi leol. Gall hyn fod trwy ddarparu seilwaith angenrheidiol neu gatalyddu twf. Mae nifer o fecanweithiau ar gyfer adfywio yn mynd rhagddynt fel Parthau Menter yn Nyfrffordd y Ddau Gledau (ond hefyd yn Nhrecwn ac o amgylch maes awyr Hwlfordd), a Bargen Ddinesig Bae Abertawe.

Mae'r agenda ranbarthol yn bwysig i'r economi; mae gan gyd-bwyllgorau corfforaethol bwerau yn y maes hwn ac mae ail-fywiogi gweithio rhanbarthol wedi dod yn eu sgil.

Trwy'r Fframwaith Economaidd Rhanbarthol, bydd partneriaid ledled rhanbarth De Orllewin Cymru yn gweithio gyda'i gilydd fel rhanbarth, ac yn cofleidio'r ffyrdd o weithio a nodir yn Neddff Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Mae'r gweithredoedd yn cynnwys:

- adeiladu economi ranbarthol gryfach a gwyrddach wrth i ni wneud y cynnydd mwyaf tuag at ddatgarboneiddio
- datblygu a chyflawni'r tair 'Cenhadaeth' ymhellach (Y rhain yw: sefydlu de-orllewin Cymru fel arweinydd y DU mewn ynni adnewyddadwy a'r economi sero net; adeiladu sylfaen fusnes sy'n gryf, yn gadarn ac yn sefydlog; datblygu a chynnal y profiadau mae de-orllewin Cymru yn eu cynnig) a chmau gweithredu â

blaenoriaeth a nodir yng nghynllun datblygu economaidd rhanbarthol de-orllewin Cymru

- gweithio ar y cyd â'r Bartneriaeth Sgiliau Rhanbarthol i ddatblygu'r sgiliau cywir ar gyfer gweithlu yn y dyfodol,
- hyrwyddo rhanbarth de-orllewin Cymru fel ardal â chyffleodedd economaidd, lle deniadol ac uchelgeisiol i fyw ynddo, ar gyfer cyflogaeth fedrus sy'n talu'n dda ac i annog buddsoddiad

Bydd y fframwaith yn cael ei ategu gan gynllun datblygu economaidd rhanbarthol mwy manwl.

Ymateb i'r dirywiad yng nghanol trefi

Mae swyddogaethau a phwrpas canol trefi llwyddiannus wedi bod yn symud o fanwerthu i fannau sy'n darparu profiad a gwasanaethau deniadol wedi'u seilio ar fanwerthu o ansawdd uchel. Mae nifer o ymyriadau i gefnogi canol trefi, y mae sefydliadau-partner BGC yn eu cefnogi. Mae Strategaeth Adfer ac Adfywio'r Cyngor yn cydnabod pwysigrwydd lle, ac mae buddsoddiad yn canolbwyntio ar Hwlfordd a Chei De Penfro. Mae prosiectau yn Hwlfordd yn canolbwyntio ar yr afon, fel gwelliannau i Ganolfan Siopa Glan yr Afon, Glan y Ceir, gosod cyfnewidfa drafnidiaeth yn lle'r maes parcio a'r orsaf fysiau ynghyd â chynlluniau uchelgeisiol ar gyfer Castell Hwlfordd.

Gyda'i gilydd bydd y rhain yn creu canol tref cydlynol a deniadol, cylch rhithwir a fydd yn cynhyrchu buddsoddiad pellach. Mae uwchgynllun porthladd Aberdaugleddau ar gyfer Glannau Aberdaugleddau yn ysgogi buddsoddiad fel y Tŷ Hotel.

Mae'r angen am gefnogaeth i ganol treif wedi'i gydnabod gan Lywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU trwy grantiau penodol a rhaglenni adfywio. Mae gwybodaeth am gefnogaeth gyfredol Llywodraeth Cymru fel y Rhaglenni Targedu Buddsoddiad Adfywio ar gael ar ei gwefan <https://gov.wales/support-improve-town-centres>. Mae'r Gronfa Codi'r Gwastad yn enghraifft o gefnogaeth Llywodraeth y DU.

Ymateb i gyfleoedd Ynni

Mae yna nifer o brosiectau cyflenwol sy'n hyrwyddo Sir Benfro fel canolfan ynni gwyrdd. Mae'r map a gymerwyd o *Cymru'r Dyfodol* sef cynllun gofodol allweddol Llywodraeth Cymru hyd at 2040 yn cydnabod pwysigrwydd Aberdaugleddau ar gyfer ynni.

Diagram rhanbarthol strategol

Mae prosiect Bargen Ddinesig Bae Abertawe yn un o'r prif fframweithiau y mae'r buddsoddiad hwn yn cael ei hwyluso trwyddo.

Bydd prosiect Morol Doc Penfro yn creu Awdal Brofi Ynni'r Môr (META) arfaethedig gydag wyth safle sydd eisoes wedi'u caniatáu yn, ac o amgylch, Dyfrffordd Aberdaugleddau, nod META yw gwaredu risg datblygiad prosiectau ynni'r môr trwy ddarparu'r cyfle i brofi dyfeisiau, is-gydosodiadau a chydannau. Mae'r safleoedd yn hygyrch ond eto yn gynrychiadol o amgylcheddau'r môr go iawn. Nid yw META

wedi'i gysylltu â'r grid ac felly mae'n ddelfrydol ar gyfer datblygwyr yn y cyfnod cynnar, ac mae hefyd yn sylfaen berffaith ar gyfer ymchwil ac arloesedd.

Wedi'i gyflenwi gan Borthladd Aberdaugleddau, bydd Seilwaith Doc Penfro (PDI) arfaethedig yn creu mannau gwneuthuriad a gosod cynllun agored mawr a gofod pontio o'r tir i'r môr i weddu i anghenion diwydiant modern. Bydd hyn yn galluogi'r capasiti presennol i weithio yn ôl arbedion maint, nad yw'n bosibl ar hyn o bryd. Dechreuodd rhan gyntaf y prosiect £60m hwn a allai greu 1,800 o swyddi medrus trwy gydol y flwyddyn ym mis Rhagfyr 2021.

Wedi'i gyflenwi gan ORE Catapult, mae'r Ganolfan Ragoriaeth Peirianeg Ynni Morol (MEECE) arfaethedig yn anelu at ddod yn lle y gellir rhannu gwybodaeth, adnoddau, profiad a gallu arbenigol rhwng datblygwyr presennol a datblygwyr y dyfodol.

Mae'n debygol y bydd cyfleoedd mawr am wynt alltraeth yn y dyfroedd o mor bell â 45km o Sir Benfro. Ym mis Tachwedd 2021, cyhoeddodd Ystad y Goron fanylion pellach am ei chynlluniau ar gyfer lesio gwynt arnofiol yn y Môr Celtaidd, yn cadarnhau ei huchelgais i ddatgloi hyd at 4GW o gapasiti ynni glân o wynt arnofiol yn y Rhanbarth Celtaidd erbyn 2035, gan yrru twf economaidd, gobeithion am swyddi a chyfle cadwyn gyflenwi. Nodwyd mwy na 50GW o gapasiti gwynt arnofiol ar draws y rhanbarth Celtaidd ehangach y disgwylir ei ddatblygu tu hwnt i 2035.

Mae cyfleoedd gwynt arnofiol ac ynni adnewyddadwy'r môr wedi'u cyplysu â galw brig posibl am drydan gan sectorau megis gweithfeydd dur a gweithgynhyrchu sment mewn rhanbarthau cymdogol hefyd yn darparu cyfle cadarn am allforio hydrogen. Mae Clwstwr Diwydiannol De Cymru yn dod â buddiannau allweddol o ddwy ochr cynhyrchu a galw am drydan at ei gilydd er mwyn deall sut gellir datgarboneiddio diwydiant trwm yn effeithiol gan ddefnyddio'r cyfleoedd rhanbarthol hyn.

Yn ogystal, nod y prosiect Cartrefi fel Gorsafoedd Pwer yw darparu cartrefi craff, carbon isel, ynni-ffeithlon trwy ddull cydgysylltiedig ar draws y Ddinas-ranbarth. Bydd y prosiect yn hwyluso cyflwyno rhaglen o ddatblygiadau adeiladau newydd, ôl-osod adeiladau presennol a chymorth datblygu i'r gadwyn gyflenwi leol.

Mae hwn yn faes sy'n symud yn gyflym ac mae cyfleoedd yn cael eu creu yn gyflym, er enghraifft cyhoeddodd Llywodraeth Cymru fuddsoddiad ychwanegol o £20m y flwyddyn mewn ynni'r llanw ddechrau mis Rhagfyr 2021. Mae hyn yn atgyfnerthu'r

pwyntiau allweddol gyda'r adolygiad cymheiriaid datblygu Economaidd y mae angen i Sir Benfro sicrhau bod ganddi'r gallu i wneud y mwyaf o'r cyfleoedd hyn.

Canlyniadau o'r arolwg

Prif arolwg

Roedd yr arolwg yn gofyn i bobl beth roeddent yn ei werthfawrogi fwyaf am gymuned lewyrchus. Y materion a godwyd amlaf oedd tai fforddiadwy a rhwydwaith trafnidiaeth da yn hytrach na materion fel economi sefydlog, economi werdd a chysylltedd digidol. Soniwyd yn gymharol anaml am faterion a oedd yn ymwneud ag economi decach fel cyflog byw, mynediad at hyfforddiant ac addysg bellach a gofal plant digonol a fforddiadwy.

Ni fynegodd pob grŵp yr un farn ar flaenoriaethau ar yr economi. Gwerthfawrogwyd cysylltedd digidol yn fwy gan y rhai a oedd yn anabl, gofalmwr a'r rheini a oedd ag incwm cartref o £45K neu fwy y flwyddyn ar hyn o bryd.

Pan ofynnwyd am bryderon am ffyniant yn y dyfodol, unwaith eto diffyg tai fforddiadwy oedd y prif fater. Fodd bynnag, diffyg cyfleoedd gwaith addas a thalent yn draenio i ardaloedd eraill oedd yr ail a'r drydedd flaenoriaeth uchaf, gyda diffyg trafnidiaeth fforddiadwy yn bedwerydd.

Gofynnwyd i ymatebwyr beth fyddent yn ystyried ei wneud i wella amgylchiadau economaidd. Cefnogi busnes lleol (a oedd fwyaf poblogaidd o bell ffordd), ymgymryd â chymhwyster neu hyfforddiant a chreu swyddi a chyflogaeth i bobl leol oedd y tri pheth yr oedd pobl yn fwyaf tebygol o ystyried eu gwneud i wella eu hamgylchiadau economaidd eu hunain neu eu cymuned.

Roedd y cwestiwn olaf yn ymwneud â pha gefnogaeth sydd angen bod ar waith i wella amgylchiadau economaidd. Mwy o greu swyddi a chyflogaeth i bobl leol, help i fusnesau presennol a chyllid neu gymorth cyflogwr i ymgymryd â chymhwyster neu hyfforddiant ychwanegol oedd y tri pheth a nododd y rhai a ymatebodd fyddai'r mathau mwyaf gwerthfawr o gefnogaeth.

Casgliadau gofalus y gellir eu tynnu yw bod y bobl hynny a atebodd yr arolwg yn gymharol fodlon â chyflwr presennol economi Sir Benfro a bod mwy yn pryderu am dai a materion cysylltedd nag â'r economi fel y cyfryw. Fodd bynnag, mae'r arolwg yn awgrymu po fwyaf y mae pobl yn edrych i'r dyfodol, y mwyaf tebygol y byddant

yn pryderu am ragolygon swyddi o ansawdd da yn y dyfodol a'r angen am gefnogaeth ar gyfer hyfforddiant.

Arolwg ieuenctid

Mae'r canlynol ymhlith uchafbwyntiau'r arolwg ieuenctid sy'n berthnasol i'r economi:

- Roedd 60% o'r bobl ifanc yn cytuno neu'n cytuno'n gryf eu bod eisiau parhau i fyw yn eu hardal leol
- Roedd 59% o'r bobl ifanc yn cytuno neu'n cytuno'n gryf eu bod yn gwybod pa fath o swydd yr oeddent am ei gwneud pan oeddent yn hŷn
- Roedd 37% o'r bobl ifanc yn cytuno neu'n cytuno'n gryf y gallent wneud y math o swydd yr oeddent am ei gwneud yn eu hardal leol
- Roedd 50% o'r bobl ifanc yn cytuno neu'n cytuno'n gryf bod pethau'n gwella yn eu hardal leol, tua thair gwaith yn uwch na'r 15% o bobl ifanc a oedd yn anghytuno neu'n anghytuno'n gryf â'r datganiad hwn.

I gloi, mae sylwadau pobl ifanc yn gadarnhaol ar y cyfan. Fodd bynnag, er bod 60% eisiau aros yn eu hardal leol, dim ond 37% oedd yn credu y gallent ddod o hyd i'r gwaith y maent ei eisiau yn eu cymuned leol.

Ymgysylltiad arall

Cododd y prif arolwg a'r arolwg ieuenctid faterion cynaliadwyedd a newid yn yr hinsawdd. Yr angen i ddatblygu'r economi mewn ffyrdd cynaliadwy oedd prif thema'r adborth o sesiynau a gynhaliwyd gan Bartneriaeth Natur Sir Benfro, Cymdeithas Gwasanaethau Gwirfoddol Sir Benfro (PAVS) a Gyda'n Gilydd dros Newid.

Mae'r canfyddiadau hyn yn awgrymu bod cymunedau'n barod i newid eu harferion prynu neu gysylltu â sefydliadau yn y trydydd sector neu'r gymuned i ddiwallu anghenion y dyfodol.

Tueddiadau a rhagamcanion y dyfodol

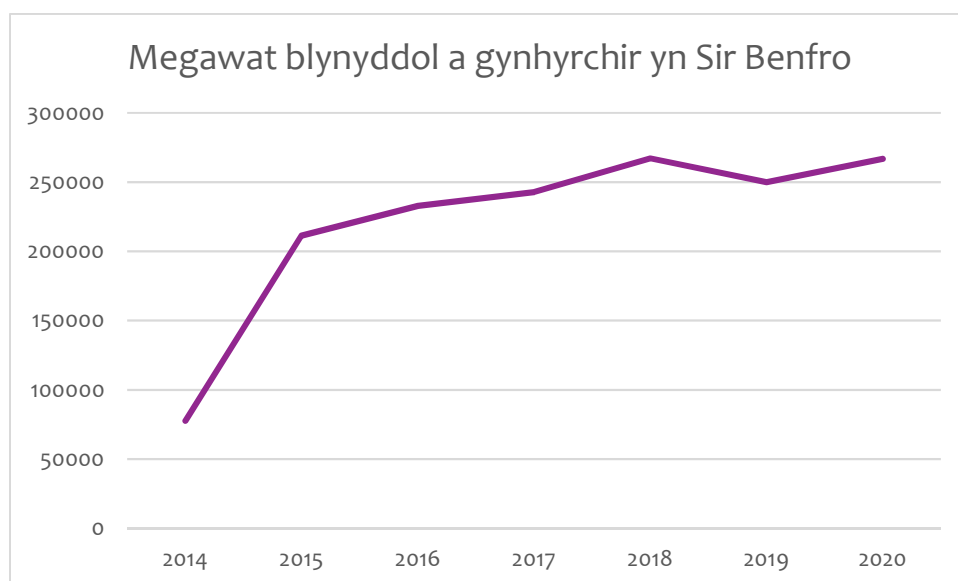
Mae gan holl dueddiadau'r dyfodol lefel uchel o ansicrwydd wrth i newidiadau cymdeithasol, technolegol ac amgylcheddol ryngweithio.

Mae argaeledd gwaith â chyflog da sy'n rhoi boddhad yn ffactor 'tynnu' ar gyfer ymfudo. Fodd bynnag, gall cryfder y cysylltiad rhwng y cartref a lleoliad gwaith fod yn un o'r ffactorau anhysbys mwyaf wrth i'r BGC ystyried ei Gynllun Llesiant nesaf. Hyd yma, mae'r rhan fwyaf o bobl yn byw yn agos at ble maen nhw'n gweithio – er enghraifft mae 95% o gyflogeion CSP yn byw yn Sir Benfro, ond mae gan y math o

newidiadau mewn arferion gwaith sydd wedi dod i'r amlwg trwy'r pandemig Covid-19 y potensial i newid hyn yn sylweddol. Mae posibilrwydd bod pobl sy'n byw mewn ardaloedd eraill ar hyn o bryd yn dewis adleoli i Sir Benfro, yn cael eu tynnu gan ei amgylchedd naturiol o ansawdd uchel, wrth i weithio gartref barhau i ymwreiddio fwyfwy fel trefniant gweithio derbyniol.

Mae gan siâp economi Sir Benfro yn y dyfodol groesgysylltiadau clir â thueddiadau amgylcheddol yn y dyfodol a'n hymateb i newid yn yr hinsawdd. Mae'n bosibl bod cyfle unwaith mewn cenhedlaeth i Sir Benfro sefydlu ei hun fel canolfan genedlaethol ar gyfer cynhyrchu a dosbarthu ynni gwyrdd, er enghraifft trwy ddefnyddio hydrogen fel fector, ac mae hyn wedi'i amlygu yn yr Adolygiad Cymheiriaid Datblygu Economaidd diweddaraf a gomisiynwyd gan y Cyngor. Mae risg hefyd, wrth i ddibyniaeth fyd-eang ar danwydd ffosil, ddirywio y bydd diwydiant petrocemegol Sir Benfro yn crebachu.

Mae'r graff isod yn dangos y cynnydd mewn ynni adnewyddadwy a gynhyrchwyd yn Sir Benfro yn ystod y chwe blynedd diwethaf. Ers 2014, mae maint yr ynni adnewyddadwy a gynhyrchir ledled y DU wedi cynyddu 100% gyda chynnydd o 200% mewn cynhyrchu ynni gwynt ar y môr, a oedd yn 2020, y dull unigol mwyaf o gynhyrchu ynni adnewyddadwy. Wrth i'r galw am drydan carbon isel gynyddu (e.e. o ganlyniad i gael gwared â cheir petrol a diesel yn raddol) mae'n anochel y bydd gofyn i gynyddu ymhellach cyfran y trydan gwyrdd a gynhyrchir yn ogystal â chynyddu cyfanswm y trydan gwyrdd a gynhyrchir.

Mae'n debygol y bydd cyfleoedd mawr i gynhyrchu ynni gwynt ar y môr yn agos at Sir Benfro. Ym mis Tachwedd 2021, cyhoeddodd Ystad y Goron fanylion pellach am ei chynlluniau ar gyfer prydlesu gwynt arnofiol fel y bo'r angen yn y Môr Celtaidd, gan gadarnhau ei huchelgais i ddatgloi hyd at 4GW o gapasiti ynni glân newydd yng Nghymru a Lloegr a helpu i sefydlu sector diwydiannol newydd ar gyfer y DU.

Ar gyfer amaethyddiaeth, gallwn ddisgwyl y bydd mecanweithiau cymhorthdal yn y dyfodol yn canolbwyntio ar reoli tir yn gynaliadwy ac ar y 'nwyddau cyhoeddus' a ddarperir gan amaethyddiaeth yn hytrach na chael eu clymu â chynhyrchu bwyd a/neu'r ardal o dir a ffermir. Mae'n amlwg bod diddordeb cynyddol mewn cynhyrchu bwyd lleol a chynaliadwy ac mae hyn yn debygol o gael effaith gadarnhaol ar allyriadau carbon a gwytnwch. Yr hyn sy'n llai eglur yw'r graddau y bydd newidiadau i amaethyddiaeth yn newid sut olwg sydd ar dirweddau Sir Benfro neu berthynas y dirwedd â chymunedau lleol. Mae cwmnïau sy'n prynu tir fferm i'w ddefnyddio ar gyfer plannu coed ar gyfer eu gwrthbwysu carbon eu hunain yn enghraifft o lle gallai polisïau ledled y DU gael effaith leol sylweddol.

Effaith Covid-19 a Brexit yn y tymor hwy

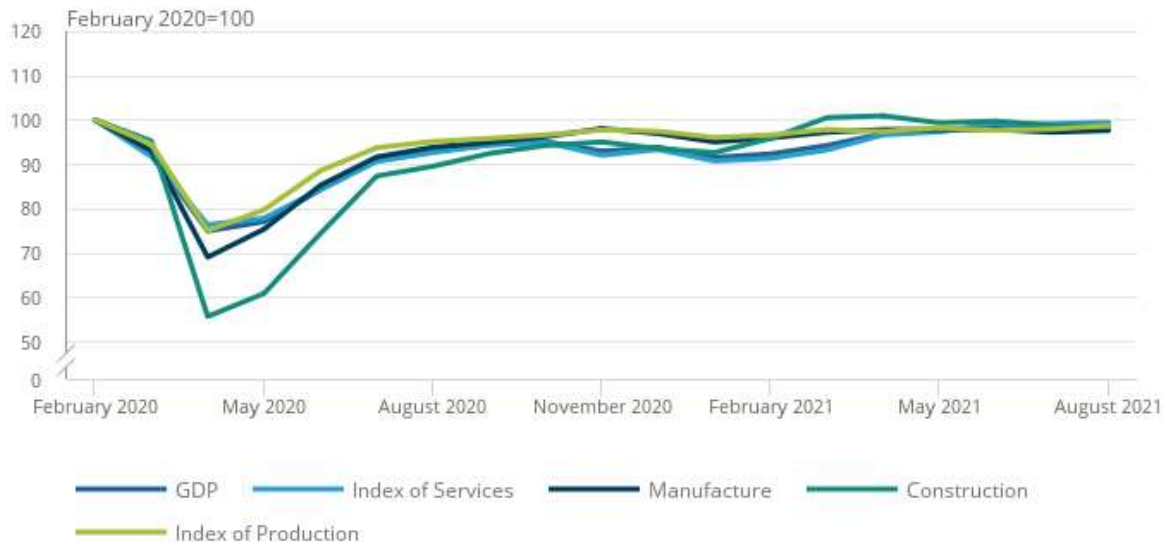
Mae'n anodd rhagweld effaith tymor hwy Covid-19 yn enwedig gan fod Covid-19 wedi cyd-ddigwydd â Brexit ac mae'n bosibl y bydd amrywolion newydd, mwy trosglwyddadwy o Covid-19 yn dod i'r amlwg. Ym mis Rhagfyr 2021, mae'r pwyntiau canlynol yn ddilys:

Ymddengys bod yr ofnau cychwynnol ynghylch effaith pandemig Covid-19 ar economi'r DU a'r byd, fel cynnydd sylweddol mewn diweithdra, yn or-besimistaidd yn seiliedig ar grynodedb o'r rhagolygon a gyhoeddwyd gan Drysorlys EM ym mis Hydref 2021.

- Rhagwelir twf GDP y DU o 7% ar gyfer 2021 ac yna 5% ar gyfer 2022
- Disgwylir y bydd diweithdra ledled y DU, wedi'i fesur gan ddefnyddio'r Arolwg o'r Llafurlu, yn 5% yn Ch4 ar gyfer 2021 gan ostwng i 4.6% erbyn Ch4 2022
- Disgwylir y bydd chwyddiant, gan defnyddio CPI fel mesur, er yn dal yn isel yn ôl safonau hanesyddol, oddeutu 3.5% ar gyfer 2021 yn gostwng i 2.7% erbyn 2022

Figure 1: While output in all sectors is below February 2020 levels, the index of services is closest to its pre-pandemic level

Monthly gross domestic product (GDP) and components index, seasonally adjusted, UK, February 2020 to August 2021

(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti
– dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)

Source: Office for National Statistics - Monthly GDP

Mae hefyd yn dod yn fwyfwy eglur, yn yr un modd â phandemigau mawr blaenorol, bod Covid-19 yn debygol o barhau i fod yn fater iechyd cyhoeddus o bwys yn y tymor canolig a'r tymor hwy. Mae hyn yn ei dro yn debygol o effeithio'n barhaus ar yr economi. Er enghraifft, mae gofynion pellhau cymdeithasol wrth weithgynhyrchu cydrannau yn Asia yn effeithio ar y cyflenwad o gydrannau allweddol.

Mae pandemig Covid-19 wedi arwain at lefelau benthyca cyhoeddus nas gwelwyd y tu allan i amser rhyfel. Bydd hyn yn effeithio ar yr economi a chyllid cyhoeddus yn y tymor hwy.

Mae'n anodd dirnad effaith tymor hir Brexit yn enwedig gan fod Covid-19 a Brexit wedi effeithio ar yr un ffactorau allweddol:

- Trefniadau pontio. Bwriad Llywodraeth y DU yw trafod cytundebau masnach newydd. Fodd bynnag, mae hyn yn cymryd amser ac mae trefniadau pontio ar waith.
- Prinder yn y farchnad lafur. Roedd ymfudo net i'r DU yn 38k ac ar ei lefel isaf yn 2020 ers blynyddoedd lawer. Mae cyfuniad o gyfyngiadau teithio Covid-19 a chyfyngiadau gweithio wedi arwain at ostyngiad sylweddol mewn gweithwyr o wledydd yr UE ar adeg pan oedd rhai sectorau yn ehangu.

IECHYD A GOFAL CYMDEITHASOL

CYMRU LEWYRCHUS	CYMRU GYDNERTH	CYMRU IACHACH	CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD- EANG
✓						
Maes llesiant: Cymdeithasol						

Trosolwg

Byw bywyd iach ac egnïol ac osgoi ymddygiad sy'n niweidiol i'n hiechyd yw'r pethau pwysicaf y gallwn eu gwneud i wella canlyniadau iechyd. Fodd bynnag, mae ystod eang o ffactorau'n dylanwadu ar ein hiechyd. Fel unigolion mae gennym gyfansoddiad biolegol a genetig arbennig, ac mae hyn yn penderfynu i ryw raddau pa mor 'iach' y byddwn mewn bywyd. Rydym i gyd yn gwneud dewisiadau ffordd o fyw, cadarnhaol a negyddol, sydd eto'n dylanwadu ar ein llesiant.

Mae yna hefyd ffactorau ehangach sy'n effeithio ar ein hiechyd, fel yr ymddygiadau rydym yn eu harfer, lle rydym yn byw, faint o arian sydd gennym a'r lefelau cymorth neu ofal a gawn gan deulu, ffrindiau neu weithwyr proffesiynol. Cyfeirir at yr rhain yn aml fel penderfynyddion iechyd ehangach a gallant greu annhegwch iechyd lle nad yw cyfleoedd ar gyfer, neu siawns o, gyflawni llesiant iach yr un fath i bawb. Mae rhai o'r ffactorau sy'n creu annhegwch iechyd yn rhai y gellir eu hatal neu eu lliniaru drwy fesurau ymyrraeth effeithiol. Rydym yn gwybod, er enghraifft, bod cysylltiad cryf sy'n bodoli rhwng amddifadedd economaidd-gymdeithasol a chanlyniadau iechyd gwael. Rydym hefyd yn gwybod bod pobl mewn cymunedau gwledig sydd heb fynediad at gludiant mewn mwy o berygl o ynysu cymdeithasol sy'n effeithio ar iechyd corfforol a meddyliol.

Asesiad o Anghenion y Boblogaeth

Yn ddiweddar mae Partneriaeth Gofal Gorllewin Cymru wedi cynhyrchu ei Asesiad Poblogaeth (gofyniad o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Lles 2014) sy'n rhoi dadansoddiad strategol lefel uchel o anghenion gofal a chymorth, ac anghenion cymorth gofalwyr, ar draws y rhanbarth. Mae'n asesu i ba raddau y mae'r anghenion hynny'n cael eu diwallu ar hyn o bryd ac yn nodi lle mae angen gwella a datblygu

pellach i sicrhau bod unigolion yn cael y gwasanaethau sydd eu hangen arnynt a'u bod yn cael eu cefnogi i fyw bywydau llawn.

Yn yr un modd â'n Hasesiad Llesiant diwethaf, gwnaethom gydlyn gweithgaredd gyda chydweithwyr ym maes iechyd a gofal cymdeithasol i sicrhau bod gwaith ymgysylltu â'r cyhoedd ar gyfer y ddau asesiad ynghylch iechyd a llesiant yn cydfynd.

Er bod yr Asesiad o Anghenion y Boblogaeth yn cwrdd â gofyniad statudol ar wahân, bydd hefyd yn rhan annatod o'r agenda ehangach o asesu cyflwr llesiant yn Sir Benfro ac felly bydd ei ganfyddiadau yn ystyriaeth allweddol i ni yn ein cynllunio at y dyfodol i wella llesiant.

Penderfynyddion iechyd allweddol

Mae ffactorau cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol yn benderfynyddion iechyd ehangach a all gael effaith ar iechyd corfforol a meddyliol pobl. Gall gwahaniaethau yn y ffactorau hyn rhwng grwpiau o bobl arwain at anghydraddoldeb a dylanwadu ar ein hiechyd a'n llesiant.

Mae Uned Penderfynyddion Iechyd Ehangach Iechyd Cyhoeddus Cymru, a sefydlwyd yn 2019, yn nodi bod y rhain yn cynnwys;

- arian ac adnoddau
- lefel ein haddysg a'n sgiliau
- argaeledd gwaith da, teg
- ansawdd a diogelwch ein tai
- ein hamgylchedd

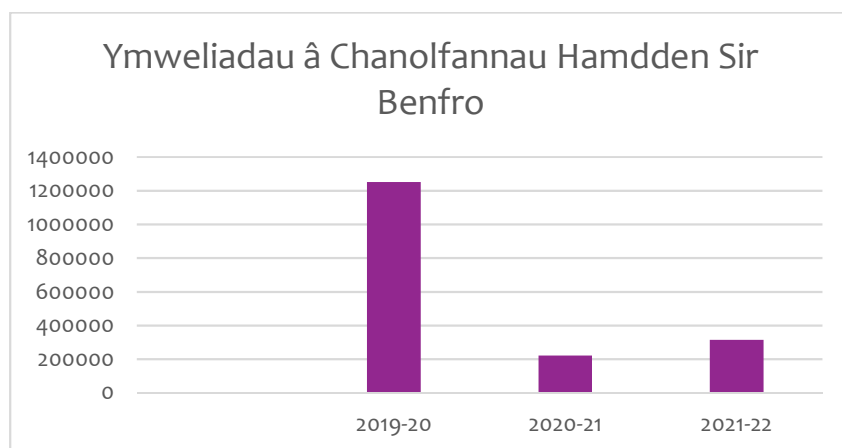
Mae'r elfennau hyn i gyd yn gysylltiedig. Mae lefel dda o addysg yn golygu bod pobl yn gallu dod o hyd i waith â chyflog uwch, fforddio gwell tai a chael mwy o arian i'w wario ar brynu bwyd iach sy'n llawn maetholion. Mae diweithdra, fodd bynnag, yn golygu diffyg incwm ac adnoddau, a all effeithio ar allu pobl i gynnal deiet cytbwys ac sy'n dylanwadu ar ansawdd y tai y gallant fforddio byw ynddynt. Gall y ffactorau hyn yn eu tro ddylanwadu ar yr ymddygiadau iach neu afiach yr ydym yn eu harfer, gan effeithio ar ein hiechyd corfforol a meddyliol cyffredinol.

Ymddygiadau iach

Ymddygiadau iach yw'r rhai y gellir eu gweld yn cael effaith gadarnhaol ar ein hiechyd. Mae hyn yn cynnwys sicrhau ein bod yn bwyta deiet cytbwys sy'n isel mewn braster a siwgr, sy'n cynnwys digon o ffrwythau a llysiau, yn cynnwys grawn cyflawn

yn hytrach na bwydydd â starts wedi'u prosesu, ac sy'n cynnwys dau ddogn o bysgod olewog yr wythnos.

Ymddygiad arall a all effeithio'n gadarnhaol ar ein hiechyd yw sicrhau ein bod yn cael digon o ymarfer corff. Dangosodd data o'r Arolwg Cenedlaethol diweddaraf ar gyfer Cymru a gynhaliwyd yn 2019-20 fod 32% o oedolion 16+ oed yn cymryd rhan mewn gweithgaredd chwaraeon dair gwaith yr wythnos neu fwy. Roedd y mathau o weithgaredd yn cynnwys cerdded, campfa neu ddosbarthiadau ffitrwydd, nofio, rhedeg a loncian, beicio a phêl-droed. Effeithiwyd yn sylweddol ar y gallu i gymryd rhan yn rhai o'r gweithgareddau hyn, fel dosbarthiadau nofio a champfa neu ffitrwydd, yn ystod y pandemig wrth i ganolfannau ffitrwydd a hamdden orfod cau. Cyn y pandemig, nifer yr ymweliadau â Chanolfannau Hamdden Sir Benfro a gofnodwyd yn 2019-20 oedd 1,250,628 a chyda chanolfannau ar gau am fwyafrif 2020—21 gostyngodd nifer yr ymweliadau i 221,663. Ers ailagor Canolfannau Hamdden ym mis Mai 2021 mae nifer yr ymweliadau bron wedi haneru o gymharu â ffigurau 2019-20, gyda chyfanswm yr ymweliadau hyd at ddiwedd mis Hydref 2021 yn 313,443. Mewn rhai achosion gall fod rhwystrau i gael mynediad i ddosbarthiadau i'r rhai sydd wedi'u cau allan yn ddigidol, pan gaiff dosbarthiadau eu hysbysebu ar-lein neu drwy'r cyfryngau cymdeithasol.

Ffigur 1: Ymweliadau â Chanolfannau Hamdden Sir Benfro 2019-20 i 2021-22

Gwnaeth adolygiad gan y British Medical Journal yn 2021 ganfod, yn ystod cyfnodau clo Covid pan waharddwyd gweithgarwch awyr agored di-angen, bod gostyngiadau mewn gweithgarwch corfforol a chynnydd mewn ymddygiad llonydd. Fodd bynnag, mae tystiolaeth anecdotaidd yn awgrymu bod mwy o bobl wedi ymgymryd â gweithgareddau fel cerdded, loncian neu feicio yn rheolaidd yn ystod y

pandemig, neu gynyddu eu lefelau gweithgaredd yn yr meysydd hyn. Efallai bod hyn oherwydd bod pobl eisiau cynyddu eu lefelau ffitrwydd, oherwydd bod Canolfannau Hamdden a Champfeydd ar gau, neu fel rhywbeth i leddfu diflastod y cyfnodau clo, gan mai ymarfer corff oedd un o'r ychydig resymau y cai pobl adael eu cartrefi. Nid yw'n eglur a fydd cynnydd yn y mathau hyn o weithgareddau yn cael ei gynnal nawr bod cyfyngiadau wedi lleddfu.

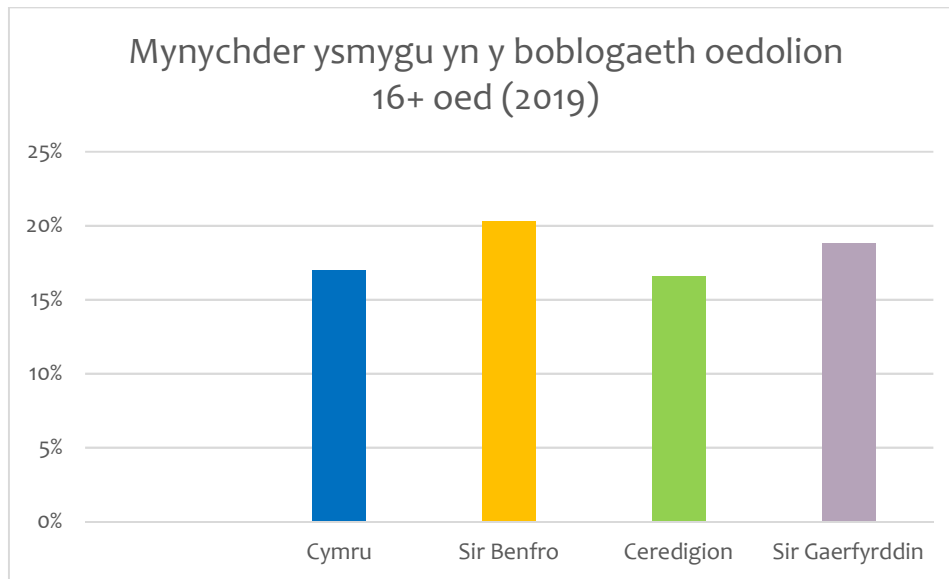
Mae gan Sir Benfro, fodd bynnag, rwydwaith mawr o lwybrau cerdded a seiclo ar draws y sir ac mae cynlluniau ar gyfer mwy o lwybrau teithio egniol i'w sefydlu dros y blynyddoedd i ddod. Mae hefyd sawl lleoliad lle mae Parkrun ar gael yn Sir Benfro; yn Hwlfordd; Gerddi Coetir Colby ger Amroth; a Glannau Aberdaugleddau. Mae'r digwyddiadau di-dâl wythnosol hyn yn digwydd ar foreau Sadwrn i oedolion gyda fersiwn iau ar gael ar foreau Sul.

Yn gynyddol, mae pwysigrwydd 'mannau gwyrdd a glas' i iechyd meddwl a llesiant pobl yn ystod y pandemig wedi'i gydnabod i fod yn hanfodol. Chwaraeodd ymgysylltu â natur rôl wrth gynnal iechyd corfforol a meddwl a llesiant cyffredinol yn ystod y pandemig Covid-19 a'r cyfnodau clo cysylltiedig, fel y datgelwyd gan yr adroddiad "Why Society Needs Nature" a gynhyrchwyd gan Forest Research. Hefyd, ni ellir dibrisio pwysigrwydd rhwystro trwy ddefnyddio rhagnodi gwyrdd, glas a chymdeithasol i wella llesiant.

Ymddygiadau a all effeithio'n negyddol ar iechyd

Yn yr un modd ag y mae ymddygiadau iach yn cael effaith gadarnhaol ar ein hiechyd, gall ymddygiadau eraill rydyn ni'n eu harfer a'r dewisiadau rydyn ni'n eu gwneud, gael effaith negyddol, a all hefyd gael effaith ar y rhai o'n cwmpas.

Yn ôl Ash Wales, ysmegu yw prif ffactor marwolaeth y gellir ei atal, gyda data o 2019 yn dangos bod cyfradd ysmygwyr yng Nghymru yn 17%, neu 440,000 o'r boblogaeth oedolion. Mae data o Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru yn 2019 yn dangos mai Sir Benfro sydd â'r gyfradd uchaf o achosion o ysmegu yn rhanbarth Hywel Dda, gyda chyfradd o 20.3% o'r boblogaeth dros 16 oed sy'n ysmygwyr.

Ffigur 2: Mynychder ysmegu yn y boblogaeth oedolion 16+ oed (2019)

Nid oes data ar gael ar lefel gymunedol ledled Sir Benfro, fodd bynnag, mae gwybodaeth gan BIP Hywel Dda yn dangos bod rhywfaint o gydberthynas rhwng ardaloedd amddifadedd a chyfraddau ysmegu, gyda chyfradd ysmegu rhwng 23% a 27% yn Noc Penfro a Neyland. Byddai mwy o ddata ar lefel gymunedol yn galluogi targedu gwasanaethau rhoi'r gorau i ysmegu yn well i ardaloedd lle mae'r cyfraddau ysmegu ar eu uchaf. Fodd bynnag, mae gwasanaethau rhoi'r gorau i ysmegu yn yr ysbyty a'r gymuned yn cael eu darparu ar draws rhanbarth Hywel Dda i gefnogi ymdrechion unigolion i roi'r gorau iddi a darparu mynediad at therapi amnewid nicotin (NRT) a gan fod tystiolaeth yn dangos bod lefelau ysmegu yn uwch mewn ardaloedd mwy difreintiedig, mae gwasanaethau rhoi'r gorau i ysmegu wedi'u targedu i'r ardaloedd â'r angen mwyaf. Ar adeg ysgrifennu (Tachwedd 2021), roedd Llywodraeth Cymru yn y broses o ymgynghori ar eu strategaeth rheoli tybaco tymor hir gyda'r nod o wneud Cymru yn genedl ddi-fwg erbyn 2030, a fydd yn golygu cyflawni mynychder ysmegu o 5% neu lai erbyn y dyddiad hwn. Mae hwn yn darged uchelgeisiol, ond os caiff ei gyflawni bydd yn cael effaith sylweddol ar iechyd y genedl gyfan.

Mae NICE yn disgrifio yfed niweidiol fel patrwm o yfed alcohol sy'n achosi problemau iechyd sy'n uniongyrchol gysylltiedig ag alcohol. Gall camddefnyddio alcohol niweidio iechyd mewn sawl ffordd, gan arwain at broblemau iechyd cronig, canserau, materion iechyd meddwl, damweiniau a gwenwyno. Fel tybaco, daw'r rhai sydd mewn perygl o niwed o gamddefnyddio alcohol o bob lefel o gymdeithas, oedranau a lefelau ffyniant. Er bod ysmegu yn bennaf yn gysylltiedig ag ardaloedd

difreintiedig, mae'r gwrthwyneb yn wir am ddefnydd alcohol gyda'r rhai sy'n yfed mwy na'r canllawiau a argymhellir yn byw mewn ardaloedd llai difreintiedig. Mae data hunan-gofnodedig gan Iechyd Cyhoeddus Cymru yn dangos nad yw 20% yn yfed unrhyw alcohol o gwbl, 58% yn yfed hyd at yr 14 uned a argymhellir yr wythnos, 19% yn yfed dros y swm canllaw hwn a 3% yn nodi eu bod yn yfed i lefelau peryglus. Yn Sir Benfro, dangosodd data o Iechyd Cyhoeddus Cymru yn 2019 fod 66.6% o'r boblogaeth yn yfwyr cymedrol, 17% yn yfwyr peryglus a 2.2% yn yfwyr niweidiol. Daw'r wybodaeth hon o ddata hunan-gofnodedig felly mae'n rhaid ei ystyried gyda rhywfaint o bryder gan na fydd yn adlewyrchu'r gwir faterion. Mae yna faterion yn ymwneud â dealltwriaeth y cyhoedd o unedau ac yn aml caiff hyn ei dan-adrodd pan fydd pobl yn datgelu faint maen nhw'n ei yfed.

Mae data gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda hefyd yn dangos bod cyfraddau derbyniadau i'r ysbyty ar gyfer cyflyrau cysylltiedig ag alcohol i oedolion yn Sir Benfro yn 2019-20 yn 267.8 fesul 100,000, gostyngiad o 9% ar ffigurau 2018-19 a newid o 24% ers 2015-16. Fodd bynnag, yn ystod pandemig Covid-19, gwelwyd cynnydd yn nifer yr unigolion sy'n cyrchu Gwasanaethau Nyrs Cyswllt Alcohol ar draws pob un o'r pedwar prif safle ysbyty yn Hywel Dda. Yn ogystal, mae proffil oedran unigolion sy'n ceisio cefnogaeth gyda materion iechyd sylweddol sy'n gysylltiedig ag alcohol wedi gostwng, gyda chynnydd yn y rhai yn y grŵp oedran 40 a mwy bellach yn ceisio cefnogaeth. Adlewyrchir hyn hefyd ym mhroffil y rhai sy'n cyrchu gwasanaethau cyffuriau ac alcohol. Cynyddodd y defnydd o alcohol hefyd ar draws y boblogaeth gyfan yn ystod Covid, yn enwedig ar gyfer y rhai oedd eisoes yn yfed ar lefelau risg uwch cyn y pandemig.

Mae camddefnyddio cyffuriau yn ymwneud â defnyddio sylweddau gwaharddedig neu sylweddau sydd ar gael ar bresgripsiwn yn unig yn anghyfreithlon, sy'n cael effaith negyddol ar iechyd ac a all arwain at ddibyniaeth ac ymddygiadau niweidiol eraill. Gall defnyddio cyffuriau yn y tymor hir hefyd arwain at oddefgarwch, a all yn ei dro arwain at orddos a all fod yn angheuol mewn rhai achosion. Mae nifer yr unigolion sy'n cael eu derbyn i'r ysbyty gyda chyflyrau sy'n gysylltiedig â defnyddio cyffuriau anghyfreithlon wedi parhau i gynyddu dros y blynyddoedd diwethaf. Yn Sir Benfro, roedd y ffigurau ar gyfer marwolaethau cysylltiedig â chyffuriau yn 2018 a 2019 yn 5 ar gyfer pob blwyddyn ond cynyddodd hyn i 11 yn 2020. O'r marwolaethau hyn roedd y mwyafrif yn ddynion ac yn digwydd mewn ardaloedd trefol mwy difreintiedig.

Cofnododd Sir Benfro hefyd 16 o orddosau nad oeddynt yn angheuol yn ystod 2020, ac eto digwyddodd y mwyafrif ohonynt mewn ardaloedd trefol mwy difreintiedig. Mae tystiolaeth anecdotaidd bod rhai ymddygiadau niweidiol wedi cynyddu yn ystod pandemig Covid-19. Er enghraifft, mae'n hysbys bod Heddlu Dyfed Powys wedi llwyddo i gael gwared ar ddelwyr stryd a gweithrediadau llinellau cyffuriau yn ystod y cyfnodau clo a olygai fod yn rhaid i lawer o bobl brynu o ffynonellau anhysbys, neu hyd yn oed o'r we dywyll, a hynny'n golygu na allent fod yn siŵr beth roeddent yn cymryd. Mae cyrchu cyffuriau anghyfreithlon fel hyn yn arwain at fwy o risg a mwy o niwed.

Yn Hywel Dda yn ystod 2018-19 roedd mwyafrif yr atgyfeiriadau ar gyfer camddefnyddio alcohol ar gyfer y rhai 50 oed a hŷn a bu cynnydd hefyd yn nifer yr atgyfeiriadau ar gyfer y rhai dros 70 oed. Roedd atgyfeiriadau sylweddau sylfaenol yn Hywel Dda am yr un cyfnod yn ymwneud â defnyddio heroin, canabis a chocên.

O ganlyniad i'r pandemig a nifer o gyfnodau clo cenedlaethol a rhanbarthol yn cael eu gorfodi yng Nghymru yn ystod blwyddyn ariannol 2020-21, gwelodd Sir Benfro ostyngiad yn nifer yr atgyfeiriadau a dderbyniwyd ac roedd nifer yr asesiadau a gwblhawyd ar gyfer materion cyffuriau ac alcohol yn cymharu â'r ffigurau ar gyfer 2019-20. Rhwng 1 Ebrill 2020 - 31 Mawrth 2021 derbyniodd Sir Benfro gyfanswm o 893 o atgyfeiriadau a ddangosodd ostyngiad o 4.2% ar y 932 o atgyfeiriadau a dderbyniwyd yn ystod 2019-20. Yn ystod yr un cyfnod cwblhaodd Sir Benfro 627 o asesiadau, gan nodi gostyngiad o 15% ar y 738 asesiad a gwblhawyd yn ystod yr un cyfnod y flwyddyn flaenorol.

O'r 627 o asesiadau a gwblhawyd yn ystod y cyfnod hwn, roedd 362 (57.7%) ar gyfer yfed problemus, roedd 264 (42.1%) ar gyfer defnydd cyffuriau problemus ac roedd 1 (0.2%) yn anhysbys. Mae'r rhaniad hwn yn debyg i flynyddoedd blaenorol, gyda'r defnydd o alcohol fel arfer yn cyflawni canran ychydig yn uwch o asesiadau na defnyddio cyffuriau yn ystod y flwyddyn, ond roedd y rhaniad a gofnodwyd yn 2020-21 yn amlwg yn ehangach na'r arfer oherwydd cynnydd o 4.8% a welwyd yn nifer yr asesiadau wedi'u cwblhau ar gyfer defnydd alcohol problemus.

Yn ystod y cyfnod 1 Ebrill 2020 - 31 Mawrth 2021, derbyniodd gwasanaethau yn Sir Benfro 41 o atgyfeiriadau ar gyfer pobl ifanc â phroblemau cyffuriau ac alcohol o dan 18 oed, gostyngiad o 35.9% ar y 64 o atgyfeiriadau a dderbyniwyd am yr un cyfnod yn 2019-20. Yn ystod yr un cyfnod adrodd, cwblhaodd Sir Benfro 28 o asesiadau pobl ifanc, a oedd yn ostyngiad o 47.2% ar yr 53 asesiad a gwblhawyd yn 2019-20.

Roedd y gostyngiadau mewn atgyfeiriadau ac asesiadau yn ganlyniad uniongyrchol i bandemig Covid-19 a chyflwyniad cyfnodau clo cenedlaethol/rhanbarthol a chau ysgolion. Cafodd hyn effaith enfawr ar wasanaethau Personau Ifanc oherwydd bod ysgolion a cholegau yn un o'r prif ffynonellau atgyfeirio, yn ogystal â mynediad i bobl ifanc yn cael ei leihau'n sylweddol oherwydd cyfyngiadau clo.

Fodd bynnag, mae tystiolaeth anecdotaidd gref bod cynnydd mewn yfed gan rieni yn ystod y cyfnodau clo wedi effeithio ar bobl ifanc a bu cynnydd yn y bobl ifanc sy'n cael cefnogaeth ar gyfer hyn. Yn ogystal, ymddengys bod ymddygiad cymryd risg arall wedi cynyddu, yn enwedig mae defnyddio e-sigarêts ymysg pobl ifanc yn Sir Benfro yn cynyddu ac mae tystiolaeth bod hyn yn fwy eang na'r rhai a oedd yn ysmegu sigarêts yn draddodiadol.

Iechyd meddwl

Un o'r effeithiau mwyaf ar iechyd meddwl yw unigrwydd. Gall rhai digwyddiadau bywyd achosi i bobl deimlo'n fwy unig, fel profedigaeth neu golli swydd, ac mae rhai grwpiau'n fwy tebygol o brofi unigrwydd nag eraill, fel rhieni sengl, oedolion ag anableddau dysgu neu'r rhai y mae eu hincwm yn eu hatal rhag cymryd rhan mewn ystod o weithgareddau cymdeithasol. I'r rhai sy'n dioddef o orbryder, iselder ysbryd neu hunan-barch isel, gall unigrwydd arwain at bobl yn datgysylltu eu hunain oddi wrth gyswllt cymdeithasol, sydd yn ei dro yn cynyddu eu hymdeimlad o unigrwydd ac arwahanrwydd.

Dangosodd adroddiad Mewnwelediad Data diweddar gan Ganolfan Polisi Cyhoeddus Cymru a oedd yn canolbwyntio ar unigolion ac yn seiliedig ar ddata a gasglwyd o dair blynedd o ganlyniadau Arolwg Cenedlaethol Cymru (2016-17 i 2019-20) fod perthynas rhwng iechyd, lefelau o unigrwydd a chefnidir economaidd-gymdeithasol. Nododd y rhai a nododd iechyd cyffredinol gwael iawn lefelau uwch o unigrwydd (42%) o gymharu â'r rhai a ddisgrifiodd eu hunain fel rhai â lefel deg o iechyd cyffredinol (23%). Canfyddiadau eraill yr adroddiad oedd;

- Mae pobl dros 65 oed mewn iechyd gwael iawn yn fwy unig na'r rhai 75+. Dywedodd 50% o'r rhai dan 65 oed ag iechyd cyffredinol gwael iawn eu bod yn teimlo'n unig o gymharu â 24% o'r rhai 75+
- Ymhlith y rhai mewn iechyd gweddol, mae pobl iau yn nodi eu bod yn teimlo'n fwy unig – nododd 46.9% o bobl ifanc 16-24 oed a 37.6% o bobl 25-44 oed eu bod yn unig, o gymharu â 12.3% o'r rhai 75% oed

- Mae amddifadedd ardal hefyd yn cyfateb i iechyd ac unigrwydd; roedd ardaloedd mwyaf difreintiedig Cymru yn fwy unig na'r rhai lleiaf difreintiedig.
- Gwelwyd y lefelau uchaf o unigrwydd mewn cartrefi sengl iau gyda neu heb blant neu yn y rhai o gefndir lleiafrif ethnig.

Nododd adroddiad gan Lywodraeth Cymru yn 2019, i bobl ifanc sy'n gadael gofal, bod iechyd corfforol gwael yn aml yn gysylltiedig ag iechyd meddwl gwael a bod sefydliadau sy'n gweithio gyda'r grwpiau hyn yn teimlo bod mynediad amserol i therapïau siarad yn hanfodol wrth fynd i'r afael ag afiechyd meddwl. Roedd pobl iau LGBTQ+ hefyd yn fwy tebygol o brofi materion iechyd meddwl na phobl ifanc nad ydynt yn LGBTQ+, yn aml o ganlyniad i fwlio a pheidio â theimlo eu bod yn gallu siarad yn agored am eu materion. O ran mynediad i wasanaethau iechyd meddwl arbenigol ar gyfer pobl ifanc, mae data gan Ystadegau Cymru yn dangos, ym mis Rhagfyr 2021, bod 705 o bobl ifanc yng Nghymru yn aros am eu hapwyntiad cyntaf gyda Gwasanaethau Iechyd Meddwl Plant a'r Glasoed (CAMHS), lawr o 935 ym mis Rhagfyr 2020. Yn rhanbarth Hywel Dda, roedd 72 o bobl ifanc yn aros am eu hapwyntiad cyntaf ym mis Rhagfyr 2021, lawr o 117 ym mis Rhagfyr 2020.

Ym mis Mai 2020, siaradodd yr elusen iechyd meddwl Mind â 675 o bobl am effaith y pandemig ar eu hiechyd meddwl a chanfu fod bron i chwarter y bobl a oedd wedi ceisio cyrchu gwasanaethau iechyd meddwl wedi methu â gwneud hynny yn ystod y pythefnos blaenorol. Ni wnaeth llawer hyd yn oed geisio cyrchu gwasanaethau, gan eu bod yn poeni nad oedd eu materion yn ddigon pwysig o gymharu â'r argyfwng ehangach. Nododd erthygl a gyhoeddwyd gan y Senedd ym mis Mai 2021 ar yr heriau a'r cyfleoedd allweddol i wella iechyd meddwl a llesiant yng Nghymru fod y pandemig wedi effeithio'n anghymesur ar iechyd meddwl rhai grwpiau. Roedd hyn yn cynnwys y rheini ag anghenion iechyd meddwl a oedd eisoes yn bodoli ac a allai fod wedi methu â chael mynediad at wasanaethau, gweithwyr y GIG a gweithwyr rheng flaen, pobl ar incwm isel, a grwpiau Du, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig. Cyflwynwyd rhai gwasanaethau yn rhithwir yn ystod y pandemig, ond i'r rhai a oedd yn profi allgáu digidol a heb fynediad at fand eang, byddai hyn hefyd wedi eu hatal rhag cael gafael ar gymorth.

Mae data gan Stats Wales yn dangos, ym mis Rhagfyr 2021, bod 307 o bobl yn rhanbarth Hywel Dda wedi'u cyfeirio i Wasanaethau Cefnogi Iechyd Meddwl Sylfaenol. Yn ystod yr un mis, roedd 183 o bobl wedi bod yn aros hyd at 28 diwrnod

am apwyntiad. Fodd bynnag, mae'r ffigurau hyn ond yn dangos y rhai sydd wedi'u nodi i fod angen cefnogaeth ac felly mae'r gwir ffigurau yn debygol o fod yn uwch.

Iechyd corfforol

Pwysau Geni Isel

Gwnaeth ymchwil a gyhoeddwyd yn y British Medical Journal (BMJ) ganfod y gall babanod a anwyd â phwysau geni isel ddod ar draws anfantais iechyd ac anfantais cymdeithasol nid yn unig yn ystod plentyndod ond hefyd ym mywyd oedolion. Yn 2020, roedd 46 o enedigaethau byw pwysau isel (plant yn pwysu llai na 2500g adeg genedigaeth) yn y sir. Roedd hyn yn cyfrif am 4.7% o'r holl enedigaethau byw ac roedd yn is na chyfartaledd Cymru o 6.1%. Mae'r ffigurau hyn yn dangos gwelliant o ffigurau 2015, gyda 63 o enedigaethau byw pwysau isel, sef 5.4% o enedigaethau byw ar gyfartaledd.

Imiwneiddiadau Plentyndod

Mae imiwneiddio nid yn unig yn amddiffyn plant rhag afiechyd difrifol ond mae ganddo rôl i'w chwarae wrth atal cenedlaethau'r dyfodol rhag dal clefydau y gellir eu hatal. Mae'n bwysig bod cymaint o blant â phosibl yn cymryd rhan mewn rhaglenni imiwneiddio, po fwyaf o bobl sy'n cael eu himiwneiddio yn erbyn clefyd, anoddaf yw hi i'r clefyd hwnnw gael ei drosglwyddo i eraill yn y gymuned a allai fod yn fwy agored i niwed. Felly, y gyfradd darged ar gyfer derbyn brechlynnau plentyndod yw 95%.

Y gyfradd dderbyn gyffredinol ar gyfer y brechlyn atgyfnerthu cyn-ysgol 4 mewn 1 yn Hywel Dda ar gyfer plant sy'n cyrraedd eu penblwydd yn 5 oed rhwng 1 Ebrill 2019 a 31 Mawrth 2020 oedd 86.7%. Yn Sir Benfro roedd y ffigur hwn yn 84.8%, yn is na'r cyfraddau a welwyd yn Sir Gaerfyrddin (86.5%) a Cheredigion (91%). Roedd cyfraddau derbyn ail ddosau MMR yn Sir Benfro hefyd ar ei hôl hi o gymharu â Sir Gaerfyrddin (92%) a Cheredigion (93.6%) ar 88.6%.

Cyfraddau derbyn brechlyn atgyfnerthu cyn-ysgol 4 mewn 1 mewn % ar gyfer plant sy'n cyrraedd eu pen-blwydd yn 5 oed rhwng 01-04-19 a 31-03-20

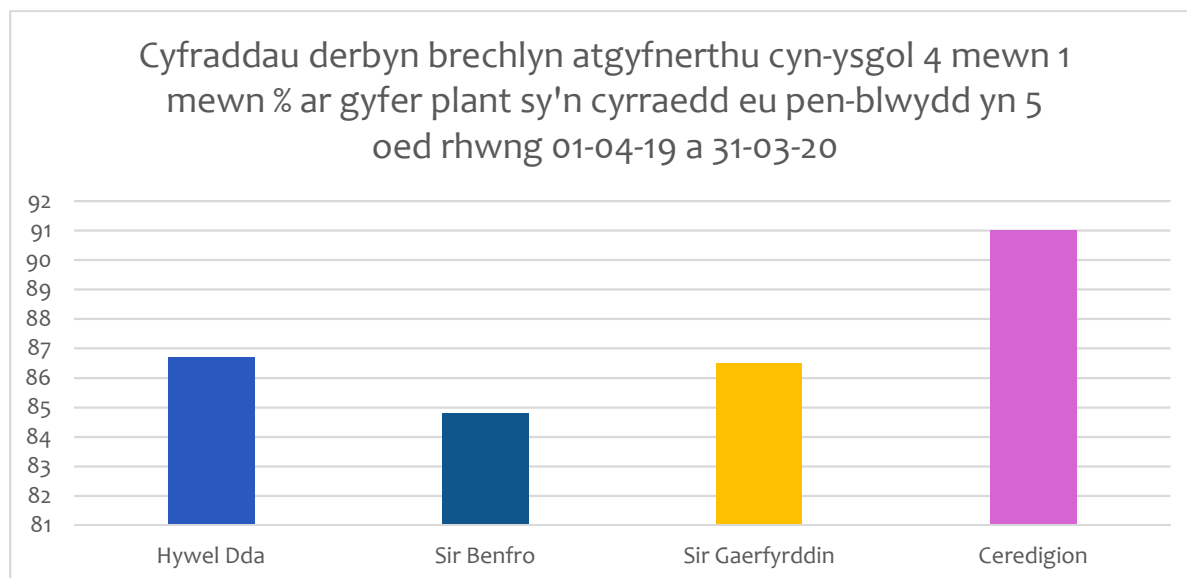
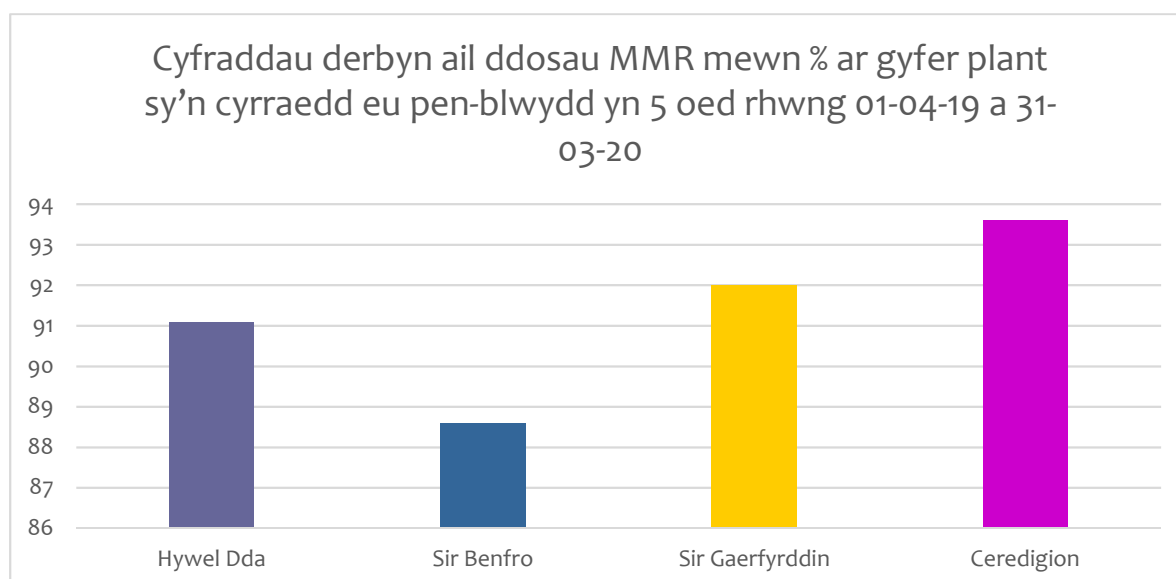

Figure 3: Ffigur 3: cyfraddau derbyn brechlyn atgyfnerthu cyn-ysgol 4 mewn 1 mewn % ar gyfer plant sy'n cyrraedd eu pen-blwydd yn 5 oed rhwng 01-04-19 a 31-03-20

Cyfraddau derbyn ail ddosau MMR mewn % ar gyfer plant sy'n cyrraedd eu pen-blwydd yn 5 oed rhwng 01-04-19 a 31-03-20

Ffigur4: cyfraddau derbyn ail ddosau MMR mewn % ar gyfer plant sy'n cyrraedd eu pen-blwydd yn 5 oed rhwng 01-04-19 a 31-03-20

Nid yw'n eglur a newidiodd y gyfradd derbyn brechlynnau yn Sir Benfro yn 2020-21 gan nad oes data ar gael, fodd bynnag, mae'n amlwg o ddata 2019-20 bod angen gwella cyfraddau imiwneiddio plentynod yn y sir gyda'r nod o gwrdd â'r lefel darged o 95%.

Astudiaeth Achos - Tegwch Brechlyn yn Hywel Dda

Mae tegwch mewn imiwneiddio yn lleihau'r perygl o glefydau y gellir eu rhwystro gan frechlyn ymhlith unigolion a chymunedau agored i niwed sydd â risg uwch o ganlyniadau iechyd gwael o ddal y clefyd. Mae lleihau annhegwch mewn imiwneiddio yn chwarae rhan bwysig mewn cefnogi cymunedau i gyflawni eu potensial iechyd llawn er gwaethaf daearyddiaeth, demograffeg, statws cymdeithasol neu economaidd. Amlygodd pandemig y coronafeirws fwelch o ran derbyn y frechlyn COVID-19 yn enwedig mewn grwpiau sydd wedi'u heffeithio'n anghymesur gan y pandemig; er enghraifft, y rhai o gefndiroedd lleiafrif ethnig, y rhai dan anfantais gymdeithasol-economaidd yn byw mewn cymunedau â lefelau uchel o amddifadedd neu gau allan cymdeithasol, gan gynnwys y digartref, y rhai ag afiechyd meddwl a'r rhai o gymunedau teithwyr.

Mae Grŵp Tegwch Brechlyn amlasiantaethol Hywel Dda wedi cymryd ystod o gamau i leihau annhegwch, sydd wedi arwain at gynnydd yn nerbyniad y brechlyn Covid-19 yn y grwpiau targed. Roedd y camau hyn yn cynnwys;

- Cyflogi Gweithwyr Maes Cymunedol i ymgysylltu â chymunedau lleiafrifol ynglyn â materion iechyd a gofal cymdeithasol*
- Defnyddio'r Cerbyd Imiwneiddio Symudol (MVV) i gynnal clinigau brechu dros dro mewn ardaloedd o amddifadedd cymdeithasol-economaidd, safleoedd teithwyr, cymunedau gwledig ac mewn colegau/prifysgolion a gweithleoedd*
- Darparu cefnogaeth cyfieithu a dehongli uniongyrchol*
- Prosiect wedi'i dargedu i gyrraedd gofalwyr di-dâl*

Mae'r gwaith hwn wedi arwain at gynnydd yn nerbyniad y brechlyn Covid-19 o fewn y grwpiau targed ac wedi darparu sylfaen amlasiantaethol werthfawr ar gyfer gwaith yn y dyfodol ar raglenni atgyfnerthu a'r rhaglen brechu rhag y ffliw.

Gordewdra

Dangosodd data gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda o 2019 fod 24.5% o blant 4-5 oed yn Sir Benfro dros bwysau neu'n ordew, ychydig yn is na chyfradd Cymru o 26.4%. Mae data hefyd yn dangos bod cysylltiad ag amddifadedd, gyda mynychder

gordewdra o 14.2% yn y grŵp oedran hwnnw yn yr ardaloedd mwyaf difreintiedig, ac 8.2% yn yr ardaloedd lleiaf difreintiedig.

Mae cysylltiadau hefyd rhwng bod â phwysau iach a lefelau bwyta ffrwythau a llysiau. Mae data gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda yn dangos bod oedolion yn Sir Benfro yn 2016-17 yn bwyta ychydig dros gyfartaledd Cymru (23.9%) gyda 27.8% o oedolion ar gyfartaledd yn bwyta o leiaf 5 dogn o ffrwythau a llysiau'r dydd. Mae bron i 60% o oedolion yng Nghymru yn cael eu hystyried dros eu pwysau neu yn ordew, gyda 24% o oedolion yn Sir Benfro 16+ oed yn cael eu hystyried yn ordew. Mae cyfradd gynyddol diabetes sydd i'w gweld yn y boblogaeth yn un o brif ganlyniadau gordewdra. Mae gan Gymru hefyd y gyfradd uchaf o ordewdra ymysg mamau yn y DU gyda 6.5% o famau beichiog â BMI o 35+.

Dementia

Syndrom (grŵp o symptomau cysylltiedig) yw dementia sy'n dod i'r amlwg pan fydd anaf neu afiechyd yn niweidio'r ymennydd. Wrth i ddementia ddatblygu, mae'n arwain at namau cynyddol yn y cof, meddwl ac ymddygiad, sy'n cael effaith negyddol ar allu unigolyn i weithredu a chyflawni gweithgareddau bob dydd. Er mwyn gwneud diagnosis, mae angen newid amlwg yng ngweithrediad meddyliol arferol yr unigolyn, gyda dirywiad gwybyddol na ellir ei egluro trwy heneiddio arferol. Mae dementia yn cael effaith sylweddol ar yr unigolyn, y rhai sy'n rhoi gofal a pherthnasoedd yn gyffredinol.

Gall dementia gael ei achosi gan nifer o wahanol gyflyrau sy'n effeithio ar yr ymennydd, gan gynnwys clefyd Alzheimer a dementia fasgwlaidd. Achos mwyaf cyffredin dementia yw clefyd Alzheimer, anhwylder niwroddirywiol. Fel arfer, mae dementia yn dod i'r golwg ymhlith y rhai dros 65 oed, ond yn anaml y gall hefyd fod yn bresennol yn y rhai o dan 65 oed, lle y'i gelwir yn ddementia cynnar. Gan fod cysylltiad cryf rhwng nifer yr achosion o ddementia ag oedran, mae'n anochel y byddwn yn gweld cynnydd mewn dementia sy'n gysylltiedig â'r boblogaeth sy'n heneiddio.

Amcangyfrifir bod dementia ar hyn o bryd yn effeithio ar 1 o bob 6 o bobl dros 80 oed yn y DU. Yng Ngorllewin Cymru mae cofnodion yn awgrymu bod dementia yn effeithio ar 1 o bob 10 o'r rhai dros 85 oed, fodd bynnag, mae Alzheimer's Research yn amcangyfrif cyfradd ddiagnosis o ddim ond 53% ledled Cymru, a allai gyfrif am y nifer is na'r disgwyl. Mae 62% o'r rhai sydd wedi cael diagnosis o ddementia yng Ngorllewin Cymru yn fenywod, yn rhannol oherwydd disgwyliad oes cynyddol

menywod. Mae bron i 50% o'r cleifion dementia benywaidd dros 85 oed, o'i gymharu â 36% o gleifion gwrywaidd. Mae hyn yn cyfateb i 45% o bobl â dementia sydd hefyd dros 85 oed, ac fel yr amlygwyd uchod, bydd y boblogaeth hon yn parhau i dyfu ledled Gornllewin Cymru. Mae astudiaethau diweddar yn dangos, er nad yw nifer yr achosion o ddementia yn cynyddu'n sylweddol, oherwydd disgwyliad oes uwch a chanlyniadau gwell ar gyfer gofal, bydd nifer yr achosion yn parhau i gynyddu.

Wrth edrych ymlaen, mae disgwyl i'r boblogaeth oedrannus yng Ngorllewin Cymru gynyddu, sy'n golygu:

- Erbyn 2025 mae'r boblogaeth o bobl dros 65 oed yn debygol o gynyddu 6% (dros 80 cynnydd o 11%).
- Erbyn 2040 mae'r boblogaeth o bobl dros 65 oed yn debygol o gynyddu 27% (dros 80 cynnydd o 55%).
- Ar hyn o bryd mae pobl dros 65 oed yn chwarter y boblogaeth. Mewn pum mlynedd bydd pobl dros 65 oed yn cyfrif am 26.8% o'r boblogaeth ac erbyn 2040 bydd bron i draean o'r boblogaeth yn cynnwys pobl dros 65 oed, gyda'r rhai dros 80 oed yn cyfrif am dros 10% (o ychydig dros 6% ar hyn o bryd).

Grŵp cefnogi dementia Cerdded a Siarad

Mae'r grŵp Cerdded a Siarad yn darparu cyfle i bobl sy'n byw gyda dementia i gymdeithasu, gwneud ffrindiau newydd, dal i fyny gyda hen ffrindiau, mwynhau'r cefn gwlad prydferth ac elwa o fod allan yn yr awyr agored. Un prynhawn yn Wdigg ymunodd dwy fenyw sy'n byw gyda dementia â'r grŵp am y tro cyntaf. Daeth Ann gyda'i hwyres a Jo gyda'i gofalwr. Roedd y ddwy yn edrych yn bryderus ac i weld wedi'u llethu.

Yn fuan wedi cychwyn cerdded, roedd y ddwy fenyw wedi dechrau siarad a cherdded ochr yn ochr. Am weddill y prynhawn, gwnaethon nhw sgwrsio a chwerthin gyda'i gilydd. Dywedodd wyres Ann nad oedd hi wedi gweld ei mamgu yn chwerthin a siarad gymaint â hynny ers amser maith. Pan ddaeth hi'n amser gadael, ffarwelion nhw â'i gilydd, ac estynodd Ann allan i gofleidio Jo. Cyhoeddodd Ann yn falch i bawb "heddiw rwyf wedi gwneud ffrind newydd ardderchog sy'n fy neall yn llwyr".

Darparodd y grŵp y cyfle perffaith i Ann a Jo gysylltu. Mae gan y ddwy golledion cof ac anawsterau cyfathrebu. I chi neu fi efallai na fyddai eu sgwrs wedi gwneud llawer o synnwyr, ond iddyn nhw roedd yn sgwrs a wnaeth greu cyfeillgarwch.

Gofal Lliniarol

I bobl sydd â salwch na ellir ei wella, mae gofal lliniarol yn eu gwneud mor gysurus â phosibl trwy reoli poen a symptomau eraill. Gall hefyd olygu darparu cefnogaeth seicolegol a chymdeithasol i'r claf a'i deulu neu ofalwyr.

Mae gwybodaeth gan y BMC Journal yn nodi y bydd galw cynyddol am wasanaethau Gofal Lliniarol dros y blynyddoedd i ddod, gyda disgwyl cynnydd o 25% yn y galw am Ofal Lliniarol erbyn 2040. Fodd bynnag, oherwydd effaith y pandemig mae Hospice UK yn disgwyl bydd y galw hwn yn cael ei dynnu ymlaen rhyw 10 mlynedd i 2030.

Gofal Cymdeithasol

Mae gwasanaethau Gofal Cymdeithasol wedi bod ar flaen y gad yn yr ymateb i argyfwng Covid-19, nid yn unig trwy waith cydweithredol gyda phartneriaid ym maes Iechyd a'r trydydd sector, ond wrth gynnal y ddarpariaeth o wasanaethau craidd.

Mae'r data mwyaf diweddar ynghylch darparu gwasanaeth oedolion o Adroddiad Blynyddol y Cyfarwyddwr Gwasanaethau Cymdeithasol 2020-21 yn dangos, er bod y gwasanaeth yn ymdopi â'r galw o ran niferoedd, mae'r arwyddion yn awgrymu bod achosion yn dod yn fwy cymhleth. Ategir hyn gan y ffaith y bu cynnydd sylweddol yn nifer y bobl sy'n cael mynediad at ofal preswyl gyda chymorth nyrsio, sy'n cael ei fesur yn ôl nifer y nosweithiau gofal gwely a ddarperir bob blwyddyn.

Mae'r cynnydd canrannol mwyaf mewn nosweithiau gwely yn gysylltiedig ag arosiadau dros dro. Nid yw'r rhain yn cael eu hystyried yn ofal seibiant ond gwelyau sy'n cael eu comisiynu dros dro am amrywiaeth o resymau e.e. ar gyfer ail-alluogi, asesiadau, gofal canolraddol i gefnogi pobl i gael eu rhyddhau o welyau ysbyty aciwt neu i bobl sy'n aros am becynnau gofal cartref. Cyfran y nosweithiau gwely dros dro i gyfanswm nosweithiau gwely oedd 3.5% yn ystod 2018/19 a 2019/20. Roedd y gyfran hon wedi cynyddu i 6.7% yn 2020/21 gan nodi mwy o ddefnydd o welyau dros dro mewn perthynas â gwelyau parhaol. Mae nifer y nosweithiau gwely ar gyfer gwelyau dros dro wedi codi 93% dros y tair blynedd diwethaf o 8,241 yn 2018/19 i 17,793 yn 2020/21. Gall rhywfaint o'r cynnydd hwn fod yn gysylltiedig ag argaeledd niferoedd addas o'r gweithlu i ddarparu gofal cartref.

Bydd cynnydd mewn achosion mwy cymhleth, ynghyd â chynnydd yn y galw am welyau dros dro yn cael effaith sylweddol ar gyllidebau Gofal Cymdeithasol. Mae

proffil oedran Sir Benfro yn dangos cynnydd yn nifer yr oedolion hŷn yn y sir dros y blynnyddoedd nesaf, sy'n debygol o effeithio ymhellach ar y cyllidebau hyn.

Mewn perthynas â gofal cartref, ar ddechrau'r cyfnod clo ym mis Mawrth 2020, cafodd tua 75 o becynnau gofal eu canslo gan deuluoedd a oedd yn dymuno darparu gofal yn uniongyrchol, er mwyn osgoi'r risg y byddai asiantaethau gofal cofrestredig yn dod i'r cartref. Yn fwy diweddar mae'r gofyniad am ofal cartref wedi cynyddu'n gyson ac mae tua 60 o bobl yn aros am becynnau gofal ar unrhyw un adeg. Mae hyn yn dal i fod yn llai na lefelau cyn-Covid, fodd bynnag, pan oedd y gwasanaeth yn gweld hyd at 90 o bobl yn aros am becyn gofal cartref yn rheolaidd.

Mae materion yn ymwneud â'r gweithlu hefyd yn peri pryder, gyda phroblemau recriwtio yn arwain at ddiffyg gweithwyr gofal cartref. Mae hyn yn effeithio ar nifer yr achosion o oedi wrth drosglwyddo gofal, lle nad yw pobl yn gallu gadael yr ysbyty oherwydd nad yw pecynnau gofal ar waith i'w cefnogi gartref. Mae gweithwyr i gefnogi ail-alluogi, gofal tymor byr gartref i helpu pobl i wella ar ôl cael eu rhyddhau o'r ysbyty, hefyd yn brin. Gall prinder staff yn y ddau faes hyn gael sgil-ffeithiau ar ofal iechyd yn gyffredinol os na all ysbytai ryddhau gwelyau trwy ryddhau cleifion yn ddiogel yn ôl i'r gymuned. Ar hyn o bryd mae'r gwasanaeth yn edrych ar ffyrdd arloesol o recriwtio a chadw gofalwyr. Mae hyn yn cynnwys datblygiad parhaus y gwasanaeth cartref a reolir yn uniongyrchol a dod â'r gwasanaeth Taliad Uniongyrchol o dan reolaeth uniongyrchol yr Awdurdod Lleol. Bydd p'un a ellir gwella problemau gyda lefelau cyfredol y gweithlu yn cael effaith ddwys ar ddarpariaeth gofal iechyd yn y sir dros y blynnyddoedd i ddod.

Gofalwyr

Amcangyfrifodd data'r cyfrifiad a gyhoeddwyd yn 2011 fod dros 47,000 o Ofalwyr di-dâl yn ardal Hywel Dda a phan gyhoeddir data newydd Cyfrifiad 2021, disgwylir y bydd y nifer sy'n hunan-adnabod fel Gofalwyr wedi cynyddu. O ystyried demograffeg gyffredinol y boblogaeth a thueddiad at boblogaeth oedrannus yn y dyfodol, rhagwelir y bydd nifer y Gofalwyr yn cynyddu. Roedd 8,483 o Ofalwyr di-dâl yn hysbys i feddygfeydd teulu yn Sir Benfro ar 31 Mawrth 2020 ac o fewn deuddeg mis roedd hyn wedi cynyddu dros 2,000 (25%). O ganlyniad i gyflwyno'r rhaglen frechu, erbyn Mai 2021 roedd 3,000 o Ofalwyr di-dâl eraill wedi nodi eu bod yn ofalwyr, cynnydd cyffredinol o dros 5,500 o Ofalwyr di-dâl (64%) o gymharu â niferoedd cofrestredig yn ystod y 15 mis diwethaf. Roedd hyn fwy na thebyg oherwydd gofalwyr yn dymuno

diogelu eu hunain a'r rhai maen nhw'n gofalu amdanynt trwy gael mynediad at y brechiadau Covid oedd ar gael iddynt fel grŵp blaenoriaeth.

Archwiliodd ymchwil ddiweddar gan Carer's UK yn 2020 brofiadau Gofalwyr yn ystod y pandemig gan ddarganfod bod mwy na dwy ran o dair (78%) o Ofalwyr di-dâl wedi nodi bod anghenion y person y maent yn gofalu amdanynt wedi cynyddu. Nid yw'n syndod, o safbwynt Gofalwr yn ystod y pandemig, bod eu rôl ofalu wedi effeithio ar iechyd corfforol a meddyliol, gyda 64% yn nodi bod eu hiechyd meddwl yn gwaethygu'n benodol.

Trwy gydol y flwyddyn ddiwethaf, mae allgáu digidol wedi bod yn rhwystr i lawer o ofalwyr, gan gynnwys gofalwyr ifanc, yn enwedig oherwydd y diffyg cefnogaeth reolaidd wrth i fodelau gwasanaeth newid oherwydd y pandemig. Roedd un o'r rhwystrau hyn yn cynnwys diffyg mynediad at fand eang gartref, gyda phobl ifanc yn defnyddio eu lwfansau data wrth fethu â gadael eu cartrefi a methu â chadw mewn cysylltiad â ffrindiau. Yn draddodiadol, byddent wedi cael mynediad at fand eang tra yn yr ysgol neu'r coleg, neu allan yn gyffredinol, ond roedd cyfyngiadau clo yn eu rhwystro rhag gwneud hyn. Ar ddiwedd wythnos y Gofalwyr ym mis Mehefin 2020, darparwyd taleb i bob gofalwr ifanc ar gofrestr yr Awdurdod Lleol yn eu galluogi i brynu data, cerddoriaeth neu lyfr ychwanegol, er mwyn cefnogi eu llesiant.

Ailadroddwyd hyn ar gyfer Nadolig 2020, ynghyd â hamper ac anrhegion Nadolig. At hynny, trwy Cymunedau Digidol Cymru, mae 20 o ofalwyr ifanc wedi cael gliniaduron i'w cefnogi i ymgymryd ag addysg, cysylltu â gwasanaethau gofalwyr ifanc a chynnal cyfeillgarwch.

Mae'n ymddangos bod gofalwyr yn Sir Benfro wedi ymdopi'n dda yn gyffredinol yn ystod y cyfnodau clo, oherwydd yn draddodiadol byddant wedi bod â chynlluniau ar waith i reoli eu cyfrifoldebau eu hunain ochr yn ochr â'u cyfrifoldebau gofalu, sy'n golygu bod ganddynt wytnwch mewnol. Fodd bynnag, o ystyried hyd y pandemig a'r effaith ar wasanaethau sy'n aml yn rhoi seibiannau rheolaidd i ofalwyr, er enghraifft, cau canolfannau dydd, mae rhai yn profi llai o lesiant a mwy o unigedd. Lle bynnag y nodwyd hyn, darperir gwasanaethau a chefnogaeth i'w cynorthwyo yn y modd mwyaf priodol.

Canlyniadau Arolwg ac Ymgysylltu

Dywedodd ymatebwyr i'r Arolwg Asesu Llesiant mai teimlo'n iach a hapus, cael mynediad at wasanaethau iechyd a gofal mor agos i'r cartref â phosibl neu ar gael trwy dechnoleg a gallu mwynhau natur a chyrchu mannau awyr agored a gwyrdd oedd y tri pheth roeddent yn gwerthfawrogi fwyaf mewn perthynas ag iechyd corfforol a / neu lesiant meddyliol.

O edrych ymlaen dros y 10 mlynedd nesaf, y tri pheth oedd yn poeni pobl fwyaf ynghylch eu gallu i aros yn iach yn gorfforol ac yn feddyliol oedd; dim cael mynediad at ofal iechyd neu fynediad at gefnogaeth mor agos i'r cartref â phosibl (neu drwy dechnoleg); methu treulio amser yn yr awyr agored neu mewn mannau natur a gwyrdd; a methu gwneud ymarfer corff yn rheolaidd.

Edrych ymlaen dros y 10 mlynedd nesaf a gallu aros yn iach yn gorfforol ac yn feddyliol, ddim yn cael mynediad at ofal iechyd neu gymorth arall mor agos at adref â phosibl neu ar gael trwy dechnoleg, methu â threulio amser yn yr awyr agored neu mewn mannau natur a gwyrdd a methu â gwneud ymarfer corff yn rheolaidd oedd y tri pheth a oedd yn poeni pobl fwyaf.

Roedd gan y rhai dros 65 oed bryderon penodol ynghylch gallu helpu eu hunain yn y dyfodol a gwybod ble i gael cefnogaeth os na allant helpu eu hunain. Roedd cael mynediad at drafnidiaeth sy'n fforddiadwy ac yn ddibynadwy hefyd yn bwysig i'r grŵp oedran hwn, yn enwedig y rhai sy'n byw mewn ardaloedd gwledig neu ardaloedd arfordir deheuol y sir, sy'n cysylltu â materion gyda seilwaith trafnidiaeth gyhoeddus yn y sir. Roedd mynediad at gludiant fforddiadwy a dibynadwy hefyd yn peri pryder i ofalwyr. Roedd mynediad at gefnogaeth iddynt eu hunain pan oeddent yn sâl a diffyg cefnogaeth o ran helpu i ofalu am aelod o'r teulu fel gofalwr di-dâl hefyd yn faterion a godwyd gan ofalwyr, gan adlewyrchu efallai'r materion cyfredol o ran y gweithlu yn y sector iechyd a gofal. Amlygodd ymatebwyr anabl bryderon ynghylch gorfod mynd i wahanol leoedd neu siarad â gwahanol bobl i gael y gefnogaeth sydd ei hangen arnynt.

O'r rhai a ymatebodd i'r Arolwg Ieuenctid, roedd 70% yn cytuno neu'n cytuno'n gryf bod eu bywyd yn mynd yn dda. Mae ymatebion naratif gan bobl ifanc yn dangos y teimlwyd bod 'ffrindiau' yn cael yr effaith fwyaf sylweddol ar eu llesiant ond roedd 'teulu', 'cŵn', 'ysgol', 'chwarae' ac anifeiliaid anwes eraill hefyd yn bwysig iawn.

Yn ogystal, cawsom ystod eang o sylwadau ar iechyd a gofal cymdeithasol mewn ymateb i gwestiynau eraill yn yr arolwg ac o sesiynau a gynhaliwyd gan Gymdeithas Gwasanaethau Gwirfoddol Sir Benfro (PAVS), Together for Change, Fforwm Darparwyr Gofalwyr, Fforwm Darparwr Cyfleoedd Dydd, Fforwm Darparwyr Dementia a'r Fforwm Byw â Dementia. Roedd llawer o'r adborth yn canolbwyntio ar ddarparu gwasanaethau cyfredol a'r heriau ychwanegol a achosir drwy ddarparu gwasanaethau mewn ardaloedd gwledig, gan gynnwys mynediad digidol a mynediad at dtrafnidiaeth. Roedd gwelliannau mewn gwasanaethau deintyddol y GIG, gwasanaethau meddygon teulu a chymorth iechyd meddwl hefyd yn thema gyffredin.

Wrth edrych ymlaen, pan ofynnwyd iddynt beth allai pobl ei wneud i wella eu llesiant corfforol a neu feddyliol eu hunain, dywedodd 54% o'r ymatebwyr fod cynyddu ymarfer corff, cadw'n heini neu gadw'n egniol yn bwysig, ynghyd â chadw cysylltiad neu gymdeithasu â ffrindiau, teulu neu grwpiau cymuned (18%) a chyrchu mannau gwyrdd (15%). Er mwyn gwneud y pethau hyn, roedd mwy o argaeledd, neu fynediad at, ddosbarthiadau hamdden ac ymarfer corff sy'n briodol, yn fforddiadwy neu'n rhad ac am ddim, yn cael ei ystyried fel y ffordd fwyaf poblogaidd o symud ymlaen ochr yn ochr â gwell mynediad at wasanaethau gofal iechyd (gan gynnwys gofal sylfaenol, gofal eilaidd, gwasanaethau iechyd meddwl a gwasanaethau deintyddol) a chymryd rhan gyda grwpiau, gweithgareddau neu gyrsiau cymunedol lleol. Ystyriwyd bod llwybrau cerdded, beicio a marchogaeth neu ardaloedd sy'n ddiogel ac wedi'u cynnal a'u cadw'n dda hefyd yn bwysig, yn ogystal â gwell trafndiaeth gyhoeddus.

leuenctid / Oedolion

Sir Benfro sydd â'r gyfradd uchaf o achosion o ysmegu yn rhanbarth Hywel Dda, gyda chyfradd o 20.3% o'r boblogaeth dros 16 oed sy'n ysmygwyr.

Oedolaeth

Bu cynnydd yn y rhai yn y grŵp oedran dros 40 sy'n ceisio cefnogaeth am faterion cysylltiedig ag alcohol ers dechrau'r pandemig.

Heneiddio'n dda

Rhagwelir cynnydd yn y gyfradd dementia mewn pobl dros 65 oed o ganlyniad i boblogaeth sy'n heneiddio

Bu hefyd cynnydd sylweddol yn nifer y bobl sy'n cyrchu gofal preswyl gyda chymorth nyrsio. Mae proffil oedran Sir Benfro yn dangos cynnydd yn nifer yr oedolion hŷn yn

y sir dros y blynyddoedd nesaf, sy'n debygol o effeithio ymhellach ar gyllidebau Gofal Cymdeithasol.

Mae demograffeg poblogaeth a thueddiad poblogaeth oedrannus yn y dyfodol, yn golygu y rhagwelir y bydd nifer y Gofalwyr yn cynyddu.

Roedd gan ymatebwyr i arolwg WBA dros 65 oed bryderon penodol ynghylch gallu helpu eu hunain yn y dyfodol a gwybod ble i gael cefnogaeth os na allant helpu eu hunain. Roedd cael mynediad at drafnidiaeth sy'n fforddiadwy ac yn ddibynadwy hefyd yn bwysig i'r grŵp oedran hwn, yn enwedig y rhai sy'n byw mewn ardaloedd gwledig neu ardaloedd arfordir deheuol y sir. Er bod tueddiadau yn dangos cynnydd yn oed preswylwyr Sir Benfro a ledled Cymru, ni ellir diybrisio'r gefnogaeth gadarnhaol mae pobl hŷn yn ei darparu i'w cymunedau yn eu cyfanrwydd. Mae nifer o ofalwyr a gwirfoddolwyr yn unigolion hŷn ac maent yn darparu cymorth gwerthfawr i berthnasau, ffrindiau a'u cymunedau.

Tueddiadau a rhagamcanion y dyfodol

Mae ffigurau diweddar yn dangos cynnydd sylweddol yn niferoedd y rhestrau aros oherwydd cyfyngiadau angenrheidiol a osodwyd gan y pandemig. Mae hyn yn debygol nid yn unig o gael effaith ar ganlyniadau iechyd corfforol y rhai sy'n aros am driniaeth a'r rhai sy'n aros am asesiad, ond hefyd ar iechyd meddwl yr unigolion hyn. Bydd yr effeithiau ar iechyd meddwl yn ganlyniad i nifer o faterion gan gynnwys y realiti o reoli poen ar gyfer cyflyrau sy'n gwaethygu wrth aros am driniaeth a phryder a brofir gan y rhai sy'n aros am asesiad nad ydynt eto'n gwybod beth fydd eu canlyniadau neu beth fydd y driniaeth yn debygol o fod.

Mae'r ffigurau diweddaraf yn dangos bod y rhestr aros ar gyfer gwasanaethau diagnostig a therapi yn Ysbyty Cyffredinol Llwynhelyg wedi cynyddu o 3,797 ym mis Awst 2020 i 6,959 ym mis Awst 2021.

Mae nifer yr oedolion sydd dros bwysau neu'n ordew yng Nghymru hefyd yn cynyddu, a fydd yn parhau i gael effeithiau sylweddol ar iechyd a llesiant. Os bydd y cyfraddau cyfredol yn parhau, amcangyfrifir y bydd 64% o oedolion yng Nghymru dros bwysau neu'n ordew erbyn 2030, gyda'r nifer o bobl â chyflyrau'n gysylltiedig â gordewdra, megis diabetes, yn debygol o gynyddu o ganlyniad.

Mae'n debygol y bydd poblogaeth sy'n heneiddio a chyffredinrwydd cynyddol rhai afiechydon, cyflyrau iechyd cronig ac anghenion gofal cymhleth yn gweld y galw am iechyd a gofal cymdeithasol yn cynyddu, ar adeg lle mae llai o bobl o oedran gweithio i ariannu'r gwasanaethau hyn. Gall gofal di-dâl, sy'n cael ei gyflawni yn anghymesur gan fenywod, ddod yn bwysicach os na ellir darparu addasiadau i wasanaethau cyfredol a gallai problemau cymdeithasol ac economaidd dilynol ddeillio o hyn. Bydd llwyddiant yr economi yn dod yn fwyfwy ynghlwm wrth allu gweithwyr hŷn i weithio am fwy o amser.

Bydd heriau o ran cefnogi pobl i fyw yn dda wrth heneiddio, ac wrth gefnogi bywydau gweithio iachach a hirach, er mwyn sicrhau bod pobl yn gynhyrchol yn economaidd am fwy o amser. Bydd hyn hefyd yn cyfrannu at wella iechyd a llesiant ac yn helpu pobl i barhau i fod yn hapusach ac yn iachach yn eu blynyddoedd hŷn.

Bydd anghydraddoldebau o ran disgwyliad oes a disgwyliad oes iach yn parhau i fodoli ar gyfer y rhai sy'n byw mewn ardaloedd mwy difreintiedig. Mae perthynas rhwng lefel yr iechyd hunan-gofnodedig a lefel yr amddifadedd a brofir gan oedolion yng Nghymru, gyda'r rhai sydd fwyaf difreintiedig yng Nghymru leiaf tebygol o nodi eu bod mewn iechyd da neu dda iawn.

Bydd pa mor iach yw pobl, a pha mor gyfyngedig ydyn nhw oherwydd salwch, yn bwysig wrth addasu i, a chwrdd â'r heriau, a allai godi yn sgil nifer yr achosion o gyflyrau iechyd cronig ac anghenion gofal cymhleth. Os oes anghydraddoldebau mewn tueddiadau iechyd mae'n bwysig deall hefyd sut y gallai hyn gysylltu ag anghenion iechyd newidiol poblogaeth sy'n heneiddio ac a allai rhai grwpiau fod yn fwy agored i effeithiau hynny.

Mae poblogaeth sy'n heneiddio yn gysylltiedig â phwysau cynyddol ar iechyd a gofal cymdeithasol. Mae gofal di-dâl ac anffurfiol yn debygol o ffurfio cyfran fwy o ofal i'r rheini sy'n hŷn.

Mae byw mewn tloti hefyd yn gysylltiedig â chanlyniadau iechyd a llesiant tlotach a all, os na eir i'r afael â hwy, waethygu'r anghydraddoldebau presennol.

Mae'r pandemig wedi effeithio ar nifer yr atgyfeiriadau a'r asesiadau a gynhaliwyd ar gyfer amrywiaeth o wasanaethau gyda gostyngiad mewn atgyfeiriadau yn golygu llai o bobl yn cael cymorth. Bydd effeithiau i'w gweld yn y blynyddoedd i ddod.

TAI

CYMRU LEWYRCHUS	CYMRU GYDNERTH	CYMRU IACHACH	CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD-EANG
✓		✓	✓			
Meysydd Llesiant: Cymdeithasol / Economaidd/Amgylcheddol						

Trosolwg

Mae tai yn ffactor allweddol yn llesiant cyffredinol preswylwyr yn Sir Benfro. Gall tai gwael, anaddas neu tai am bris afresymol arwain at bwysau ariannol a/neu iechyd meddwl ar breswylwyr yn ogystal â'r risgiau iechyd corfforol cysylltiedig fel cyflyrau anadlol.

Ar wahân i safon y tai a'r effeithiau y gall hynny eu cael ar iechyd a llesiant pobl, gall iechyd y farchnad dai leol hefyd gael effaith sylweddol. Mae marchnad dai iach, o safbwynt llesiant, yn un lle mae pris tŷ ar gyfartaledd yn fforddiadwy i'r sawl sy'n ennill incwm cyfartalog yn yr ardal, yn ogystal â bod dewis rhesymol o ran lleoliad a mynediad at wasanaethau, addysg, cyflogaeth a ffactorau cysylltiedig eraill.

O safbwynt llesiant, mae marchnad rhentu iach yn un lle mae'r rhent cyfartalog yn dod o fewn categori rhent byw, lle nad yw'r tenant yn talu uwchlaw'r hyn y gallant fforddio ei dalu wrth barhau i gynnal safon weddus o fyw. Mae ffactorau pwysig eraill yn cynnwys cael ystod briodol o ddewis o ran maint a lleoliad annedd yn y farchnad rhentu. Mae marchnad dai gyffredinol afiach yn un lle nad yw pobl leol sy'n ennill y cyflog cyfartalog yn gallu prynu eiddo yn eu hardal sydd wedi'i brisio'n briodol mewn perthynas â'r cyflog canolrifol lleol, neu'n methu â rhentu eiddo wrth barhau i allu fforddio angenrheidiol sylfaenol eraill fel biliau bwyd a biliau'r cartref.

Rhaid rhoi rhywfaint o ffocws ar effaith tai ar yr amgylchedd lleol a'u cyfraniad at gynhesu byd-eang yn ychwanegol at yr effaith uniongyrchol y mae cartrefi aneffeithlon yn ei chael ar y rhai sy'n byw ynddynt. Mae'r ddau fater hyn yn cael effaith ar lesiant trigolion Sir Benfro ar hyn o bryd ac yn y dyfodol. Mae angen cydweithio i addasu i'r hinsawdd newidiol ond hefyd i weithio gyda phrosesau naturiol i liniaru effeithiau newid hinsawdd. Mae targedau newydd i leihau lefelau ffosffad yn Ardal Gadwraeth Arbennig Afon Cleddau ar hyn o bryd yn atal unrhyw

ddatblygiad fydd yn cynyddu lefelau ffosffad oni na fydd yn cael unrhyw effaith andwyol ar integreidd y corff dŵr hwn. Mae gwaith gyda rheolwyr tir, ffermwyr a chymdeithasau tai trwy'r prosiect "Partneriaeth Menter Ecosystem – Adeiladu Datrysiadau Naturiol" yn anelu at ganfod ffyrdd i liniaru effeithiau maethynnau o ddatblygiad tai yn y dyfodol gan gyfrannu at ddatblygiad economaidd cynaliadwy trwy ganiatáu i fusnesau dyfu tra'n lleihau lefel gyffredinol maethynnau'n mynd mewn i ddyfrffyrdd.

Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod y targed i bob cartref sy'n cael ei adeiladu o'r newydd ar gyfer rhentu cymdeithasol, stoc tai cymdeithasol presennol a chartrefi pawb sy'n byw mewn tldodi tanwydd fod yn sgôr EPC A (inswleiddio ac effeithlonrwydd tanwydd) erbyn 2030, bydd hyn, os caiff ei gyflawni, yn lleihau'r allyriadau carbon sy'n gysylltiedig â thai yn sylweddol ac yn darparu cefnogaeth i godi pobl allan o dldodi tanwydd. Bydd effeithiau newid yn yr hinsawdd yn cael effaith niweidiol iawn ar lesiant tymor hir trigolion Sir Benfro, gydag effaith cynnydd yn lefelau'r môr ac amlder cynyddol digwyddiadau tywydd eithafol eisoes yn cael eu teimlo gan lawer o gymunedau yn y sir. Enghraifft o'r fath yw'r llifogydd arfordirol yn Niwawl.

Marchnad dai leol

Dau brif sbardun y farchnad dai yw'r boblogaeth breswyl a'r farchnad lafur leol. Mae dadansoddiad o'r stoc dai yn caniatáu dealltwriaeth o falans cyfredol y farchnad a'r patrymau meddiannaeth presennol. Nododd yr amcangyfrifon cartrefi a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru yn seiliedig ar sefyllfa 2019 fod nifer yr aelwydydd yn Sir Benfro wedi cynyddu 3.4% ers 2014, gan gyrraedd 56,123 o aelwydydd yn 2019. Mae hyn yn cymharu â'r twf cenedlaethol yn nifer yr aelwydydd o 3.2% dros yr un cyfnod. Wrth edrych ar gyfansoddiad aelwyd, mae data cyfredol yn dangos bod mwy o aelwydydd parau heb blant, a llai o aelwydydd parau â phlant. Mae hyn yn unol â'r hyn rydyn ni'n ei wybod am y newid yn y boblogaeth yn Sir Benfro.

Incwm

Mae incwm yn cael effaith uniongyrchol ar lefel y dewis sydd gan aelwyd wrth bennu ei llety yn y dyfodol. Yr incwm gros cymedrig a enillwyd gan gyflogeion amser llawn a oedd yn preswyllo yn Sir Benfro yn 2020 oedd £31,829 yn ôl Arolwg Blynnyddol o Oriau ac Enillion y SYG. Mewn cymhariaeth, y cyfartaledd cenedlaethol oedd £31,897.

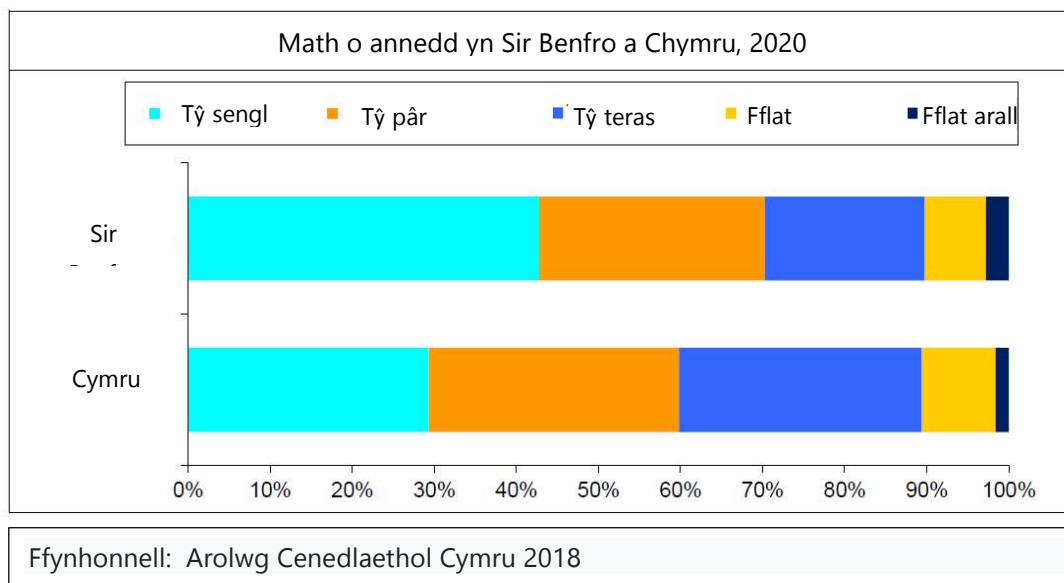
Yn Sir Benfro mae gwahaniaeth cymharol fawr rhwng enillwyr uwch ac enillwyr is (o gymharu â'r darlun yn genedlaethol).

Stoc dai

Mae'r amcangyfrifon diweddaraf o stoc anheddau gan Lywodraeth Cymru yn nodi bod 63,034 o anheddau yn Sir Benfro yn 2020, a bod nifer yr anheddau wedi cynyddu 2.4%, neu bron i 1,500 eiddo, dros y pum mlynedd diwethaf. Mewn cymhariaeth, cynyddodd y stoc anheddau yng Nghymru 2.2% rhwng 2015 a 2020. Mae dadansoddiad o'r data a gedwir gan Lywodraeth Cymru ar godi Treth Gyngor ar anheddau yn dangos bod 2.7% o anheddau yn Sir Benfro yn eiddo gwag tymor hir. Mae hyn yn sylweddol uwch na'r ffigur a gofnodwyd ar gyfer Cymru gyfan (1.8%). Mae'r un ffynhonnell ddata yn dangos bod 6.8% o anheddau yn Sir Benfro wedi'u dosbarthu fel ail gartrefi sy'n daladwy, sy'n sylweddol uwch na'r ffigur cenedlaethol (1.8%) ac sy'n adlewyrchu effaith lleoliad ar y farchnad dai. Gwahaniaeth rhwng ardaloedd dwys eu poblogaeth fel Hwlfordd a'r llain arfordirol o ran prisiau tai.

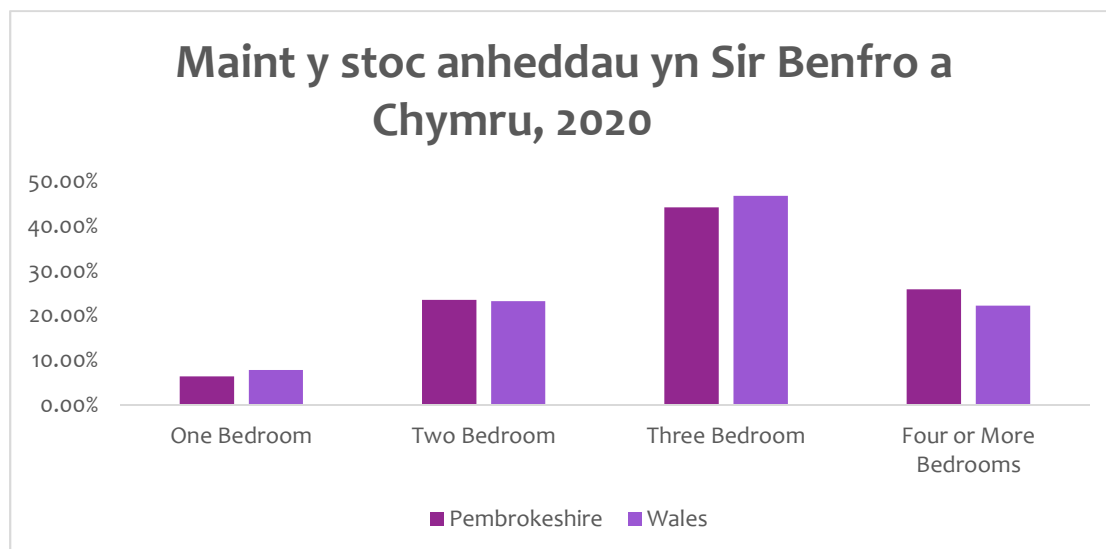
Mathau o Lety

Mae'r ffigur isod yn cymharu'r math o lety yn Sir Benfro yn 2020 â'r hyn a gofnodwyd yng Nghymru. Mae Sir Benfro yn cynnwys mwy o anheddau sengl na'r cyfartaledd cenedlaethol. Mae'r sir yn cynnwys cryn dipyn yn llai o dai teras nag a geir ledled Cymru. Y math mwyaf cyffredin o eiddo yn Sir Benfro yw tai sengl ac yna tai pêr.

Mae'r graff isod yn manylu ar faint y stoc eiddo; Mae gan Sir Benfro gyfran fwy o gartrefi mwy (cartrefi â 4 ystafell wely neu fwy) a llai o anheddau llai (un ystafell wely)

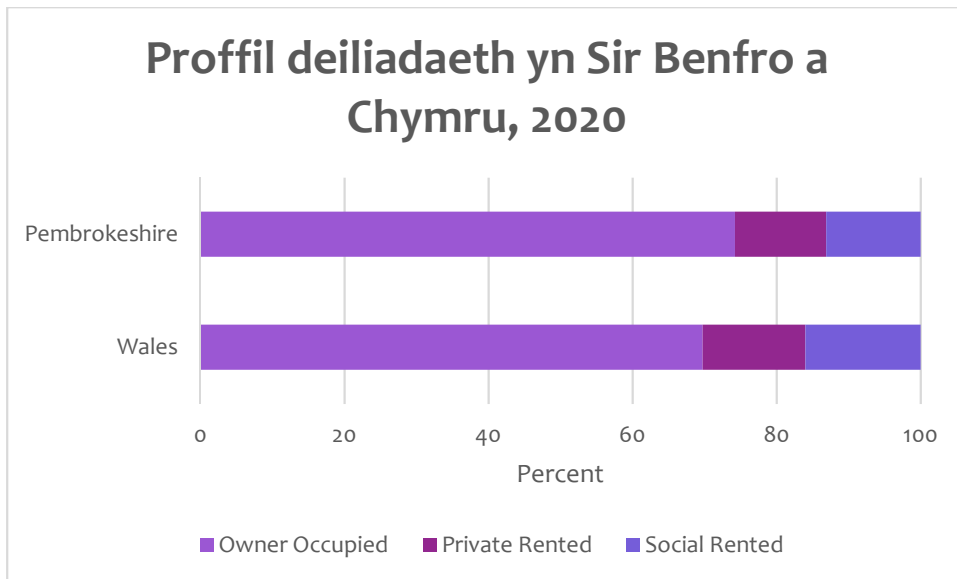
na Chymru gyfan. At ei gilydd, mae gan ryw 44.2% o'r holl anheddau yn Sir Benfro dair ystafell wely.

Ffigur 5: Ffynhonnell: Arolwg Cenedlaethol Cymru 2018, data Cyfrifiad 2011 wedi'i fodelu

*(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti
– dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)*

Nodweddir y farchnad rhentu preifat gan brinder eiddo rhent sy'n mynd oddi ar y farchnad yn gyflym iawn, ac am brisiau yn aml yn uwch na'r rhent fforddiadwy ar gyfartaledd i'r mwyafrif o bobl. Mae'r ffigur isod yn cymharu deiliadaeth cartrefi yn Sir Benfro yn 2020 â'r hyn a gofnodwyd ar gyfer Cymru. Mae'r data'n dangos bod 48.1% o aelwydydd y sir yn berchen-feddianwyr heb forgais, o'i gymharu â 40.1% yn genedlaethol. Fodd bynnag, mae cyfran y perchen-feddianwyr sydd â morgais yn Sir Benfro (25.0%) yn is na'r cyfartaledd cenedlaethol (29.7%). Mae tua 14.5% o aelwydydd yn Sir Benfro yn preswyllo yn y sector Rhent Cymdeithasol, sy'n is na'r ffigur ar gyfer Cymru (16.0%). Yn olaf, mae tua 12.4% o aelwydydd yn Sir Benfro yn byw mewn llety rhent preifat, o'i gymharu â 14.3% yng Nghymru.

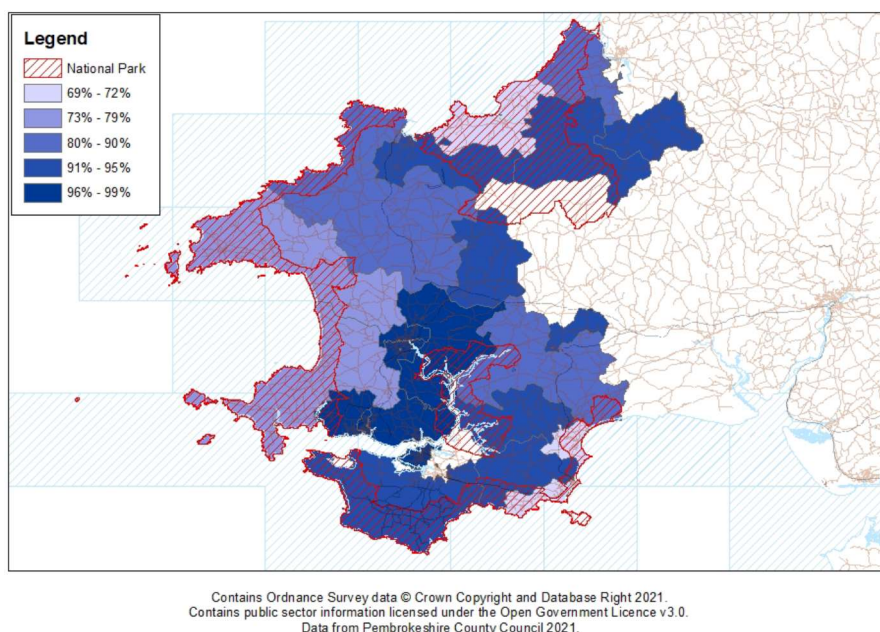

Ffigur 6: Ffynhonnell: Amcangyfrifon Stoc Annedd Llywodraeth Cymru, 2020, data Cyfrifiad 2011 wedi'i fodelu

*(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti
– dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)*

Effaith ail gartrefi

Fel y nodwyd yn yr adran stoc dai uchod, mae gan Sir Benfro lawer mwy o eiddo gwag a'r rhai a ddosberthir fel ail gartrefi sy'n daladwy o gymharu â chyfartaledd Cymru. Wrth ystyried cyfran y stoc dai nad yw ar gael i'w defnyddio, Sir Benfro sydd â'r ganran ail uchaf ymhlith Awdurdodau Lleol Cymru. Yn ôl yr adroddiad *Ail gartrefi: Datblygu polisiau newydd yng Nghymru*, yng nghanol 2020 nid oedd tua 9.2% o'r stoc dai ar gael i'w defnyddio. Nid yw'r rhain wedi'u dosbarthu'n gyfartal ledled y sir, gyda mwy yn yr ardaloedd arfordirol sydd fel rheol yn fannau poblogaidd i dwristiaid. Mae tai sy'n cael eu gosod ar gyfer gwyliau ac 'Airbnbs' hefyd yn niferus sy'n rhoi pwysau ychwanegol ar y farchnad dai.

(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti
– dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)

Ffigur 7: Canran y cartrefi sydd ar gael i'w defnyddio ledled Sir Benfro

Mae ail gartrefi yn Sir Benfro wedi cael effaith niweidiol ddeublyg ar dai a chymunedau Sir Benfro. Yn gyntaf, mae ail gartrefi wedi chwyddo prisiau tai yn ddramatig ar hyd y llain arfordirol yn Sir Benfro, yn enwedig mewn ardaloedd fel penrhyn Dewi, Trefdraeth a Dale. Mae hyn wedi arwain at lawer o bobl leol yn methu fforddio prynu neu rentu yn eu trefi genedigol neu'r ardal gyfagos. O ganlyniad uniongyrchol, mae llawer llai o drigolion a gweithgaredd economaidd yn y cymunedau hyn yn enwedig y tu allan i fisoedd y gwanwyn a'r haf. O ran y gofyniad statudol i amddiffyn yr iaith Gymraeg, mae'r cymunedau hyn (yn enwedig i'r gogledd o 'linell y Landsker') wedi eu disbyddu'n negyddol o ran hyfedredd yn y Gymraeg a defnydd ohoni.

Mae'r cynnydd diweddar yn y premiwm treth gyngor i ail gartrefi yn debygol o gael nifer o effeithiau ar dai yn Sir Benfro. O ganlyniad i Lywodraeth Cymru yn newid y meini prawf y mae'n rhaid i dai gwyliau hunan-ddarpar gwrdd â nhw (sydd yn weithredol o 1 Ebrill 2022), mae'r cynnydd roeddem yn ei ddisgwyl yn y nifer o ail gartrefi sy'n trosglwyddo i fod yn dai gwyliau hunan-ddarpar nawr yn llai tebygol o ddigwydd. Efallai y gwelwn nifer fach o ail gartrefi yn dod yn ôl i'r farchnad oherwydd bod eu perchnogion naill ai'n methu neu'n anfodlon talu'r premiwm treth gyngor uwch. Fodd bynnag, ni fydd y premiwm yn atal y rheini sydd â'r modd a'r parodrwydd i'w dalu o ran cadw eu hail gartrefi ac o ran prynu ail gartref yn y sir.

Gyda reffeniw o gynnydd premiwm y dreth gyngor mae'n debygol y gwelwn nifer o gartrefi ac eiddo gwag yn cael eu defnyddio eto trwy ddefnyddio grantiau a benthychiadau adnewyddu cartrefi gwag.

Tai fforddiadwy

Diffinnir cartref fforddiadwy gan Lywodraeth Cymru fel, "tai lle bo trefniadau diogel wedi eu sefydlu i sicrhau eu bod yn hygyrch i'r rheiny na allant fforddio tai ar y farchnad agored, gan gynnwys pobl sy'n eu meddiannu gyntaf a'r bobl sy'n dod ar eu hôl, [... neu lle mae] trefniadau diogel yn eu lle i sicrhau bod derbyniadau cyfalaf yn cael eu hailgylchu i ddarparu tai fforddiadwy yn eu lle".

Mae'r sector rhentu preifat yn benodol wedi gweld rhenti yn uwch na chwyddiant cyflogau yn Sir Benfro sydd wedi rhoi nifer o aelwydydd bregus mewn sefyllfa lle mae pwysau mawr arnynt o ganlyniad i'w cyllid personol. Gall hyn arwain at aelwyd yn methu â fforddio rhent preifat a'i gorfodi i'r sector rhentu cymdeithasol, sydd â nifer gyfyngedig o eiddo ar gael i'w rhentu'n gymdeithasol, a all wedyn wthio pobl i fod yn ddigartref. Mae'r effaith y mae hyn yn ei chael ar lesiant yn sylweddol gan fod pwysau ariannol wedi'u cysylltu'n ddibynadwy â siawns gynyddol o ddatblygu cyflyrau iechyd meddwl tymor hir.

Mae'r tabl isod yn dangos pris eiddo ar gyfartaledd yn ôl math o annedd yn 2020 yn Sir Benfro, a Chymru gyfan fel y'i cyflwynwyd gan y Gofrestrfa Tir. Mae'r data'n dangos bod pris eiddo cyfartalog cyffredinol yn Sir Benfro 6.5% yn uwch na'r ffigur cenedlaethol. Mae'r data hefyd yn dangos bod tai sengl a thai pêr yn y sir yn rhatach na'u cyfwerth cenedlaethol, ond mae fflatiau a thai teras yn Sir Benfro yn nodweddiadol yn ddrytach na'r ffigurau cenedlaethol.

Table 1: Prisiau eiddo cymedrig 2020 - Ffynhonnell Cofrestrfa Tir

Math o Anedd	Sir Benfro		Cymru	
	Pris Cyfartalog	Canran y Gwerthiannau	Pris Cyfartalog	Canran y Gwerthiannau
Tŷ Sengl	£277,378	44	£286,107	30.2
Tŷ pêr	£166,467	24.6	£176,562	30.2
Tŷ teras	£138,942	24.8	£138,248	33.1
Fflatiau	£143,630	6.7	£136,810	6.5
Cyfartaledd Cyffredinol	£206,895	100	£194,324	100

Pris cyfartalog cyffredinol cymysg wedi'i addasu	£189,315		£194,324	
---	----------	--	----------	--

Mae pris eiddo cymedrig yn Sir Benfro wedi codi 15.5% rhwng 2015 a 2020 o'i gymharu â chynnydd o 17.4% yn genedlaethol. Mae nifer y gwerthiannau yn Sir Benfro dros y cyfnod hwn wedi gostwng 43.1% o'i gymharu â gostyngiad o 43.9% yng Nghymru.

Mae'r tabl isod yn dangos y rhenti preifat ar gyfartaledd yn ôl maint anheddau yn 2019 yn Sir Benfro, a Chymru fel y'u cofnodwyd gan Swyddogion Rhent Cymru. Mae'r data'n dangos bod y pris rhent cyfartalog cyffredinol yn Sir Benfro 9.4% yn is na'r ffigur cenedlaethol. Mae'r data hefyd yn dangos, er bod rhenti un, dwy a phedair ystafell wely yn rhatach o lawer na'r ffigurau cenedlaethol, mae rhenti tair ystafell wely yn eithaf tebyg i'r ffigur cyfwerth cenedlaethol. Mae'r rhent cyfartalog cymysg wedi'i addasu yn dangos bod eiddo cyfatebol yn Sir Benfro oddeutu 10.2% yn is na'r rhai a geir yn genedlaethol.

Tabl 2: Rhenti preifat cymedrig yn 2019 * (pris y mis) - ffynhonnell: Swyddogion Rhent Cymru 2019

Maint Anedd	Sir Benfro		Cymru	
	Nifer y Gwerthiannau	Pris Cyfartalog	Nifer y Gwerthiannau	Pris Cyfartalog
Un Ystafell Wely	268	£390	5,215	£468
Dwy Ystafell Wely	669	£477	13,507	£549
Tair Ystafell Wely	633	£580	11,941	£598
Pedair Ystafell Wely	145	£704	2,238	£856
Rhent Cyfartalog Cyffredinol	1,715	£521	32,901	£575
Pris cyfartalog cyffredinol cymysg wedi'i addasu		£516		£575

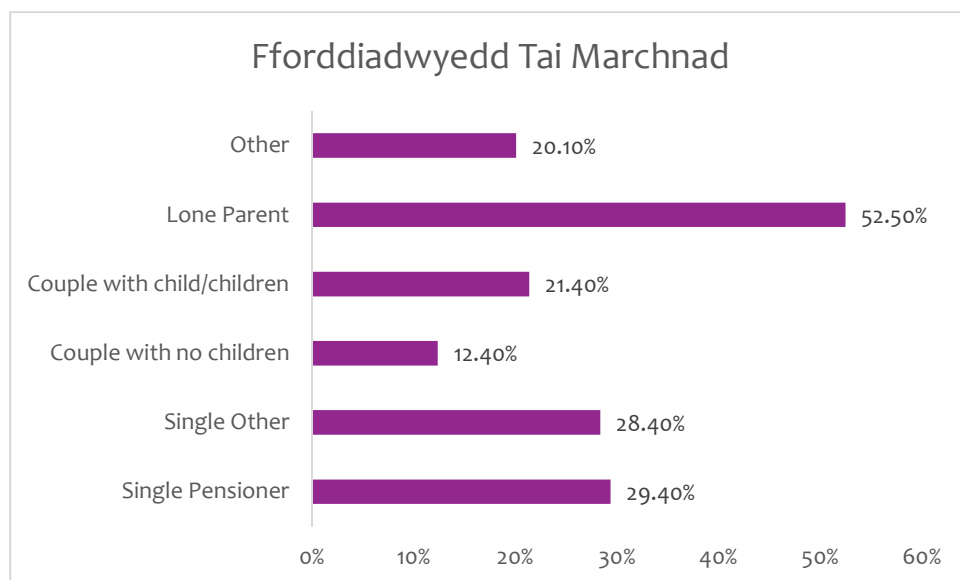
Mae'r rhenti cymedrig yn Sir Benfro wedi gostwng 2.0% rhwng 2014 a 2019 o gymharu â chynnydd o 8.2% yn genedlaethol. Mae nifer yr eiddo ar osod yn Sir Benfro dros y cyfnod hwn wedi cynyddu 34.8% o'i gymharu â chynnydd o 26.2% yng Nghymru.

Gellir cael cost llety Rhent Cymdeithasol yn ôl maint anheddau yn Sir Benfro gan Lywodraeth Cymru. Mae'r tabl isod yn dangos cost anheddau Rhent Cymdeithasol yn Sir Benfro. Mae'r costau yn sylweddol is na'r costau ar gyfer tai rhent preifat, yn enwedig ar gyfer cartrefi mwy, gan nodi bwlch sylweddol rhwng y sector Rhent Cymdeithasol a sector y farchnad.

Tabl 3: Pris y mis ar gyfer anheddau Rhent Cymdeithasol

Ystafelloedd gwely	Cost cyfartalog
Un	£317
Dwy	£355
Tair	£378
Pedair	£485

Mae'r data'n dangos na fyddai 48.6% o aelwydydd rhieni sengl yn Sir Benfro yn gallu fforddio tai marchnad (pe byddent yn symud cartref nawr). Mae cartrefi person sengl hefyd yn gymharol annhebygol o allu fforddio, tra bod cartrefi pâr heb blant yn fwyaf tebygol o allu fforddio tai marchnad yn y sir.

(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti – dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)

Ffigur 8: Fforddiadwyedd damcaniaethol tai marchnad: Cyfran yr aelwydydd na allant fforddio rhent preifat lefel mynediad a pherchnogaeth cartref lefel mynediad.

Yn 2014 cyhoeddodd Llywodraeth Cymru '*Dechrau Arni gyda'ch Asesiad o'r Farchnad Leol am Dai: Canllawiau Cam wrth Gam*' (y cyfeirir ato wedi hyn fel y Canllaw SbS)

sy'n nodi sut y dylid cyfrifo'r angen am dai fforddiadwy. Mae'n manylu ar ddull meintiol o gyfrifo angen am dai fforddiadwy, y gellir ei gymhwyso'n gyson ar draws awdurdodau lleol Cymru.

Mae'r tabl isod yn manylu ar ganlyniadau'r ymarfer hwn a gynhaliwyd fel rhan o Asesiad Marchnad Tai Lleol Sir Benfro 2021:

Tabl 4: Rhagamcaniad Anghenion Tai Fforddiadwy

Cam yn y Broses Gyfrifo	Lleoliad		
	Parc Cenedlaethol	Ddim yn y Parc Cenedlaethol	Sir Benfro gyfan
Cam 1: Yr angen cyfredol am dai fforddiadwy	101	463	564
Cam 2: Yr angen newydd am dai fforddiadwy	16	48	64
Cam 3: Angen newydd yn codi o aelwyd bresennol	17	184	201
Cyfanswm yr angen am dai fforddiadwy (swm camau 1-3)	134	694	829
Cam 4: Cyflenwad tai fforddiadwy	94	517	611
Cam 5: Cyfanswm yr angen am dai fforddiadwy	40	177	217

Dylid nodi bod yr angen hwn am 217 o dai fforddiadwy y flwyddyn yn cynrychioli 73.3% o'r twf mewn aelwydydd a ragwelir yn Sir Benfro rhwng 2020 a 2025 (ffigur o 297 fel y nodwyd yn nhabl 4.3). Mae'r ffigur o 40 cartref fforddiadwy y flwyddyn a gofnodir yn ardal y Parc Cenedlaethol yn cynrychioli 74.0% o'r twf blynyddol mewn aelwydydd a ragwelir yn y rhan hon o'r sir rhwng 2020 a 2025. Mae'r angen blynyddol am 177 o dai fforddiadwy yn yr ardal sydd ddim yn y Parc Cenedlaethol yn Sir Benfro yn cynrychioli 73.2% o'r aelwydydd blynyddol a ragwelir yno. Mae targedau Llywodraeth Cymru yn ymwneud â stoc rentu cymdeithasol ac yn fwy cyffredinol â stoc dai cymdeithasol. Mater yn Sir Benfro (a ledled Cymru) yw oed y

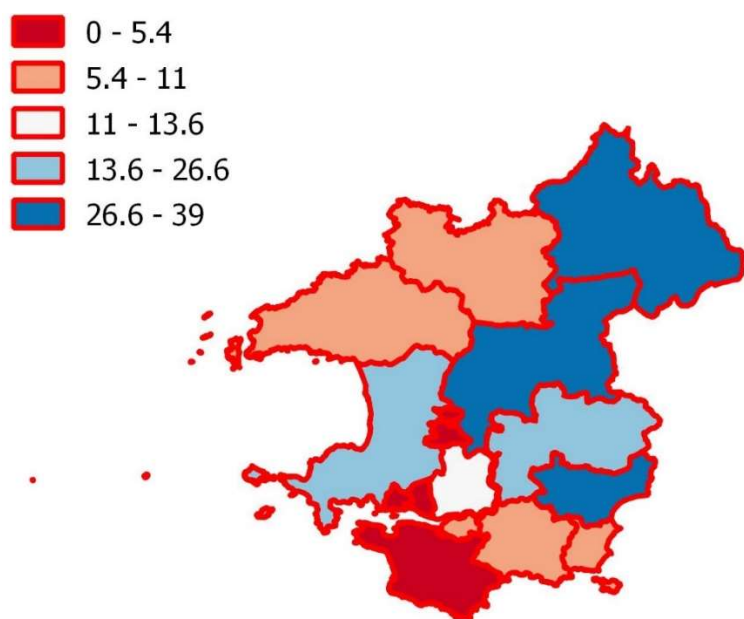
stoc dai, sydd yn fater trawsbynciol yn effeithio ar wahanol fathau o ddeiliadaeth. Mae angen ystyried inswleiddio ac effeithlonrwydd ynni ar ôl troed eang.

Tai cymdeithasol

Mae tai cymdeithasol yn Sir Benfro, fel gweddill y sector tai, dan straen sylweddol oherwydd yr un pwysau i raddau helaeth: diffyg adeiladau newydd, a phrisiau a rhenti cynyddol sy'n gorfodi pobl i droi at dai yn y sector cyhoeddus.

Bydd targed Llywodraeth Cymru o gael yr holl dai cymdeithasol hyd at EPC Gradd A (yr ail sgôr uchaf bosibl) erbyn 2030 yn dasg hynod anodd a drud i'w chyflawni yn Sir Benfro oherwydd oedran llawer o'r stoc yn y sir. Yn ôl y Weinyddiaeth Tai, Cymunedau a Llywodraeth Leol, mae ychydig yn llai na hanner tai cymdeithasol y sir yn parhau i fod heb eu graddio (Ministry of Housing, Communities and Local Government, 2020).

Mae'r angen am dai fforddiadwy ychwanegol wedi'i gofnodi'n fanwl yn Asesiad Marchnad Tai Lleol Sir Benfro. Mae'r map isod yn dangos y cynnydd amcangyfrifedig yn yr angen am dai rhent cymdeithasol erbyn 2033 dros sylfaen 2020.

Ffigur 9: Amcangyfrif o gynnydd canrannol mewn tai cymdeithasol 2020 - 2033 i ddiwallu angen

Mae'r galw hwn wedi'i ganoli i raddau helaeth yn ardaloedd trefol y sir gyda threfi fel Hwlfordd ac Aberdaugleddau â dwy o'r lefelau galw mwyaf o ran niferoedd crai. Mae'r map yn Ffigur 10 yn dangos yn glir bod y cynnydd canrannol mwyaf mewn

anghenion am dai cymdeithasol yn yr ardaloedd mwy gwledig lle mae'r tai cymdeithasol sydd ar gael ar hyn o bryd yn sylweddol lai.

Mae'r data yn y maes hwn yn dangos yn glir iawn bod y sir yn wynebu set ddifrifol o heriau o amgylch tai cymdeithasol heb unrhyw atebion hawdd. Yn yr un modd â rhannau eraill o'r sector tai yn Sir Benfro mae'r heriau hyn yn gysylltiedig â nifer o ysgogwyr cenedlaethol fel y pandemig a heriau macro-economaidd. Mae heriau penodol ar gyfer Sir Benfro a Chymru fel ail gartrefi, diffyg adeiladu tai a chyfyngiadau cynllunio sylweddol sy'n ysgogi pwysau yn y maes hwn.

Digartrefedd

Mae digartrefedd yn fater cymhleth a thrawsbynciol. Mae pobl yn dod yn ddigartref am nifer o resymau ac nid yw bod yn berson digartref o reidrwydd yn golygu eich bod chi'n cysgu allan. Mae llawer o bobl ddigartref yn aros gyda ffrindiau a theulu, yn 'syrffio soffâ', neu'n aros mewn hosteli a Gwely a Brecwast. Cyfeirir at hyn yn aml fel digartrefedd cudd.

Mae digartrefedd, yn enwedig digartrefedd cudd, ar gynnydd yn y sir i raddau helaeth oherwydd bod rhenti preifat yn cynyddu tu hwnt i chwyddiant cyflogau a phrinder tai rhent preifat. Mae pwysau sylweddol hefyd ar y sector adeiladu i adeiladu mwy o dai cymdeithasol, sydd hyd yn hyn wedi'i ohirio gan nifer o ffactorau fel ychwanegu llygredd ffosffad at gyfraith cynllunio, y pandemig, problemau gyda'r gadwyn gyflenwi a diffyg contractwyr sy'n barod i adeiladu yn Sir Benfro.

Ym mis Tachwedd 2020, prynodd y Cyngor nifer o gabanau digartref a ddyluniwyd i gartrefu unigolion neu barau sy'n cysgu allan ac sydd wedi'u gwneud o gynwysyddion cludo wedi'u hailgylchu. Er bod y cynwysyddion hyn ymhell o fod yn ateb dymunol wrth fynd i'r afael â digartrefedd yn y sir, maent yn darparu llety diogel, dros dro sy'n gartref i unigolion tra gellir dod o hyd i atebion tai tymor hwy.

Mae'r data diweddaraf gan Lywodraeth Cymru yn dweud wrthym fod 50-70 ym mhob 10,000 o aelwydydd yn y sir naill ai'n ddigartref neu dan fygythiad o fod yn ddigartref. Mae hyn yn sylweddol uwch na chyfartaledd Cymru ac yn adlewyrchu graddfa a natur y pwysau yn y sector tai yn Sir Benfro. Mae gan Lywodraeth Cymru fwriad polisi datganedig i ddod â digartrefedd i ben yng Nghymru, trwy roi dyletswydd statudol ar awdurdodau lleol i ddarparu tai cymdeithasol ac atebion tymor byr i'r rhai sy'n cyflwyno eu hunain fel pobl ddigartref.

Yn y cyfnod ar ôl y gyfres o gyfnodau clo cenedlaethol yn 2020 a dechrau 2021 rydym wedi gweld nifer cynyddol o bobl yn cyflwyno eu hunain fel pobl ddigartref yn y sir a hefyd gynnydd amlwg yn hanner olaf y flwyddyn yn dilyn diwedd y cynllun ffyrlo a chael gwared ar yr ymgodiad o £20 y mis mewn credyd cynhwysol.

Oherwydd nifer o ffactorau megis chwyddiant cynyddol (a chynnydd cysylltiedig mewn costau byw), ansicrwydd economaidd a'r marchnadoedd tai lleol a chenedlaethol swrth, mae'n debygol y gall lefelau digartrefedd aros ar eu lefelau cyfredol neu gynyddu yn wir os oes ddim yn ymyrraeth effeithiol.

Tai a'r hinsawdd

Mae tai a'r hinsawdd/amgylchedd yn cael effaith tair ffordd rhwng ei gilydd a llesiant pobl. Mae tai a adeiladwyd a rhai sy'n cael eu hadeiladu yn cael effaith sylweddol ar eu hamgylchedd lleol ac ar newid yn yr hinsawdd yn fyd-eang, ond gellir lliniaru hyn rhywfaint trwy arferion adeiladu mwy gwyrdd fel defnyddio deunyddiau adeiladu sydd ag ôl troed carbon is, ôl-ffitio cartrefi presennol â deunydd inswleiddio a mwy o gyfleustodau ynni effeithlon.

Mae'r "Adferiad Gwyrdd" yn cynnwys sicrhau bod datblygiad yn dilyn llwybr mwy cynaliadwy sy'n golygu lleihau allyriadau carbon, gan gynyddu gwytnwch i newid hinsawdd, gwrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth, cysylltu pobl a natur a mynd i'r afael â lefelau anghynaliadwy o gynhyrchu a defnyddio. Mae hyn i gyd yr un adeg â sicrhau bod creu swyddi, datblygu sgiliau, marchnadoedd newydd a grwpiau agored i niwed yn cael eu blaenoriaethu.

Dechreuadau newydd

Mae tai digonol yn cael effaith fawr ar ein blynyddoedd cyntaf. Mae ansicrwydd tai yn achosi trallod i rieni a gall rwystro rhai pobl rhag cychwyn teulu yn y lle cyntaf. Mae cyfraddau genedigaeth yn Sir Benfro yn gostwng, mae poblogaeth sy'n heneiddio yn parhau i gael ei rhagamcanu yn Sir Benfro gyda mudo allan yn ffactor mawr.

Plentyndod

Mae cartref sefydlog yn hynod o bwysig i sylfeini teulu. Mae cartrefi o ansawdd da, yn effeithlon i'w cynhesu ac yn agos at amwynderau fel ysgolion, canolfannau hamdden a pharciau yn ddymunol i deuluoedd.

Ieuenctid

Mae pris ac argaeledd tai yn Sir Benfro yn golygu bod pobl ifanc yn aml yn cael eu prisio allan o'r farchnad yn y sir. Ategir hyn gan ffigurau sy'n dangos mudo allan cryf ymhlith preswylwyr yn y grŵp oedran hwn.

Oedolaeth

Mae oedolion a theuluoedd yn ei chael hi'n anodd dod o hyd i dai digonol yn eu cymunedau lleol ac mae rhai'n teimlo eu bod yn cael eu prisio allan o ardaloedd eu cartrefi.

Heneiddio'n dda

Disgwylir i'r boblogaeth o bobl dros 65 oed yn Sir Benfro dyfu'n sylweddol yn y 25 mlynedd nesaf. O'r herwydd, bydd effaith ar anghenion o ran tai dros y cyfnod hwn, yn enwedig ar gyfer llety arbenigol. Yn ôl y data diweddaraf, mae 2,034 uned o Dai Gwarchod ar gyfer pobl hŷn yn Sir Benfro ar hyn o bryd, ochr yn ochr â 224 o unedau Gwarchod Ychwanegol / Gofal Ychwanegol. Mae'n werth nodi bod tua 57.8% o'r Tai Gwarchod ar gyfer pobl hŷn yn y sector fforddiadwy fel y mae 57.1% o'r unedau Gwarchod Ychwanegol / Gofal Ychwanegol.

Math o Lety Arbenigol	Daliadaeth	2020	Proffil 2033	Unedau ychwanegol sydd eu hangen
Tai gwarchod i bobl hŷn	Marchnad	859	1,141	282
	Fforddiadwy	1,175	1,302	127
	Cyfanswm	2,034	2,443	409
Tai Gwarchod Ychwanegol / Gofal Ychwanegol	Marchnad	96	157	61
	Fforddiadwy	128	188	60
	Cyfanswm	224	345	121
Pob llety arbenigol ar gyfer aelwydydd pobl hŷn	Marchnad	955	1,298	343
	Fforddiadwy	1,303	1,490	187
	Cyfanswm	2,258	2,788	530

Mae'r Cyngor yn dal i gefnogi pobl anabl i addasu eu cartrefi fel eu bod yn gallu parhau i fyw yn eu cymuned. Caiff tua 140 o addasiadau eu hwyluso bob blwyddyn o fewn y sector preifat. Os caiff cartrefi a addaswyd eu gwerthu wedyn, mae'n bosibl bod perchnogion newydd yn cael gwared ar yr addasiadau ac felly nid yw'n bosibl amcangyfrif y stoc gyfan o dai yn Sir Benfro sydd yn addas i bobl anabl. Mae'r Cyngor yn dal i addasu tai cymdeithasol ac yn cadw cofrestr o gartrefi a addaswyd. Lle bo hynny'n ymarferol, os daw cartref a addaswyd i fod ar gael, caiff ei baru i anghenion rhywun sydd ar y rhestr aros/drosglwyddo. Mae'n werth nodi, ers 2004,

bod rheoliadau llawer mwy llym ar gyfer mynediad mewn grym, a thra nad yw hyn yn warant y bydd cartrefi newydd yn cwrdd ag anghenion pob person anabl, mae stoc a adeiladwyd ers y dyddiad hwn yn fwy tebygol o fod yn addas. Mae'n debygol y bydd galw i addasu cartrefi yn y dyfodol. Bydd y cynnydd mewn costau adeiladu a nodwyd mewn man arall hefyd yn effeithio ar ein gallu i hwyluso'r addasiadau hyn.

I grynhoi, mae'r sector tai yn Sir Benfro fel sawl rhan o'r DU yn wynebu nifer o heriau trawsbynciol aciwt, rhyng-gysylltiedig fel, cyflenwad cyfyngedig o gartrefi, prisiau tai yn codi, costau tanwydd yn codi a diffyg tai cymdeithasol yn ogystal â bygythiad erydiad arfordirol a llifogydd i nifer o'i gymunedau arfordirol ac wedi hynny y stoc dai yn y cymunedau hynny. Mae'r cynnydd yng nghost deunyddiau adeiladu hefyd yn effeithio ar hyfywedd cynlluniau ac adeiladu tai newydd. Mae'r heriau hyn yn cael effaith negyddol sylweddol ar lesiant pob grŵp oedran yn Sir Benfro.

Mae yna nifer o ffactorau sy'n ymwneud â sut y cododd y set gyfredol hon o amgylchiadau, fel nifer yr ail gartrefi mewn rhai cymunedau, aflonyddwch i'r sector adeiladu yn ystod y pandemig, diffyg adeiladu tai ers troad y ganrif, newidiadau i reoliadau cynllunio, diffyg contractwyr, a mewnfudo yn ysgogi cynnydd ym mhrisiau tai oherwydd bod y farchnad yn dod yn fwy cystadleuol. Yn y sector rhentu preifat rydym hefyd wedi gweld twf o ran trosi'r hyn a arferai fod yn gartrefi i'w rhentu'n breifat yn lety gwyliau ar osod trwy gydol y flwyddyn neu'n dymhorol. Mae'r diffyg adeiladu ac argaeledd ehangach hefyd wedi effeithio ar argaeledd eiddo ar rent tymor hir sydd ar gael ar y farchnad.

Yn ogystal, mae llawer o gartrefi yn y sir wedi'u hinswleiddio'n wael sydd â nifer o effeithiau negyddol i iechyd pobl. Er enghraifft, gall cartref sydd wedi'i inswleiddio'n wael arwain at gostau gwresogi uwch yn y gaeaf gan arwain at risg uwch o dlodi tanwydd, ynghyd â risg uwch o unigolion yn datblygu cyflyrau anadlol oherwydd presenoldeb llwydni a lleithder. Mae cartrefi sydd wedi'u hinswleiddio'n wael hefyd yn cael effaith fwy ar newid yn yr hinsawdd gan fod yn rhaid llosgi mwy o danwydd er mwyn eu cadw'n gynnes ac yn ffit i bobl fyw ynddynt.

Yn olaf, yn yr arolwg Llesiant, o dan nodau Llesiant Sir Benfro fwy llewyrchus a Sir Benfro fwy cyfartal, diffyg tai fforddiadwy oedd prif bryderon yr ymatebwyr mewn perthynas â phob nod. Mae hynny'n cefnogi ein dealltwriaeth a gyflwynwyd gan y dystiolaeth bod y sefyllfa dai bresennol yn y sir yn cael effaith negyddol sylweddol ar lesiant preswylwyr.

YR AMGYLCHEDD A NEWID YN YR HINSAWDD

CYMRU LEWYRCHUS	CYMRU GYDNERTH	CYMRU IACHACH	CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD- EANG
	✓					✓
Maes llesiant: Amgylcheddol						

Trosolwg

Newid hinsawdd a'r argyfwng natur yw materion diffiniol ein hoes. Mae'r amgylchedd naturiol yn rhan enfawr o'r hyn sy'n gwneud ein sir yn lle mor arbennig i fyw a gweithio ynddo, dyma ein hetifeddiaeth fwyaf gwerthfawr ond mae mynd i'r afael â'r argyfyngau hinsawdd a natur yn cyflwyno her enfawr. Mae'r argyfwng hinsawdd a cholli bioamrywiaeth yn heriau sydd wedi'u cydblethu na ellir eu datrys ar wahân. Mae newid yn yr hinsawdd yn rhoi ein cynefinoedd a'n bywyd gwyllt mewn perygl, ond os cânt eu helpu i wella, gall cynefinoedd naturiol iach storio carbon, lleihau risg llifogydd, helpu i atal erydiad arfordirol, gwella iechyd a llesiant pobl, yn ogystal â chynnal priddoedd iach, dŵr glân a'r peillwyr sydd eu hangen ar gyfer ein cnydau – ac sydd felly yn ein cynnal.

Mae adnoddau naturiol yn hanfodol ar gyfer yr aer rydyn ni'n ei anadlu, y dŵr rydyn ni'n ei yfed a'r bwyd rydyn ni'n ei fwyta. Maen nhw'n rhoi egni, ffyniant a diogelwch i ni; maen nhw'n ein hamddiffyn ac yn ein gwneud ni'n iachach a'n bywydau'n well.

Mae'r ffordd rydyn ni'n rhyngweithio â'n Hadnoddau Naturiol yn hanfodol i lesiant cymdeithasol, economaidd a diwylliannol y bobl sy'n byw yn Sir Benfro heddiw a'r cenedlaethau i ddod. Mae angen i ni reoli ein hadnoddau naturiol yn gynaliadwy oherwydd bod adnoddau naturiol sy'n iach ac yn ffynnu hefyd yn iachach i bobl, eu cymunedau ac i'r economi.

Diffinnir Adnoddau Naturiol gan Ddeddf yr Amgylchedd 2016 fel:

- Anifeiliaid, planhigion ac organebau eraill
- Aer, dŵr a phridd
- Mwynau
- Nodweddion a phrosesau daearegol
- Nodweddion ffisiograffig

- Nodweddion a phrosesau hinsoddol

Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC)

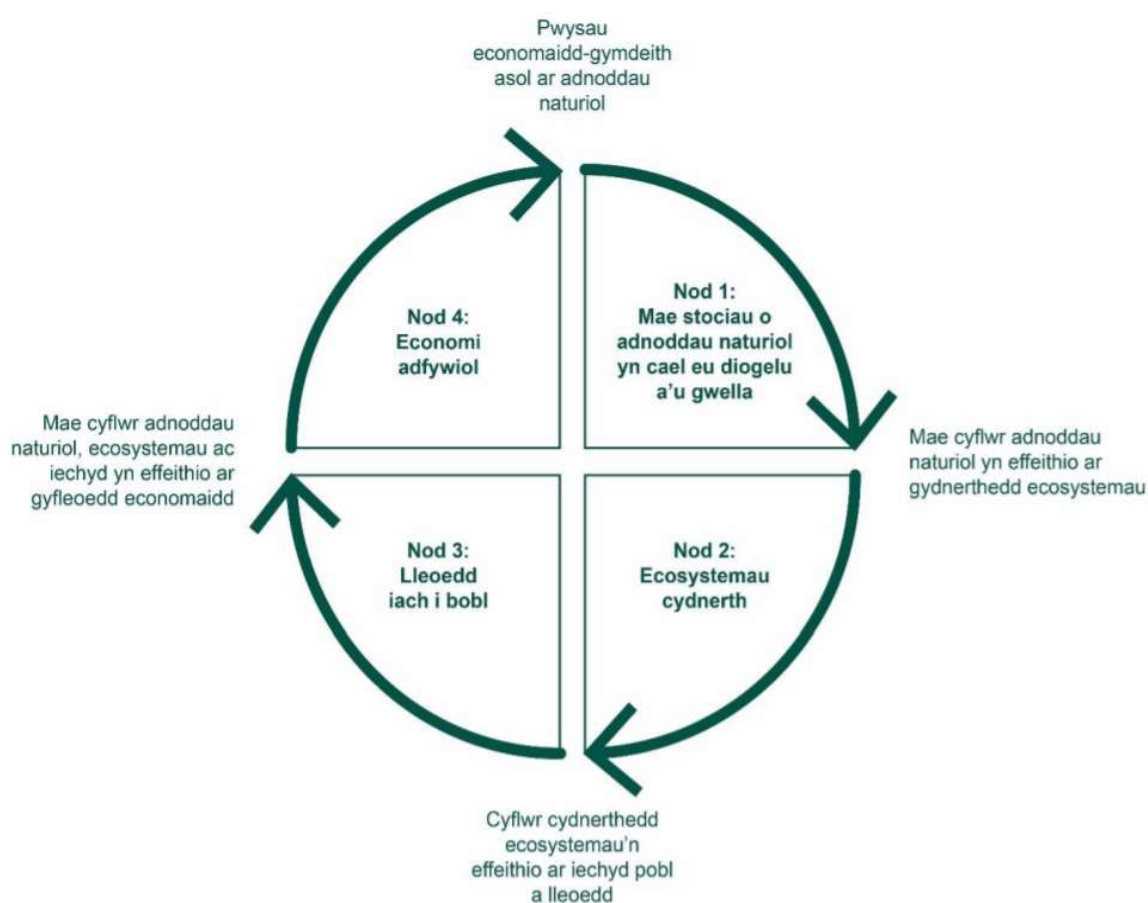
Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn gorff a noddir gan y llywodraeth, maen nhw'n gyfrifol am ofalu am adnoddau naturiol a'r hyn maen nhw'n ei ddarparu i Gymru: i helpu i leihau'r risg o lifogydd a llygredd i bobl ac eiddo; gofalu am leoedd arbennig ar gyfer llesiant, bywyd gwyllt a phren; ac i weithio gydag eraill i'w helpu i reoli'r adnoddau'n gynaliadwy. Meysydd ffocws Cyfoeth Naturiol Cymru yn Rhanbarth y De Orllewin, sy'n cynnwys Sir Benfro yw:

Datganiad Ardal y De Orllewin	Cyswllt â Nodau Llesiant
Sicrhau y rheolir tir yn gynaliadwy	Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang Cymru Lewyrchus Cymru Gydnerth
Gwrthdroi dirywiad bioamrywiaeth a gwella bioamrywiaeth	Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang Cymru Lewyrchus Cymru Gydnerth
Lleihau anghydraddoldebau iechyd	Cymru Iachach Cymru sy'n Fwy Cyfartal Cymru o Gymunedau Cydlynus
Thema drawsbynciol: Lliniaru ac addasu i hinsawdd sy'n newid	Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang Cymru Lewyrchus Cymru sy'n Fwy Cyfartal

Datganiad Ardal Forol	Cyswllt â Nodau Llesiant
Adeiladu Gwytnwch ecosystemau morol	Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang Cymru Gydnerth Cymru Lewyrchus
Datrysiadau ac addasiadau ar sail natur ar yr arfordir	Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang Cymru Gydnerth Cymru Lewyrchus
Gwneud y gorau o gynllunio morol	Cymru sy'n Gyfrifol ar Lefel Fyd-eang Cymru Gydnerth Cymru Lewyrchus

Cyhoeddodd CNC yr ail Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol (SoNaRR2020) yn 2020, lle maent yn asesu i ba raddau y mae Cymru yn cyflawni Rheolaeth Gynaliadwy ar Adnoddau Naturiol (SMNR). Mae Ffigur 11 yn manylu ar bedwar nod tymor hir yr SMNR a sut maent yn gysylltiedig â'i gilydd. Daw SoNaRR2020 i'r casgliad nad yw Cymru – ac felly'r holl Awdurdodau Lleol – yn cwrdd â phedwar nod tymor hir SMNR hyd yma.

Y pedwar nod a chysylltiadau rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy

Er mwyn gwneud defnydd Cymru o adnoddau naturiol yn fwy cynaliadwy, mae angen newid trawsnewidiol i'n:

- **Bwyd** – Mae'r system fwyd fyd-eang yn cael effaith sylweddol ar yr amgylchedd. Mae adroddiad IPBES y Cenhedloedd Unedig (2019) yn nodi bod defnydd tir yn un o ysgogwyr mawr yr argyfwng natur. Mae allyriadau llygryddion, disbyddu adnoddau, colli bioamrywiaeth a diraddio ecosystemau yn ganlyniadau i'r system fwyd gyfredol yng Nghymru a thu hwnt.

- **Ynni** – Y system ynni fyd-eang yw un o brif ysgogwyr yr argyfwng hinsawdd. Mae sefyllfa gyfredol Cymru o ran cynhyrchu a defnyddio ynni yn creu llawer o bwysau i ecosystemau ac iechyd y cyhoedd yma ac ar draws y blaned. Mae angen i Gymru gynyddu ei defnydd o ffynonellau ynni adnewyddadwy a chynaliadwy, gan leihau'r ddibyniaeth gyfredol ar danwydd ffosil niweidiol.
- **Trafnidiaeth** – Mae'r system trafndiaeth yn cael effaith ar ecosystemau ac iechyd. Mae trafndiaeth drefol yn cyfrannu at allyriadau carbon, llygredd aer a dŵr, llygredd sŵn ac effeithiau cymdeithasol ac economaidd tagfeydd neu ddiffyg cyfleoedd o ran trafndiaeth.

Amgylchedd Naturiol

Defnydd Tir

Gall rheoli tir yn gynaliadwy ddarparu ystod o fuddion amgylcheddol a llesiant gan gynnwys; lleihau risg llifogydd, gwella cyfleoedd hamdden, gwella amrywiaeth ecolegol, gwella ansawdd dŵr ac aer wrth gynhyrchu bwyd lleol cynaliadwy o ansawdd uchel. Ein her yw i reoli buddiannau sy'n gwrthdaro ac yn cystadlu megis amaethyddiaeth, diwydiant, tai a hamdden, tra'n cynnal a gwella'r bioamrywiaeth a'r tirlun sy'n werthfawr i ni.

Pridd

Mae pridd yn adnodd naturiol anhygoel o werthfawr a chyfyngedig. Mae pridd:

- Yn cefnogi cynhyrchu bwyd
- Yn storio ac yn hidlo dŵr, gan gynnal cnydau ac o bosibl helpu i leihau peryglon llifogydd a sychder a gwarchod ansawdd dŵr
- Fel y storfa fwyaf o garbon organig ar ein planed, mae priddoedd yn bwysig ar gyfer rheoleiddio'r hinsawdd ac ar gyfer newid yn yr hinsawdd
- Mae'n darparu cynefin ar gyfer amrywiaeth helaeth o organebau gyda 25% o'r holl rywogaethau hysbys yn byw mewn priddoedd. Mae'n cefnogi bioamrywiaeth ymhellach trwy ganiatáu i blanhigion dyfu a chynefinoedd ddatblygu mewn gwahanol fathau o bridd.

Lledled Cymru bu dirywiad yn y mater organig, y planhigion a'r anifeiliaid sy'n byw yn y pridd, gan arwain at ansawdd a swyddogaeth is. Mae mwyafrif y carbon yn yr amgylchedd daearol yn cael ei storio mewn priddoedd yn hytrach na llystyfiant. Mae erydiad pridd yn cael ei waethygu gan y newid mewn defnydd tir a rheolaeth amhriodol ar dir. Y pwysau mwyaf uniongyrchol ar batrwm cyfredol defnydd tir yw'r

ansicrwydd a berir gan Brexit. Gall priddoedd yn yr amgylchedd adeiledig ddarparu'r un ystod o wasanaethau ag mewn unrhyw amgylchedd arall, ond gall pridd gael ei ddiraddio a'i ddinistrio hefyd trwy adeiladu adeiladau a seilwaith. Mae priddoedd heb eu difrodi a Chynlluniau Draenio Cynaliadwy (SuDs) yn bwysig i leihau llifogydd, gwella ansawdd dŵr, lliniaru colli cynefinoedd a darparu mwy o gyfleoedd hamdden ac addysg awyr agored.

Mae rheoli priddoedd yn gynaliadwy yn dod yn bwysicach fyth oherwydd bod cymdeithas yn rhoi pwysau ar briddoedd. Mae'r pwysau hyn yn cynnwys newid yn yr hinsawdd, newid o ran defnydd tir a rheoli tir sy'n arwain yn fwy uniongyrchol at fygythiadau fel llygredd, selio gan seilwaith, cywasgiad pridd ac erydiad. Y bygythiad mwyaf i briddoedd yw newid yn yr hinsawdd. Bydd priddoedd sydd â chynnwys organig uchel a gyda strwythur pridd da yn fwy gwydn ac felly'n gallu cadw a storio mwy o ddŵr yn well ar gyfer tyfiant planhigion.

Mae digwyddiadau tywydd eithafol fel glawiad dwysach, cyfnodau hir o dywydd sych ac oer, a digwyddiadau llifogydd mwy eithafol ac aml yn debygol o gynyddu yn y dyfodol oherwydd newid yn yr hinsawdd. Mae glawiad dwysach yn cynyddu'r her o atal erydiad pridd a dŵr ffo gan bwysleisio pwysigrwydd hwsmonaeth pridd a rheolaeth tir briodol i atal risg uwch o lifogydd, llygredd a'r risg o dirlithriadau.

Amaethyddiaeth yw prif ddefnydd tir yn Sir Benfro. Mae rheoli tir yn gynaliadwy yn hynod bwysig i ffermwyr, yr amgylchedd, yr economi leol, ein diwylliant a'n cymunedau. Gall arferion amaethyddol dwys niweidio strwythur y pridd (e.e. trwy gywasgu, creu gwelyau hadau mân neu leihau lefelau mater organig a gweithgaredd biolegol), a all wedyn gyfrannu at lygredd dŵr o briddoedd/gwaddodion a maetholion. Mae hyn hefyd yn cael effaith negyddol ar statws ecolegol afonydd, a dyfroedd arfordirol ac aberol yn y sir.

Mae data o 2016, y cyfeiriwyd ato yn adroddiad Diogelu Dyfodol Cymru Llywodraeth Cymru, yn nodi bod dosbarthiad tir amaethyddol fesul mil hectar fel a ganlyn:

Âr	Porfa barhaol	Porfa arw	Holl dir arall ar ddaliadau amaethyddol	Cyfanswm
42.3	96.9	14.3	17.5	162.9

Ffigur 10: Coedtir fel canran o ardal, ardaloedd awdurdodau lleol, DU, 2019

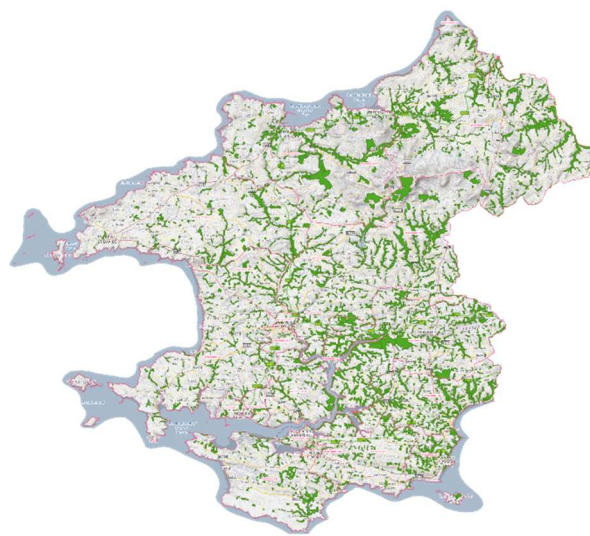
Gorchudd Coed

Mae presenoldeb coed yn hanfodol i gymunedau, maen nhw'n gwella ansawdd aer, yn storio carbon, yn darparu cynefinoedd ac yn gwella llesiant pobl. Yn rhanbarthol, Sir Benfro sydd â'r gorchudd coed lleiaf ar 10%, gyda 15% yn Ngheredigion a 17% yn Sir Gaerfyrddin.

Mae gan Sir Benfro un o'r canrannau gorchudd canopi trefol isaf o unrhyw ardal awdurdod lleol yng Nghymru. Mae'r coetir sydd yn y sir yn cynnwys blociau coetir bach tenau yn y dirwedd amaethyddol fryniog gyda choedwigoedd planhigfa a gweddillion coetir brodorol yn y cymoedd serth.

Mae rhan fwyaf y coetir yn y sir yn eiddo preifat ac yn cael ei reoli'n breifat. Mae Ystâd Goetir Llywodraeth Cymru (YGLIC) yn amrywiol iawn gyda chynrychiolaeth gynyddol o rywogaethau brodorol. Mae iechyd coed yn fater pwysig iawn i bob coetir yng Nghymru. Mae *Phytophthora Ramorum* a *Hymenoscyphus Fraxinaeus* wedi effeithio ar goed llarwydd ac ynn yn yr ardal.

Mae mwyafrif yr YGLIC yn Sir Benfro wedi'i ddynodi'n goetir hynafol a bydd yn cael ei adfer i goed llydanddail brodorol yn bennaf dros amser. Mae hyn yn cyferbynnu â choedwigoedd planhigfa conwydd Sir Gaerfyrddin a Castell-nedd Port Talbot.

Ffigur 11: Lleoliad coed yn Sir Benfro, wedi'i gymryd o'r Rhestr Goedwig Genedlaethol

Mae rhwydweithiau sylweddol o gynefinoedd coetir o amgylch aber Dauceddau a dyffrynnoedd afon Cleddau a hefyd o amgylch Abergwaun a Dyffrun Gwaun, sy'n ffurfio ACA Coedydd Gogledd Sir Benfro, sy'n nodedig am gasgliadau cen a chymunedau ystlumod. At ei gilydd mae coetiroedd Sir Benfro mewn cyflwr sefydlog gyda chyfleoedd i wella cysylltedd cynefinoedd coetir. Mae rhagolygon y coetir brodorol yn Sir Benfro yn y dyfodol yn dda gyda rhwydwaith helaeth o goetir brodorol ar hyd yr afonydd a'r nentydd yng nghanol y sir a chyfleoedd i gysylltu ac ymestyn yr ardal goetir hon. Mae Sir Benfro yn darparu digon o gyfle i blannu coed newydd ond mae'n hanfodol bod **y coed iawn yn cael eu plannu yn y lleoedd iawn am y rhesymau cywir** i sicrhau nad yw'r cynefinoedd gwerthfawr presennol yn cael eu colli.

Partneriaeth Natur Sir Benfro – Plannu Sir Benfro

Mae Planu Sir Benfro yn brosiect fydd yn creu coetir gan bobl Sir Benfro, i bobl Sir Benfro, trwy blannu coeden ar gyfer pob plentyn gaiff ei eni i deulu yn Sir Benfro. Gan ddefnyddio tir a roddwyd gan Gyngor Sir Penfro, sydd hefyd wedi cyrchu'r coed a chynllunio'r coetir, mae Partneriaeth Natur Sir Benfro yn gweithio ar y prosiect ochr yn ochr â Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro. Mae Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda yn gweithio gyda rhieni i hyrwyddo rhianta cynaliadwy a hyrwyddo buddion yr amgylchedd naturiol ac mae Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro, ochr yn ochr â Tir Coed, yn gweithio gyda gwirfoddolwyr a phobl o sefydliadau eraill i blannu'r coed.

Mae nifer o fuddion i'r prosiect, gan gynnwys gwella ansawdd dalgylch y Cleddau trwy amsugno dŵr ffo, a lleihau erydiad pridd a llifogydd a chynyddu bioamrywiaeth. Mae'r prosiect hefyd yn darparu cyfleoedd i bobl wella eu lles meddyliol trwy fod yng nghanol natur. Mae 1,300 o goed wedi eu plannu mor belled dros y tair blynedd diwethaf, gyda'r prosiect yn darparu enghraifft o sut gall sefydliadau'r sector cyhoeddus, cwmnïau preifat ac unigolion weithio gyda'i gilydd er lles bywyd gwyllt a'r amgylchedd ehangach.

Gwrychoedd ac Ymylon

Mae gwrychoedd sy'n llawn rhywogaethau gyda choed gwrychoedd aeddfed hefyd yn dirwedd arwyddocaol ac yn nodwedd hanesyddol ar draws llawer o'r sir. Gallant

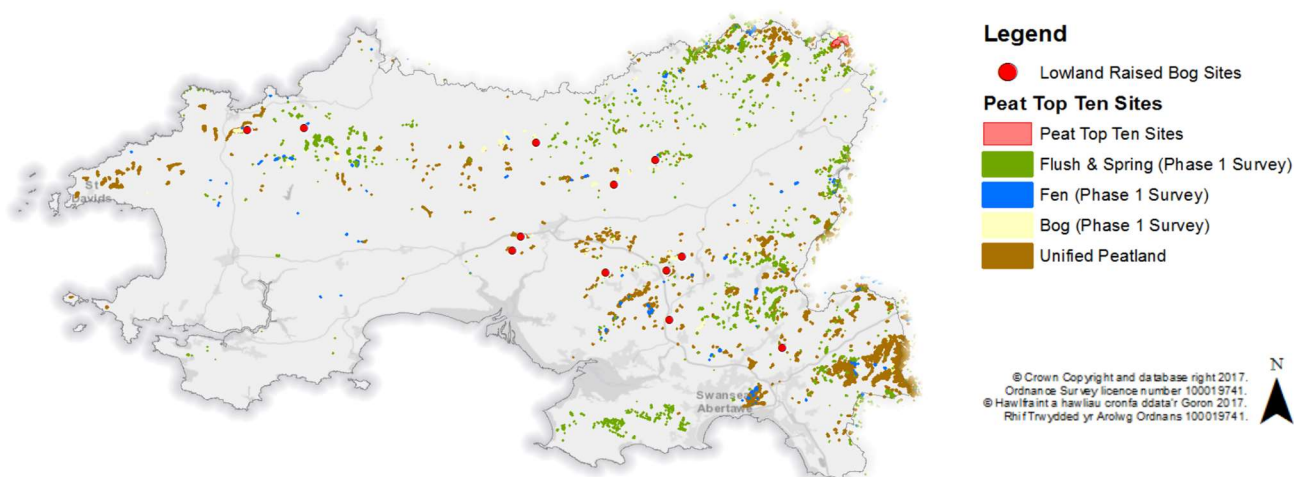
fod yn gynefinoedd pwysig i ieir bach yr haf, gwyfynod, adar a mamaliaid bach. Maent yn nodweddion diwylliannol pwysig yn y dirwedd. Mae gwrychoedd yn gweithredu fel atalfeydd gwynt, yn helpu i atal colli pridd, lleihau llifogydd a chysylltu cynefinoedd. Fodd bynnag, mae cyflwr presennol gwrychoedd yn y sir yn amrywiol iawn – mae rhai wedi cael eu hadfer/ailblannu yn ystod y blynyddoedd diwethaf, ond mae eraill wedi'u tynnu neu'n parhau i ddirywio oherwydd diffyg rheolaeth briodol. Heddiw rydym hefyd yn gweld effaith clefyd coed ynn ar goed ein gwrychoedd.

Corsydd a Mawndiroedd

Mae ecosystemau mawndir yn gynefinoedd pwysig sy'n cynnal bioamrywiaeth unigryw. Dros amser gall mawndiroedd iach ddal a chloi meintiau enfawr o garbon, tra'n darparu buddion hanfodol eraill sy'n ein helpu i fod yn fwy gwydn, megis rhwystro llifogydd, dŵr glân a gwell iechyd a llesiant. Mae mawndiroedd y DU yn storio dros dair biliwn tonnell o garbon ond mae mawndiroedd mewn trafferthion. Dros y byd mae 25% o fawndiroedd wedi eu dinistrio, tra yn y DU mae o leiaf 80% wedi eu difrodi. Cyforgorsydd iseldir yw'r mawndir dan fwyaf o fygythiad gydag ond 6% ar ôl, y mwyafrif mewn cyflwr anffafriol a diraddedig ac angen eu hadfer.

Bydd gweithredu rhaglenni adfer mawndiroedd a chreu coetiroedd cenedlaethol Cymru yn ystyrlon yn helpu i ddiogelu pridd rhag prosesau diraddio megis erydu a cholli deunydd organig pridd, gwella stoc garbon pridd yn y tymor hir a lliniaru risg sychder a llifogydd.

Mae prosiect cyforgorsydd LIFE yn cynnwys Cymru gyfan ac mae wedi bod yn rhedeg ers sawl blwyddyn. Y prif ffocws mor belled fu gwaith ar Gors Caron ond bydd gwaith adfer yn digwydd yn SoDdGA Gwaelod Esgyrn, rhan o Ardal Gadwraeth Arbennig Afonydd Cleddau SAC yn hydref 2022. Mae prosiect Cymru gyfan arall yn targedu adfer corsydd, prosiect Corsydd Crynedig LIFE, hefyd wedi derbyn cymeradwyaeth a bydd y gwaith yn cynnwys safleoedd yn Sir Benfro, yn bennaf yn y Preselau a phenrhyn Tŷ Ddewi.

(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti
– dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)

Ansawdd Aer

Mae aer glân yn adnodd naturiol hollbwysig ac mae'n hanfodol wrth amddiffyn nid yn unig iechyd pobl, ond hefyd amgylchedd naturiol ac adeiledig Cymru. Mae llygredd aer yn effeithio ar ardaloedd trefol a gwledig. Nid oes unrhyw lefelau o lygredd aer yn 'ddiogel'. Er bod llygredd aer o ddiwydiant a thrafnidiaeth wedi lleihau yn ystod y degawdau diwethaf, mae llygryddion aer sy'n cynnwys nitrogen yn parhau i achosi niwed amgylcheddol sylweddol; yn flaenorol roedd allyriadau sylffwr yn gyfrifol am asideiddio adnoddau dŵr yn helaeth a difrodi coed a phriddoedd coedwig.

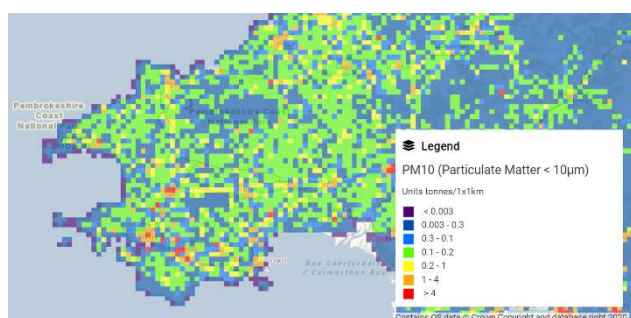
Awdurdodau Lleol yn bennaf sy'n monitro ansawdd aer yng Nghymru a hynny thrwy sawl rhwydwaith cenedlaethol, a reolir gan Lywodraeth Cymru.

Amcangyfrifir bod ansawdd aer gwael yn y DU yn achosi 40,000 o farwolaethau cynnar yn flynyddol (Grŵp Arbenigwyr Ansawdd Aer, 2020), gyda 2,000 o farwolaethau yng Nghymru yn unig, sy'n cyfateb i 6% o gyfanswm y marwolaethau (Iechyd Cyhoeddus Cymru, 2016). Dangoswyd hyn yn ystod Pandemig Covid-19 lle roedd cyfyngiadau cyfnodau clo yn effeithio ar ddefnydd ynni, allyriadau a rhai llygryddion aer ledled y DU. Mae asesiadau cychwynnol yn awgrymu gostyngiad mewn nitrogen ocsid (NO_x), gan gynnwys allyriadau NO₂ mewn ardaloedd trefol yn ystod cyfnodau clo, o ganlyniad i lai o draffig (Panel Cyngori Aer Glân, 2020). Mae hyn a'r gostyngiad cysylltiedig mewn sŵn traffig yn debygol o fod wedi cael effaith gadarnhaol ar lesiant. Mae corff cynyddol o dystiolaeth yn dangos bod effaith llygredd aer yn mynd y tu hwnt i iechyd corfforol ac y gall effeithio ar lesiant dynol oherwydd cysylltiadau personol pobl â chyfoeth eu

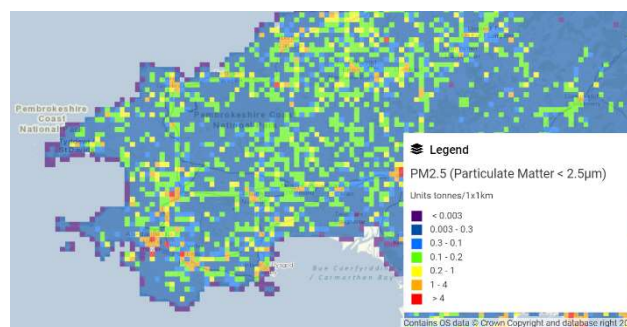
hamgylchedd naturiol. Mae SONaRR 2020 yn nodi bod effeithiau llygredd aer yn effeithio'n anghymesur ar y rhai mewn ardaloedd difreintiedig.

Mater Gronynnol

Mae mater gronynnol (PM) yn cynnwys cymysgedd o ronynnau solet a defnynnau hylif a geir yn yr awyr. Mae PM cynradd yn cael ei ollwng yn uniongyrchol o'r ffynhonnell, gall PM eilaidd ffurfio yn yr atmosffer oherwydd adweithiau cemegol rhwng nwyon sy'n llygryddion. Mae ffigurau cyffredinol y rhanbarth yn is na chanllawiau Sefydliad Iechyd y Byd (WHO). Mae allyriadau trafnidiaeth ffordd nad ydynt yn dod o biben wacáu, allyriadau domestig a diwydiannol yn cyfrannu at y brigau lleol mewn ardaloedd trefol. Mae llosgi coed a glo domestig hefyd yn gwneud cyfraniad sylweddol. Mae maint y PM a hyd yr amlygiad yn ffactorau allweddol ym mhotensial cyflyrau iechyd niweidiol ac yn penderfynu ble fydd yr effaith ar y corff. Gronynnau bach sy'n llai na $2.5\mu\text{m}$ mewn diamedr sy'n achosi'r problemau mwyaf oherwydd gallant fynd yn ddwfn i'r ysgyfaint a'r llif gwaed gan arwain at broblemau anadlol. Pan fydd dod i gysylltiad â PM yn effeithio ar swyddogaeth yr ysgyfaint, mae hefyd yn cyfyngu ar allu pobl i gael mynediad at natur ac elwa ohono; o ganlyniad, mae hyn hefyd yn lleihau ansawdd eu bywyd. Mae tystiolaeth helaeth i ddangos bod amlygiad tymor hir i PM yn cynyddu marwolaethau ac afiachedd o glefydau cardiofasgwlaidd ac anadlol. Mae PM hefyd wedi'i ddosbarthu fel sylwedd carsinogenaidd i bobl ac yn rhywbeth sy'n achosi cancer yr ysgyfaint.

Ffigur 13: Mater gronynnol o dan $10\mu\text{m}$ - cymerwyd o'r Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

Ffigur 12: Mater gronynnol o dan $2.5\mu\text{m}$ - cymerwyd o'r Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol

*Gwybodaeth o adnodd trydydd parti
– dim cyfeithiad Cymraeg ar gael*

Mae lefelau mater gronynnol yn Sir Benfro yn gymharol isel, fel gellir gweld yn y graffiau uchod. Fel sydd yn nodweddiadol, mae mwy o ronynnau mwy o faint, llai peryglus, yn yr aer. Yr ardaloedd â'r boblogaeth uchaf sy'n cynnwys y lefelau uchaf o'r ddau ddosbarthiad o fater gronynnol, yn enwedig o gwmpas Hwlfordd, Aberdaugleddau a Phenfro.

Ardaloedd Rheoli Ansawdd Aer

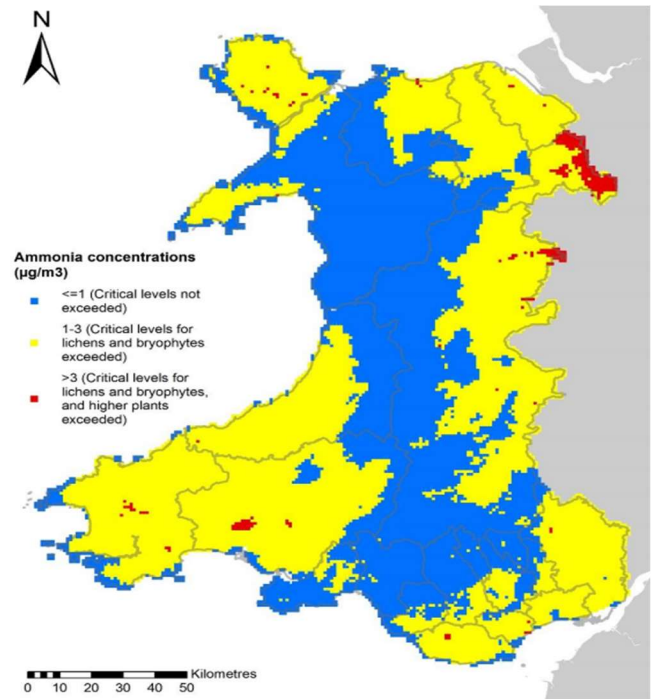
Mae awdurdodau lleol yn gyfrifol am ddatgan Ardaloedd Rheoli Ansawdd Aer (AQMA) os nad yw amcanion ansawdd aer cenedlaethol yn debygol o gael eu cyflawni. Ar draws y rhanbarth (Sir Gaerfyrddin, Ceredigion a Sir Benfro) mae yna bum AQMA gweithredol: dau yn Sir Benfro, dim un yng Ngheredigion a thri yn Sir Gaerfyrddin (gweler Tabl 5).

Awdurdod Lleol	Enw'r AQMA	Llygryddion	Dyddiad Datgan
Cyngor Sir Gaerfyrddin	AQMA Llandeilo	Nitrogen deuocsid NO ₂	11/11/2011
Cyngor Sir Gaerfyrddin	AQMA Llanelli	Nitrogen deuocsid NO ₂	02/08/2016
Cyngor Sir Gaerfyrddin	AQMA Caerfyrddin	Nitrogen deuocsid NO ₂	02/08/2016
Cyngor Sir Penfro	AQMA Rhif 1 2012	Nitrogen deuocsid NO ₂	06/07/2012
Cyngor Sir Penfro	AQMA Rhif 2 2012	Nitrogen deuocsid NO ₂	06/07/2012

Tabl 5 AQMA yn rhanbarth Sir Gaerfyrddin, Ceredigion a Sir Benfro

Amonia

Mae nitrogen yn faetholyn pwysig ar gyfer tyfiant planhigion a chynhyrchu bwyd ond gellir allyrru gormodedd i'r awyr fel amonia (NH_3) o amaethyddiaeth a phrosesau rheoli gwastraff a'i ail-ddyddodi i briddoedd a phlanhigion, ac i gyrff dŵr croyw. Mae effaith nitrogen, yn enwedig llygredd amonia, yn sylweddol gydag 88% o gynefinoedd sensitif yn cael eu difrodi gan grynodiadau uchel o nitrogen. Erbyn hyn mae mwy na hanner Cymru yn profi crynodiadau amonia sy'n rhy uchel i ecosystemau sy'n gyfoethog mewn cennau a bryoffytau weithredu'n iawn; mae'r rhain yn cynnwys coetir hynafol, cors, rhostir a

Ffigur 14: Crynodiadau Amonia ledled Cymru

glaswelltir asidig (Gweler Ffigur 14). Yng Nghymru, amcangyfrifwyd bod allyriadau amonia yn 25kt yn 2012, gydag amaethyddiaeth yn cyfrannu 85% o'r cyfanswm, a 52% o'r allyriadau amaethyddol yn deillio o brosesau rheoli tail gwartheg yn unig.

Yng Nghymru yn 2012, amcangyfrifwyd bod 25kt o allyriadau o amonia. Cyfrannodd amaethyddiaeth 85% o'r cyfanswm a daeth 52% o allyriadau amaethyddol o reolaeth dom gwartheg. Mae crynodiadau'n debygol o gynyddu oni bai bod mesurau i reoli allyriadau amaethyddol yn cael eu gweithredu. Gall allyriadau amonia drawsnewid yn yr atmosffer a chyfrannu at lefelau uwch o fater gronynnol ac osôn gan achosi niwed i iechyd pobl. Mae gan siroedd lle mae cryn dipyn o amaethyddiaeth a phoblogaeth wasgaredig fel Sir Benfro, Sir Gaerfyrddin a Ceredigion ran bwysig i'w chwarae – a gellir dadlau bod cyfrifoldeb arnynt – i liniaru unrhyw effeithiau negyddol allyriadau amaethyddol ar lesiant pobl ledled y wlad. Pryder allweddol a nodwyd yn SoNaRR 2020 "yw effeithiau lleol ffynonellau amonia newydd sy'n gysylltiedig ag ehangu datblygiadau dofednod dwys yn gyflym".

Camau Gweithredu wrth Symud Ymlaen

Gall mesurau i frwydro yn erbyn llygredd aer, er enghraifft GI, helpu i drawsnewid mannau trefol a gwledig trwy wella mwynhad a hyrwyddo newidiadau cadarnhaol mewn ymddygiad. Yn ogystal, mae'r gwasanaethau diwylliannol a roddir gan

ecosystemau yn aml yn dibynnu ar fioamrywiaeth sy'n sensitif i nitrogen, er enghraifft, mewn dolydd llawn blodau neu goetiroedd wedi'u gorchuddio â chennau.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i adeiladu cymunedau iachach a gwell amgylcheddau. Mae gan aer glân rôl ganolog wrth greu'r amodau cywir ar gyfer gwell iechyd, llesiant a mwy o weithgaredd corfforol yng Nghymru. Ym mis Medi 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei strategaeth genedlaethol, Ffyniant i Bawb, sy'n nodi ymrwymiad traws-lywodraeth i leihau allyriadau a chyflawni gwelliannau hanfodol mewn ansawdd aer trwy gynllunio, seilwaith, rheoleiddio, a mesurau cyfathrebu iechyd.

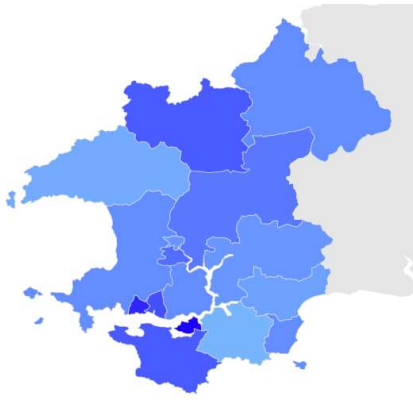
Mae'r llystyfiant presennol yng Nghymru yn cymryd cryn dipyn o lygryddion aer. Gall adfer gorchudd tir a newid arferion defnydd tir i wneud y mwyaf o ddarpariaeth reoleiddiol yr ecosystemau leihau llygryddion aer ymhellach. Mae astudiaethau wedi dangos y gallai'r dull hwn fod yn fwy buddiol na thechnolegau lleihau traddodiadol a gallant fod yn arbennig o effeithiol gyda'i gilydd.

Mae annog defnyddio'r mathau glanaf o gludiant ar gyfer cludo nwyddau a theithwyr, teithio llesol a chreu mannau gwyrdd trefol, yn debygol o fod yn allweddol wrth leihau allyriadau yn y dyfodol.

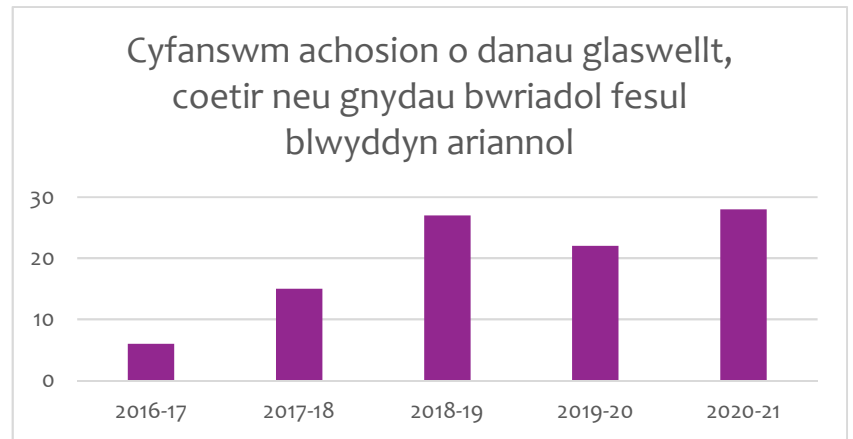
Byddai ehangu'r rhwydwaith monitro ansawdd aer yng Nghymru, yn yr amgylchedd trefol a gwledig, yn helpu i gryfhau ein tystiolaeth a'n dibyniaeth ar fodelu â chyfrifiaduron, er mwyn deall graddfa ac effaith llygryddion allweddol fel amonia ar yr amgylchedd yn well. Bydd rhannu data yn well o ganlyniad i ddeddfwriaeth newydd, yn enwedig yn y sector amaethyddol, hefyd yn caniatáu i ni dargedu ein hymyriadau a'n polisi i sicrhau y gellir lleihau llygredd.

Tanau Gwyllt

Mae tanau gwyllt yn parhau i fod yn broblem ledled Cymru gyda 15,576 o danau glaswellt rhwng 2015 a 2020. Yn yr un cyfnod roedd 4947 o danau glaswellt yn ardal gwasanaeth Tân ac Achub Canolbarth a Gorrlewin Cymru.

Ffigur 16: Tanau glaswellt, coetir a chnwd bwriadol a adroddwyd gan MSOA 2016-21

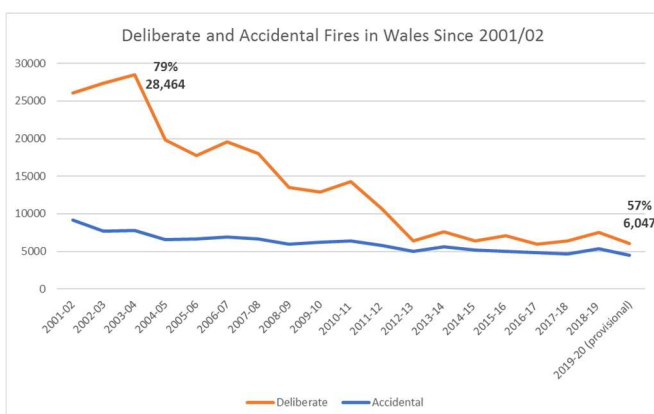

Ffigur 15: Tanau glaswellt bwriadol a adroddwyd gan Wasanaeth Tân ac Achub Canolbarth a Gorllewin Cymru

Yn Sir Benfro yr ardaloedd yr effeithir arnynt fwyaf gan danau gwyllt bwriadol yw: Doc Penfro, ac Aberdaugleddau. Dangosir y rhain mewn glas ar graff Sir Benfro yn Ffigur 8. Mae achosion o danau gwyllt yn ein sir wedi bod yn gymharol isel, gan weld cynnydd o 2016 ond yn aros yn sefydlog dros y 3 blynedd diwethaf.

Mae'r niwed amgylcheddol a achosir gan losgi bwriadol yn sylweddol, gall niweidio neu ddinistrio:

- Cynefinoedd, planhigion bregus, bywyd gwyllt a thir pori.
- Eiddo a nodweddion hanesyddol.
- Newid strwythur ffisegol, cyfansoddiad a hydroleg y pridd.
- Effeithio ar ansawdd dŵr.
- Effeithio ar ansawdd yr aer ac o bosibl achosi damweiniau traffig.

Ffigur 17: Tuedd tymor hir o danau glaswellt yng Nghymru

*(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti
– dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)*

Mae mwg o danau gwyllt yn cario gronynnau bach crog yn yr aer - gronynnau - sy'n peri perygl i iechyd pobl, fel y manylir uchod. Er mwyn brwydro yn erbyn tanau gwyllt sy'n cael eu cynnal'n fwriadol yng Nghymru, mae tasglu wedi'i greu yng Nghymru, Ymgyrch Dawns Glaw. Wrth edrych ar holl ffigurau Cymru o 2001/2 bu gwelliant sylweddol mewn tanau glaswellt bwriadol a damweiniol.

Perygl Llifogydd

Mae llifogydd yn achosi difrod a thralod sylweddol i'r rhai sy'n byw mewn ardaloedd yr effeithir arnynt. Llifogydd yw un o'r argyfyngau amgylcheddol mwyaf cyffredin; gydag effeithiau iechyd, amgylcheddol ac ariannol eang a hirhoedlog yn effeithio ar gartrefi a busnesau a gallant amharu'n sylweddol ar weithrediad arferol cymunedau cyfan. O safbwynt iechyd, yn aml iawn y rhai yr effeithir arnynt waethaf yw'r rhai mwyaf agored i niwed mewn cymdeithas.

Ar hyn o bryd mae bron i 3000 eiddo yn Sir Benfro ar ryw lefel o risg llifogydd o ganlyniad i lifogydd dŵr afon neu ddŵr wyneb neu orlifiad arfordirol. Mae 1632 eiddo mewn risg isel, 418 mewn risg ganolog a 769 mewn risg uchel. Bydd newid yn yr hinsawdd yn cynyddu nifer yr eiddo, yr isadeiledd a'r gwasanaethau allweddol sydd mewn perygl o lifogydd. Bydd lleoedd nad ydynt yn dioddef llifogydd ar hyn o bryd yn ymuno ag eraill sydd mewn perygl o lifogydd a bydd y rhai y gwyddys eu bod eisoes mewn perygl yn gweld lefel y risg honno'n cynyddu.

Bydd digwyddiadau tywydd eithafol yn dod yn fwy cyffredin; bydd digwyddiadau fel stormydd 2020 yn cynyddu lefel ac amllder llifogydd. Tair effaith allweddol newid yn yr hinsawdd mewn perthynas â risg llifogydd yw digwyddiadau glawiad eithafol, llif llifogydd afonydd a chodiad yn lefel y môr.

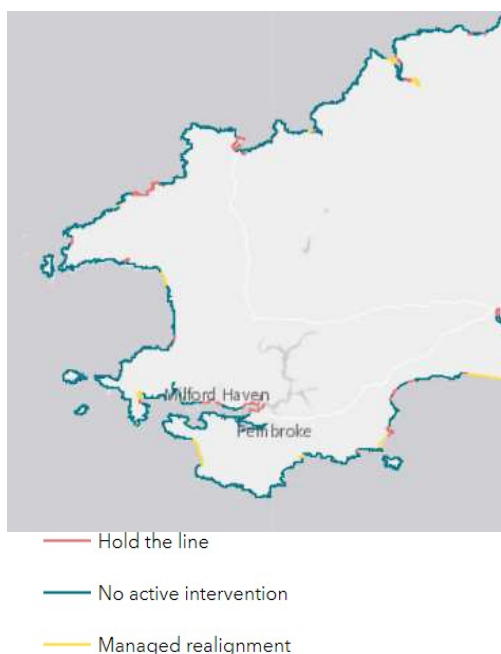
Mae Cofrestr Cymunedau mewn Perygl CNC (CaRR) yn nodi'r 5 cymuned yn Sir Benfro sydd fwyaf mewn perygl (h.y. sgoriau llanw, glawog ac afonol cyfun).

CaRR enw'r 'gymuned'	5 cymuned uchaf Safle sgôr uchaf (heb ei amddiffyn) (CaRR 2019)
Hwlfordd	1
Penfro	2
Dinbych-y-pysgod	3
Abergwaun	4
Llandudoch	5

Rheoli Traethlin

Rhagwelir y bydd newid yn yr hinsawdd yn achosi codiad yn lefel y môr, a allai, ynghyd â'r newidiadau a ragwelir mewn dwyster stormydd a mwy o donnau, beri risg pellach i ardaloedd a chymunedau arfordirol agored eu natur fel Amroth, Saundersfoot, Hafan Fach a Niwngwl.

Mae cynlluniau rheoli traethlin (CRhT) yn nodi risgiau llifogydd ac erydiad arfordirol, cyfleoedd i gynnal a gwella'r amgylchedd trwy reoli'r risgiau hyn, a nodi lle y dylem barhau i amddiffyn yr arfordir neu lle byddai'n fwy cynaliadwy addasu dros amser.

Ffigur 18: Cynllun Rheoli Arfordir, amserlen 20 mlynedd

Bydd angen addasiad arfordirol pan fydd opsiwn polisi yn newid dros gyfnodau amser neu epocau CRhT h.y. tymor byr (Epoc 1 0-20 mlynedd), tymor canolig (Epoc 2 20-50 mlynedd) a thymor hir (Epoc 3 50-100 mlynedd); er enghraifft newid yn yr opsiwn polisi o 'Dal y Llinell' (HTL) i 'Dim Ymyriad Gweithredol' (NAI) neu 'Adliniad Rheoledig' (MR), i ddarparu arfordir mwy cynaliadwy a gwydn i helpu i reoli a lliniaru perygl llifogydd a risgiau erydiad arfordirol yn y dyfodol

(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti – dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)

Lle cynigir Dim Ymyriad Gweithredol (NAI), bydd angen ystyried sut yr ymgwymerir â hyn. Bydd angen i leoliadau y disgwylir iddynt barhau i gael eu hamddiffyn ystyried atebion ar sail natur i wella gwytnwch amgylcheddol a sicrhau buddion ehangach ar draws y nodau llesiant.

Ansawdd Dŵr ac Iechyd

Mae ein hafonydd, llynnoedd, dŵr daear, aberoedd, arfordiroedd a moroedd yn darparu buddion naturiol pwysig i ni, y mae llawer ohonynt yn cyfrannu at lesiant cymunedau lleol a'r boblogaeth ehangach. Mae'r buddion hyn yn cynnwys:

- Darparu dŵr ffres glân i bobl ei yfed, i ddiwydiant ac i amaethyddiaeth
- Afonydd a moroedd glân ar gyfer hamdden, ymlacio a mwynhau

- Cynhyrchu incwm o fusnes a diwydiant, twristiaeth, cynhyrchu ynni, pysgota a physgodfeydd môr a chregyn masnachol
- Cefnogi ecosystemau a chynefinoedd daearol a morol gwydn
- Darparu bwyd môr (pysgod a physgod cregyn) ac ar gyfer tyfu cnydau

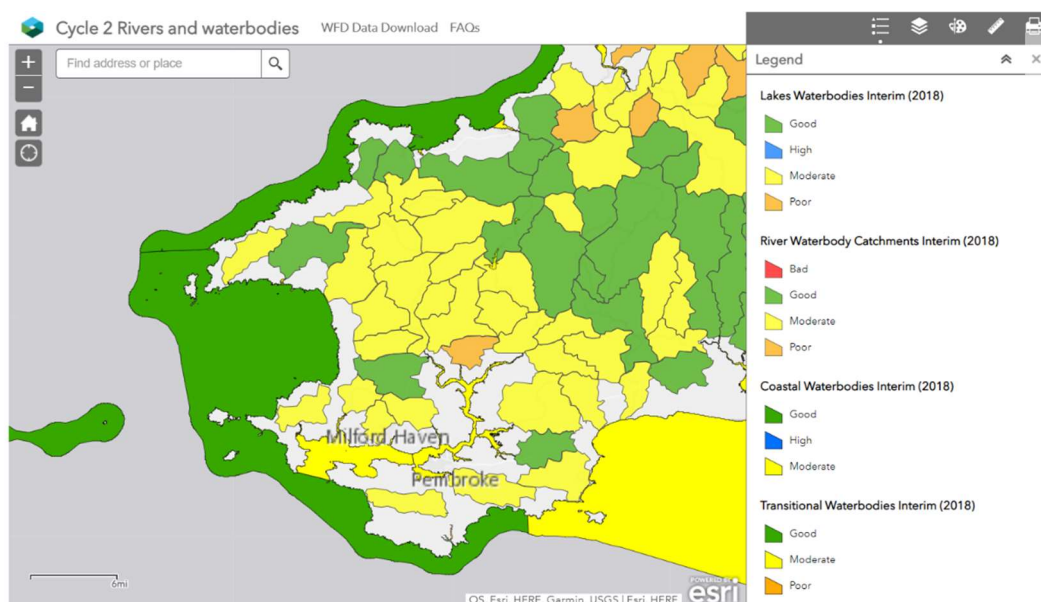
Trwy weithio gyda'n gilydd i wella a chynnal rheolaeth ac ansawdd ein hadnoddau dŵr, gallwn sicrhau buddion i'r amgylchedd, yr economi leol, iechyd ac ansawdd bywyd.

Mae yna nifer o ffactorau arwyddocaol sydd yn cael effaith ar ein dyfrffyrdd yn Sir Benfro. Mae llygredd o nitradau, ffosfforws a gwaddodion o amaethyddiaeth a charthffosiaeth yn effeithio ar ansawdd dŵr. Mae strwythurau artiffisial a newidiadau i sianeli a glannau afonydd yn peri rhwystrau i bysgod ac yn tarfu ar gynefinoedd naturiol. Mae rhywogaethau ymledol yn eang, gan gynnwys clymog Japan a Jac y Neidiwr ac mae galw cynyddol am ddŵr.

Mae crynodiadau maetholion yn afonydd Cymru ac yn fyd-eang yn broblem eang ac nid yw Sir Benfro yn eithriad. Mae llygryddion, yn enwedig nitrad, ffosfforws a gwaddodion, yn cael effaith niweidiol ar ansawdd dŵr.

Yn y sir hon sy'n wledig ei natur yn bennaf, mae llygredd gwasgaredig o ffynonellau amaethyddol yn cyfrannu at fethiannau ansawdd dŵr, o ran cemeg dŵr, ond hefyd o ran dangosyddion ecolegol dibynnol. Gwaethygir y broblem gan garthion parhaus a gollyngiadau gorlif carthion storm o ffynonellau'r diwydiant dŵr.

Er mwyn asesu cydymffurfriad â'r Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr (WFD), mae CNC yn asesu cyflwr cyrff dŵr trwy fonitro, sy'n cynhyrchu dosbarthiad cyffredinol. Dangosir y dosbarthiad neu'r statws cyfredol ar gyfer pob corff dŵr

Ffigur 19: Dosbarthiad cyrff dŵr yn Sir Benfro wedi'i gymryd o Arsylwi Dyfroedd Cymru

Mae cyfran y cyrff dŵr sy'n cyflawni Statws Ecolegol Da (GES) gofynnol y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr (WFD) yn gostwng, gyda mwy yn dirywio na gwella, yn y tymor hwy.

Mae cyfran gyffredinol y cyrff dŵr nad ydynt yn llanwol ar GES yn Sir Benfro (30% o'r 69 corff dŵr) yn sylweddol is na'r cyfartaledd yng Nghymru (40%).

Yn y sir hon sy'n bennaf wledig mae llygredd gwasgaredig o ffynonellau amaethyddol yn cyfrannu at fethiannau ansawdd dŵr, o ran cemeg dŵr, a hefyd dangosyddion ecolegol dibynnol. Caiff y broblem ei gwaethygu gan ollyngiadau carthion a gorfliadau carthion storm o ffynonellau'r diwydiant dŵr.

Ynghyd â gwaith i fynd i'r afael â llygredd maetholion a gwaddodion, mae gwella llwybrau pysgod yn fater allweddol i fynd i'r afael ag ef er mwyn gweld gwelliant mewn nifer fach o gyrff dŵr, megis ansawdd Afon Penfro.

Mae angen ymdrechion parhaus i leihau effeithiau niwiedol ar ansawdd dŵr o gamgysylltiadau draenio ac o ollyngiadau carthion storm mewn ardaloedd trefol.

Ar hyn o bryd mae'r rhan fwyaf o'r cyrff dŵr llanwol (a elwir yn drosiannol) yn Sir Benfro yn methu cyrraedd safonau ar gyfer nitrogen anorganig toddedig ac, mewn

rhai achosion, dangosyddion biolegol cysylltiedig fel diatomau a/neu macroalgae (gwymon). Yn ogystal ag effeithiau ecolegol niweidiol, gall hyn hefyd achosi problemau i ddefnyddwyr hamdden Dyfrffordd Aberdaugleddau a gweithrediadau pysgota masnachol. Gollyngiadau carthion parhaus a llygredd gwasgaredig o amaethyddiaeth a phrosesau rheoli tir gwledig yw'r prif faterion a nodwyd. Cofnodwyd lefelau halogion cemegol penodol gan gynnwys Tributyltin (TBT) a Mercwri (y credir eu bod oherwydd dyddodiad atmosfferig) sy'n uwch na'r canllawiau statudol mewn dyfroedd llanwol.

Canfu Asesiad Cydymffurfiaeth Ardaloedd Cadwraeth Arbennig Afonydd Cymru yn erbyn Targedau Ffosfforws yn 2021 fod 67% o gyrff dŵr yn ACA Afon Cleddau, gan gynnwys pob corff dŵr yn y Cleddau Gorllewinol, wedi methu â chyrraedd lefelau targed ffosffad. Mae gan hyn oblygiadau sylweddol i unrhyw ddatblygiad newydd arfaethedig yn y dalgylch oherwydd mae'n rhaid i unrhyw ddatblygiad newydd a allai arwain at gynnydd yn swm y ffosffad yn yr ACA allu dangos na fydd o leiaf yn ychwanegu at ffosffad, neu y bydd yn lleihau lefelau yn y corff dŵr sy'n derbyn.

Ar hyn o bryd, mae ardaloedd o Sir Benfro lle na all unrhyw adeiladu tai na datblygiad ddigwydd oherwydd methiant afonydd y Cleddau a'r Teifi yn erbyn lefelau targed ffosffad. Mae i hyn oblygiadau mawr i gymunedau gaiff eu heffeithio.

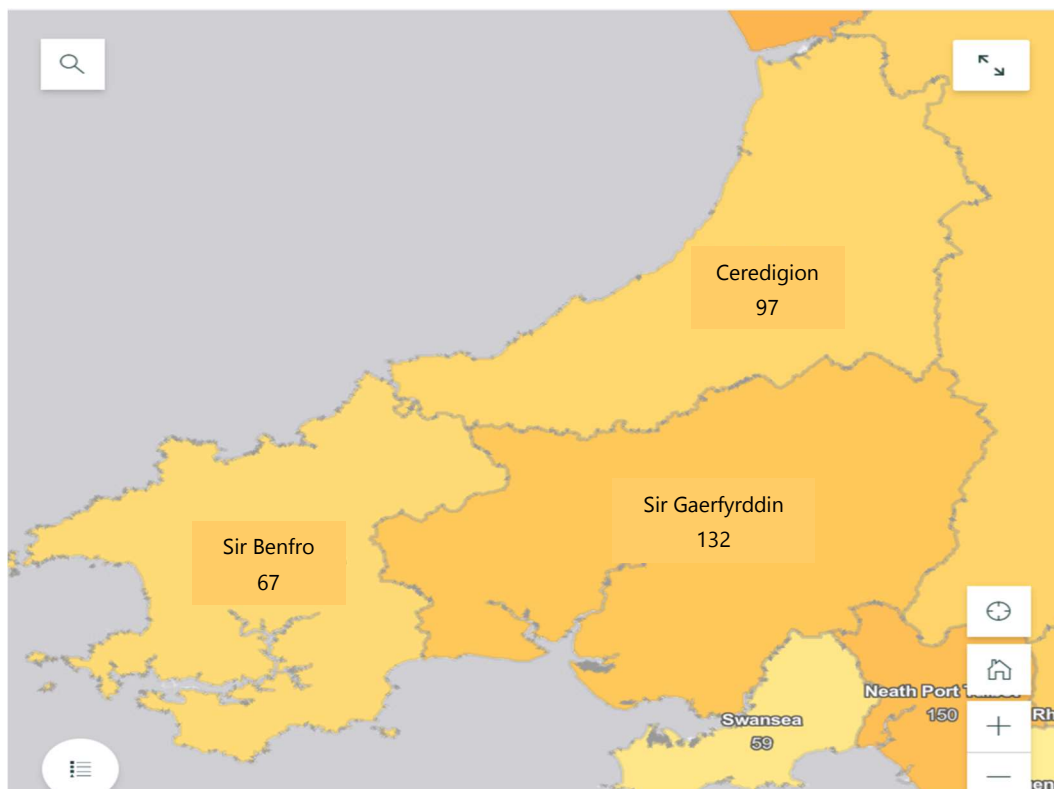
Dyfroedd Ymdrochi

Yn Sir Benfro rydym yn ffodus ein bod yn gallu nofio a mwynhau hamddena yn rhai o'r dyfroedd glanaf yn y DU. Mae hyn yn debyg i'n cymdogion yng Ngheredigion a Sir Gaerfyrddin. Mae 27 o'r 29 dyfroedd ymdrochi yn Sir Benfro wedi cyflawni'r statws 'rhagorol' uchaf, dyfarnwyd statws 'da' i'r ddau arall.

Digwyddiadau Llygredd

Roedd gan Sir Benfro 302 o ddigwyddiadau wedi'u cadarnhau rhwng 2016 a 2020, roedd 89% yn rhai effaith isel ac 11% yn rhai effaith uchel. Yn achos 107 o'r holl ddigwyddiadau a gadarnhawyd, deunyddiau a gwastraff amaethyddol oedd y prif fath o lygrydd ac yna cafwyd 52 o ddigwyddiadau a achoswyd gan garthion. Cafodd

tua 15% o ddigwyddiadau o ffynonellau amaethyddol a 3% o ffynonellau diwydiant dŵr effaith uchel.

Ffigur 20: Nifer y digwyddiadau llygredd amgylcheddol a gadarnhawyd, a gymerwyd o Fap Rhyngweithiol Digwyddiadau Llygredd Amgylcheddol Cymru

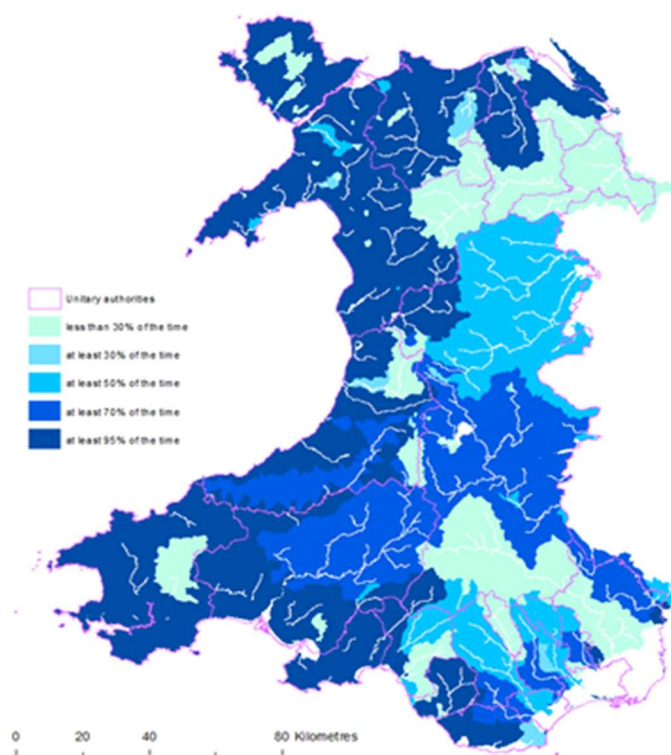
Adnoddau Dŵr

Rhaid cydbwysu'r galw am ddŵr â phwysigrwydd amddiffyn adnoddau dŵr ar gyfer amgylchedd iach. Cymerir dŵr o afonydd yn Sir Benfro at ddefnydd cyflenwad dŵr cyhoeddus, amaethyddiaeth, diwydiant, cynhyrchu pŵer a mwynderau. Nid oes gan Sir Benfro ormodedd mawr o ddŵr ar gael i'w ddefnyddio yn y dyfodol. Mae hyn oherwydd bod y rhan fwyaf o'r dŵr 'sydd ar gael' eisoes wedi'i drwyddedu i'w ddefnyddio, yn enwedig ar lif isel. Dalgylchoedd Cleddau'r Dwyrain a'r Gorllewin sy'n darparu'r rhan fwyaf o gyflenwad dŵr cyhoeddus Sir Benfro. Gan fod yr afonydd hyn yn ACAau dynodedig ac felly'n derbyn lefel uchel o amddiffyniad amgylcheddol, mae gwrthdaro posibl â'r galw am ddŵr.

Mae'r galw am ddŵr yn cynyddu wrth i'r boblogaeth leol gynyddu a niferoedd twristiaid gynyddu. Arweiniodd effeithiau Covid at gynnydd hyd yn oed yn fwy yn nifer y twristiaid ond ni wyddys a fydd y cynnydd hwn yn parhau yn y dyfodol. Bydd

adnoddau dŵr yn dod o dan bwysau cynyddol yn y dyfodol, gan effeithio ar yr ecosystemau, y bobl a'r busnesau sy'n dibynnu arnynt.

*(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti –
dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)*

Rhaid cydbwysu'r galw am ddŵr â phwysigrwydd amddiffyn adnoddau dŵr ar gyfer amgylchedd iach. Cymerir dŵr o afonydd yn Sir Benfro at ddefnydd cyflenwad dŵr cyhoeddus, amaethyddiaeth, diwydiant, cynhyrchu pŵer a mwynderau. Yn Sir Benfro nid oes gormodedd o ddŵr ar gael i'w ddefnyddio yn y dyfodol. Mae hyn oherwydd bod y rhan fwyaf o'r dŵr 'sydd ar gael' eisoes wedi'i drwyddedu i'w

ddefnyddio, yn enwedig ar lif isel. Dalgylchoedd Cleddau'r Dwyrain a'r Gorllewin sy'n darparu'r rhan fwyaf o gyflenwad dŵr cyhoeddus Sir Benfro. Gan fod yr afonydd hyn yn ACAau dynodedig ac felly'n derbyn lefel uchel o amddiffyniad amgylcheddol, mae gwrthdaro posibl â'r galw am ddŵr.

Mae'r galw am ddŵr yn cynyddu wrth i'r boblogaeth leol gynyddu a niferoedd twristiaid gynyddu. Arweiniodd effeithiau Covid at gynnydd hyd yn oed yn fwy yn nifer y twristiaid ond ni wyddys a fydd y cynnydd hwn yn parhau yn y dyfodol. Bydd adnoddau dŵr yn dod o dan bwysau cynyddol yn y dyfodol, gan effeithio ar yr ecosystemau, y bobl a'r busnesau sy'n dibynnu arnynt.

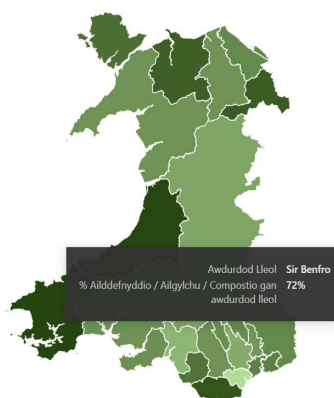
Y camau y gallwn eu cymryd i wella'r sefyllfa bresennol yw:

- Helpu pobl i ddeall o ble mae eu dŵr yn dod, pam mae angen i ni ei ddefnyddio'n ddoeth i osgoi arferion gwastraffus a gwneud mwy i wella effeithlonrwydd dŵr.
- Cynllunio Rheoli Adnoddau Dŵr gan Dwr Cymru/Welsh Water i sicrhau bod digon o ddŵr i gyflenwi defnyddwyr o dan senarios hinsawdd a phoblogaeth yn y dyfodol.

Gwastraff + Ailgylchu

Mae byw mewn cymdeithas 'dafladwy' lle mae gwastraff yn cael ei gynhyrchu'n barhaus yn cynyddu pwysau ar y defnydd o'n hadnoddau naturiol. Unwaith y cynhyrchir gwastraff, mae angen ei drin mewn cyfleusterau sydd angen tir, sy'n defnyddio ynni a dŵr ac sy'n cynhyrchu allyriadau i'r amgylchedd. Os na chaiff gwastraff ei drin a'i brosesu'n iawn, gall fod yn niweidiol i ecosystemau, bioamrywiaeth a llesiant y boblogaeth.

Mae Cymru mewn cyfnod o bontio i ddod yn genedl ailgylchu uchel sy'n rhan angenrheidiol o economi gylchol ac adfywiol. Fodd bynnag, mae angen gwneud mwy i atal gwastraff rhag cael ei gynhyrchu os ydym am sicrhau dyfodol diwasttraff a byw fel un blaned. Rhaid cyfateb cyflymder dod yn genedl ailgylchu uchel â darparu cyfleusterau gwastraff addas a marchnadoedd terfynol ar gyfer deunyddiau, yn enwedig ar gyfer ffrydiau deunydd sy'n anodd eu hailgylchu ar hyn o bryd.

Ffigur 21: Canran yr holl wastraff a ailgylchir

Mae preswylwyr yn Sir Benfro wedi parhau i wella ar eu cyfraddau ailgylchu rhagorol. Ar hyn o bryd mae gan Sir Benfro y gyfradd uchaf o ailddefnyddio, ailgylchu neu gompostio gwastraff cyfun yng Nghymru, dros 70%. Bydd targed llywodraeth Cymru ar gyfer cyfraddau ailgylchu yn cynyddu o'r gyfradd gyfredol o 64% i 70% yn 2024. Mae Sir Benfro yn un o bedair sir yng Nghymru sydd ar hyn o bryd yn rhagori ar y gyfradd o 70% cyn y newid hwn, ochr yn ochr â Ceredigion cyfagos.

Mae defnyddio dull economi gylchol yn gonglfaen allweddol i adferiad gwyrdd, gan helpu mynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd a natur, ond hefyd gyrru canlyniadau economaidd gwell a thecach i Gymru.

Ar hyn o bryd nid yw'n glir beth yw effaith Covid-19 ar gyfraddau ailgylchu a dylid bod yn ofalus wrth gymharu â blynyddoedd blaenorol. Fodd bynnag, mae'r darlun yn Sir Benfro yn achos gobaith.

Cadernid Ecosystem

Cadernid ecosystem yw gallu ecosystemau i ddelio ag aflonyddwch, naill ai trwy eu gwrthsefyll, adfer ohonynt, neu addasu iddynt, wrth gadw eu gallu i ddarparu gwasanaethau a buddion nawr ac yn y dyfodol. Mae aflonyddwch yn cynnwys (ond heb fod yn gyfyngedig i): colli cynefinoedd a rhywogaethau a'u gweld yn dirywio; newid yn yr hinsawdd; llygredd a rhywogaethau estron goresgynnol.

Mae ecosystemau iach a gwydn sy'n gallu gwrthsefyll bygythiadau ac aflonyddwch yn darparu buddion gan gynnwys:

- Aer a dŵr glân
- Darparu bwyd
- Y gallu i addasu i newid yn yr hinsawdd a digwyddiadau tywydd eithafol e.e. atal llifogydd
- Storio carbon ('gwyrrdd' a 'glas') i liniaru effeithiau newid yn yr hinsawdd
- Cynefinoedd gwarchodedig, bioamrywiaeth a thirweddau am eu gwerth cynhenid a'r ffaith eu bod yn cael eu cysylltu â gwell iechyd a llesiant
- Yn economaidd o dwristiaeth, hamdden a mwynhad o dirweddau a rhywogaethau eiconig fel adar y môr a morloi.

Mae'r gwaith y gellir ei wneud i wella cadernid ecosystem yn ein sir yn dechrau gyda datblygu dealltwriaeth o werth yr amgylchedd naturiol a chydabod bioamrywiaeth fel ased. Mae bioamrywiaeth yn sail i'r systemau cymdeithasol ac economaidd rydyn ni'n dibynnu arny'n nhw yng Nghymru ac er gwaethaf fframwaith polisi mwy integredig, rydyn ni'n cael trafferth dod o hyd i ffyrdd i'w fesur fel ased economaidd. Mae angen gwybodaeth glir i ddangos lle mae dirywiad mewn bioamrywiaeth ac adnoddau naturiol eraill yn arwain at effeithiau ar lesint. Bydd datblygu'r ddealltwriaeth hon a dod â'r ddealltwriaeth honno i mewn i brosesau gwneud penderfyniadau yn gam hanfodol wrth adeiladu cadernid ecosystem yn y dyfodol.

Mae gan y sir rwydwaith helaeth o safleoedd 'dynodedig' (gwarchodedig); Yn ogystal â Pharc Cenedlaethol Arfordir Sir Benfro, mae gan Sir Benfro 77 Safle o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SSSI), 10 Ardal Cadwraeth Arbennig (ACA), 4 Ardal Gwarchodaeth Arbennig (SPA) ac 1 Parth Cadwraeth Morol (MCZ) – Sgomer. Mae'r dynodiadau hyn yn cwmpasu ac yn amddiffyn cynefinoedd morol, daearol a dŵr croyw a'r rhywogaethau sy'n ddibynnol arnynt.

Mae cynefinoedd lled-naturiol pwysig Sir Benfro yn cynnwys coetir, glaswelltir lled-naturiol, rhostir, afonydd, gwlyptiroedd a chynefinoedd arfordirol.

Mae brithwaith cyfoethog cynefinoedd yn arbennig o nodedig am:

- Ystod ac amrywiaeth cynefinoedd a rhywogaethau morol e.e. morloi llwyd, cynefinoedd maerl (math o wymon) a'r gwelyau wystrys brodorol mwyaf yng Nghymru
- Tirwedd o glogwyni eiconig gyda glaswelltiroedd arfordirol a rhostiroedd morwrol
- Glaswelltir niwtral helaeth heb ei wella ar benrhyn Castell Martin
- Rhostiroedd a thiroedd comin helaeth ACA Bryniau Preseli
- Enghreifftiau arwyddocaol o goetiroedd derw ucheldirol ac iseldirol
- ACA Afonydd Cleddau dwyreiniol a gorllewinol ac ACA Morol Sir Benfro

Mae yna lawer o bwysau gwahanol sy'n effeithio ar y cynefinoedd gwerthfawr hyn a'r ecosystemau maen nhw'n eu cynnal. Mae'r rhain yn cynnwys: datblygu – gan arwain at golled gynyddol a darnio cynefinoedd gan leihau amrywiaeth genetig, dwysáu amaethyddiaeth (e.e. defnyddio amaeth-blaladdwyr sy'n effeithio ar beillwyr, difrod i gynefinoedd ymylol fel gwrychoedd, llygredd maetholion a gwaddodion e.e. lefelau ffosffad uchel yn afonydd ACA), effeithiau rhywogaethau a chlefydau anffordorol, mwy o hamdden a defnydd tir amhriodol a diffyg rheolaeth fel pori. Mae newid yn yr hinsawdd yn debygol o waethygu'r pwysau hyn ymhellach.

Mae mwyafrif safleoedd gwarchodedig daearol, dŵr croyw a morol Sir Benfro mewn cyflwr anhysbys neu anffafriol, sy'n golygu er eu bod yn dal i fod o werth ecolegol aruthrol, gallent gael eu gwella.

Mae mwyafrif safleoedd gwarchodedig daearol, dŵr croyw a morol Sir Benfro mewn cyflwr anhysbys neu anffafriol, sy'n golygu er eu bod yn dal i fod o werth ecolegol aruthrol, gallent gael eu gwella.

Ystyrir bod ACA Sir Benfro yn un o'r ardaloedd gorau yn y DU ar gyfer cilfachau a baeau mawr bas, aberoedd, riffiau a morloi llwyd. Hefyd yn cynnal dolydd halen yr Iwerydd, gwastadeddau llaid a halen, morlynnoedd arfordirol a banciau tywod. Mae sawl nodwedd ACA, gan gynnwys morloi llwyd a Allis Shad, pysgodyn o deulu'r penwaig sydd dros ardal eang yng Ngogledd yr Iwerydd, mewn cyflwr ffafriol ond mae 10 o'r 15 nodwedd mewn cyflwr anffafriol, gan gynnwys aberoedd gwastadeddau llaid a gwastadeddau tywod.

Mae dyfrgwn mewn cyflwr ffafriol yn ACA Afonydd Cleddau. Mae Brook ac afon Lamprey mewn cyflwr anffafriol – yn gwella ond mae nodweddion eraill y mae wedi'u dynodi ar eu cyfer (Llysywen Bendoll y Môr, Penlletwad, coedwig llifwaddodol, Cyforgors gweithredol a chysiau dŵr gyda llystyfiant *Ranunculus fluitantis* a *Callitriche-Batrachion*) yn anffafriol-annosbarthedig gan fod yna wybodaeth annigonol i'w hasesu'n llawn.

Yn nodweddiadol o dueddiadau cenedlaethol, ar hyn o bryd mae afonydd Cleddau'r Dwyrain a'r Gorllewin yn cael eu dosbarthu fel 'Mewn perygl', ac mae'r Nanhyfer 'Mewn perygl yn ôl pob tebyg' ar gyfer poblogaethau eogiaid a Brithyll y Môr gyda Brithyll Môr wedi cael eu heffeithio'n arbennig o wael gan effeithiau amaethyddiaeth ddwys.

Yn aml, mae i ymyraethau i gynnal cadernid ecosystem fuddion tu hwnt i rai'r prif nod. Er enghraifft, gall plannu gwrychoedd gyda rhediad y tir i arafu risg llifogydd wella ansawdd dŵr, darparu cysgod i stoc sy'n gaeafu yn yr awyr agored a darparu cynefin i adar sy'n nythu. Er mwyn deall cyfleoedd, bygythiadau a chydberthnasau cymhleth, mae Ecolegydd a thîm cadwraeth y Cyngor wedi datblygu teclyn cynllunio defnydd tir seiliedig ar SGDd sy'n dangos gwybodaeth ecolegol berthnasol ac yn cael ei ddefnyddio i hysbysu ac asesu ceisiadau cynllunio a hysbysu prosiectau gwella bioamrywiaeth.

Newid yn yr Hinsawdd

Mae newid yn yr hinsawdd yn fater trawsbynciol, mae'n digwydd nawr, mae'n effeithio ar ein llesiant a bydd yn effeithio ar lesiant cenedlaethau'r dyfodol. Erbyn yr 2050au yng Nghymru: Rhagwelir y bydd y tymheredd blyneddol yn codi 1.2°C. Disgwylir i lawiad yr haf ostwng oddeutu 15%. Rhagwelir y bydd glawiad y gaeaf yn codi 6% a rhagwelir y bydd lefel y môr yn codi 22 cm. Mae tystiolaeth glir o newid yn yr hinsawdd yng Nghymru, e.e. cynnydd mewn tymhereddau dyddiol cymedrig, gostyngiad mewn rhew aer, a chynnydd mewn stormydd. Rhagwelir y bydd hyn yn cael ystod o effeithiau nid yn unig yn uniongyrchol ar iechyd a llesiant ond hefyd ar gynefinoedd a rhywogaethau fel dirywiad mewn rhywogaethau brodorol, newidiadau mewn patrymau ymfudo a chynnydd mewn rhywogaethau goresgynnol. Yn ogystal, nododd yr Adroddiad o Gyflwr Adnoddau Naturiol y potensial ar gyfer mwy o erydiad arfordirol, gan effeithio ar draethau, ardaloedd rhynglanwol a nodweddion arfordirol eraill a allai gael effaith sylweddol ar hyd ein harfordir helaeth.

Mae angen integreiddio unrhyw bolisiau newid yn yr hinsawdd â pholisiau bioamrywiaeth. Mae argyfwng hinsawdd yn argyfwng bioamrywiaeth. Gall lliniaru newid yn yr hinsawdd waethygu'r argyfwng bioamrywiaeth felly mae angen eu hystyried gyda'i gilydd bob amser.

Dylid rhoi pwyslais pellach ar rôl adferiad natur wrth liniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd, gan gydnabod arwyddocâd y ddwy her gydberthynol hyn. Trwy roi natur mewn cyflwr o adferiad, gallwn fynd i'r afael â newid yn yr hinsawdd. Gall cynefinoedd ffyniannus, daearol a morol, gloi llawer iawn o garbon yn ddiogel, wrth ddarparu buddion hanfodol eraill sy'n ein helpu i addasu i'n hinsawdd yn y dyfodol, fel atal llifogydd, dŵr glân a gwell iechyd a llesiant.

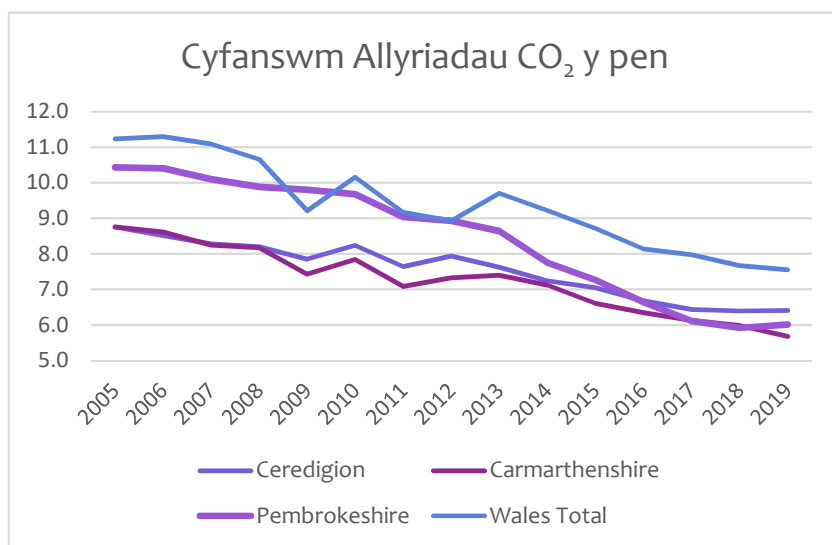
Yn 2021, rhyddhaodd Pwyllgor Newid Hinsawdd y DU (www.theccc.org.uk) y trydydd asesiad annibynnol o Risg Hinsawdd y DU. Mae'r Crynodeb ar gyfer Cymru yn nodi'r risgiau canlynol fel rhai sylweddol iawn, sy'n gofyn am weithredu nawr:

- Effaith newid yn yr hinsawdd ar yr amgylchedd naturiol (daearol, dŵr croyw, arfordirol a morol, coedwigoedd ac amaethyddiaeth)
- Cynnydd yn ystod, meintiau a chanlyniadau negyddol plâu, pathogenau a rhywogaethau estron goresgynnol
- Llifogydd amlach ac erydiad arfordirol yn arwain at: (a) ddifrod i fusnesau arfordirol; (b) llifogydd mwy difrifol yn digwydd yn amlach gan effeithio ar gartrefi a chymunedau; a (c) difrod i wasanaethau seilwaith (ynni, trafnidiaeth, cyflenwadau dŵr a TGCh)
- Effaith tymereddau uchel, gwyntoedd cryfion a mellth ar y rhwydwaith trafnidiaeth
- Effaith tymereddau uchel ar iechyd a llesiant pobl
- Digwyddiadau tywydd eithafol yn tarfu ar wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol
- Newidiadau mewn tymheredd, dyodiad, dŵr daear a newidiadau eraill i'r tirwedd yn achosi difrod i asedau treftadaeth ddiwylliannol
- Effeithiau rhyngwladol newid yn yr hinsawdd (e.e., argaeledd bwyd, diogelwch a diogeledd, risgiau i gyfraith/trefniadau llywodraethu rhyngwladol) a allai

effeithio ar y DU trwy darfu ar lwybrau masnach, cadwyni cyflenwi ac iechyd y cyhoedd.

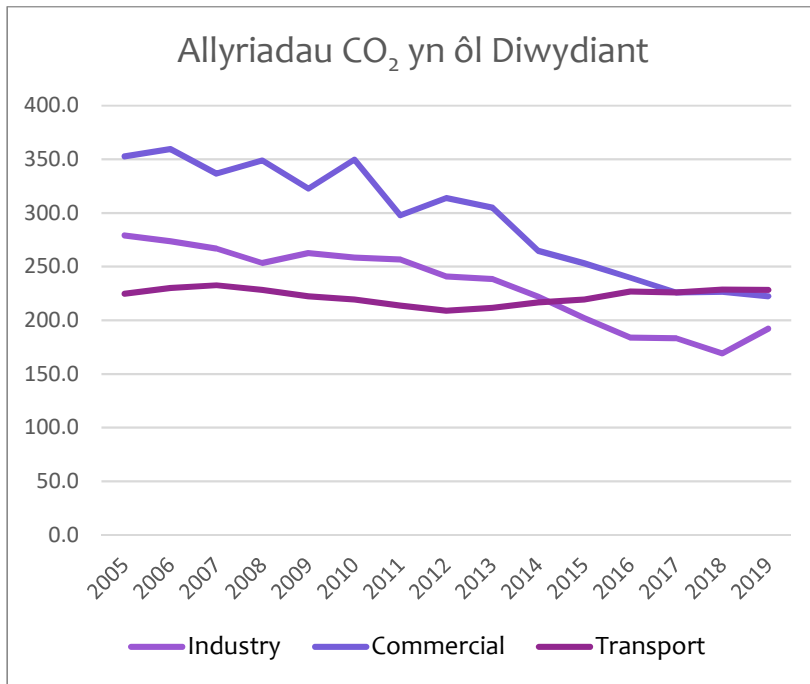
- Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod llwybr uchelgeisiol i gyflawni Sector Cyhoeddus Sero Net erbyn 2030 a Chymru Sero Net erbyn 2050, fydd yn her ac yn gofyn i ni weithio gyda'n gilydd mewn partneriaeth i'w chyflawni. Cynllun Gweithredu Cyngor Sir Penfro tuag at fod yn Awdurdod Lleol Sero Net erbyn 2030. Gyda chyllid gan Gronfa Adfywio Cymunedol y DU, mae Fforwm Arfordirol Sir Benfro a Netherwood Sustainable Futures yn gweithio gyda'r BGC i ddatblygu Strategaeth Addasu i'r Hinsawdd ar draws Sir Benfro i ddarparu dull strategol cydgysylltiedig i fynd i'r afael â risg hinsawdd gan asiantaethau, awdurdodau a chymunedau lleol. Bydd y gwaith hwn yn helpu darparu darlun llawnach o sut bydd mynd i'r afael ag effeithiau a nodir a sut mae polisiau a strategaethau cyfredol yn cysylltu â'r gallu i reoli risgiau.

Carbon Deuocsid

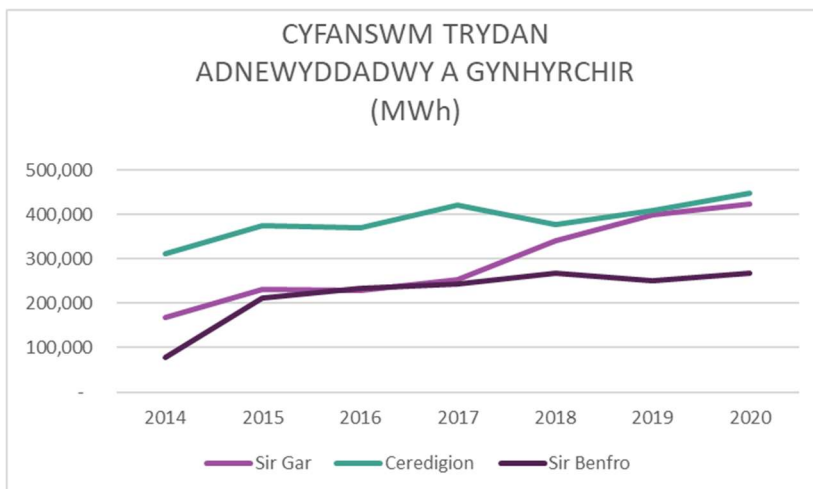
Nid yw allyriadau carbon deuocsid yn peri'n uniongyrchol yr un risgiau iechyd â nwyon eraill, fel carbon monocsid. Fodd bynnag, mae effeithiau allyriadau carbon deuocsid uchel yn cael eu teimlo yn fyd-eang trwy newid yn yr hinsawdd; a hynny yn ei dro yn creu effaith fawr ar iechyd a llesiant pobl.

(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti – dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)

(Gwybodaeth o adnodd trydydd parti – dim cyfeithiad Cymraeg ar gael)

Mae'r allyriadau CO₂ y pen yn Sir Benfro yn lleihau, gan ddilyn yr un patrwm ag a welir yng Ngheredigion, Sir Gaerfyrddin ac ar draws Cymru. Mae'r bwlch rhwng y gwahaniaeth mewn allyriadau rhwng y tair prif ffynhonnell, diwydiant, masnachol a thrafnidiaeth wedi culhau. Trafnidiaeth bellach yw'r brif ffynhonnell allyriadau yn Sir Benfro, mae allyriadau o ddiwydiant wedi cynyddu yn ystod y flwyddyn ddiwethaf.

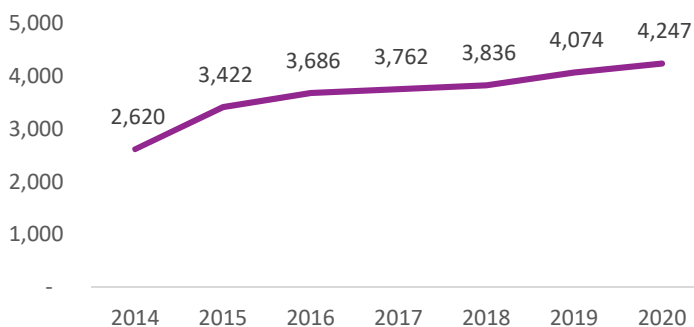

Cynhyrchu Ynni Adnewyddadwy

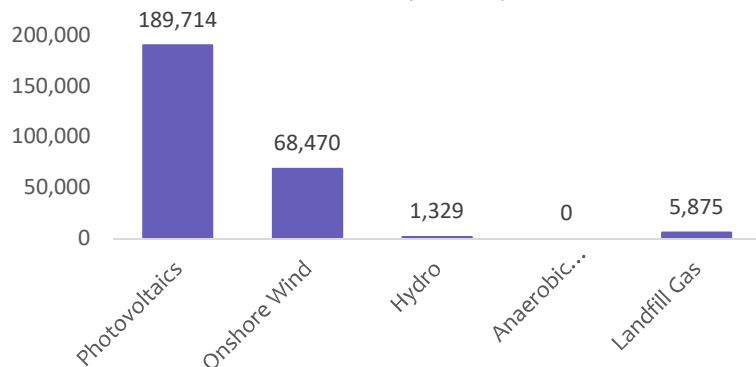
Mae capasiti a chynhyrchiant trydan adnewyddadwy wedi bod yn cynyddu yn Sir Benfro, y rhanbarth ehangach, ac ar draws Cymru yn ystod y blynyddoedd diwethaf.

Yn 2020, roedd 4247 o safleoedd ynni adnewyddadwy yn Sir Benfro, cynnydd sylweddol o'r 2620 o safleoedd a oedd yn bresennol yn 2014. O'r rhain, cynhyrchodd ffotofoltäig y mwyaf o drydan yn 2020, ac yna ffermydd gwynt ar y tir.

CYFANSWM SAFLEOEDD YNNI ADNEWYDDADWY

TRYDAN ADNEWYDDADWY A GYNHYRCHWYD (MWh) YN 2020

Mae yna nifer o gyfleoedd i weithredu i fynd i'r afael ag effeithiau newid yn yr hinsawdd:-

Mae angen i ni drawsnewid ein system ynni – Mae gwneud adeiladau'n ynni effeithlon a charbon isel yn un enghraifft o leihau'r defnydd cyffredinol o ynni, ac felly allyriadau nwyon tŷ gwydr, tra hefyd yn helpu tuag at y newidiadau mewn ymddygiad sydd eu hangen mewn cymdeithas i fynd i'r afael â llawer o'r materion a wynebwr. Mae annog cynhyrchu ynni yn lleol a hyrwyddo mesurau rheoli galw ac effeithlonrwydd ynni hefyd yn bwysig i sicrhau newid. Mae gan Sir Benfro'r crynodiad uchaf o adnoddau tonnau yng Nghymru sy'n cyfateb i gapasiti

dangosol o hyd at 5.6 GW gan ddarparu cyfle sylweddol i ddatblygu'r diwydiant. Mae Cyngor Sir Penfro yn arwain y ffordd ym maes ynni adnewyddadwy gyda phrosiect cydweithredol gwerth £4.5 miliwn yn archwilio'r rôl hanfodol y gallai hydrogen ei chwarae mewn dyfodol gydag ynni sydd wedi'i ddatgarboneiddio. Mae Ardal Brofi Ynni'r Môr (META) arfaethedig gydag wyth safle sydd eisoes wedi'u caniatáu yn ac o amgylch Dyfrffordd Aberdaugleddau, nod META yw gwaredu risg datblygiad prosiectau ynni'r môr trwy ddarparu'r cyfle i brofi dyfeisiau, is-gydosodiadau a chydannau. Mae'r safleoedd yn hygyrch ond eto yn gynrychiadol o amgylcheddau'r môr go iawn. Nid yw META wedi'i gysylltu â'r grid ac felly mae'n ddelfrydol ar gyfer datblygwyr yn y cyfnod cynnar, ac mae hefyd yn sylfaen berffaith ar gyfer ymchwil ac arloesedd.

Mae angen i ni drawsnewid ein system drafnidiaeth – mae SoNaRR 2020 yn argymhell ystyried gweithredoedd yn y maes cymdeithasol, gan ysgogi newid o ran sut a pham mae pobl yn teithio neu'n cludo pethau. Gallai hyn gynnwys adeiladu ar y newid yn y ffordd o fyw a brofwyd gan bob un ohonom yn ystod pandemig Covid-19 – Mwy yn

gweithio gartref, galluogi pobl i deithio'n fwy cynaliadwy, pobl yn aros yn lleol am ymliau a hamdden ac annog prynu cynnyrch lleol i leihau costau cludo. Gall gwella llwybrau teithio llesol, galluogi'r newid i gerbydau trydan a chofleidio trawsnewidiad ynni byd-eang yn seiliedig ar economi hydrogen i gyd chwarae rhan. Cydnabyddir y bydd newidiadau seilwaith yn effeithio'n fawr ar ba mor realistig yw hi i bobl newid i ddulliau teithio mwy cynaliadwy, megis cerbydau trydan. Mae angen i ni drawsnewid ein System Fwyd – Bydd cynyddu cynhyrchiant bwyd trwy arferion ffermio cynaliadwy a fydd yn cynnwys arferion rheoli carbon isel, mwy o arferion rheoli sy'n gyfeillgar i fioamrywiaeth, cymhellion a mecanweithiau rheoleiddio newydd, deietau wedi'u newid a lleihau gwastraff bwyd i gyd yn helpu i wneud system fwyd fwy effeithlon.

Mae tynnu carbon o'r atmosffer a'i storio yn y tymor hir (atafaelu), er enghraifft trwy adfer mawndir, mwy o orchudd coed yn y lleoedd iawn gyda'r rhywogaethau cywir a chefnogi prosiectau i gynyddu storfa 'carbon glas' yn yr amgylchedd morol yn hanfodol bwysig. Mae angen gwneud hyn mewn ffordd sy'n elwa'r gymuned leol ac yn rhoi'r buddion mwyaf i'r amgylchedd. Ni fydd defnyddio ardaloedd mawr o dir i blannu un rhywogaeth o goed yn elwa'r amgylchedd lleol na'r cymunedau yn Sir Benfro.

Fel cymdeithas, mae angen i ni fynd i'r afael â'n gor-ddefnydd o adnoddau ac effaith hynny yng Nghymru ac yn fyd-eang. Mae ein cymdeithas yn dibynnu ar ecosystemau fel ffynhonnell adnoddau naturiol ac i gael gwared ar wastraff ac allyriadau. Mae ôl troed byd-eang Cymru yn ei gwneud yn glir bod ein systemau cynhyrchu a defnyddio yn rhoi gormod o bwysau ar yr amgylchedd. Mae angen i ni leihau ein defnydd o adnoddau naturiol a'r llygredd a'r gwastraff a gynhyrchwn, er mwyn cael economi sy'n adfywio ecosystemau, yn lle achosi iddynt ddirywio.

Crynodeb o ymatebion ymgysylltu

Mae'r amgylchedd yn flaenoriaeth i bobl ifanc Sir Benfro. Gwnaeth 59% o'r bobl ifanc a ymatebodd i'n harolwg pobl ifanc gytuno'n gryf neu gytuno eu bod yn teimlo cysylltiad â'u hamgylchedd lleol. Gwnaeth 82% gytuno'n gryf neu gytuno bod dyfodol yr amgylchedd yn bwysig iawn.

O'r arolwg rhanbarthol, thema gref a godwyd gan bobl leol oedd yr amaethyddiaeth o'u cwrpas a bwyd lleol. Pan ofynnwyd iddynt, byddai 80% o ymatebwyr yr arolwg yn ystyried defnyddio bwyd wedi'i gyrchu'n lleol a dywedodd 58% o ymatebwyr y

byddent yn hoffi gweld mwy o hysbysebu busnesau bwyd lleol. Gwnaethpwyd sawl sylw ynghylch sicrhau bod mwy o'r bwyd a gynhyrchir yn Sir Benfro ar gael i bobl leol; "Byddai cyrchu bwyd yn lleol yn gwella effaith amgylcheddol y gymuned yn sylweddol. Byddai cefnogi neu hwyluso'n cynhyrchwyr bwyd lleol i fedru gwneud hyn yn gwneud gwahaniaeth sylweddol. Byddai addysgu'n plant bod cyrchu bwyd yn lleol yn hytrach na chyfyngu ar ddeiet yn mynd yn bell i atgyfnerthu ymddygiadau da."

Wrth ymateb i'r arolwg rhanbarthol dywedodd y mwyafrif o breswylwyr Sir Benfro, pan ofynnwyd iddynt beth fyddent yn ystyried ei wneud i wella'u hamgylchedd lleol, y byddent yn ailgylchu mwy (75%) a lleihau gwastraff (74%). Dywedodd tua hanner (55%) y byddent yn hoffi i ailgylchu yn y sir gael ei wneud yn haws.

Gwnaeth sylw o sesiwn ymgysylltu a gynhaliwyd gan Bartneriaeth Natur Sir Benfro fanylu ar bwysigrwydd gwytnwch ecosystem; "Mae nod gwytnwch yn drosfwaol. Heb amgylchedd iach sy'n gweithio nid yw unrhyw nod arall yn bosibl. Dyma'r darn allweddol. Cyfalaf naturiol yw'r sylfaen adeiladu ar gyfer POB cyfalaf arall. Mae'n rhaid ei ddefnyddio'n gynaliadwy."

Dywedodd 54% o ymatebwyr i'r arolwg rhanbarthol bod y gallu i addasu a bod yn wydn i newid hinsawdd yn un o'u prif bryderon am eu hamgylchedd lleol wrth edrych i'r dyfodol.

Pan ofynnwyd iddynt "Beth fydddech yn ystyried ei wneud i wella'ch amgylchedd lleol?" dywedodd dros hanner yr ymatebwyr i'r arolwg rhanbarthol y byddent yn "gwella effeithlonrwydd ynni a phrynu ynni gwyrdd / adnewyddadwy" neu yn "defnyddio ynni adnewyddadwy". Codwyd awgrym o symudiad o danwyddau ffosil i ddiwydiant ynni adnewyddadwy mewn sawl ymateb i ymgysylltu. Nododd dyfyniad a gymerwyd o sesiwn a gynhaliwyd gan Bartneriaeth Natur Sir Benfro; "Gall peirianeg drosglwyddo o danwyddau ffosil yn yr Aber i'r sector adnewyddadwy. Mae cyfleoedd ar gyfer Ynni Adnewyddadwy yn golygu swyddi crefftus tâl uchel, a swyddi mewn rheolaeth amgylcheddol ac amaethyddiaeth"

ADDYSG A DYSGU

CYMRU LEWYRCHUS	CYMRU GYDNERTH	CYMRU IACHACH	CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD-EANG
✓			✓		✓	
Meysydd Ilesiant: Cymdeithasol / Economaidd						

Trosolwg

Mae addysg a dysgu yn fater allweddol i'r BGC gan ei fod yn sail i themâu eraill. Heb sgiliau sylfaenol fel llythrennedd a rhifedd, gellir eithrio dinasyddion o lawer o agweddau ar gymdeithas. Mae'r sgiliau sy'n cael eu caffael yn yr ysgol a'r coleg yn sail i'r economi. Fel y mae'r cwricwlwm newydd yn ei ddangos, mae addysg a dysgu wedi'u cysylltu'n annatod â diwylliant a hunanfyneigiant. Mae addysg a dysgu yn bwysig ynddo'i hun ac yn y pen draw, mae'n rhan o'r hyn ydyw i fod yn ddynol ac mae'n rhan o wead cymdeithas.

Mae dysgu a chynnal y gallu i ddysgu yn galluogi pobl i barhau i ymgysylltu â'u teuluoedd a'u cymuned ac i bobl gynnal eu hannibyniaeth. Mae'r defnydd cynyddol o gyfathrebu digidol a'r angen i ddysgu sut i ddefnyddio'r technolegau hyn yn enghraifft o hyn.

Mae gan rai partneriaid BGC rôl benodol mewn gwasanaethau addysg ffurfiol, fel Cyngor Sir Penfro a Choleg Sir Benfro, ac mae gan y sefydliadau hyn, yn ogystal â sefydliad trydydd sector fel PAVS a PLANED rôl wrth ddarparu dysgu gydol oes. Mae gan bob partner BGC rôl fel cyflogwyr ar gyfer hyfforddiant y gweithlu, yn enwedig ar gyfer prentisiaethau. Nid yw addysg a dysgu yn gyfrifoldeb un neu ddau o bartneriaid BGC.

Darperir addysg bellach gan Goleg Sir Benfro a chanfu arolygiad mwyaf diweddar Estyn fod perfformiad y coleg yn dda gyda rhagolygon rhagorol ar gyfer gwella. Mae'r coleg wedi ehangu ac mae 2,000 o ddysgwyr a phrentisiaid rhan-amser a 13,000 rhan-amser wedi'u rhannu rhwng dau gampws (mae'r ganolfan MITEC yn canolbwyntio ar beirianeg). Trwy Brentisiaethau a Hyfforddeiaethau Dysgu Seiliedig ar Waith (WBL), mae'r coleg yn gweithio gyda mwy na 3,500 o gyflogwyr.

Fel y nodwyd yn adran yr economi, mae cynnig addysg uwch cyfyngedig yn y sir. Mae Coleg Sir Benfro yn cynnig ystod o gyrsiau addysg uwch ar y cyd â sefydliadau eraill fel Prifysgol y Drindod Dewi Sant a Phrifysgol Abertawe, y mae llawer ohonynt wedi'u targedu at brinder hysbys mewn ysgolion, fel peirianeg, ac iechyd a gofal cymdeithasol. Dros amser, bu cynnydd cyson mewn cyfleoedd dysgu ar-lein (sefydlwyd y Brifysgol Agored dros 50 mlynedd yn ôl) ac mae'n bosibl y bydd Covid-19 yn arwain at newid parhaol tuag at ddysgu ar-lein. Os felly, gall effaith diffyg cymharol sefydliadau addysg uwch yn Sir Benfro leihau.

Ar gyfer gwasanaethau addysg ffurfiol, mae gwasanaethau addysg bellach a ddarperir gan Goleg Sir Benfro yn cael eu graddio'n dda gan Estyn, ac mae yna lawer o enghreifftiau o ysgolion da (er enghraifft mae Ysgol y Preseli yn Crymych wedi cael ei graddio fel y bedwaredd ysgol uwchradd wladol orau gan Parent Power y Sunday Times). Fodd bynnag, canfu arolygiad Estyn o'r AALL ym mis Rhagfyr 2019, er gwaethaf cyfeiriad strategol cryf, nad oedd tan-berfformiad bob amser wedi cael ei drin yn gadarn. Canfu hefyd, er y bu gwelliannau o arolygiadau blaenorol, fod cysondeb o ran gwelliant yn parhau i fod yn broblem.

Ers Arolygiad Estyn yn 2019, bu chwech o arolygiadau o ysgolion (gan gynnwys un ysgol uwchradd) a oedd yn gofyn am rywfaint o waith dilynol. Ym mhob achos, mae'r rhain wedi'u tynnu oddi ar restrau o ysgolion y mae angen eu hadolygu ar gyfer gwelliant sylweddol. Mae arolygiadau arferol o ysgolion fel Ysgol Gynradd Llandudoch wedi asesu bod yr ysgol yn dda. Er nad oes lle i fod yn hunanfodlon, mae'r arolygiadau hyn yn darparu tystiolaeth a ddilyswyd yn allanol o'r cynnydd y mae ysgolion yn ei wneud i wella.

Gwnaeth pandemig Covid-19 gyd-daro â gweithrediad Cynllun Gweithredu ar ôl Arolygiad Estyn. Gwnaeth y cyfnod clo cychwynnol darfu'n sylweddol ar ysgolion a cholegau ac roedd ysgolion o reidrwydd yn canolbwyntio ar ddarparu amgylchedd diogel ar gyfer dysgu. Un o'r addasiadau a wnaed oedd bod arholiadau cyhoeddus yn cael eu disodli gan asesiadau athrawon ar gyfer TGAU a Safon Uwch ac nid oes modd cymharu'r asesiadau hyn â blynyddoedd blaenorol.

Ffactor sy'n golygu bod mesur cynnydd yn gymhleth yw bod Llywodraeth Cymru eisoes wedi newid sut yr oedd yn coladu canlyniadau arholiadau, gan ei gwneud yn anoddach gwneud cymariaethau rhwng awdurdodau lleol neu wneud asesiadau cyffredinol o addysg a dysgu ar draws meysydd eang. O ganlyniad, mae'r adran

dadansoddi data, sy'n tynnu ar set ddata graidd asesiad llesiant y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus yn defnyddio data o'r cyfnod y gwyddom fod angen gwella. Fodd bynnag, dyma'r data mwyaf diweddar o hyd ac yn y dyfodol bydd angen i'r BGC ddibynnu ar asesiadau mwy ansoddol o'r cynnydd sy'n cael ei wneud.

Ers yr Asesiad Llesiant diwethaf, cytunwyd ar y cwricwlwm cenedlaethol newydd. Gweithredir hyn dros y flwyddyn nesaf ac mae'n rhoi llawer mwy o bwyslais ar bobl ifanc yn caffael ystod eang o sgiliau ynghyd â datblygu ymdeimlad o le. Datblygiad pwysig arall yw newidiadau i'r ffordd y mae pobl ifanc ag Anghenion Dysgu Ychwanegol yn cael eu cefnogi.

Mae Covid-19 wedi tarfu ar ddysgu pobl ifanc yn enwedig y bobl ifanc hynny ar incwm isel neu sydd ag anghenion dysgu ychwanegol. Mae Covid-19 hefyd wedi bod yn gyfnod llawn straen, gan gyfyngu ar gyfleoedd ar gyfer rhyngweithio cymdeithasol a rhoi straen ar iechyd meddwl pobl. Mae hyn hefyd yn debygol o gael effaith ar ddysgu. Ar nodyn mwy cadarnhaol, mae hefyd wedi profi ffyrdd digidol newydd o ddarparu addysg a dysgu.

Dadansoddiad o ddata

Darpariaeth ysgolion

Dangosir isod yr ystod a'r math o ysgolion yn Sir Benfro o fis Medi 2021.

Ystod Oedran	Uwchradd	Cynradd Cymunedol	Gwirfoddol a Reolir	Gwirfoddol a Gynorthwyr	Arbennig	Cyfanswm
3 – 11		32	10	6		49
3 – 16	1			1		2
3 - 19					1	1
4 – 11		3		1		3
11 - 16	1					1
11 - 19	4		1			5
	6	35	11	8	1	61

Mae amrywiad sylweddol ym maint ysgolion cynradd sydd â'r capasiti i gynnig lleoedd i tua 10,250 o ddisgyblion. Mae gan yr ysgol gynradd fwyaf bron i 700 o ddisgyblion, y lleiaf 21 yn unig gyda'r cyfartaledd canolrifol oddeutu 125 a'r chwarter uchaf tua 230. Mae'r 25% o ysgolion cynradd mwyaf yn darparu ychydig dros hanner

y 9,525 o leodedd sydd wedi'u llenwi. Mae tua 750 o leodedd gwag yn yr ysgolion cynradd.

Mae mwyafrif helaeth yr ysgolion cynradd yn cynnig darpariaeth meithrin. Mae mynediad at ofal plant yn allweddol wrth fynd i'r afael ag anghydraddoldebau rhywedd yn y gweithle (gweler y dadansoddiad o gyfnodau bywyd).

Mae dwy ysgol ganol Sir Benfro yn cynnig 1,075 o leodedd (mae un o'r rhain, Caer Elen yn ysgol cyfrwng Cymraeg).

Mae maint y chwe ysgol uwchradd yn Sir Benfro yn amrywio. Mae gan y fwyaf 1,620 ar y gofrestr, y lleiaf o gwmpas 525 ac mae'r maint canolrifol oddeutu 900. Mae tua 5,960 o fyfyrwyr uwchradd ar y gofrestr ond mae'r capasiti ychydig dros 7,000.

Cyflwynir addysg ôl-un ar bymtheg o fewn fframwaith Memorandwm Cydddealltwriaeth gyda Choleg Sir Benfro. Nod hyn yw mwy o gydweithredu rhwng Ysgolion a'r Coleg i leihau dyblygu a chynyddu'r cynnig o gyrsiau i fyfyrwyr i'r eithaf. Ers yr asesiad diwethaf, mae nifer y dosbarthiadau chweched dosbarth mewn ysgolion wedi gostwng (yn dilyn dadl helaeth) gan fod nifer y dysgwyr yn golygu nad oedd chweched dosbarth yn hyfyw. Mae Campws 6 yng Ngholeg Sir Benfro yn cynnig ystod eang o gymwysterau Safon Uwch a chymwysterau galwedigaethol cyfwerth fel Diplomâu Estynedig.

Mae ysgol arbennig uchel ei pharch yn Sir Benfro, Portfield, yn darparu ar gyfer plant a phobl ifanc ag anawsterau dysgu difrifol, dwys a chymhleth yn yr ystod oedran 3-19 oed. Cefnogir y sbectrwm cyfan o anghenion plant trwy gyfranogiad llawer o weithwyr proffesiynol.

Mae Canolfannau Adnoddau Dysgu yn darparu cefnogaeth ychwanegol i bobl ifanc ag anghenion dysgu ychwanegol (e.e. awtistiaeth) gyda'r nod o gynorthwyo pobl ifanc i gyrraedd eu potensial mewn lleoliad ysgol prif ffrwd. Mae wyth wedi'u lleoli mewn ysgolion cynradd ac yn darparu 160 o leodedd. Ar hyn o bryd mae tair canolfan ar gyfer plant oed uwchradd, gyda chynnig i ehangu hyn i bedair, gan ddarparu capasiti i ddiwallu anghenion 92 o ddysgwyr.

Er nad yn ysgol yn ei hun (gan fod pobl ifanc yn aros ar gofrestr eu hysgol eu hunain) mae yna hefyd uned atgyfeirio disgyblion sy'n darparu cefnogaeth ddwys i blant a phobl ifanc ag anawsterau Ymddygiadol, Emosiynol a Chymdeithasol.

Mae ysgolion yn darparu mwy nag addysg; maent yn ganolbwyntiau cymunedol ynddynt eu hunain a chymerir penderfyniadau i agor, cau neu uno ysgolion yn ofalus iawn (mae'r Cyngor wedi dewis gwneud y penderfyniadau hyn ei hun yn hytrach na'u dirprwyo i'r Weithrediaeth). Mae gan y Cyngor bolisi ad-drefnu ysgolion sy'n ceisio paru nifer y lleoedd ysgol â nifer y plant mewn ardal a, dros y degawdau diwethaf, bu gostyngiad cyson yn nifer yr ysgolion. Ymhlith y ffactorau mae:

- gostyngiad yn nifer y bobl ifanc o oedran ysgol,
- newid lleoliadau o ran lle mae disgyblion yn byw; yn gyffredinol, mae hyn yn symudiad tuag at brif drefi ac i ffwrdd o ardaloedd gwledig
- yr angen i ddiweddarau adeiladau ysgol a darparu amgylcheddau dysgu sy'n addas ar gyfer y dyfodol. Mae'r rhaglen lwyddiannus Ysgolion yr 21ain ganrif wedi gweld ymhell dros £100m wedi'i fuddsoddi mewn adeiladau ysgol newydd neu rai sydd wedi'u hailwampio ac mae mwy o brosiectau naill ai ar y gweill neu'n cael eu cynllunio.
- manteision addysgol ffedereiddio neu uno ysgolion bach, fel lleihau nifer y penaethiaid sydd â gofynion addysgu sylweddol.

Mae Sir Benfro wedi mynd yn groes i'r duedd genedlaethol trwy gynyddu maint y ddarpariaeth cyfrwng Gymraeg. Ma'r Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg ar gyfer y cyfnod 2022 - 2031 ar ffurf ddrafft ar hyn o bryd a chytunir arno yn gynnar yn 2022. Mae ehangu darpariaeth gyfrwng Cymraeg yn flaenoriaeth yn y cynllun hwn, ac mae'n ofynnol er mwyn cwrdd â thargedau heriol Llywodraeth Cymru.

Lleoliad y disgyblion a'r angen

Crynoir y tabl isod o Gyfrifiad Ysgolion Blynyddol ar Lefel Disgyblion Ionawr 2021 ac mae'n dangos faint o ddisgyblion (o bob oed) sy'n byw yn Sir Benfro a'r cymunedau y maent yn byw ynddynt. Mae hefyd yn dangos faint o blant y mae eu teuluoedd wedi nodi eu bod â hawl i gael prydau ysgol am ddim.

Nid yw'n syml clymu nifer y disgyblion sy'n byw mewn cymunedau yn ôl i nifer y bobl sy'n byw yno gan fod gan rai ysgolion chweched dosbarth; nid oes gan eraill ysgolion chweched dosbarth a cheir anghywirdebau yn amcangyfrifon y boblogaeth hefyd. Mae gan gymunedau sy'n agos at ddarpariaeth addysg mewn siroedd eraill (e.e. Ysgol Dyffryn Taf neu ysgol Aberteifi) fel Gogledd-ddwyrain Sir Benfro, ardal Saundersfoot/Cilgeti ac ardal Dinbych-y-pysgod gyfran lai o ddisgyblion sy'n mynychu ysgolion Sir Benfro o'u cymharu â'r rhai sydd ymhellach o'r ffin.

Cymuned	Disgyblion sydd ddim yn gymwys i gael PYaD	Disgyblion sy'n gymwys i gael PYaD	Cyfanswm nifer y disgyblion	% sy'n gymwys i gael PYaD
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	766	51	817	6.2
Ardal Abergwaun	1108	178	1286	13.8
Gogledd-orllewin Sir Benfro	771	105	876	12.0
Dwyrain Sir Benfro	830	75	905	8.3
Gogledd Hwlfordd	920	254	1174	21.6
De Hwlfordd a Phont Myrddin	997	230	1227	18.7
Ardal Arberth	574	39	613	6.4
Gorllewin Sir Benfro	965	118	1083	10.9
Ardal Neyland	1108	122	1230	9.9
Dwyrain Aberdaugleddau	905	251	1156	21.7
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	819	94	913	10.3
Gorllewin Aberdaugleddau	1031	278	1309	21.2
Doc Penfro	1213	388	1601	24.2
Dwyrain Penfro a Chaeriw	942	82	1024	8.0
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	958	283	1241	22.8
Ardal Dinbych-y-Pysgod	631	68	699	9.7

Mae prydau ysgol am ddim yn cael sylw manylach yn yr adran ar dlodi. Mae'n werth nodi mai dim ond y disgyblion hynny sy'n gwneud cais am brydau ysgol am ddim sy'n cael eu cyfrif ar y rhestr hon; nid yw mesurau eraill o dlodi plentyndod yn cynnwys yr ystumiad hwn.

Mae amrywiad eang yn y ganran sydd â hawl i brydau ysgol am ddim gyda chyfrannau llawer uwch yn y prif drefi, neu gymunedau sy'n cynnwys rhan o brif dref fel Gorllewin Penfro a Phenryn Angle.

Yn ychwanegol at y rhai sydd â hawl i brydau ysgol am ddim, ym mis Ionawr 2021, derbyniodd 830 o ddisgyblion eraill brydau ysgol am ddim trwy drefniadau trosiannol. Yn dilyn y cytundeb cydweithredu rhwng y grŵp Llafur a Phlaid Cymru yn y Senedd, bydd hawl gan bob plentyn ysgol gynradd i gael pryd ysgol am ddim.

Deilliannau addysgol

Mae'r rhaglen Dechrau'n Deg yn cefnogi plant a'u teuluoedd sy'n byw mewn cymunedau sydd â lefelau cymharol uchel o amddifadedd. Canran y plant Dechrau'n Deg a gyrhaeddodd neu a ragorodd ar eu cerrig milltir datblygiadol yn 3 oed yn Sir Benfro yn 2015 oedd 54%, a ostyngodd i 46% yn 2016, y ffigurau diweddaraf a gyhoeddwyd. Roedd y ffigur ar gyfer 2016 ychydig yn is na'r cyfartaledd canolrifol, tra bod ffigur 2015 yn y chwarter uchaf.

Ar gyfer canlyniadau TGAU, roedd canran y disgyblion 15 oed a gyflawnodd drothwy Lefel 2 gan gynnwys gradd TGAU A*-C mewn Saesneg neu Cymraeg Iaith Gyntaf a Mathemateg ar gyfer 2015 i 2017 (y flwyddyn ddiwethaf y mesurwyd y canlyniadau fel hyn) ar y cyfartaledd canolrifol i Gymru; gostyngodd y ffigur canrannol gwirioneddol o 59% i 55% i 54% ar gyfer pob blwyddyn yn y drefn honno. Fodd bynnag, mae lefelau amddifadedd yn tueddu i ddylanwadu ar ganlyniadau addysg. O ystyried y lefelau cymharol o dlodi yn Sir Benfro ar yr adeg hon, o gymharu â gweddill Cymru, efallai y byddai disgwyl i'r canlyniadau fod yn uwch.

Mae'r canlynol yn rhan o Fynegai Amddifadedd Lluosog Cymru sy'n sail i'r set ddata ac mae'n dangos mesur arall o berfformiad TGAU yn seiliedig ar ble mae disgyblion yn byw. Mae hyn yn dangos amrywiad sylweddol mewn canlyniadau o Ogledd-ddwyrain Sir Benfro a Dwyrain Sir Benfro sydd ymhell o fewn y chwarter uchaf i Gymru i Ddoc Penfro sy'n isel iawn o'i gymharu ag MSOA eraill

Cymuned	Sgôr pwyntiau cyfartalog Cyfnod Allweddol 4	Safle canraddol: sgôr pwyntiau cyfartalog Cyfnod Allweddol 4
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	128	20
Ardal Abergwaun	121	40

Gogledd-orllewin Sir Benfro	126	26
Dwyrain Sir Benfro	131	13
Gogledd Hwlfordd	117	54
De Hwlfordd a Phont Myrddin	111	77
Ardal Arberth	123	35
Gorllewin Sir Benfro	120	44
Ardal Neyland	108	86
Dwyrain Aberdaugleddau	107	88
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	130	16
Gorllewin Aberdaugleddau	121	40
Doc Penfro	98	98
Dwyrain Penfro a Chaeriw	122	38
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	102	95
Ardal Dinbych-y-Pysgod	119	47

Mae effaith pobl ifanc sy'n gadael yr ysgol heb ennill cymwysterau llythrennedd a rhifedd wedi effeithio ar rannau eraill o'r system addysg. Nododd adroddiad Estyn 2017 ar Goleg Sir Benfro "Mae mwy na hanner dysgwyr y coleg yn ymuno â'r coleg heb naill ai gradd C TGAU mewn Saesneg neu Gymraeg, neu mewn mathemateg. Yn gyffredinol, mae'r dysgwyr hynny sy'n cymryd dosbarthiadau penodol i wella eu Saesneg a'u mathemateg yn gwneud cynnydd cadarn o'u mannau cychwyn. Mae'r cyfraddau y mae dysgwyr yn cyflawni eu cymwysterau Sgiliau Hanfodol Cymru yn dda, ac yn dangos tuedd sy'n gwella."

Mae gan y Cyngor gyfrifoldeb penodol mewn cysylltiad â phobl mewn gofal. Yn 2016, y ffigurau diweddaraf sydd gennym ar gael, ni adawodd unrhyw berson ifanc 16 oed ofal heb gymwysterau ac mae hyn wedi tueddu i fod yn norm mewn blynyddoedd blaenorol.

Mae tlodi plant, fel y'i mesurir gan hawl i brydau ysgol, yn effeithio ar gyrhaeddiad. Cymerwyd y ffigurau isod o adroddiad yn 2019 ac nid ydynt o reidrwydd yn adlewyrchu'r sefyllfa fwyaf diweddar. Serch hynny, maent yn arwydd o effaith gyffredinol tlodi ar gyrhaeddiad. Mae'r adran ar ymateb i dueddiadau yn rhoi mwy o fanylion ar fynd i'r afael â'r bwloch cyrhaeddiad a gellir dadlau mai hwn yw'r pwynt allweddol.

- Mae'r Dangosydd Cyfnod Sylfaen ar gyfer eFSM wedi gostwng o 81.2% yn 2015 i 67% yn 2019; mae bwlch FPI eFSM wedi cynyddu o 9.8% yn 14/15 i 18.5% yn 18/19.
- Cynyddodd DPC CA2 ar gyfer eFSM o 73.7% yn 16/17 i 77.5% yn 18/19; mae'r bwlch eFSM CA2 wedi gostwng o 18.6% yn 16/17 i 13% yn 18/19.
- Gostyngodd DPC CA3 ar gyfer eFSM o 70.3% yn 16/17 i 66.7% yn 18/19; gostyngodd y bwlch eFSM CA3 o 22.1% yn 16/17 i 21.2% yn 18/19.
- Gostyngodd Sgôr Pwyntiau Capiu 9 CA4 ar gyfer eFSM o 273.4 yn 16/17 i 255.1 yn 18/19; mae'r bwlch wedi cynyddu o 84.8 i 91.4 rhwng 16/17 a 18/19.
- Gostyngodd eFSM L2i CA4 o 30.3% yn 16/17 i 20.5% yn 18/19; mae'r bwlch wedi cynyddu o 30.7 i 32.7 rhwng 16/17 a 18/19.
- Roedd presenoldeb dysgwyr eFSM Cynradd yn 18/19 yn 92.8%, gyda chyfartaledd 3 blynedd o 92.82%. Mae presenoldeb eFSM yn hafal i, neu'n uwch na'r cyfartaleddau cenedlaethol ers 15/16 (cymharydd 18/19 ddim ar gael).
- Mae presenoldeb eFSM uwchradd (88.7% yn 18/19) wedi bod yn is na'r cyfartaleddau cenedlaethol ers 13/14 (cymharydd 18/19 ddim ar gael).

Yn gyffredinol, mae canlyniadau Safon Uwch ar draws Sir Benfro yn cymharu'n dda â'r cyfartaledd cenedlaethol (y coleg a llawer o chweched dosbarth ysgolion). Bydd mwy o ddata ar y canlyniadau craidd ar gael yn yr asesiad terfynol.

Addysg uwch

Mae'r tabl isod, rhan o set ddata sylfaenol Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru yn dangos canran yr ymadawyr sy'n mynd ymlaen i addysg uwch yn 2019. Mae hyn yn dangos amrywiad eang iawn yn y tebygolrwydd y bydd pobl ifanc yn cychwyn ar gyrsiau sgiliau lefel uwch, yn amrywio o 12.2 % yn Aberdaugleddau (roedd gan 99% o'r holl MSOA gyfrannau o bobl ifanc sy'n mynd i addysg uwch a oedd yn uwch na hyn) i 37.6% yn Saundersfoot/Cilgeti, ymhell o fewn chwarterl uchaf Cymru.

Cymuned	Ymadawyr Cyfnod Allweddol 4 yn mynd ymlaen i Addysg Uwch (%)	Safle canraddol: Ymadawyr Cyfnod Allweddol 4 yn mynd ymlaen i Addysg Uwch (%)
Gogledd-ddwyrain Sir Benfro	31.3	43
Ardal Abergwaun	25.5	71
Gogledd-orllewin Sir Benfro	26.9	63
Dwyrain Sir Benfro	31.8	42
Gogledd Hwlfordd	22.3	81
De Hwlfordd a Phont Myrddin	20.3	86

Ardal Arberth	28	58
Gorllewin Sir Benfro	24.7	74
Ardal Neyland	17.9	92
Dwyrain Aberdaugleddau	12.2	99
Ardal Saundersfoot/Cilgeti	37.6	18
Gorllewin Aberdaugleddau	29.3	52
Doc Penfro	19	90
Dwyrain Penfro a Chaeriw	34.9	27
Gorllewin Penfro & Phenrhyn Angle	25.8	68
Ardal Dinbych-y-Pysgod	32.4	39

Dysgu ymhlith oedolion

Mae Sir Benfro yn Dysgu yn darparu ystod o gyrsiau ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd. Mae'r rhain yn cynnwys sgiliau hanfodol ac ESOL, sy'n allweddol i gwrdd â nodau lleihau anghydraddoldebau a sicrhau bod pobl yn gallu cymryd rhan mewn cymdeithas. Cynigir amrywiaeth o gyrsiau i gefnogi dysgwyr Cymraeg.

Cynigir cyrsiau i gefnogi cyflogwyr / sectorau fel diogelwch bwyd a rheoli alergenau bwyd ar gyfer arlwyyo a thrwyddedu personol. Mae eraill ar gyfer cyrsiau diddordeb cyffredinol / hamdden fel ioga, Tai Chi a Pilates, a chysiau celfyddydol. Darperir cyrsiau digidol i gefnogi cyflogaeth e.e. ECDL yn ogystal â'r rhai sy'n canolbwyntio ar lythrennedd digidol / sgiliau TG sylfaenol

Mae PAVS yn cynnig rhaglen hyfforddi i gefnogi'r sector (er enghraifft ar gyllid ac ar gyfrifoldebau bod yn ymddiriedolwr) yn ogystal â chysiau â chymhwysedd ehangach, er enghraifft ar gyfer diogelu yn ogystal â hyfforddiant digidol. Mae ardal bwrpasol ar eu gwefan. Mae PLANED yn cynnig ystod o gyrsiau cyfryngau digidol hefyd.

Mae'n werth nodi bod ystod eang o ddysgu anffurfiol trwy grwpiau cymunedol y mae'r rhan fwyaf ohonynt yn digwydd yn organig a heb fawr o fewnbwn gan y sector cyhoeddus. Cefnogir rhai o'r grwpiau hyn gan brosiectau sy'n cael eu rhedeg gan bartneriaid BGC. Er enghraifft mae 'Adleisiau o'r Gorffennol' PLANED yn darparu croeso lleol i dreftadaeth leol. Mae grwpiau hanes lleol Sir Benfro yn cynnig mewnwelediadau wedi'u seilio ar ymchwil cadarn i ganrifoedd o dreftadaeth sydd wedi siapio tirwedd a phobl y sir.

Mae pobl yn rhyngweithio mewn gwahanol ffyrdd ar gyfer addysg a dysgu yn dibynnu ar ba mor hen ydyn nhw. I bobl ifanc, mae addysg a dysgu yn cymryd cyfran sylweddol o'u bywydau a bydd eu llesiant yn adlewyrchu eu profiad o'r ysgol a sut mae'n eu meithrin. I bobl eraill, gall addysg a hyfforddiant fod yn gysylltiedig ag ennill sgiliau yn y gwaith. I bobl hŷn, gall addysg a dysgu fod yn nod ynddo'i hun; ffordd o gwrdd.

Effaith ar Gyfnodau Bywyd

Dechreuadau newydd

Ar gyfer y grŵp oedran ieuengaf (a'u rhieni a'u gofalwyr), mae darpariaeth chwarae a meithrinfa yn allweddol. Mae gan adran yr Economi fwy o wybodaeth am feithrinfeydd a'r archwiliad digonolrwydd Gofal Plant. Mae'r testun sy'n dilyn yn ymwneud â chwarae a'r Asesiad Digonolrwydd Chwarae.

Mae plant yn dysgu am eu hunain, eraill a'r byd trwy chwarae. Mae Partneriaeth Chwarae Sir Benfro yn addo gweithio i wella argaeledd, ymrwymiad a dealltwriaeth o bwysigrwydd cyfleoedd chwarae o ansawdd uchel i blant a phobl ifanc Sir Benfro. Mae chwarae, ac yn benodol chwarae tu allan, yn llesol iawn i blant a gall wella iechyd corfforol a ffitrwydd plentyn a chael effaith gadarnhaol ar les meddyliol plentyn.

Nododd yr Asesiad Digonolrwydd Chwarae Sir Benfro diwethaf a gynhaliwyd yn 2019 nifer o feysydd ar gyfer gwelliant er mwyn darparu cyfleoedd chwarae i blant yn y sir. Roedd y rhain yn cynnwys darparu cyfleoedd i'r rhai ag anghenion amrywiol ac anelu i sicrhau bod cefnogaeth ychwanegol ar gael er mwyn i gyfleoedd chwarae fod yn hollol gynhwysol. Roedd gwneud defnydd o fannau agored yn faes arall a nodwyd ar gyfer gwelliant, gyda'r awgrym y gellid defnyddio Trosglwyddiadau Asedau Cymunedol fel ffordd o gynnal parciau chwarae cymunedol (Trosglwyddiadau Asedau Cymunedol yw lle mae cymunedau yn cymryd cyfrifoldeb dros gynnal parch chwarae er enghraifft, efallai trwy les hir-dymor). Mae gwaith hefyd wedi'i wneud i ddarparu gwell fynediad i ddarpariaeth chwarae o fewn cymunedau yn dilyn ymgynghori ag ystod o bartneriaid.

Pobl iau

Gwneir sylwadau ar y goblygiadau i bobl oed ysgol yn yr adran addysg a dysgu.

Ieuenctid ac Oedolaeth

Mae'r twf mewn prentisiaethau yn cynnig ffordd amgen i swyddi â sgiliau uchel yn hytrach na'r llwybr graddedigion academaidd. Gall addysg a dysgu parhaus ddod yn fwy perthnasol i bobl o oedran gweithio wrth i natur gwaith newid a swyddi newid.

Heneiddio'n dda

Wrth i oedran ymddeol y wladwriaeth godi (a gallai godi ymhellach) a gyda mwy o bobl yn gweithio hyd at yr oedran hwn, bydd angen parhaus am ddysgu gydol oes. Yn hytrach na bod pobl hŷn yn ymgysylltu â chysiau 'hamdden', efallai y bydd angen mwy o hyfforddiant galwedigaethol i bobl hŷn, a allai fod wedi gadael y farchnad lafur yn y gorffennol.

Ymateb i dueddiadau

Darpariaeth ysgol

Ystyriwyd papur ar Gynllunio Lleoedd Ysgol gan Bwyllgor Trosolwg a Chraffu Ysgolion a Dysgu y Cyngor ar 30 Medi 2021. Mae hwn yn nodi tueddiadau demograffig manwl ac yn gosod hynny yng nghyd-destun ffactorau eraill fel cyflwr adeiladu.

Mae'r tabl isod yn crynhoi'r materion cymhleth yn yr adroddiad ac yn cynnig amcanion a chmau gweithredu dangosol:

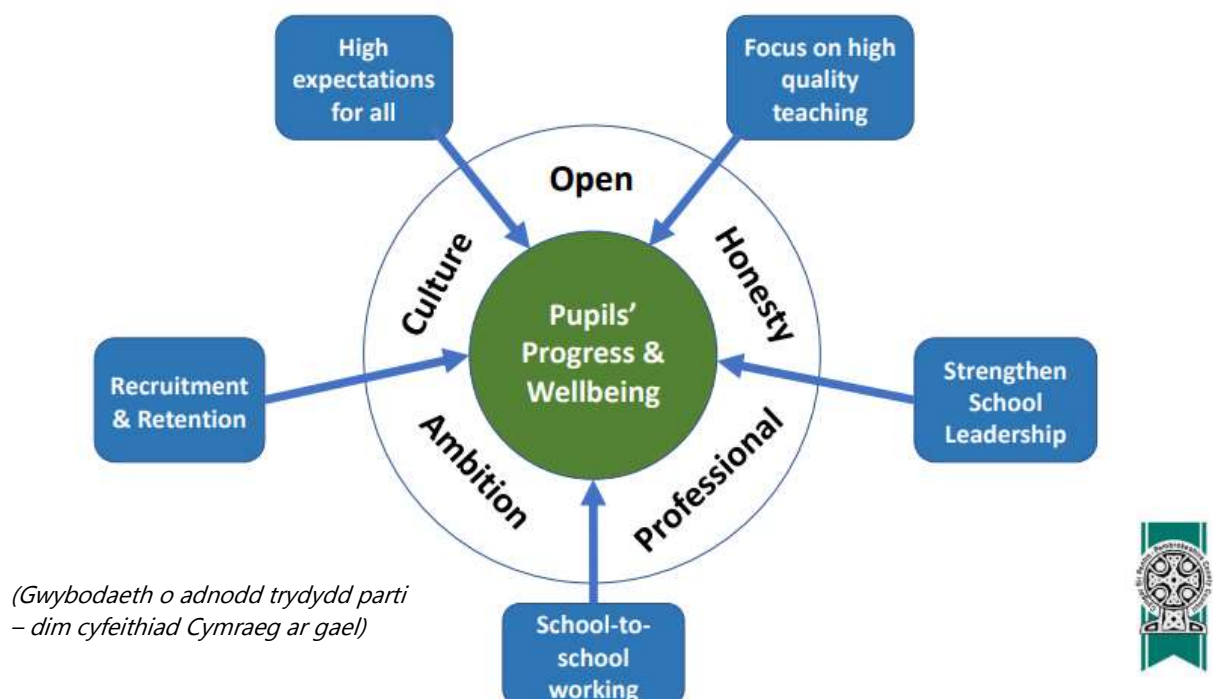
Amcanion	Beth allai hyn gynnwys:
Gwella Safonau	- Lleihau nifer y penaethiaid sydd â llwyth addysgu sylweddol - Gostyngiad yn nifer yr ysgolion - Tynnu statws gwirfoddol a reolir (VC) o ysgolion ffydd sy'n eiddo i CSP - Lleihau nifer yr ysgolion sydd mewn cyflwr 'gwael' - Ymestyn darpariaeth 3-16 / 3-19 ymhellach
Mwy o Ffederasiynau	
Ymestyn darpariaeth cyfrwng Cymraeg	
Cymuned addysg gynaliadwy	
Adeiladau o ansawdd gwell	

Deilliannau addysgol

Mae strategaeth newydd ar gyfer Addysg yn cael ei datblygu. Mae'r strategaeth yn rhedeg tan 2027 a'i gweledigaeth yw gwneud Sir Benfro yn lle gwych i dyfu, dysgu a byw. Mae cyflwyniad y drafft yn nodi'r her sydd o'n blaenau "Mae Sir Benfro wedi

gwneud rhai gwelliannau yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Rydym yn glir bod mwy i'w wneud o hyd i sicrhau bod Sir Benfro yn lle gwych i dyfu, dysgu a byw. Mae angen i ni sicrhau newid ffocws er mwyn galluogi ysgolion i arwain gwelliant ar draws y system, symud i ffwrdd o ddiwylliant o ddibyniaeth, ac annog arloesedd mewn addysgu ac arweinyddiaeth."

Mae cynnydd yn erbyn Cynllun Gweithredu ôl-arolygiad Estyn yn parhau i gael ei fonitro gan is-grŵp y Pwyllgor Trosolwg a Chraffu Ysgolion a Dysgu. Mae'r diagram canlynol yn crynhoi'r amcanion a osodwyd (mewn glas) tra bod y geiriau yn y cylch yn tynnu sylw at y diwylliant y mae arweinwyr yn dymuno ei ennyn.

Cynhaliodd Estyn gynhadledd wella ym mis Tachwedd 2021. Canfu fod cynnydd cyson yn cael ei wneud yn erbyn nifer o'r argymhellion o arolygon blaenorol a bod CSP wedi cyfathrebu'n effeithiol gydag ysgolion yn ystod y pandemig. Nododd fod ysgolion yn gwella a bod llawer llai o ysgolion cynradd ac uwchradd nawr yn destun pryder. Canfu fod gan Arweinwyr well dealltwriaeth o'r materion ar gyfer yr ysgolion hyn, a bod gan strwythur arweinyddiaeth Addysg CSP ddosbarthiad cytbwys o gyfrifoldebau. Canfu Estyn rai meysydd ar gyfer gwelliant fodd bynnag: mae dal i fod nifer fach o ysgolion sydd angen ymyrraeth ac, yn gyffredinol, nid yw hunanwerthuso a chynllunio gwelliant mewn Addysg yn ddigon craff na chadarn.

Mae ERW, y corff sy'n cynnig cefnogaeth ar gyfer gwella ysgolion ac a oedd yn gweithredu ledled chwe sir (De Orllewin Cymru + Canolbarth Cymru) wedi'i ddirwyn i

ben a chrëwyd Partneriaeth sef corff newydd sy'n cynnwys Sir Benfro, Sir Gaerfyrddin ac Abertawe. Mae'n amlwg bod dyfodol gwaith gwella ysgolion yn debygol o fod trwy weithredu rhanbarthol. Mae gwella ysgolion yn un o swyddogaethau y pedwar Cyd-bwyllgor Corfforaethol (er nad yw hyn wedi cychwyn hyd yma).

Mae prosiectau penodol ar waith i fynd i'r afael â'r bwlch cyrhaeddiad rhwng y rhai sy'n gymwys i dderbyn prydau ysgol am ddim a'r rhai nad ydynt yn gymwys. Bydd Codi Cyrhaeddiad Pobl Ifanc Difreintiedig (RADY) yn cael ei gyflwyno ym mhob ysgol ynghyd â chyflwyno Tiwtora Cymheiriaid ar gyfer disgyblion eFSM. Mae hyn yn dilyn ymlaen o waith mewn blynyddoedd blaenorol, er enghraifft gwerthuso'n feirniadol y defnydd o'r grant amddifadedd disgyblion i sicrhau ei fod yn canolbwyntio ar brosiectau a fydd yn mynd i'r afael â'r mater hwn.

Deilliannau o'r arolwg

Ychydig o wybodaeth sydd yn yr arolygon a'r gwaith ymgysylltu ar addysg a dysgu.

Prif arolwg

Roedd mynediad at hyfforddiant ac addysg bellach yn un o'r deg opsiwn y gofynnwyd i'r ymatebwyr raddio o ran eu gwerthfawrogi mewn economi lewyrchus. Roedd mynediad at hyfforddiant ac addysg yn y 9fed safle, gyda tua hanner nifer y cyfeiriadau at y tair eitem uchaf.

Mae adroddiad yr arolwg yn cynnwys sylwadau ar addysg ac mae'r rhain yn cael eu nodi isod:

- "Gallai ysgolion gwell annog pobl â chymwysterau da i ymgeisio am swyddi yma lle mae prinder. Mae angen mwy o ymchwil i pam ei bod yn anodd denu ymgeiswyr da ar gyfer rhai swyddi fel meddygon teulu."
- "Yn anhapus iawn gyda'r cwricwlwm ABCh newydd sy'n dod yn 2022. Unwaith eto, ni wnaeth Llywodraeth Cymru wrando ar y bobl a gwnaed yr ymgynghoriad mor dawel ac ni chafodd sylw yn y cyfryngau."
- "Hoffwn i ysgolion lleol wneud mwy o ddefnydd o'r awyr agored ac addasu i integreiddio anghenion plant ag anghenion ychwanegol yn well."

Mae sylwadau eraill ynghylch addysg yn cynnwys y cyfleoedd i ddefnyddio'r awyr agored fel amgylchedd dysgu, a hyrwyddo gyrfaedd ar y tir fel amaethyddiaeth. Gwnaed ychydig o sylwadau hefyd am yr angen i fuddsoddi mewn cyfleusterau chwaraeon ysgolion, yn enwedig caeau 4G.

Roedd cyfeiriad at ysgolion a cholegau yn y cwestiynau am gymuned fywiog ac iaith Gymraeg lewyrchus. Dim ond 40 allan o'r cyfanswm o 1,038 o gyfeiriadau oedd at ddiffyg ysgolion/colegau addysg cyfrwng Cymraeg, un o'r atebion isaf. Yn yr un modd, roedd nifer y cyfeiriadau at "Cefnogi eich plant trwy addysg cyfrwng Cymraeg" a "Mwy o wybodaeth am fuddion addysg cyfrwng Cymru" yn llawer is nag atebion eraill.

Roedd rhai o'r sylwadau a wnaed am y Gymraeg yn dadlau dros fwy o ddarpariaeth Gymraeg tra bod ymatebwyr eraill yn llai cadarnhaol ynghylch mwy o addysg cyfrwng Cymraeg:

- "Rwy'n siaradwr Cymraeg, mae ein plant yn mynychu ysgol Gymraeg, gan nodi'r cwestiwn uchod (beth fydddech chi'n ystyried ei wneud i helpu ...) rydyn ni'n gwyllo rhaglenni teledu yn Gymraeg heb is-deitlau."
- "Mwy o gyfleoedd Cymraeg mewn addysg brif ffrwd nid yn unig mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg! Dylid annog Cymraeg ym mhob ysgol nid yn unig mewn ysgolion iaith gyntaf."
- "Dylai ysgolion cyfrwng Saesneg fod ar gael i bob myfyriwr yng Nghymru oherwydd ar hyn o bryd mae cydraddoldeb a thegwch yn hynny o beth yn diflannu"

Gofynnodd metadata'r arolwg a oedd ymatebwyr yn gwirfoddoli. O'r 28 o bobl sy'n gwirfoddoli gyda sefydliadau sy'n cefnogi pobl ifanc, roedd 10 o'r cyfeiriadau yn gysylltiedig ag ysgol (e.e. Llywodraethwr) yn pwysleisio'r rôl bwysig y mae gwirfoddolwyr yn ei chwarae mewn ysgolion yn ogystal â'r ffordd y mae strwythurau llywodraethu ysgolion yn rhan o strwythurau ehangach ar gyfer cymdeithas ddinesig.

Arolwg ieuenctid

Mae'r ysgol yn chwarae rhan fawr ym mywydau pobl ifanc. Cyfeiriwyd at yr ysgol 35 gwaith yn "Beth sydd orau am eich cymuned" a 78 gwaith yn "Tri pheth a wnaeth i chi wenu yr wythnos hon" gan bwysleisio'r farn gadarnhaol sydd gan bobl ifanc am ysgolion.

Tueddiadau'r dyfodol

Newid demograffig

Bydd angen i addysg a dysgu ymateb i newid demograffig. Mae hwn yn faes cymhleth ac mae hefyd yn faes y gall y BGC ddylanwadu arno; gall polisïau cynllunio defnydd tir fel nifer, math a lleoliad tai newydd, polisïau tai, polisïau i hyrwyddo band eang cyflym ac atyniad gweithio gartref a pholisïau ynghylch datblygu economaidd

ddylanwadu ar newid demograffig ac felly'r galw yn y dyfodol am wasanaethau addysg ffurfiol.

Heb fentrau cydgyssylltiedig i ddenu pobl iau a'u dibynyddion, mae'n debygol y bydd nifer y plant oed ysgol yn Sir Benfro yn parhau i ostwng.

Anghenion sgiliau'r dyfodol

Cyfeirir at y sgiliau sy'n ofynnol yn y dyfodol agos yn yr adran Economi yn y rhan sy'n disgrifio gwaith y Bartneriaeth Dysgu Ranbarthol. Dros y tymor hir bydd y rhestr hon hefyd yn cael ei llywio gan:

- Datgarboneiddio a thwf yn yr economi werdd. Nid yw hyn yn gyfyngedig i sgiliau peirianeg; mae'n debygol y bydd galw am sgiliau amgylcheddol ac amaethyddol hefyd
- Galw parhaus am sgiliau iechyd a gofal cymdeithasol
- Y twf mewn awtomeiddio. Mae hyn yn debygol o leihau'r galw am swyddi â sgiliau is, yn enwedig ym maes gweinyddu. Dros amser, gall awtomeiddio leihau neu newid y galw am swyddi proffesiynol â sgiliau uwch. Goblygiad hyn yw y bydd angen i bobl ddatblygu cymwyseddau eang, bod yn hyblyg a pharhau i fuddsoddi yn eu sylfaen sgiliau eu hunain.

Mae adroddiadau a gyhoeddwyd gan Gomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol yn glir bod yr agenda sgiliau hefyd yn bwysig:

- Dysgu i gael ei greu a'i ddarparu mewn partneriaeth â busnesau, elusennau a sefydliadau eraill ledled Cymru.
- Dylai asesiadau fod â sail eang a dylent fod yn canolbwyntio ar ddisgyblion, nid ar brofi
- rhaid i unrhyw ddull o ymdrin â sgiliau yn y dyfodol fynd i'r afael â materion cydraddoldeb a dylai fod yn gyfiawn.

CYMUNEDAU DIOGEL, CYDLYNOLA CHYDNERTH

CYMRU LEWYRCHUS	CYMRU GYDNERTH	CYMRU IACHACH	CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD- EANG
	✓			✓		
Maes Ilesiant: Cymdeithasol						

Trosolwg

Mae canfyddiad unigolyn a yw'n byw mewn cymuned ddiogel, ac yn teimlo'n ddiogel yn y gymuned honno, yn cael effaith sylweddol ar ei deimlad o lesiant cyffredinol. Mae teimladau pobl o ddiogelwch yn cael eu heffeithio gan eu profiadau a'u canfyddiadau o droseddu ac mae hyn yn ei dro yn cael effaith ar ba mor gydlynol neu gysylltiedig y mae'r gymuned honno'n teimlo iddynt. Ochr yn ochr â hyn, gall gwytnwch cymuned, a'i gallu i ddelio â heriau sy'n effeithio ar fywydau ei thrigolion, effeithio ar deimladau o lesiant. Gall bod yn aelod gweithgar o gymuned fywiog, er enghraifft trwy fod yn aelod o grŵp lleol neu drwy wirfoddoli, wella teimladau o lesiant a pherthyn, fel bod unigolion yn teimlo mwy o gysylltiad â'u cymuned a'u bod wedi buddsoddi yn ei dyfodol.

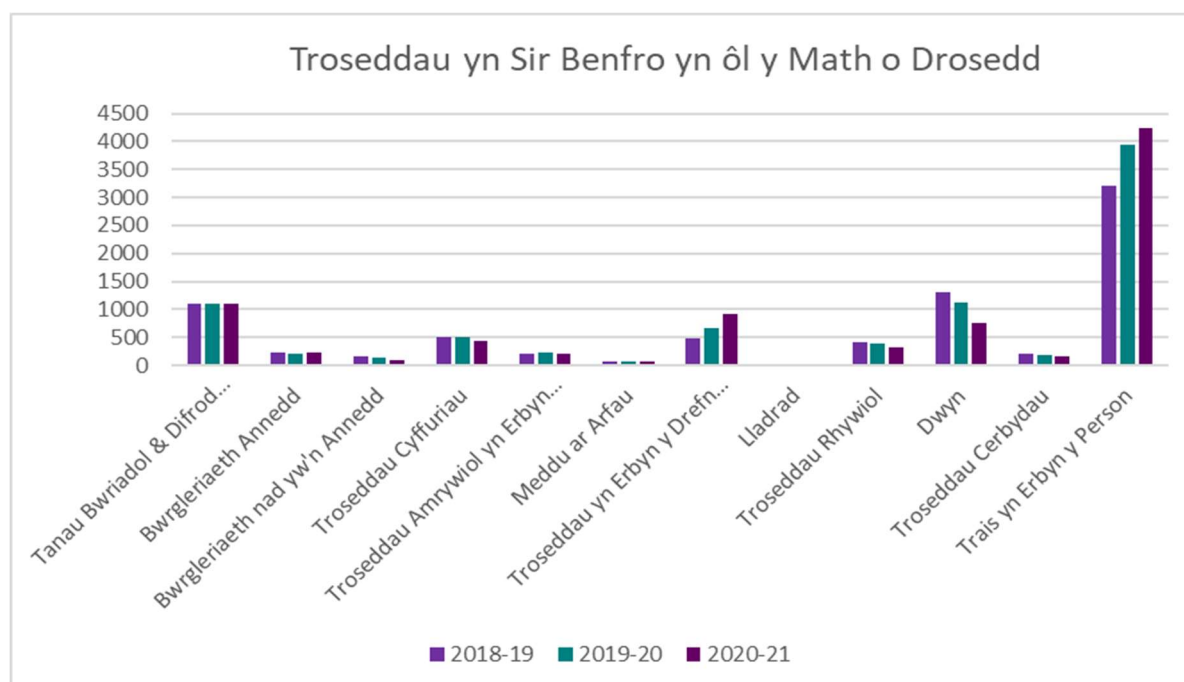
Diogelwch Cymunedol

Trosedd ac anhrefn

Mae patrymau trosedd wedi cael eu dylanwadu gan y pandemig, gyda rhai mathau o droseddau yn gostwng a chynnydd mewn eraill. Mae Arolwg Trosedd Cymru a Lloegr, a gynhaliwyd gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol (SYG), yn dangos cynnydd o 32% mewn digwyddiadau twyll yn y flwyddyn a ddaeth i ben Mehefin 2021, tra bod llawer o feysydd wedi dangos gostyngiad o ran lladrad oherwydd bod mwyafrif y bobl yn aros gartref. Fodd bynnag, mae effaith y pandemig ar sut y cynhaliwyd yr arolwg yn golygu nad yw cwestiynau ynghylch rhai troseddau, yn enwedig cam-drin domestig ac ymosodiad rhywiol, wedi'u cynnwys yn yr arolwg diweddaraf.

Mae Sir Benfro yn un o'r lleoedd mwyaf diogel i fyw yn y DU ac mae ganddi lefelau isel iawn o droseddu ac anhrefn o gymharu ag ardaloedd eraill yng Nghymru. Cyfanswm y troseddau a gofnodwyd ar gyfer Sir Benfro yn 2020-21 oedd 9,162.

Mae'r graff isod yn dangos cymariaethau o niferoedd troseddau a mathau o droseddau yn Sir Benfro am y tair blynedd diwethaf;

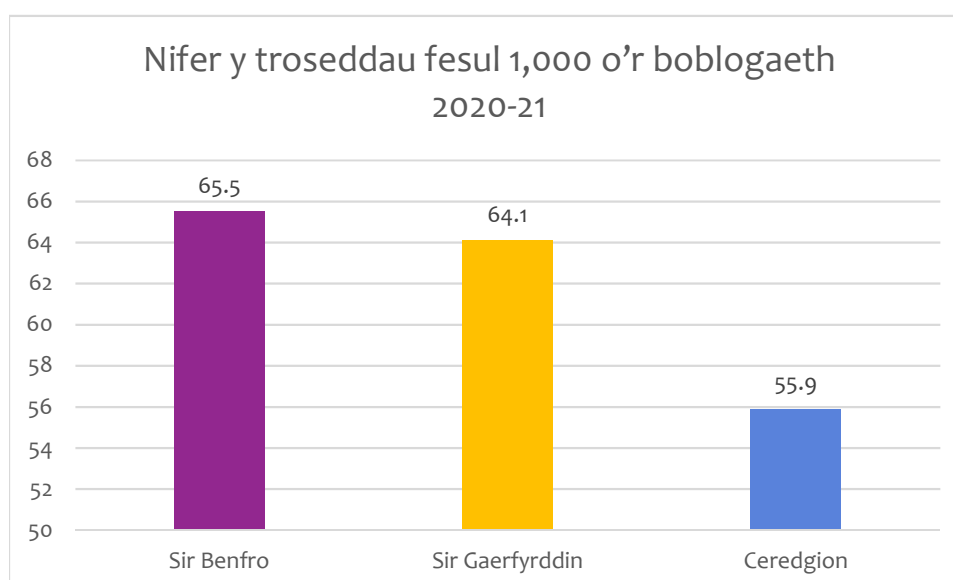

Mae'r data'n dangos cynnydd dros y tair blynedd diwethaf mewn troseddau yn erbyn y drefn gyhoeddu a thrais yn erbyn y person a gostyngiad sylweddol mewn lladrad, sy'n unol â chanlyniadau Arolwg Trosedd Cymru a Lloegr a gynhaliwyd yn gynharach eleni. Mae ffigurau ar gyfer 2020-21 yn dangos bod dros chwarter y troseddau trais yn erbyn y person yn ardal Gogledd Hwlfordd yn gysylltiedig ag alcohol gyda thua thraean y troseddau yn erbyn y drefn gyhoeddus yn yr un ardal hefyd yn gysylltiedig ag alcohol. Mae gan rai ardaloedd yn y sir ganrannau uwch o droseddau yn erbyn y drefn gyhoeddus a gyflawnir trwy'r cyfryngau cymdeithasol neu ddulliau digidol, yn hytrach nag yn bersonol. Cofnodwyd y canrannau uchaf yn Ninbych-y-pysgod (6.67% o gyfanswm y troseddau yn erbyn y drefn gyhoeddus), ardal Saundersfoot/Cilgeti (5%) a Dwyrain Penfro a Chaeriw (4.55%), yn fwyaf tebygol yn gysylltiedig â materion sy'n gysylltiedig â chadw ceiswyr lloches ym Mhenalun. Er bod troseddau lladrad wedi gostwng yn gyffredinol yn 2020-21, cynyddodd rhai mathau o ladrad, yn enwedig dwyn o siopau, a oedd yn gyfran sylweddol o gyfanswm y troseddau lladrad mewn rhai ardaloedd (Doc Penfro, Gorllewin Aberdaugleddau a Gogledd Hwlfordd). Digwyddodd newidiadau i arferion cofnodi ym mis Mai 2017 gyda'r holl droseddau

bellach yn cael eu cofnodi yn y man cyswllt. Mae hyn wedi cynyddu cywirdeb cofnodi ac o ganlyniad mae nifer y troseddau a gofnodwyd wedi cynyddu.

Ar draws y rhanbarth, bu cynnydd hefyd mewn troseddau yn erbyn y Drefn Gyhoeddus dros y tair blynedd diwethaf a chynnydd mewn troseddau Trais yn erbyn y Person, ar wahân i Ceredigion yn 2020-21 lle bu gostyngiad bach yn y niferoedd a gofnodwyd. O ran cyfraddau troseddu fesul 1,000 o boblogaeth, mae cyfradd droseddu Sir Benfro yn agos at gyfradd Sir Gaerfyrddin, er bod gwahaniaeth sylweddol yn y boblogaeth amcangyfrifedig ar gyfer pob sir (mae data'r SYG yn rhoi amcangyfrifon canol blwyddyn 2020 ar 126,751 yn Sir Benfro a 190,073 yn Sir Gaerfyrddin). Nid yw'n eglur pam mae hyn yn wir, er y gallai elfennau fel demograffeg fod yn cael effaith.

Ffigur 22 - Nifer y troseddau fesul 1,000 o'r boblogaeth 2020-21

Yn ôl data a gasglwyd trwy Arolwg Cenedlaethol Cymru yn 2018-19, nododd 89% o bobl yn Sir Benfro eu bod yn teimlo'n ddiogel gartref, yn cerdded yn eu hardal leol neu'n teithio. Mae canlyniadau arolwg ar gyfer rhan gyntaf 2021 (Ebrill i Fehefin) yn dangos bod y ffigur hwn wedi gostwng i 81%.

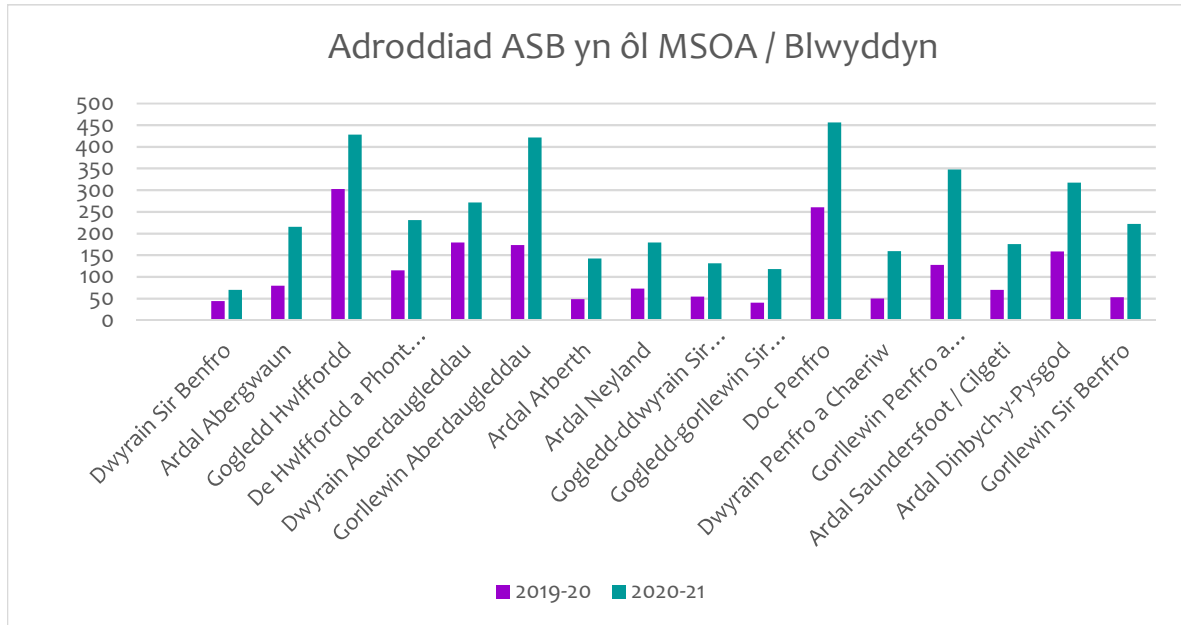
Sir Benfro Ddiogelwch yw'r Bartneriaeth Diogelwch Cymunedol ar gyfer Sir Benfro ac mae'n gyfrifol am sicrhau bod partneriaid yn gweithio gyda'i gilydd i gadw pobl yn ddiogel yn y sir. Cyn dechrau'r pandemig yn gynnar yn 2020 roedd gwaith yn parhau i ddiweddarau'r Strategaeth Diogelwch Cymunedol ar gyfer Sir Benfro. Er nad oedd yn bosibl cwblhau'r gwaith hwn oherwydd y pandemig, cynhaliwyd arolwg trosedd ac

anhrefn ym mis Mai 2021 i fesur canfyddiadau a phrofiadau pobl o droseddu fel sail i ailystyried strategaeth ddiwygiedig. Fodd bynnag, roedd nifer yr ymatebwyr i'r arolwg yn isel ac felly mae'r bartneriaeth wedi cytuno i ail-gynnal yr arolwg yn gynnar yn 2022 gyda chefnogaeth cynllun cyhoeddusrwydd a chyfathrebu â mwy o ffocws, mewn ymdrech i gynyddu'r gyfradd ymateb a chodi ymwybyddiaeth.

Ym mis Chwefror 2021 cytunwyd y byddai'r BGC yn derbyn diweddariadau rheolaidd ynghylch diogelwch cymunedol a chydlyniant gan y Bartneriaeth Diogelwch Cymunedol. Roedd hyn oherwydd cynnydd mewn materion diogelwch cymunedol a chydlyniant cymunedol yn ymwneud yn uniongyrchol ac yn anuniongyrchol â phandemig Covid-19, a effeithiodd ar nifer o gymunedau ledled Sir Benfro mewn sawl ffordd, yn ogystal ag effeithio ar adnoddau nifer o bartneriaid BGC.

Mae Sir Benfro wedi profi pwysau sylweddol yn ystod cyfnodau gwyliau ysgol dros y ddwy flynedd ddiwethaf, yn bennaf oherwydd cynnydd yn nifer y bobl sy'n cymryd gwyliau yn y DU oherwydd cyfyngiadau teithio a osodwyd yn ystod y pandemig. Arweiniodd hyn at achosion o ymddygiad gwrthgymdeithasol (ASB) mewn sawl lleoliad gwyliau poblogaidd yn gysylltiedig â grwpiau mawr yn ymgynnull ac unigolion nad oeddent yn cadw at ofynion pellhau cymdeithasol mewn siopau a lleoliadau lletygarwch. Mae materion sy'n gysylltiedig â 'champion anghyfreithlon' hefyd wedi bod yn broblem, gyda phobl yn gwersylla'n anghyfreithlon mewn pebyll a chartrefi modur ac yn gadael cynnwys toiledau cemegol a sbwriel ger y lleoliadau hyn. Ers i'r cyfyngiadau clo a chyfyngiadau teithio leddfu, ae digwyddiadau o ddifrod amgylcheddol a achosir gan 'gampio anghyfreithlon' wedi lleddfu.

Mae ymddygiad gwrthgymdeithasol yn fwy o broblem o fewn rhai ardaloedd o'r sir, yn enwedig mewn perthynas â rheolau a chyfyngiadau Covid-19 ac yn gysylltiedig â pherchnogaeth ail gartrefi, ond cynyddodd adroddiadau ar draws pob ardal o'r sir yn ystod 2020-21. Mae ymddygiad gwrthgymdeithasol yn fater sydd wedi'i briodoli'n uniongyrchol i gynulliadau mawr o bobl ifanc, er y gall fod yn wir yn aml bod ASB yn cael ei ystyried fel petai'n digwydd pan nad yw hyn yn wir mewn gwirionedd. Am y rheswm hwn mae gwaith yn mynd rhagddo o fewn yr awdurdod lleol i ddarparu lleoedd diogel i bobl ifanc ymgynnull a chymdeithasu, a thrwy hynny leiha'u'r canfyddiad o ASB a briodolir i bobl ifanc yn ymgynnull mewn grwpiau.

Ffigur 23: Adroddiad ASB yn ôl MSOA / Blwyddyn

Lleihau aildroseddu

Mae pobl sy'n gadael y carchar yn llai tebygol o aildroseddu os oes ganddynt seiliau cadarn yn eu lle, fel cartref sefydlog, swydd gyson, ac iechyd da yn rhydd o gamdrin sylweddau. Mae Cynllun Lleihau Aildroseddu Gwasanaeth Carchar a Phrawf Ei Mawrhydi - HMPPS (2021-2024) yn gosod allan sut mae HMPPS yn cynllunio i weithio gyda phartneriaid i leihau aildroseddu trwy ddull system gyfan ledled Cymru sy'n targedu gwreiddiau cymhleth problem gweithgaredd troseddol yn effeithiol.

Ym mis Ionawr 2021 cadarnhaodd Comisiynydd Heddlu a Throseddau ar gyfer Dyfed Powys ei fod yn mynd i fuddsoddi mewn rhaglen rheoli integredig troseddwr wedi'i diweddaru, mewn partneriaeth â'r gwasanaeth Prawf Cenedlaethol. Mae Rheoli Integredig Troseddwr (IOM) yn golygu rheoli pobl a ystyrir yn debygol iawn o aildroseddu ar y cyd. Mae Strategaeth Genedlaethol Rheoli Integredig Troseddwr y Swyddfa Gartref a'r Weinyddiaeth Gyfiawnder wedi'i diweddaru yn ailganolbwyntio IOM ar droseddau yn y gymdogaeth: lladrad, bwrghleriaeth, dwyn, a dwyn cerbydau. Ar hyn o bryd troseddau yn y gymdogaeth sydd â'r lefelau uchaf o aildroseddu o unrhyw fath o drosedd, ac maent yn gyfran uchel o'r holl aildroseddu.

Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (VAWDASV)

Mae gan drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol (VAWDASV) ganlyniadau pellgyrhaeddol i deuluoedd, plant, cymunedau a'r gymdeithas gyfan.

Diffiniad traws-lywodraethol o drais a cham-drin domestig yw: *'Unrhyw ddigwyddiad neu batrwm o ddigwyddiadau o drais, camdriniaeth neu ymddygiad sy'n rheoli, yn gorfodi neu'n bygwth, rhwng pobl 16 oed neu'n hŷn sy'n bartneriaid mynwesol (neu wedi bod) neu'n aelodau o'r un teulu, beth bynnag eu rhywedd a'u rhywioldeb. Mae'r cam-drin yn gallu bod o'r natur ganlynol, ymhlith eraill:*

- seicolegol
- corfforol
- rhywiol
- ariannol
- emosiynol

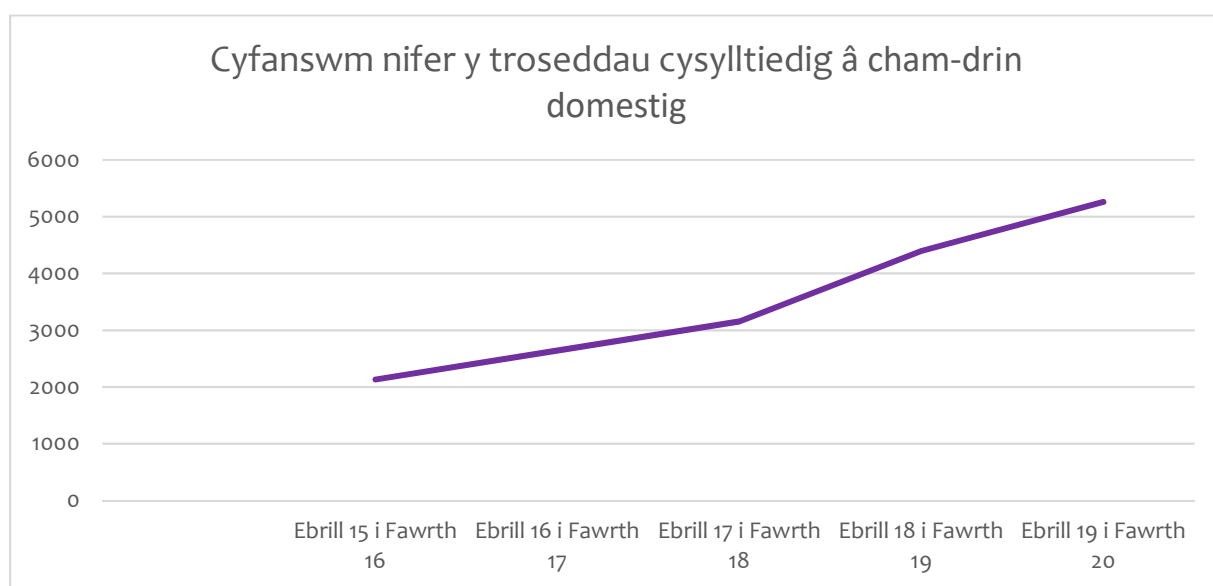
Nod Strategaeth VAWDASV Canolbarth a Gorllewin Cymru yw ymgorffori Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol fel "busnes pawb" o fewn gwaith a bywyd o ddydd i ddydd. Mae Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol yn thema drawsbynciol sy'n ei gwneud yn ofynnol i bob maes polisi cyhoeddus fynd i'r afael â, a siapio a gwella'r modd y darperir gwasanaethau i'r rhai yr effeithir arnynt.

Mae cam-drin domestig yn effeithio ar bob grŵp oedran. Nid yn unig y mae'n effeithio ar bobl iau, gall fod yn gyffredin ym mherthynas pobl hŷn. Gall arwyddion o gam-drin ym mherthynas pobl hŷn fod yn anodd eu hadnabod, gan y gall ymddygiad camdriniol fod wedi'i wreiddio'n ddwfn dros gyfnod hir, ac efallai na fydd pobl hŷn yn cydnabod eu bod nhw eu hunain mewn perthynas gamdriniol. Mae Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru wedi nodi cam-drin ariannol ac economaidd yn ddiweddar fel materion penodol sy'n effeithio ar bobl hŷn. Felly, dylid ystyried sut y caiff cam-drin domestig ei gydnabod a'i ymateb ar draws pob ystod oedran a sefyllfa ddomestig a sut mae pobl yn cael eu targedu o ran negeseuon a chyfeirio at wasanaethau cymorth.

Ac eithrio ymddygiad sy'n rheoli neu'n gorfodi, nid yw cam-drin domestig yn drosedd benodol ac felly bydd troseddau sy'n gysylltiedig â cham-drin domestig yn cael eu cofnodi o dan y drosedd briodol a gyflawnwyd, er enghraifft, ymosodiad ag

anaf. Fodd bynnag, mae'n ofynnol i'r heddlu dynnu sylw pan fydd trosedd yn gysylltiedig â cham-drin domestig a rhoi gwybod i'r Swyddfa Gartref am y data hwn.

Mae data gan y SYG a gyflenwyd gan y Swyddfa Gartref ar droseddau a gofnodwyd gan yr Heddlu yn dangos bod nifer y troseddau cysylltiedig â cham-drin domestig yn Dyfed Powys wedi cynyddu o flwyddyn i flwyddyn ers 2015-16. Mae'r graff isod yn dangos cyfanswm y troseddau sy'n gysylltiedig â cham-drin domestig yn rhanbarth Dyfed Powys o'r Flwyddyn yn Diweddu Mawrth 2016 i'r Flwyddyn yn Diweddu Mawrth 2020;

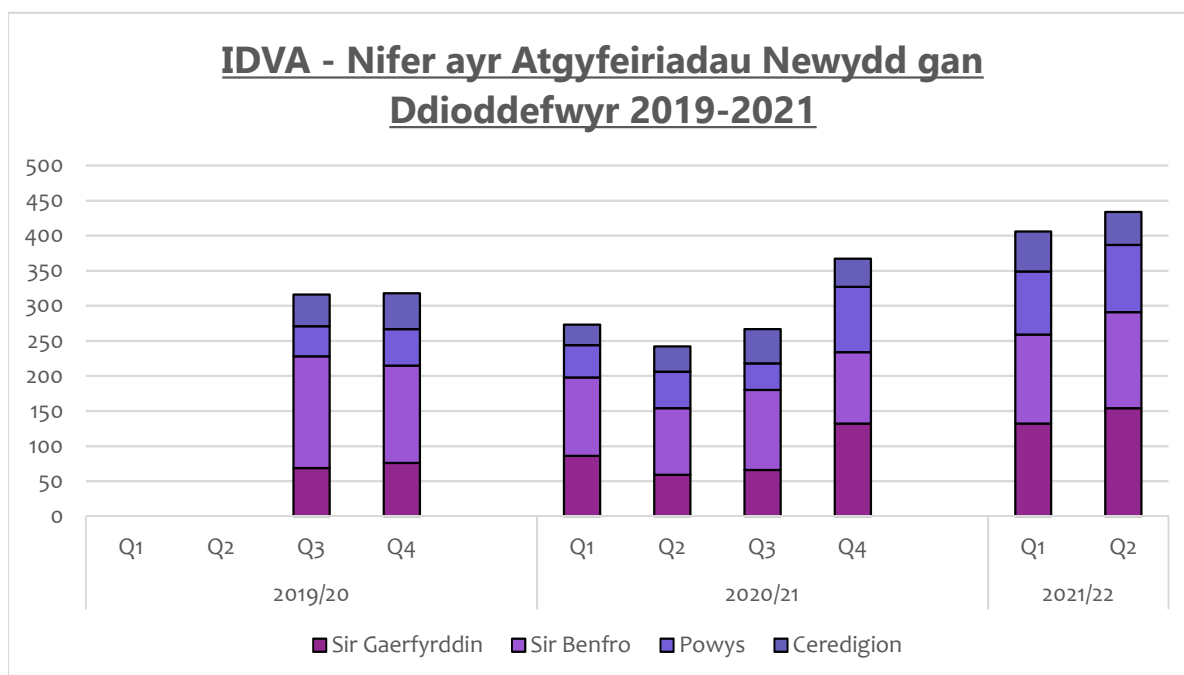

Ffigur 24: Cyfanswm nifer y troseddau cysylltiedig â cham-drin domestig Dyfed Powys Ebrill 2015 i Fawrth 2020

Cynyddodd adroddiadau i wasanaethau cam-drin domestig arbenigol gan y rhai sy'n profi cam-drin yn y cartref yn sylweddol yn ystod y cyfnod clo oherwydd y cyngor i aros gartref, gan atal dioddefwyr rhag gadael eu cartrefi. Mae Eiriolwyr Trais Domestig Annibynnol (IDVA) yn helpu pobl sy'n byw mewn ofn o gam-drin domestig. Maent yn helpu i gadw dioddefwyr yn ddiogel trwy roi llais iddynt a gweithio mewn partneriaeth â llawer o asiantaethau eraill. Lle mae'r risg o niwed yn uchel, maen nhw'n gweithio gyda dioddefwyr i wneud eu cartrefi yn ddiogel neu i'w helpu i ddod o hyd i rywle diogel i aros. Mae'r help a ddarperir gan IDVA yn cwmpasu sawl maes ym mywyd y dioddefwr, er enghraifft, gallai olygu helpu plant y dioddefwr i fyw'n ddiogel ac yn iach neu helpu dioddefwyr trwy'r system y Llysoedd. Mae Comisiynydd Heddlu a Throseddau Dyfed-Powys ynghyd â'r pedwar awdurdod lleol yn yr ardal yn comisiynu'r gwasanaeth IDVA yn Nyfed Powys.

Ers dechrau'r pandemig bu cynnydd yn nifer yr unigolion sydd angen cefnogaeth gan IDVA. Ar ddechrau'r cyfnod clo cyntaf, gostyngodd y niferoedd wrth i'r cyfyngiadau wneud ceisio cymorth yn anoddach, fodd bynnag, newidiodd hyn pan gynyddodd y niferoedd yn sgil llacio cyfyngiadau.

Mae'r graffiau isod yn dangos ffigurau ar gyfer unigolion a gyfeiriwyd at y gwasanaeth rhwng 2019-2020 a dau chwarter cyntaf 2021-22;

Ffigur 25: Nifer yr atgyfeiriadau newydd gan ddioedfwyr i IDVA 2019 - 2021

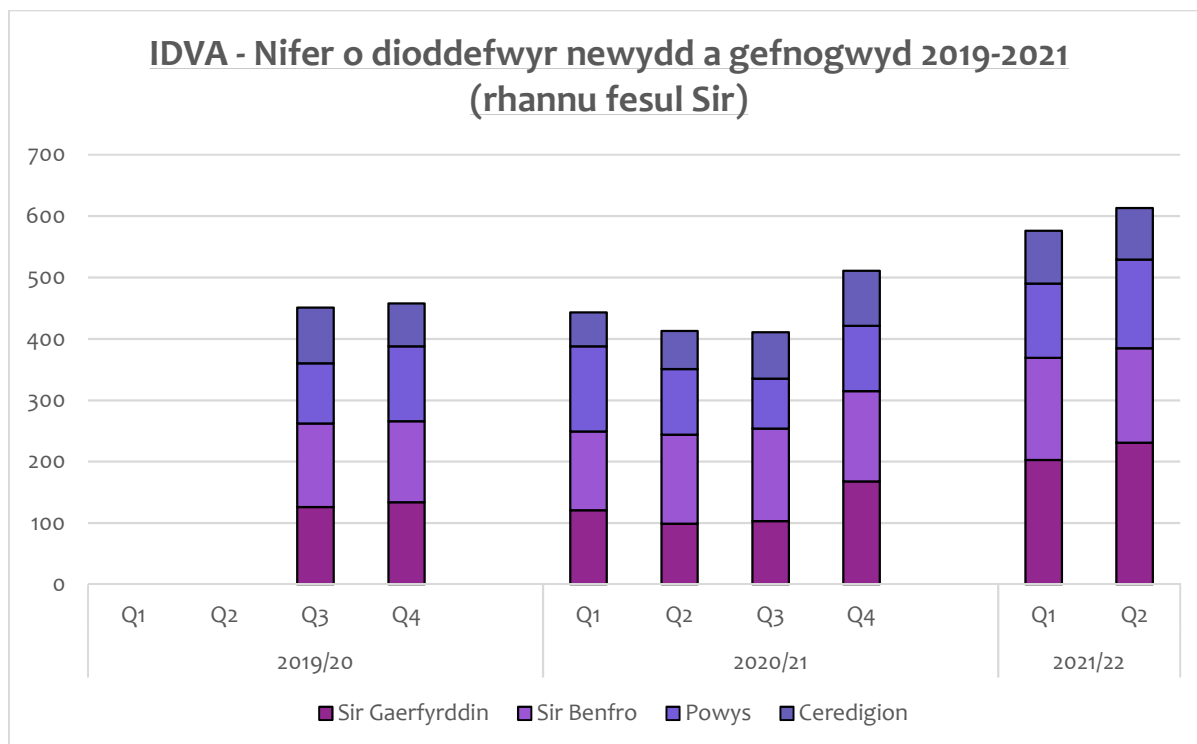

Figure 29: Nifer o diodderwyr newydd a gefnogwyd 2019-2021

Mae Hafan Cymru yn sefydliad dielw sy'n darparu cefnogaeth gysylltiedig â thai ledled Cymru, gan gynnwys ar gyfer y rhai sy'n profi, neu mewn perygl o, gam-drin domestig. Mewn ymateb i effeithiau'r pandemig ar bobl ifanc sy'n dyst i gam-drin domestig yn y cartref, mae Hafan Cymru wedi sefydlu Prosiect Llesiant Plant a Phobl Ifanc yn yr ardal ar gyfer y rhai yn y grŵp oedran 5 - 18. Gydag ysgolion ar gau am gryn amser roedd plant a phobl ifanc a oedd yn profi effeithiau negyddol cam-drin domestig yn y cartref heb 'fannau diogel' i encilio iddynt ac yn methu â chysylltu â ffrindiau a chyfoedion yn yr un ffordd ag y byddent wedi ei wneud. Mae'r prosiect yn cynnig gweithgareddau strwythuredig i ddarparu cyfleoedd ar gyfer mwynhad neu fynegiant a defnyddir ystod o offer i helpu pobl ifanc i fynegi teimladau neu bryderon.

Camddefnyddio Sylweddau

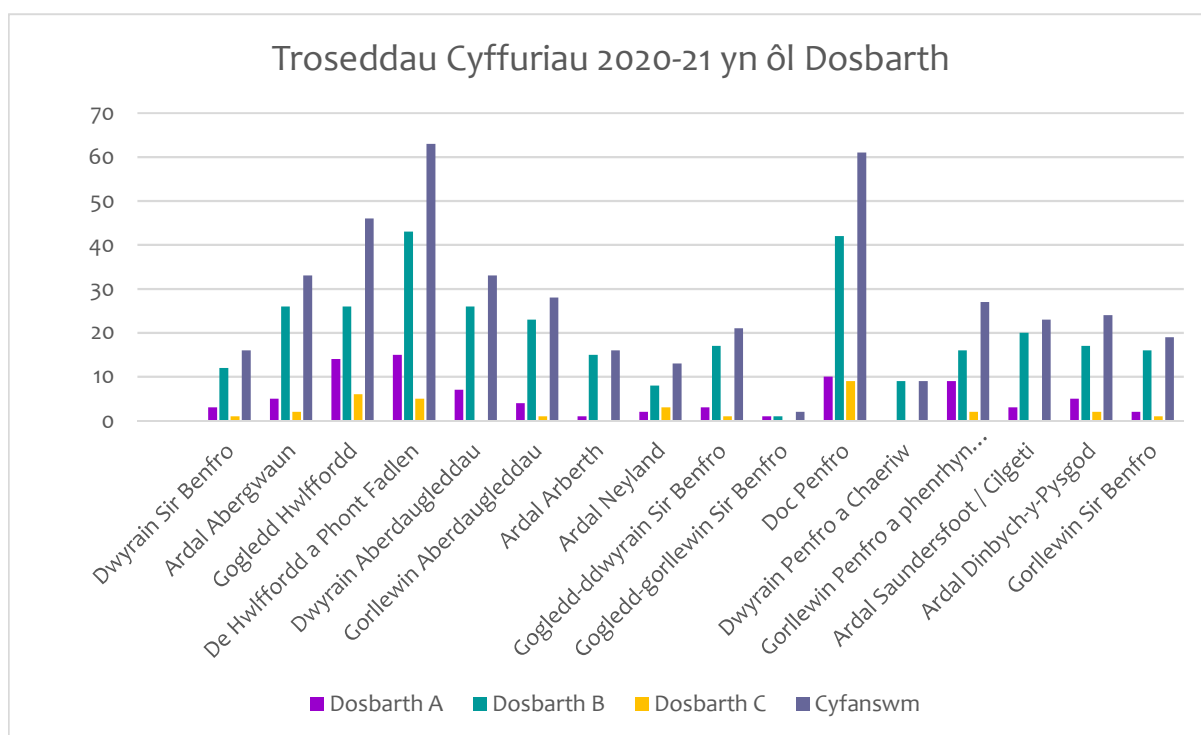
Gall camddefnyddio cyffuriau ac alcohol gael ystod o effeithiau andwyol ar ganlyniadau i unigolion a'r cymunedau y maent yn byw ynddynt.

Byrddau Cynllunio Ardal sy'n gyfrifol am gynllunio a chomisiynu gwasanaethau camddefnyddio sylweddau yng Nghymru. Yn rhanbarth Hywel Dda, y partneriaid statudol y mae'n ofynnol iddynt sicrhau bod cynllun lleol ar waith i fynd i'r afael â chamddefnyddio sylweddau yw:

- Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda
- Awdurdodau Lleol (Ceredigion/Sir Benfro/Sir Gaerfyrddin)
- Heddlu Dyfed Powys
- Y Gwasanaeth Prawf Cenedlaethol
- Y Gwasanaeth Tân

Mae darparwyr gwasanaeth ledled y rhanbarth yn gweithio'n agos gyda chyfiawnder troseddol a gwasanaethau eraill er mwyn lleihau gweithgaredd troseddol a achosir gan gamddefnyddio sylweddau.

Mae data gan Heddlu Dyfed Powys yn dangos bod y nifer uchaf o droseddau yn ymwneud â chyffuriau wedi'u cofnodi yn Ne Hwlfordd a Phont Myrddin, Doc Penfro a Gogledd Hwlfordd, gyda'r mwyafrif o'r rhain yn ymwneud â throseddau cyffuriau Dosbarth B (mae cyffuriau Dosbarth B yn cynnwys amffetaminau, barbitwradau, canabis a dehydrocodein).

Ffigur 27: Troseddau Cyffuriau 2020-21 yn ôl Dosbarth

Tanau a Diogelwch ar y Ffyrdd

Mae data Gwasanaeth Tân ac Achub Canolbarth a Gorllewin Cymru yn dangos y bu cynnydd mewn tanau bwriadol yn 2020-21 i 108, i fyny o 74 a gofnodwyd yn 2019-20. Adroddwyd am y mwyafrif o'r rhain yn Noc Penfro (23), Gorllewin Penfro a Chastell

Martin (15) a Gorllewin Aberdaugleddau (13). O fewn y ffigurau hyn, roedd y mwyafrif o danau yn gysylltiedig â llosgi sbwriel yn yr awyr agored, tanau glaswelltir neu goetir neu danau awyr agored eraill ar dir neu mewn adeiladau awyr agored. Gostyngodd tanau damweiniol yn y mwyafrif o ardaloedd yn 2020-21, fodd bynnag, tanau anheddau a thanau cerbydau oedd y mwyaf cyffredin yn ystod y cyfnod hwn.

Mae data gan Wasanaeth StatsCymru hefyd yn dangos bod nifer y gwrthdrawiadau traffig ar y ffyrdd a fynychwyd wedi gostwng bron i hanner rhwng 2019-20 a 2020-21, yn ôl pob tebyg oherwydd cyfyngiadau Covid a olygai mai dim ond am resymau hanfodol a dim ond o fewn y sir y caniatwyd i bobl yrru. Mae data'n dangos bod 164 o ddamweiniau ffordd yn Sir Benfro yn 2020, gyda 132 o fân anafiadau, 31 o anafiadau difrifol ac un farwolaeth. Roedd y ffigur hwn i lawr o 246 yn 2019 (169 o fân anafiadau, 71 difrifol, 6 marwolaeth). Unwaith eto, mae'r gostyngiad hwn mewn anafiadau yr adroddir amdanynt yn fwyaf tebygol oherwydd cyngor aros gartref a rheolau Covid a oedd yn cyfyngu ar symud mewn cerbyd. Mae MAWWFRS yn ymgysylltu, hyfforddi a rhyngweithio i hyrwyddo diogelwch ar y ffyrdd trwy gyfuniad o waith rhagweithiol ac adweithiol.

Cydlyniant Cymunedol

Mae cydlyniant cymunedol yn bwysig wrth ddarparu ymdeimlad o deimlo'n ddiogel mewn cymuned. Dangosodd canlyniadau'r Arolwg Cenedlaethol ar gyfer 2018-19 fod pobl, ar y cyfan, a oedd yn cytuno eu bod yn teimlo ymdeimlad o berthyn i'r ardal leol yn fwy tebygol o deimlo'n ddiogel yn yr ardal leol honno, o gymharu â phobl nad oeddent. Yn ogystal, canfuwyd bod pobl a oedd yn cytuno fod y rhai o wahanol gefndiroedd yn cyd-dynnu'n dda yn eu hardal leol yn fwy tebygol o deimlo'n ddiogel yn yr ardal leol, o gymharu â'r rhai nad oeddent.

Mae data o Arolwg Cenedlaethol Cymru 2018-19 yn dangos bod y ffactorau canlynol yn gysylltiedig â phobl yn cytuno bod gan eu hardal leol ymdeimlad o gymuned:

- Bod yn hŷn
- Bod â llesiant meddyliol cadarnhaol.
- Teimlo'n ddiogel mewn gwahanol sefyllfaoedd (e.e. cerdded yn yr ardal ar ôl iddi nosi).
- Bod yn fodlon â'r ardal leol fel lle i fyw.
- Bod â dealltwriaeth dda o'r hyn y mae'r cynghorydd lleol yn ei wneud i'r gymuned.

- Teimlo fel petaent yn gallu dylanwadu ar benderfyniadau sy'n effeithio ar yr ardal leol.
- Teimlo'n fodlon ag argaeledd gwasanaethau a chyfleusterau lleol.

At ei gilydd, cytunodd 52% o oedolion fod ymdeimlad o gymuned yn eu hardal leol.

Yn Sir Benfro, nododd preswylwyr a ymatebodd i Arolwg Cenedlaethol Cymru lefelau uchel o foddhad â'u hardal leol, gyda 90% yn nodi eu bod yn fodlon yn 2016-17 a 2018-19 a 92% yn nodi eu bod yn fodlon iawn neu'n weddol fodlon yn rhan gyntaf 2021. O ran teimlo bod gan eu hardal ymdeimlad o gymuned, gan gynnwys teimlo ymdeimlad o berthyn, bod pobl o wahanol gefndiroedd yn dod ymlaen yn dda a bod pobl yn trin ei gilydd â pharch, mae canlyniadau arolwg 2018-19 yn dangos bod 62% o drigolion Sir Benfro yn teimlo bod gan eu hardal ymdeimlad o gymuned. Mae'n ddigon posib bod y ffigur hwn wedi cynyddu oherwydd y nifer o fentrau cymunedol a ddatblygodd yn ystod y pandemig, fodd bynnag, ni chofnodir data ar lefel awdurdod lleol ar gyfer rhan gyntaf 2021.

Roedd Cydlyniant Cymunedol yn Sir Benfro yn gysylltiedig ag eithafiaeth, yn enwedig eithafiaeth dde eithaf, yn fater a ddaeth i'r amlwg yn 2020 yn dilyn penderfyniad gan y Swyddfa Gartref i gartrefu 234 o geiswyr lloches yn hen Wersyll y Weinyddiaeth Amddiffyn ym Mhenalun. Am gyfnod byr, daeth Sir Benfro yn darged i aelodau grwpiau de eithafol a oedd yn ceisio manteisio ar y penderfyniad i gartrefu ceiswyr lloches yn y sir er mwyn hyrwyddo eu hagenda eu hunain. Effeithiwyd yn sylweddol ar adnoddau'r awdurdod lleol, Heddlu Dyfed Powys a nifer o asiantaethau eraill, fodd bynnag, buont yn gweithio'n agos gyda'r ceiswyr lloches a'r gymuned leol i feithrin perthnasoedd cadarnhaol a thargedu'r rhai a oedd yn gyfrifol am gyflawni troseddau ar-lein trwy'r cyfryngau cymdeithasol a thra'n protestio ar y safle. Fodd bynnag, roedd canlyniadau cadarnhaol i'r penderfyniad, gan iddo arwain at greu mudiad Noddfa yn Lleol, gan helpu ffoaduriaid a cheiswyr lloches.

Yn ddiweddar, cynhaliwyd hyfforddiant ynghylch gwrthweithio eithafiaeth y dde eithaf i weithwyr proffesiynol yn y rhanbarth gan Small Steps, cwmni sy'n cyflogi cyn aelodau grŵp asgell dde i gyflwyno eu rhaglenni hyfforddi. Canolbwyntiodd yr hyfforddiant hwn ar godi ymwybyddiaeth, nodi arwyddion a symbolau a'r tactegau a ddefnyddir gan aelodau asgell dde eithafol i adeiladu cefnogaeth i'w hachos a sut y gellir defnyddio gwrth-naratifau i leihau apêl eithafiaeth y dde eithaf i unigolion bregus a allai gael eu targedu gan grwpiau o'r fath. Ar ôl cau'r gwrsyll lloches, mae

Sir Benfro wedi gweld gostyngiad amlwg mewn gweithgaredd adain dde ynghyd â gostyngiad mewn adroddiadau sy'n ymwneud â digwyddiadau casineb hiliol.

Mae troseddau casineb yn ymwneud ag achosion lle mae pobl yn cael eu targedu i ddioddef camdriniaeth oherwydd eu bod yn uniaethu ag un neu fwy o'r canlynol:

- anabledd
- hil neu ethnigrwydd
- crefydd neu gred (sy'n cynnwys diffyg cred)
- cyfeiriadedd rhywiol
- hunaniaeth rhywedd

Dros y 2 flynedd ddiwethaf, mae gwybodaeth a gyflwynwyd i'r Tîm Cydlyniant gan Cymorth i Ddioddefwyr yn dangos bod troseddau casineb yn gymharol isel yn Sir Benfro. Dros y cyfnod hwn mae Cymorth i Ddioddefwyr wedi derbyn 12 atgyfeiriad troseddau casineb bob mis ar gyfartaledd. Mae'r mwyafrif yn ymwneud â materion hil sef 8 adroddiad ar gyfartaledd, ac yna cyfeiriadedd rhywiol, anabledd a chrefydd. Mae'r tri grŵp olaf ar gyfartaledd yn denu un adroddiad bob mis.

Yn ystod 2021 cyflwynodd y Tîm Cydlyniant Gyfarfodydd Monitro Tensiwn Cymunedol Wythnosol, gan ddod â nifer o Sefydliadau Cyhoeddus a Thrydydd sector ynghyd er mwyn deall tensiynau a materion sy'n dod i'r amlwg yn Sir Benfro. Mae monitro tensiwn wedi bod yn ddull effeithiol iawn o brofi'r tymheredd mewn cymunedau ac mae wedi helpu i nodi materion yn gynnar, ac wedi galluogi partneriaid i roi cynlluniau ar waith i liniaru unrhyw densiynau cyn iddynt ddatblygu'n bryderon mwy. Mae monitro dros y deuddeg mis diwethaf wedi cynnwys edrych ar dueddiadau mewn Troseddau Casineb, Grwpiau Protest, a phryderon yn ymwneud â Covid-19 a theimladau Gwrth-frechlyn ynghyd â rheolaeth ASB lefel isel.

Mae ymgyrchoedd fel Wythnos Ymwybyddiaeth Troseddau Casineb, a gynhelir bob blwyddyn ym mis Hydref yn bwysig er mwyn codi ymwybyddiaeth o droseddau casineb a sut i roi gwybod amdanynt. Mae llawer o waith yn digwydd yn ystod yr ymgyrch i rannu negeseuon a gwybodaeth am ddigwyddiadau lleol ac ar-lein a gwaith sy'n digwydd mewn Ysgolion. Trwy gydol y flwyddyn, mae hyfforddiant ar ymwybyddiaeth troseddau casineb, a gydlynir gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, yn digwydd mewn ysgolion ledled y sir.

Cydnherthedd Cymunedol

Mae cymuned sydd â phresenoldeb cryf o wirfoddolwyr a rhwydwaith cymunedol yn debygol o fod yn fwy gwydn i heriau ac mewn sefyllfa well i ymateb iddynt, p'un a yw'r heriau hyn oherwydd materion amgylcheddol neu lle mae preswylwyr angen help i gael mynediad at wasanaethau, er enghraifft.

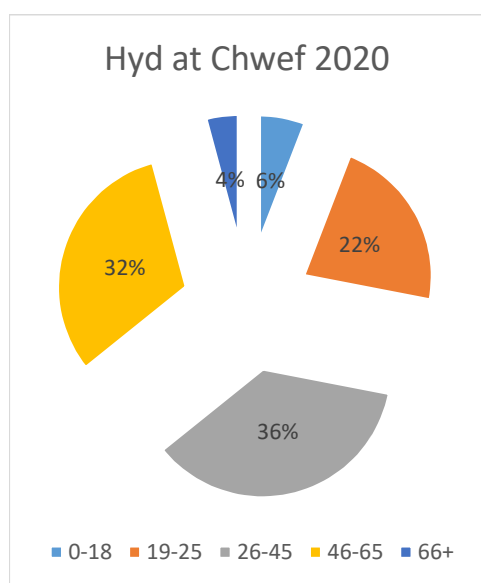
Sefydlodd ymddangosiad Covid-19 a'r cyfnod clo dilynol bwysigrwydd gwirfoddolwyr wrth gefnogi ein cymunedau. Ddiwedd mis Mawrth 2020 sefydlwyd Hwb Cymunedol Sir Benfro, partneriaeth rhwng Cyngor Sir Penfro, Cymdeithas Gwasanaethau Gwirfoddol Sir Benfro (PAVS), Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda, a Delta Wellbeing, cwmni sy'n defnyddio gofal a alluogir gan dechnoleg i gefnogi annibyniaeth barhaus. Roedd yr Hwb yn darparu un pwynt mynediad i bobl a oedd yn cysgodi neu'n hunan-ynysu, neu'r rhai a oedd yn profi materion eraill a oedd angen rhywfaint o gefnogaeth ychwanegol gyda phethau fel siopa neu gasglu presgripsiynau, er enghraifft. Derbyniodd ac ymatebodd yr Hwb i oddeutu 8,300 o alwadau ffôn dros y cyfnod clo cychwynnol ac yna cytunwyd wedi hynny i sefydlu Hwb Cymunedol Sir Benfro fel elfen barhaol o seilwaith cymunedol.

Un o'r heriau wrth symud ymlaen yw sut i ymgorffori'r egwyddorion sy'n sail i gysyniad yr Hwb mewn gwaith bob dydd er mwyn cefnogi a galluogi cynaliadwyedd a chydnerthedd cymunedau yn Sir Benfro yn y dyfodol ac i hyrwyddo llesiant, annibyniaeth a chynhwysiant cymdeithasol pobl ledled y sir. Ar hyn o bryd mae grŵp prosiect yn gweithio ar ddatblygu cynlluniau cyflenwi a fydd yn cefnogi'r dull hwn ac i liniaru effeithiau tymor byr, canolig a hir yr argyfwng. Bydd y gwaith hwn yn sicrhau bod Sir Benfro yn dod allan yn gryfach o'r argyfwng presennol ac wedi'i pharatoi'n dda pe bai unrhyw argyfwng yn y dyfodol.

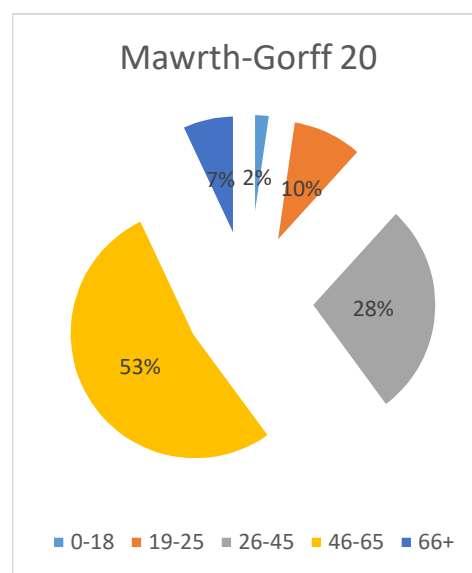
Mae data'n dangos bod demograffeg y gwirfoddolwyr yn y sir wedi newid yn ystod y cyfnod clo cyntaf, gyda chanran sylweddol uwch o bobl oedran gweithio (26-65) yn cofrestru fel gwirfoddolwyr, gyda llawer ohonynt yn sôn eu bod wedi cael eu rhoi ar ffyrlo, yn gweithio'n rhan-amser, neu ag amser sbâr o ganlyniad i bethau eraill yr oeddent yn ymwneud â nhw yn cau (fel grwpiau chwaraeon ac ati). Mae'r niferoedd o wirfoddolwyr yn yr ystod oedran hon wedi amrywio wedi hyn ond maent wedi aros yn uwch na chyn mis Mawrth 2020. Bu gostyngiad hefyd mewn ymholiadau gan bobl ifanc o dan 25 oed yn ystod y cyfnod clo cyntaf ond mwy o ymholiadau gan bobl dros 66 oed, llawer ohonynt yn methu ymgymryd â'u harferion arferol fel

gwirfoddolwyr wrth i lefydd fel siopau elusennol gau. Ers dechrau 2021 bu cynnydd mewn ymholiadau gan rai dan 25 oed yn enwedig myfyrwyr ysgol/coleg sydd am wirfoddoli mewn amgylchedd iechyd/ysbyty oherwydd dyheadau gyrfa yn y dyfodol.

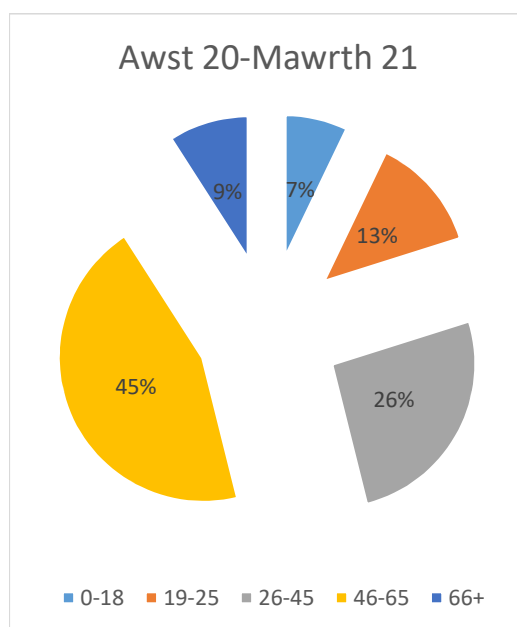
Ystod oedran y gwirfoddolwyr (%)

Ffigur 29: Ystod oedran y gwirfoddolwyr yn ystod y cyfnod clo cyntaf

Ffigur 28: Ystod oedran y gwirfoddolwyr yn ystod Mawrth i Orffennaf 2020

Ffigur 30: Ystod oedran y gwirfoddolwyr Awst 2020 i Fawrth 2021

Astudiaeth Achos - Gwyrddu Abergwaun ac Wdig

Mae Gwyrddu Abergwaun ac Wdig yn brosiect gwirfoddoli cymunedol a ddechreuodd rhyw 7 mlynedd yn ôl i ofalu am y mannau gwyrdd yn yr ardal. Mae'r prosiect yn dod â phobl yng nghymunedau Abergwaun ac Wdig ynghyd, i ofalu am ardaloedd o dir y cyngor fyddai yn draddodiadol wedi'u plannu â chennin pedr a blodau blynyddol. Mae'r rhain nawr wedi'u troi gan y gwirfoddolwyr ar y prosiect yn ardaloedd 'cynaliadwy' ag ystod amrywiol o flodau, sy'n cynnal gwenyn a phryfed eraill. Mae plant o'r ysgol gynradd leol hefyd yn chwarae rhan trwy ofalu am lain lysiau sydd wedi'i sefydlu mewn maes parcio yn agos i'w hysgol. Mae'r prosiect yn tanlinellu pwysigrwydd gofalu am ein manau gwyrdd ond hefyd y buddion o ddod ag aelodau'r gymuned ynghyd ar brosiect ar y cyd sy'n cefnogi iechyd corfforol a meddwl.

Daeth tua 96 o grwpiau cymorth anffurfiol dan arweiniad y gymuned i fodolaeth i helpu eu cymdogion yn ystod argyfwng Covid. Mae nifer o'r grwpiau hyn yn parhau i weithredu ac wedi dod at ei gilydd fel Rhwydwaith Cymorth Cymunedol Sir Benfro, wedi'i hwyluso gan PAVS. Nifer y sefydliadau sector gwirfoddol yn Sir Benfro a gofrestrodd gyda Chyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru (WCVA) ym mis Mehefin 2021 oedd 2695. Roedd y nifer fwyaf o'r sefydliadau hyn, ychydig dros 17%, yn sefydliadau a oedd yn cynnal gweithgareddau yn uniongyrchol i gymunedau. Mae data o Arolwg Cenedlaethol Cymru o 2019 yn dangos bod gan Sir Benfro un o'r cyfraddau uchaf o wirfoddolwyr yng Nghymru ar 31.2%. Mae'n debygol y bydd hyn wedi cynyddu o ganlyniad uniongyrchol i'r pandemig a sefydlu Hwb Cymunedol Sir Benfro.

Astudiaeth Achos - Together for Change

Sefydlwyd Together for Change (TfC) ym mis Medi 2020 gan Solva Care mewn cydweithrediad â PAVS a PLANED. Mae'n canolbwyntio ar weithredu a sefydliadau ar lefel gymunedol. Fel partneriaeth Sir Benfro gyfan, mae Together for Change wedi'u hymrwymo i weithio ar draws sectorau i ddatblygu cytundeb ar ddulliau o ddarparu a dosbarthu cefnogaeth i gymunedau yn y dyfodol.

*Mae'r rhaglen yn gweithio ar lefel strategol a lefel gymunedol ar draws tair ffrwd waith; **Strategol**, i greu gweledigaeth a strategaeth ar y cyd gyda phartneriaid ail a thrydydd sector o amgylch model cymdeithasol a gwyrdd o iechyd a llesiant;*

Ymchwil, sy'n anelu at ymgymryd ag ymchwil a gwerthuso ar lefel gymunedol; a ***Chymunedau***, sy'n ymwneud â rhannu'r arferion gorau gyda chymunedau yn datblygu eu rhwydweithiau eu hunain, yn ogystal â gweithio gyda PLANED i ymgysylltu â chynghorau tref a chymuned a chryfhau'r broses ddemocrataidd.

Canlyniadau Arolwg ac Ymgysylltu

Diogelwch Cymunedol

Cynhaliodd Partneriaeth Diogelwch Cymunedol Sir Benfro arolwg rhwng Mawrth - Mai 2021 yn canolbwyntio ar brofiadau a chanfyddiadau pobl o droseddu. Er bod nifer isel o ymatebwyr i'r arolwg (92), roedd 62% o'r ymatebwyr naill ai'n cytuno neu'n cytuno'n gryf â'r datganiad bod lefelau ymddygiad gwrthgymdeithasol yn eu hardal wedi cynyddu dros y 12 mis diwethaf. Mae angen gwaith pellach i nodi'r meysydd yr oedd y pryderon hyn yn ymwneud â hwy a'r materion penodol sy'n arwain at ddigwyddiadau ASB.

Pan ofynnwyd iddynt pa mor ddiogel yr oeddent yn teimlo yn eu cymuned dros y 12 mis diwethaf, dywedodd 49% o ymatebwyr eu bod yn teimlo'n llai diogel nag yr oeddent flwyddyn yn ôl. Y pum prif bryder a nodwyd gan ymatebwyr ynghylch materion o bryder yn eu hardal oedd; pobl sy'n defnyddio neu'n delio cyffuriau; troseddau goryrru a moduro eraill; troseddau caffael - byrgleriaeth/lladrad/dwyn; twyll ar-lein (gan gynnwys twyll rhamant); ac yn olaf, trais heb anaf (dadleuon geiriol, gwthio). Fodd bynnag, dywedodd 74% o ymatebwyr bod eu hardal leol yn lle croesawgar i fyw ac ymweld ag ef a dywedodd 71% ei fod yn lle goddefgar i fyw ac ymweld ag ef.

Ym mis Mehefin 2021, wrth i Sir Benfro ddod allan o gyfnod clo oherwydd COVID, cynhaliodd PLANED arolwg â ffocws cymunedol i gael amcan o feddyliau, anghenion a chyfleoedd o fewn cymunedau. Adroddodd y mwyafrif o ymatebwyr i'r arolwg fod ganddynt ymdeimlad o berthyn i'w hardal leol a bod pobl yn trin ei gilydd â pharch. Adroddodd dros 80% o ymatebwyr hefyd eu bod yn teimlo'n ddiogel yn cerdded ar eu pennau eu hunain mewn mannau gwyrdd agored a hygyrch yn eu cymuned.

Cydlyniant Cymunedol

Ym mis Mawrth 2021 lluniwyd adroddiad ar ran Tîm Cydlyniant Cymunedol Canolbarth a Gorllewin Cymru yn adolygu statws cydlyniant cymunedol yng

Nghanolbarth a De-orllewin Cymru. Roedd gwaith cefndir yr adroddiad yn cynnwys grwpiau ffocws gyda chynrychiolwyr o'r sectorau canlynol o'r gymuned: Cymunedau Diddordeb, cymunedau Du, Asiaidd a Lleiafrifoedd Ethnig (BAME); Dinasyddion yr UE (heblaw Cymru); Gwledig ac ynysig; Siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf; Cymunedau Sipsiwn / Teithwyr; Ffoaduriaid o Syria; pobl LGBTQ +, pobl anabl a/neu bobl â chyflyrau iechyd; pobl ifanc.

Dangosodd canlyniadau'r ymgynghoriad farn gadarnhaol gyffredinol tuag at y lefelau cyfredol o gydlyniant cymunedol yng Nghanolbarth a De-orllewin Cymru, gyda 77% yn nodi bod cydlyniant cymunedol yn dda. Cododd hyn i 92% pan gynhwyswyd ymatebion y rhai a nododd bod cydlyniant cymunedol yn dda ond bod angen ei wella. Canfuwyd bod Brexit wedi cael effaith negyddol ar gydlyniant cymunedol yng Nghanolbarth a De-orllewin Cymru. Datgelodd canlyniadau cwestiwn yr arolwg am effaith Brexit ar gydlyniant cymunedol fod 63.7% o gyfranogwyr yn credu bod refferendwm Brexit wedi cael effaith negyddol ar gydlyniant cymunedol.

Dangosodd yr ymgynghoriad agweddau cadarnhaol tuag at effaith Covid-19 ar gydlyniant cymunedol, fodd bynnag, dangosodd adborth ansoddol bryderon ynghylch hirhoedledd yr effeithiau cadarnhaol a chynnydd effeithiau negyddol. Credai 67.3% o ymatebwyr yr arolwg fod cydlyniant cymunedol naill ai wedi gwella (40%) neu heb newid (27.3%) ers dechrau'r pandemig. Fodd bynnag, dangosodd y data ansoddol fod gan y mwyafrif o bobl bryderon ynghylch effeithiau cadarnhaol yn profi i fod yn fyrhoedlog, gyda phryderon ynghylch gwahanol risgiau a bygythiadau i gydlyniant cymunedol, megis rhaniad economaidd-gymdeithasol cynyddol, mwy o eithrio cymunedau sydd eisoes ar yr ymylon, gostyngiad mewn cyfleoedd i gymdeithas a drwgdeimlad oherwydd torri rheolau Covid-19. Y prif rwystrau i gydlyniant cymunedol a nodwyd gan gyfranogwyr yn ystod yr ymgynghoriad oedd;

- Diffyg mynediad at deithio, gwasanaethau cyhoeddus, a dirywiad mewn lleoliadau cymunedol a lleoedd cyhoeddus.
- Diffyg cyfathrebu effeithlon ynghylch cyfleoedd i ymgysylltu â'r gymuned, a diffyg ymwybyddiaeth ynghylch y gwasanaethau sydd ar gael i'r gymuned.
- Diffyg cyllid gan gyrff cyhoeddus, a dibyniaeth ar sefydliadau'r trydydd sector fel rhwystr arall i gydlyniant cymunedol.
- Stigma pwysig tuag at rai cymunedau fel cymunedau LGBTQ+, Sipsiwn/Teithwyr, cymunedau ffoaduriaid, pobl ifanc, ac ati), gyda chyfeiriadau at rôl y cyfryngau.

- Her rhwystr iaith yn enwedig o ran mynediad at wybodaeth ar-lein a gwasanaethau ar-lein.

Nodwyd sawl tueddiad ynghylch awgrymiadau ar yr hyn y gellid ei wneud i wella cydlyniant cymunedol yn ystod yr ymgynghoriad:

- Gweithgareddau cymunedol anffurfiol a chyfle i bobl ddod at ei gilydd: Disgrifiwyd hyn fel ffordd bwysig o hyrwyddo amrywiaeth a chynhwysiant diwylliannol, yn enwedig oherwydd natur wledig yr ardal. Cyfeiriodd awgrymiadau yn aml at ddigwyddiadau cymunedol ar raddfa fach, hyrwyddo cymysgu rhwng cenedlaethau, a gweithio tuag at normaleiddio cyfranogiad mewn digwyddiadau cymunedol lleol.
- Gwella mynediad at drafnidiaeth a gwasanaethau.
- Rhoi mwy o lais i'r gymuned: ymgynghori â'r gymuned leol sy'n arwain at gamau gweithredu diriaethol, a mwy o gynrychiolaeth a chyfranogiad y gymuned wrth ddylunio a gweithredu polisiau a rhaglenni.

Amlygodd rhai o'r prif ganfyddiadau lefel uchel o'r Arolwg Asesu Llesiant a'r Arolwg Ieuenctid cyfatebol nifer o bryderon gan drigolion Sir Benfro, yn enwedig ymhlith y rhai dros 65 oed, ymatebwyr anabl a'r rheini mewn grwpiau lleiafrifoedd ethnig;

'Teimlo'n ddiogel yn fy nghymuned', 'Pobl yn fy ardal leol yn trin ei gilydd â pharch' a 'Teimlo'n ddiogel yn fy nghartref' oedd y tri pheth, yr oedd pobl yn eu gwerthfawrogi fwyaf mewn perthynas â'r gymuned yr oeddent yn byw ynddi. Roedd 'Teimlo'n rhan o'm cymuned' yn bwysicach i'r rhai a oedd yn byw yng Ngogledd Sir Benfro a'r rhai a oedd yn 65 oed neu'n hŷn.
'Adnoddau cymunedol yn cau', 'Diffyg buddsoddiad yn ein cymuned' a 'Llais cymunedau lleol ddim yn cael ei glywed' oedd y tri pheth a oedd yn poeni pobl am gydlyniant cymunedol wrth edrych ymlaen, gyda 'Llais cymunedau lleol ddim yn cael ei glywed' yn peri llawer mwy o bryder i ymatebwyr anabl.
O ran adrodd am weithgarwch amheus, roedd y rhai a oedd yn byw yng Ngogledd Sir Benfro, y rhai a oedd yn 65 oed neu'n hŷn a'r rhai o grwpiau lleiafrifoedd ethnig yn llai tebygol o adrodd am weithgarwch amheus o'i weld. Roedd y rhai a oedd yn byw yn y prif drefi yn fwy tebygol o adrodd am weithgarwch amheus.
Ystyriwyd bod mwy o wybodaeth am sut i roi gwybod am drosedd, trosedd casineb neu ymddygiad gwrthgymdeithasol yn bwysicach gan y rhai a oedd yn anabl, a'r rhai o grŵp lleiafrifoedd ethnig.
'Mwy o gyllid i grwpiau lleol', 'Mwy o wybodaeth am grwpiau cymunedol' a 'Mwy o wybodaeth am wasanaethau llesiant' oedd y tri math o gefnogaeth yr oedd pobl yn teimlo fyddai fwyaf gwerthfawr wrth eu hannog i gymryd camau i helpu i sicrhau cydlyniant yn eu cymuned.
Dangosodd canlyniadau'r arolwg ieuenctid fod 60% o bobl ifanc yn cytuno neu'n cytuno'n gryf eu bod yn teimlo'n rhan o'u cymuned.

Cawsom hefyd ystod eang o sylwadau ynghylch seilwaith yn ymwneud â chydlyniant cymunedol. Roedd y nifer fwyaf o'r rhain yn ymwneud â'r angen i wella gwasanaethau cludiant cyhoeddus a chafwyd sylwadau hefyd ar y seilwaith trafnidiaeth, yn enwedig mewn perthynas â darparu llwybrau diogel ar gyfer beicio a cherdded.

Cydnherthedd Cymunedol

Nododd nifer o bobl a ymatebodd i'r arolwg eu bod yn gwirfoddoli mewn mwy nag un ffordd am ystod eang o oriau bob mis. Roedd y gwirfoddolwyr yn amrywio o ymddiriedolwyr neu aelodau bwrdd prosiectau cymunedol, y rhai a oedd yn darparu cefnogaeth i grwpiau plant neu bobl ifanc, gwirfoddoli diwylliannol neu dreftadaeth, gwirfoddoli i grwpiau ffydd neu glybiau chwaraeon, gweithio gyda grwpiau neu elusennau amgylcheddol neu bod yn aelodau o gynghorau tref neu gymuned leol. Y prif rwystr i wirfoddoli a fynegwyd gan ymatebwyr oedd y diffyg amser oedd ganddynt, yn enwedig y rheini o oedran gweithio.

Datgelodd canlyniadau'r arolwg Asesiad Llesiant ynghylch yr hyn y byddai pobl yn ystyried ei wneud i helpu i sicrhau cydlyniant cymunedol da yn eu cymdogaeth fod y rhai 65 oed neu drosodd, o grwpiau lleiafrifoedd ethnig neu siaradwyr Cymraeg yn fwy tebygol o ystyried cymryd camau cadarnhaol ac ymarferol i wella eu cymuned. Roedd ymuno â grŵp cymunedol neu wirfoddoli yn llai pwysig i bobl yn gyffredinol, ond roedd y rhai sy'n byw yng Ngogledd Sir Benfro a'r rhai sy'n siarad Cymraeg yn fwy tebygol o wneud hyn. Cafwyd y nifer isaf o ymatebion gan y rhai a oedd o'r farn y byddai cymryd rhan mewn democratiaeth leol yn helpu i sicrhau cydlyniant cymunedol.

Roedd y gwerth sydd ynghlwm wrth gysylltedd o fewn cymunedau yn uchel, yn enwedig mewn ymatebion gan y grwpiau hynny sy'n gweithio'n uniongyrchol gyda chymunedau ac ynddyn nhw. Ystyriwyd bod pwysigrwydd teimlo cysylltiad da a'r angen i wella gwybodaeth am sut y gall pobl gymryd rhan yn arbennig o bwysig.

Mae **perthnasoedd a chysylltiadau** yn cynyddu llesiant yn fwy na chyfoeth. Mae cysylltiad cymdeithasol ystyrlon yn hanfodol ar gyfer llesiant. Mae helpu pobl i deimlo'n ddefnyddiol a'u bod yn cael eu gwerthfawrogi yn amhrisiadwy - mae'r materion iechyd meddwl sy'n codi o deimlo'n ddiwerth yn niferus ac amrywiol. Mae gan bobl gymaint o wybodaeth i'w rhannu. Mae gan gymunedau gwledig gysylltiadau emosiynol llawer gwell na threfi mawr. Maent yn dibynnu ar ei gilydd ac yn helpu ei gilydd. Maen nhw'n cwrdd yn nhafarn y pentref i gael sgwrs.

Cymdeithas Gwasanaethau Gwirfoddol Sir Benfro (PAVS)

O'r rhai ymatebodd i arolwg Covid-19 PLANED, dywedodd dros 50% eu bod yn gwirfoddoli'n rheolaidd i gefnogi grwpiau, prosiectau a digwyddiadau lleol, gyda'r mwyafrif o bobl yn rhoi hyd at 9 awr o gefnogaeth dros y chwe mis blaenorol.

Teimlai pobl ifanc fod cymuned â digwyddiadau, cyfleoedd lleol a swyddi yn bwysig i'w llesiant, felly hedfyd cymuned gyfeillgar a chefnogol. Roedd argaeledd lleoliadau ar gyfer cynnal digwyddiadau a gwell trafndiaeth gyhoeddus yn ddau o'r meysydd yr oedd pobl ifanc yn teimlo bod angen eu gwella er mwyn helpu'r pethau hyn i ddigwydd.

Effeithiau ar Gyfnodau Bywyd

Nid oes unrhyw effeithiau penodol ar unrhyw gyfnod bywyd o ran teimladau o ddiogelwch, cyfnerthedd a chysylltedd o fewn cymuned, gyda materion sy'n effeithio ar gymunedau yn cael eu teimlo ar draws pob grŵp oedran. Mae problemau gyda thrafnidiaeth, er enghraifft, yn cael effeithiau ar draws pob cyfnod bywyd. Mae gwell cysylltiadau trafndiaeth gyhoeddus ar gyfer teithio i'r gwaith a llwybrau diogel ar gyfer cerdded a beicio i fwy o gysylltedd rhwng cymunedau yn bwysig i bawb mewn cymuned. Mae diffyg lleoliadau cymunedol hefyd yn rhywbeth sy'n effeithio ar bob grŵp oedran, gan fod diffyg lleoliadau addas i gynnal digwyddiadau a grwpiau yn golygu llai o gyfleoedd i gynyddu cydlyniant y gymuned honno.

Tueddiadau a rhagamcanion y dyfodol

- Cynnydd yn y troseddau yn erbyn y drefn gyhoeddus a gyflawnir trwy'r cyfryngau cymdeithasol neu drwy ddulliau digidol
- Cynnydd mewn ASB ar draws pob ardal o'r sir

- Cynnydd mewn atgyfeiriadau at ddarparwyr arbenigol ynghylch cefnogaeth ar gyfer Cam-drin Domestig
- Nifer fwy o grwpiau cymunedol yn ymgymryd â'r hyn a fyddai, yn draddodiadol, wedi'i ystyried yn gefnogaeth a ddarperir gan wasanaethau cyhoeddus
- Roedd llais cymunedau ddim yn cael ei glywed yn bryder i breswylwyr wrth edrych ymlaen, yn enwedig preswylwyr anabl
- Angen gwella seilwaith trafnidiaeth gyhoeddus a thrafnidiaeth sy'n gysylltiedig â lleoedd diogel i gerdded, beicio a chysylltu cymunedau
- Gostyngiad yn nifer y lleoliadau cymunedol sy'n effeithio ar y gallu i gefnogi digwyddiadau a grwpiau cymunedol

DIWYLLIANT A HAMDDEN

CYMRU LEWYRCHUS	CYMRU GYDNERTH	CYMRU IACHACH	CYMRU SY'N FWY CYFARTAL	CYMRU O GYMUNEDAU CYDLYNUS	CYMRU Â DIWYLLIANT BYWIOG LLE MAE'R GYMRAEG YN FFYNNU	CYMRU SY'N GYFRIFOL AR LEFEL FYD- EANG
		✓	✓		✓	
Meysydd Ilesiant: Diwylliannol / Cymdeithasol / Economaidd						

Trosolwg

Mae gan ddiwylliant a gweithgareddau hamdden gysylltiad agos â'n hamgylchedd naturiol a ffisegol ac mae ganddynt gysylltiad cryf â llawer o ffynonellau Ilesiant fel dysgu, rhannu, iechyd corfforol a meddyliol da, cysylltiadau ag eraill, hunan-gyflawniad, hunanfyneiant a hunan-werth. Mae'n rhan angenrheidiol o Ilesiant cyffredinol unigolion a chanfyddiad pobl o fod yn rhan o gymuned ac yn chwarae rhan bwysig o ran bywiogrwydd, cysylltedd a chydlyniant lle. Er mwyn i unigolion ffynnu mae angen iddynt gael mynediad at ddigwyddiadau diwylliannol a gweithgareddau hamdden, i allu ymgysylltu â'i gilydd mewn profiadau a rennir a theimlo'n rhan o gymuned a rennir. Yn yr un modd, mae cymryd rhan yn rhan bwysig o ddatblygiad a chyflawniad unigol ac mae'n rhychwantu pob grŵp oedran, gan ddod â phrofiadau a thwf cadarnhaol trwy bob cyfnod bywyd, o'r atgofion plentyndod cynharaf yn yr ysgol hyd at fod yn aelod gweithgar o gymuned ar ôl ymddeol. Mae defnyddio'r Gymraeg yn ganolog i hyn i lawer o bobl yn Sir Benfro, p'un ai ym mywyd beunyddiol fel defnyddiwr rhugl a gweithgar, neu fel dysgwr Cymraeg sydd am fwrw gwreiddiau a dod yn ymwybodol o dreftadaeth a diwylliant Sir Benfro.

Diwylliant a'r celfyddydau

Mae gan Sir Benfro nifer o leoliadau celf a diwylliant poblogaidd ledled y sir yn ogystal â bwyta i chyfleusterau chwaraeon gwych. Mae Theatr Torch, Theatr Gwaun a Queens Hall yn gartref i ystod eang o ddigwyddiadau a gweithgareddau o gomedi a drama i gerddoriaeth a phantomeimiau, ac mae yna lawer o lyfrgelloedd wedi'u gwasgaru ledled y sir. Mae Sir Benfro hefyd yn gartref i gelf amrywiol a chyfoethog. Mae Oriel y Parc, Amgueddfa ac Oriel Gelf Dinbych-y-pysgod, Amgueddfa Tref Hwlfordd ac Oriel y Glannau yn Hwlfordd yn cynnal arddangosfeydd gan artistiaid a

gweithwyr crefft lleol. Mae chwe chanolfan hamdden yn y sir ynghyd â llawer o glybiau chwaraeon llawr gwlad sy'n darparu cyfleoedd i gymryd rhan weithredol ar draws ein trefi a'n pentrefi. Mae gan y Cyngor hefyd nifer o fapiau ar gael fel rhan o Deithio Llesol, sy'n helpu pobl i ddod o hyd i ffyrdd o integreiddio chwaraeon yn eu bywydau bob dydd a'u harferion cymudo.

Mae gan Sir Benfro gyfoeth o nodweddion amgylchedd hanesyddol adeiledig gan gynnwys dros 2500 o adeiladau rhestredig, 531 o Henebion Cofrestredig a 9 o Dirweddau Hanesyddol. Mae cadw'n treftadaeth adeiledig yn bwysig fel cyswllt â'n gorffennol ond hefyd yn ased i breswylwyr ac yn atyniad allweddol i ymwelwyr. Mae'r rhan fwyaf o'r amgylchedd hanesyddol yn y sir yn hygyrch i'r cyhoedd, felly gall pobl leol ac ymwelwyr ryngweithio a ffurfio perthynas â gorffennol Sir Benfro. Mae'r dreftadaeth gorfforol yn ogystal â'r traddodiad llafar ac atgofion o'r amgylchedd hanesyddol yn chwarae rhan bwysig wrth ffurfio a chadarnhau hunaniaeth bersonol, ranbarthol, genedlaethol ac ysbrydol. Mae'r amgylchedd hanesyddol yn fwy na chynrychiolydd diwylliant y gorffennol, mae hefyd yn cynrychioli diwylliant presennol sy'n fyw iawn. Mae Sir Benfro yn gartref i lawer o dirnodau ac adeiladau diwylliannol arwyddocaol fel Eglwys Gadeiriol Tyddewi, Pentre Ifan a Chastell Penfro. Hefyd mae Llwybr Arfordir Sir Benfro yn rhan nodedig o dreftadaeth y sir ac yn gyfle gwych i drigolion a thwristiaid fel ei gilydd fwynhau harddwch Sir Benfro.

Nodwedd eithaf unigryw o ddaearyddiaeth a hanes Sir Benfro yw'r Llinell Landsker sy'n gwahanu Gogledd a De Sir Benfro ac sydd wedi cael effaith sylweddol ar y defnydd o'r Gymraeg yn y sir a gallu pobl i ddefnyddio'r Gymraeg yn eu bywydau bob dydd. Mae'n debyg y bydd ehangu addysg Gymraeg yn ddiweddar mewn llawer o ardaloedd traddodiadol nad ydynt yn siarad Cymraeg yn y sir yn cael effaith gadarnhaol ar hyn wrth i ddysgu'r iaith ddod yn beth fwy cyffredin.

Diwydiannau Creadigol yn Ne Orllewin a Chanolbarth Cymru

Yn gyffredinol, mae effaith y pandemig wedi bod yn sylweddol i'r mwyafrif helaeth o fusnesau gyda heriau ariannol a gostyngiad difrifol mewn masnach a'r galw am wasanaethau, a'r cyfnodau clo wedi gwaethygu hynny. Yng Nghymru dim ond 11% o gyflogeion cymwys yn y celfyddydau, adloniant a hamdden a dderbyniodd daliadau ffyrlo, ac er bod hyn yn uwch na'r mwyafrif o ranbarthau yn y DU, mae'n tynnu sylw at

bwysigrwydd gwirfoddolwyr wrth sicrhau y gellir cynnal llawer o grwpiau lleol. Yn 2019, gwirfoddolodd 31.8% o bobl (sy'n un o'r uchaf yng Nghymru) gyda mwyafrif y gwirfoddolwyr yn bobl wedi ymddeol. Mae'r garfan hon yn debygol o fod yn fwy gofalus am weithgareddau grŵp yn ystod y pandemig a hefyd yn agored i effeithiau ehangach fel cysgodi neu ofalu am berthnasau neu ffrindiau eraill sy'n heneiddio.

Mae effaith y pandemig ar ymddygiad defnyddwyr a'r gyfradd y bydd lleoliadau yn ailagor a digwyddiadau yn cychwyn eto yn ei gwneud hi'n anodd iawn i'r sector gynllunio'n effeithiol, yn enwedig o ystyried faint o ansicrwydd sydd ar hyn o bryd a'r posibilrwydd o gyfyngiadau clo neu gyfyngiadau eraill yn y dyfodol. Mae'n amlwg bod hyn yn cael sgil-ffeithiau ar lefelau staffio a recriwtio. Nodweddir y gweithlu gan gyfran uchel o hunangyflogaeth ac felly nododd mwyafrif yr ymatebwyr hyn nad ydynt wedi rhoi staff ar ffyrlo.

Pryder i'r sector yw colli staff talentog a medrus iawn na fyddant ar gael pan fydd y sector yn ailagor yn llawn oherwydd eu bod wedi ceisio cyflogaeth amgen a mwy o sicrwydd swyddi mewn man arall. Gallai hyn gael effeithiau dinistriol i sector a oedd yn sbardun economaidd pwysig cyn y pandemig, a gallai gael effeithiau negyddol o ganlyniad ar lesiant pobl os nad ydyn nhw bellach yn gallu mwynhau'r gwahanol fathau o weithgareddau diwylliannol cyfoethog a oedd ar gael o'r blaen.

Llyfrgelloedd

Mae llyfrgelloedd yn rhan annatod o ddod â chymuned ynghyd, ac o datblygiad personol ac addysg. Adnewyddodd Sir Benfro ei harolygon defnyddwyr ym mis Mawrth 2019, fel rhan o'i ymgynghoriad blynyddol â defnyddwyr. Mae'r canlyniadau'n dangos lefelau boddhad cyson uchel gyda'r gwasanaeth, ac effaith gadarnhaol y llyfrgell ar fywydau pobl, a dadansoddir canfyddiadau'r arolwg yn agos i nodi tueddiadau a meysydd i'w gwella. Mae Sir Benfro yn parhau i gyrraedd y targed ar gyfer mynediad hawdd at bwyntiau gwasanaeth, gyda 13 cangen (a gwasanaeth llyfrgell symudol) yn gwasanaethu ei phoblogaeth wasgaredig.

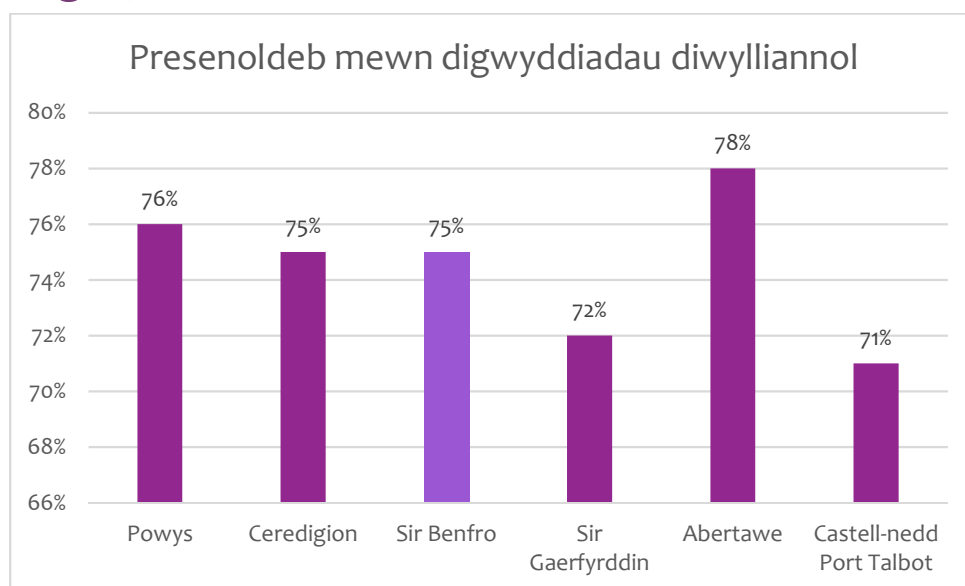
Mae Covid wedi effeithio'n fawr ar lyfrgelloedd ac yn arbennig felly yn ystod cyfnodau clo. Gostyngodd nifer yr ymwelwyr yn dilyn cyflwyno rheolau pellhau cymdeithasol ac nid oedd unrhyw fannau eistedd ar gael. Roedd y gwasanaeth Archebu a Chasglu yn golygu bod y gymuned yn gallu defnyddio'r llyfrgell hyd yn oed yn ystod capasiti cyfyngedig. Awgrymodd yr arolwg am y gwasanaeth fod 30.8% o bobl yn teimlo mwy o gysylltiad â'r gymuned trwy'r gwasanaeth. Cysylltodd

ychydig dros hanner yr ymatebwyr â'r llyfrgell dros y ffôn a 34% trwy'r ffurflen archebu ar-lein. Mae hyn yn dangos pwysigrwydd darparu amrywiaeth o ddulliau cyswllt i ddiwallu anghenion aelodau'r llyfrgell ac i wneud cysylltu â'r llyfrgell mor hawdd a chyfleus â phosibl.

Mae niferoedd ymweld â llyfrgelloedd wedi gwella ers cyflwyno'r rhaglen frechu ac wrth i bobl ddod yn fwy cyfforddus gyda mesurau pellhau cymdeithasol. Rhwng Ebrill a Hydref 2021 daeth 46807 o ymwelwyr trwy'r drysau, sy'n awgrymu bod pobl yn teimlo'n fwy diogel yn ymweld â'r llyfrgell yn gorfforol yn y cyfnod hwn.

Mae tystiolaeth bod staff y llyfrgell yn chwarae rhan bwysig wrth ehangu mwynhad pobl o ddarllen. Awgrymodd mwyafrif yr ymatebwyr i'r arolwg gwasanaeth llyfrgell fod yn well gan lawer o bobl (70%) i aelod o staff ddewis y teitlau penodol ar eu cyfer o restr o *genres* yr oeddent yn hoffi eu darllen, fel trosedd, llyfrau antur neu ramant, ac o'r grŵp hwn, mae 95% wedi cael eu cyflwyno i awduron newydd ac mae 87% wedi cael eu hannog i ddarllen llyfr na fyddent wedi'i ddewis eu hunain.

Digwyddiadau diwylliannol

Mae presenoldeb a chyfranogiad mewn digwyddiadau diwylliannol yn bwysig ar gyfer iechyd, llesiant ac addysg. Mae'n hanfodol bod digon o ffocws ar wneud digwyddiadau yn hygyrch a helpu'r cyhoedd i allu mynychu a chymryd rhan mewn digwyddiadau diwylliannol wrth i ni ddechrau symud yn araf tuag at fyw gyda'r pandemig. Casglwyd y wybodaeth ganlynol cyn 2020 ac mae'n bwysig bod adferiad y sector diwylliannol yn cael ei bwysleisio ar gyfer llesiant cyffredinol y boblogaeth.

Gall llawer o ffactorau alluogi neu gyfyngu mynediad i ddigwyddiadau diwylliannol, fel:

- Oedran (yn fwy tebygol o fynychu os yn 25-34 oed)
- Amddifadedd (yn fwy tebygol o fynychu os ydych chi'n byw yn yr 20% o ardaloedd lleiaf difreintiedig)
- Mynediad i gar
- Lefel addysg
- Mynediad/defnydd o'r rhyngrwyd
- Iechyd: Mynychodd 47% o'r rhai a ddisgrifiodd eu hiechyd cyffredinol fel drwg neu ddrwg iawn ddigwyddiadau celfyddydol deirgwaith y flwyddyn, o'i gymharu ag 81% o bobl a oedd yn teimlo god ganddynt iechyd da neu dda iawn.
- Llesiant: Mae'r rhai sy'n mynychu digwyddiadau celfyddydol, diwylliant a threftadaeth yn fwy tebygol o fod â boddhad uchel â bywyd: dywedodd 85% o'r grŵp hwn eu bod yn fodlon â bywyd, o'i gymharu â 74% o'r rhai nad ydyn nhw'n mynychu digwyddiadau o'r fath. Maent hefyd yn llai tebygol o deimlo'n unig.
- Addysg: Mae'r rhai sydd â lefelau uwch o gymwysterau yn fwy tebygol o fynychu – roedd 88% o'r rhai â gradd neu gyfwerth yn mynychu neu'n cymryd rhan mewn gweithgareddau diwylliannol deirgwaith y flwyddyn, o'i gymharu â 45% o'r rhai heb unrhyw gymwysterau.

Roedd oedolion o aelwydydd â phlant rhwng 5 a 10 oed yn fwy tebygol o ymweld â'r theatr (42% o'i gymharu â 36% o'r rhai heb blant), digwyddiadau celfyddydol cyfun (34% o'i gymharu â 22%), safleoedd treftadaeth (68% o'i gymharu â 63%), amgueddfeydd ac orielau (47% o'i gymharu â 39%) a llyfrgelloedd (40% o'i gymharu â 27%). Roedd y rhai sy'n darparu symiau bach i gymedrol o ofal di-dâl i oedolion eraill hefyd yn fwy tebygol na'r rhai nad oeddent yn ofalwyr o fynychu digwyddiadau celfyddydol (66% o'i gymharu â 61%), safleoedd treftadaeth (19% o'i gymharu â 17%) a llyfrgelloedd (32% o'i gymharu â 30%) sy'n awgrymu y gallai rhannu gweithgareddau ag eraill fod yn sbardun pwysig ar gyfer ymgysylltu.

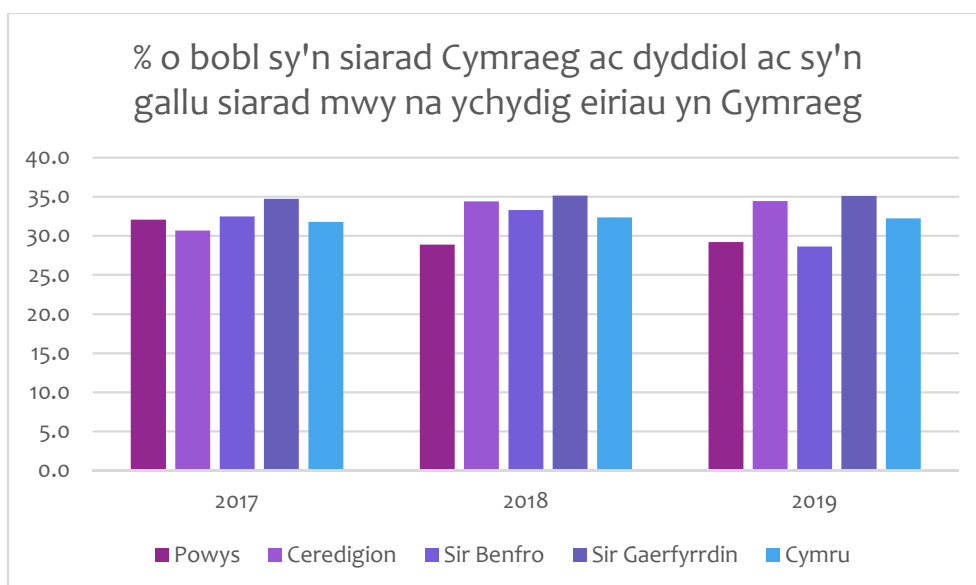
Y Gymraeg

Mae gallu defnyddio'r Gymraeg ym mywyd beunyddiol yn cael effaith sylweddol ar lesiant cyffredinol unigolion a chymunedau Cymraeg eu hiaith. Mae'n bwysig bod y rhai sy'n dymuno defnyddio'r Gymraeg yn eu bywydau bob dydd yn gallu gwneud hynny heb rwystrau er mwyn gwella ymdeimlad unigolyn o hunaniaeth, diwylliant a chysylltiad â'n treftadaeth. Amrywiaeth eang ac amrywiol o ddigwyddiadau a

phrofiadau diwylliannol Cymreig yw'r ffordd orau i ennyn diddordeb cymaint o bobl â phosibl i ddefnyddio'r Gymraeg.

	% o bobl 3+ sy'n gallu siarad Cymraeg (SYG 2011)	% y bobl sy'n siarad Cymraeg yn ddyddiol ac sy'n gallu siarad mwy nag ychydig eiriau o Gymraeg (2018)	% y bobl sy'n siarad Cymraeg yn ddyddiol ac sy'n gallu siarad mwy nag ychydig eiriau o Gymraeg (2019)
Ceredigion	47.4	32.6	36.1
Powys	18.6	7.9	8.5
Sir Benfro	19.3	9.2	10.2
Sir Gaerfyrddin	43.9	29.8	30.4
Cymru	19	11	10.4

Yn 2019 gostyngodd canran y bobl sy'n gallu siarad Cymraeg yn y sir ers blyneddau blaenorol ac mae'r niferoedd yn is nag yn ein siroedd cyfagos, Ceredigion a Sir Gaerfyrddin. Fodd bynnag, mae'r defnydd o'r iaith Gymraeg yn cynyddu.

Natur a chwaraeon

Mae Llwybr Arfordir Sir Benfro yn ymestyn am 186 milltir (299 km). O Landudoch yn y gogledd i Amroth yn y de, mae'r llwybr yn cynnwys bron pob math o dirwedd forwrol o glogwyni calchfaen serth, baeau tywodfaen coch, pentiroedd folcanig, traethau, aberoedd a dyffrynnoedd rhewlifol. Mae'r llwybr, sydd bron yn llwyr o fewn ffiniau Parc Cenedlaethol Arfordir Sir Benfro, yn cynnig gwledd o flodau ac adar arfordirol, yn ogystal â thystiolaeth o weithgaredd dyn o'r cyfnod Neolithig hyd y dydd hwn. Mae'r llwybr yn ffordd hygyrch i'r gymuned dreulio amser ym myd natur

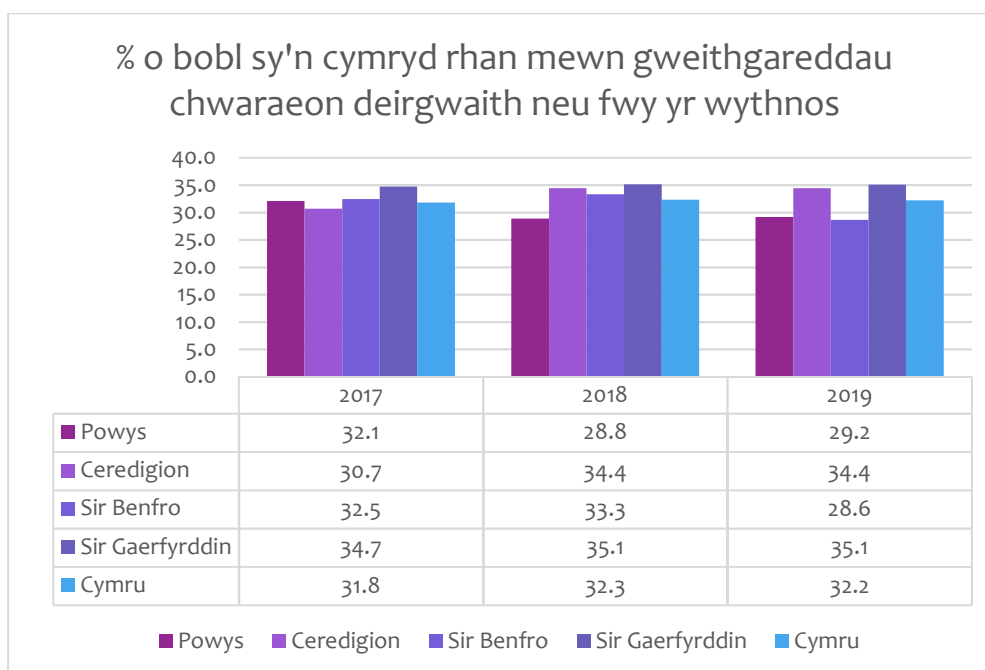
ac aros yn egniol. Mae hefyd yn denu ymwelwyr ac yn cynnig tir ffrwythlon ar gyfer rhaglenni addysgol ar gyfer pob oedran.

Mae ansawdd dŵr ymdrochi yn Sir Benfro yn uchel, gyda 29 o'i thraethau yn cael eu cydnabod fel rhai sy'n cydymffurfio â'r safonau angenrheidiol yn 2021, y barnwyd bod 27 ohonynt yn rhagorol. Yn yr un modd, mae gan Sir Benfro 11 o draethau sy'n cael eu cydnabod o dan gynllun y Faner Las sy'n cydnabod dŵr ymdrochi o ansawdd uchel, glendid, diogelwch a gweithgareddau ar draws traethau, ac a ddefnyddir fel safon ledled y byd. Mesur cysylltiedig yw Gwobr yr Arfordir Gwyrdd, sydd eto'n canolbwyntio ar ansawdd dŵr uchel a safonau amgylcheddol uchel. Cydnabyddir saith traeth garw hardd, digyffwrdd yn Sir Benfro o dan y cynllun hwn. Mae Sir Benfro wedi ennill y nifer fwyaf o Wobrau Baneri Glas ac Arfordir Gwyrdd yng Nghymru. At ei gilydd, mae ansawdd eithriadol llawer o draethau yn hanfodol bwysig i'r economi leol, yn cael ei werthfawrogi gan drigolion a thwristiaid fel ei gilydd, ac yn destun balchder i lawer o bobl sy'n byw yma ac sy'n gwerthfawrogi'r harddwch a'r dirwedd naturiol.

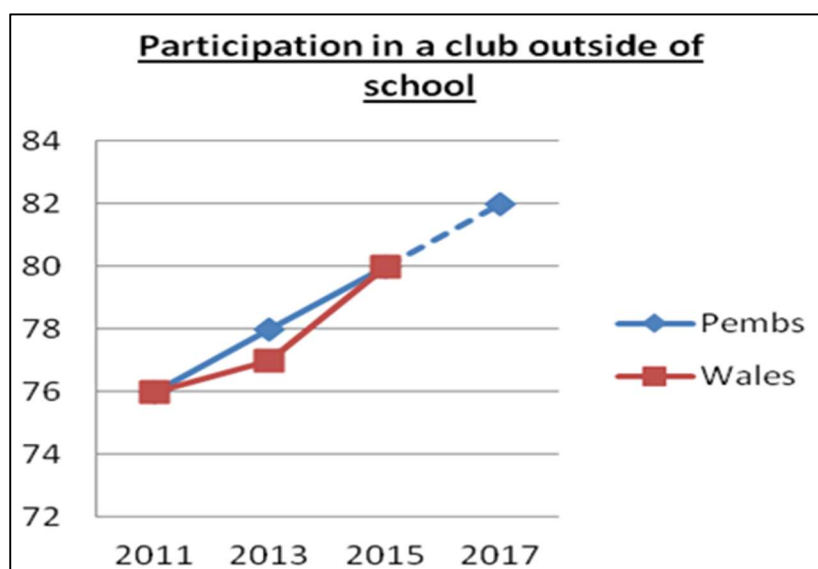
Mae mynediad i'r Arfordir yn darparu llawer o gyfleoedd i wirfoddoli a chymryd rhan mewn amrywiol weithgareddau. Gall pobl leol ymuno â chlybiau syrffio, cerdded a chwaraeon ynghyd â gwirfoddoli i gymryd rhan mewn prosiectau natur. Plannwyd 3,810 o goed rhwng 2019 a 2021 yn unig. Mae'r gweithgareddau hyn yn cynnig cydweithrediad rhwng cenedlaethau ac yn helpu i adeiladu cymuned gydlynol.

Yng Nghymru, gwelodd y mwyafrif o safleoedd coedwigoedd a gwarchodfeydd natur cenedlaethol a reolir gan Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) ostyngiad o 90% yn yr ymweliadau yn ystod y cyfnod clo cyntaf ym mis Mawrth i fis Mehefin 2020, ond cynnydd sylweddol yn ystod tymor mwy agored yr haf rhwng Gorffennaf a Medi, gyda nifer yr ymwelwyr mewn rhai safleoedd bron yn dyblu o gymharu â blynyddoedd blaenorol. Nid oes ffigurau penodol ar gyfer Sir Benfro ar gael, ond nododd 40% o oedolion eu bod wedi treulio mwy o amser yn yr awyr agored a nododd 35% nad oeddent wedi ymweld â safle naturiol yn ystod y 14 diwrnod diwethaf (Arolwg Pobl a Natur Lloegr Ebrill-Mehefin 2020).

Roedd canran y bobl a gymerodd ran mewn gweithgareddau chwaraeon deirgwaith neu fwy yr wythnos yn Sir Benfro yn is na chyfartaledd Cymru yn 2019.

Cymerodd 82% o ddisgyblion ran mewn gweithgareddau chwaraeon drwy glwb cymunedol yn 2017 (Cymru 80%) sy'n gosod Sir Benfro yn y 12fed safle uchaf yng Nghymru. Mae'n bwysig nodi y bydd y nifer hwn yn wahanol ar ôl y Pandemig yn sgil cyfnodau clo, rheolau ynghylch pellhau cymdeithasol a rhieni yn fwy gofalus.

Ystyrir bod Sir Benfro wedi'i darparu'n arbennig o dda pan ddaw at argaeledd cyfleusterau chwaraeon at ddefnydd cymunedol. Yn ogystal â'r clybiau a'r gweithgareddau niferus mewn trefi a phentrefi, mae lluo o opsiynau hygyrch at ddefnydd cymunedol ar safleoedd ysgolion (tu allan i oriau ysgol) ar draws y sir, fel dangosir isod:

Safle ysgol	Math o gae
Abergwaun	Astro
Caer Elen	3G
Uwchradd Hwlffordd (Portfield)	Astro
Uwchradd Hwlffordd (Prendergast)	Astro (3G i'w ychwanegu i'r ysgol newydd yn fuan)
Aberdaugleddau (Thornton Hall)	Astro
Ysgol Gelliswick	3G
Ysgol Harri Tudor (Penfro)	Astro a 3G
Ysgol Greenhill School (Dinbych-y-pysgod)	Astro
Ysgol y Preseli (Crymych)	Astro turf

Canlyniadau Arolwg ac Ymgysylltu

Dangosodd canlyniadau ein harolwg mai gwyliau a digwyddiadau bwyd a gynhyrchwyd yn lleol a hanes a threftadaeth oedd bwysicaf i bobl o ran diwylliant yn Sir Benfro.

Yn ogystal â digwyddiadau a gynhelir mewn cymunedau, cynhelir gwyliau bwyd ddwywaith y flwyddyn yng nghanol tref Hwlffordd, sy'n arddangos gwaith cynhyrchwyr bwyd lleol a rhanbarthol. Er iddi gael ei gohirio yn 2019 oherwydd y pandemig, mae disgwyl i'r ŵyl ddod yn ôl ym mis Rhagfyr 2021. Hefyd mae'r farchnad ffermwyr awyr agored wythnosol sy'n cael ei chynnal yng nghanol tref Hwlffordd yn cynnig cyfle i gwsmeriaid brynu cynhyrchion a gynhyrchir yn lleol yn uniongyrchol gan gyflenwyr lleol ac mae wedi bod yn rhedeg am dros 20 mlynedd. Mae Wythnos Bysgod Sir Benfro yn rhedeg dros sawl diwrnod yn yr haf ac yn cael ei chydlynu gan Gyngor Sir Penfro gyda chefnogaeth nifer o sefydliadau gan gynnwys Porthladd Aberdaugleddau. Mae'r digwyddiad yn canolbwyntio ar fwyd môr rhagorol y sir, arfordir ysblennydd, traethau arobryn, a threftadaeth forwrol hynod ddiddorol. Unwaith eto mae'r digwyddiad wedi'i ohirio dros y pandemig ond y gobaith yw y gellir dod ag ef yn ôl yn 2022.

I siaradwyr Cymraeg, dangosodd ein harolwg fod cael y cyfle i ddefnyddio'r iaith yn bwysicach i'r rhai sy'n byw yng Ngogledd y sir, sydd â'r gyfran uchaf o siaradwyr Cymraeg yn y sir yn ystadegol. O ran cyfraniadau i ddiwylliant, nododd siaradwyr Cymraeg hefyd fod cyfleoedd i ddefnyddio Cymraeg yn anffurfiol ac yn y gweithle yn bwysig.

Pan ofynnwyd iddynt beth fyddent yn ystyried ei wneud i helpu i gyflawni cymuned fywiog gydag iaith Gymraeg ffyniannus, dywedodd mwyafrif ymatebwyr yr arolwg mai ymweld ag amgueddfa leol neu sefydliad treftadaeth arall, cyflwyno cynlluniau i gynorthwyo pobl ifanc i fyw a gweithio'n lleol, a dysgu i wella sgiliau Cymraeg oedd bwysicaf. Roedd y rhai a oedd yn byw yn y prif drefi yn fwy tebygol o ddod o hyd i glwb chwaraeon neu gymuned leol i ymuno neu wirfoddoli ar eu cyfer, o bosibl oherwydd bod y mathau hyn o glybiau yn fwy sefydledig mewn ardaloedd trefol.

Nododd mwyafrif yr ymatebion i'r arolwg mai cyfleoedd i ddysgu a gwella sgiliau, argaeledd mwy o wybodaeth am grwpiau cymunedol lleol, a cysylltiadau trafndiaeth da â lleoliadau Celfyddydau a Diwylliant oedd y tri maes cefnogaeth y teimlai pobl a fyddai'n cyfrannu'n fwyaf cryf tuag at ddiwylliant lleol bywiog ac iaith Gymraeg ffyniannus. Roedd cysylltiadau trafndiaeth da yn arbennig o bwysig i'r rheini dros 65 oed ac i ofalwyr.

Roedd 63% o'r bobl ifanc a ymatebodd i fersiwn pobl ifanc yr arolwg yn cytuno neu'n cytuno'n gryf bod gweithgareddau ar gael yn lleol yr oedd ganddynt ddiddordeb mewn cymryd rhan ynddynt

Derbyniwyd nifer o sylwadau penodol am ddarpariaeth canolfannau hamdden, yn seiliedig yn bennaf ar fynediad i ganolfannau hamdden o ran amseroedd dosbarthiadau ac amseroedd agor canolfannau a phryderon ynghylch cost dosbarthiadau. Derbyniwyd sylwadau hefyd am fynediad i fannau gwyrdd ac offer ymarfer corff awyr agored a lleoedd chwarae awyr agored, ochr yn ochr â llwybrau beicio diogel.

Mae gallu cyrchu amgueddfeydd, llyfrgelloedd a digwyddiadau diwylliannol yn bwysig ar draws pob cam bywyd.

Mae cael y celfyddydau ym mywydau pobl ifanc yn hanfodol; rydym yn gwybod hynny'n reddfoll. Mae rhieni'n canu i'w babanod, yn dawnsio gyda'u plant bach, ac yn rhoi creonau a phapur i'w diddanu. Mae gallu cynnwys plentyn mewn gweithgareddau yn hanfodol ar gyfer eu datblygiad. Mae peth tystiolaeth y gall y profiadau y mae plant ifanc yn eu cael mewn amgueddfeydd siapio eu meddwl, eu gwerthoedd, eu dyheadau, eu gwerthfawrogiad artistig, eu dealltwriaeth o wyddoniaeth, a'u hunaniaeth trwy gydol eu bywydau. Mae Sir Benfro yn cynnig llawer o amgueddfeydd a phrofiadau cyfoethog ar Lwybr yr Arfordir ac mewn safleoedd Treftadaeth i

deuluoedd a phobl o bob oed. Un o'r heriau yw cyflwyno gweithwyr proffesiynol amgueddfeydd, plentyndod cynnar a pholisi cyhoeddus i'w gilydd fel y gallant:

- 1) cydnabod eu nodau cyffredin
- 2) deall yr adnoddau a'r amgylcheddau dysgu sydd ar gael mewn amgueddfeydd a all fod o fudd i blant ifanc
- 3) cydweithio i fynegi dangosyddion llwyddiant
- 4) cynnal astudiaethau ymchwil trylwyr i ddatblygu gwybodaeth a chynhyrchu tystiolaeth o werth uniongyrchol a gydol oes dysgu mewn amgueddfa i'n plant ieuengaf

Un o'r heriau mwyaf i bobl ifanc ac oedolion yw nad ydyn nhw'n gallu fforddio prisiau tai yn eu hardal leol. Gyda diffyg darparwyr Addysg Uwch yn y sir, mae'r mwyafrif o bobl ifanc yn gadael i astudio ac yna'n methu fforddio symud yn ôl a phrynu eiddo. Mae hyn yn arwain at nifer is o weithwyr proffesiynol a fyddai'n gallu helpu'r diwydiant diwylliannol i ffynnu.

Mae Cyngor Sir Penfro yn cynnig cyfleoedd prentisiaeth fel rhan o gynllun Gwaith yn yr Arfaeth Cymru. Mae llawer o fusnesau bach hefyd yn hyfforddi ac yn helpu pobl ifanc trwy hyfforddeiaethau a phrentisiaethau. Effeithiwyd yn anghymesur ar y mathau hyn o swyddi gan Covid, gan eu bod yn llai tebygol o fod yn gymwys ar gyfer ffyrlo ac mae busnesau'n llai tebygol o'u cadw ymlaen os ydynt yn wynebu trafferthion ariannol.

Ni ellir tanbrizio rôl gwirfoddolwyr wrth gefnogi a chynnal gweithgareddau diwylliannol yn y sir. Er enghraifft, mae Amgueddfa Tref Hwlfordd yn darparu cyfleoedd i 1,500 o wirfoddolwyr y flwyddyn. Mae gwirfoddoli i amgueddfa, ar gyfer elusennau a lleoliadau celfyddydau yn helpu i ddod â chenedlaethau gwahanol ynghyd. Mae Amgueddfa Aberdaugleddau yn cael ei rhedeg yn llwyr gan wirfoddolwyr, gan ddarparu lle gwerthfawr i berson ifanc gael profiad ac i berson sydd wedi ymddeol deimlo'n rhan o'r gymuned.

Ni ddangosodd canlyniadau ein harolwg unrhyw effaith benodol ar unrhyw gyfnodau bywyd penodol, ar wahân i bwysigrwydd cysylltiadau trafnidiaeth da a oedd yn bwysig i'r rheini dros 65 oed. Yn lle, mae gallu cymryd rhan yn niwylliant a threftadaeth ardal yn yn bwysig i bawb o ran cefnogi llesiant unigolion a chymunedau.

Mae Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru yn nodi bod cymryd rhan mewn digwyddiadau diwylliannol yn gyffredinol uwch ar gyfer teuluoedd â phlant (5 i 10 oed), gyda'r rhai

dros 75 oed yn llai tebygol o gymryd rhan. Canfu eu hymchwil hefyd fod y rhai sy'n mynychu digwyddiadau diwylliannol yn rheolaidd yn fwy tebygol o fod â lefelau uwch o lesiant. Maent hefyd yn nodi bod y rhai sydd â'u trafndiaeth personol eu hunain yn fwy tebygol o fynychu digwyddiadau diwylliannol, gan dynnu sylw at bwysigrwydd seilwaith trafndiaeth cryf sy'n cefnogi llesiant diwylliannol.

Tueddiadau'r dyfodol

Mae Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru hefyd yn tynnu sylw at effaith pandemig Covid-19, ar sectorau'r celfyddydau, diwylliant a threftadaeth. Mae cyfyngiadau clo wedi golygu bod llawer o leoliadau a digwyddiadau wedi cael eu cau neu eu gohirio am gyfnodau hir, gyda rhai yn debygol o fod wedi cau'n barhaol. Erbyn hyn, mae sinemâu a lleoliadau eraill wedi ailagor i raddau helaeth yn y sir, er ei bod yn anodd rhagweld beth fydd yr effeithiau tymor hir ar yr elfennau diwylliannol hyn o ran nifer yr ymwelwyr a fydd yn dychwelyd a chydnerthedd yn y dyfodol. Gall ehangu mynediad i ddiwylliant a'r Gymraeg ledled y sir helpu i gefnogi datblygiad yn y dyfodol a darparu cyfleoedd i fesur llesiant a nodi unrhyw bryderon yn y dyfodol.

Mae gan ddiwylliant a'r celfyddydau gysylltiadau cryf ag ymdeimlad pobl o lesiant. Yn draddodiadol mae diwylliant yn gysylltiedig â hunaniaeth, cydlyniant cymdeithasol ac integreiddio, ymdeimlad o berthyn i gymuned a lle, ac amddiffyn a gwella amrywiaeth ddiwylliannol. Mae'r gwahanol leoliadau celfyddydau a diwylliant ledled y sir yn hanfodol i lesiant pobl Sir Benfro. Mae'r bwytaï, lleoliadau bwyd a llety yn helpu digwyddiadau diwylliannol i ddod o hyd i le ac i ddiwallu anghenion pobl leol mewn sawl ffordd wahanol; maent yn cynnig lle i'r gymuned ddod at ei gilydd, mynd ati i ddefnyddio'r Gymraeg mewn lleoliad anffurfiol a lletya twristiaid, sy'n helpu diwylliant Sir Benfro i ffynnu.

Bydd y Pandemig a Brexit yn cael effeithiau ar dwristiaeth a chymunedau lleol, er nad yw'r effaith lawn yn hysbys ar hyn o bryd o ystyried natur seismig y ddau ddigwyddiad. Er gwaethaf effeithiau negyddol cyfnodau clo a llai o ymwelwyr tramor, llwyddodd llawer o leoliadau i ailagor a gwneud iawn am rai o'r colledion a brofwyd dros Haf 2021. Mae gwirfoddolwyr a'r gymuned leol wedi helpu ei gilydd trwy fentrau fel yr HaverHub, wnaeth helpu i drefnu danfoniadau bwyd i bobl bregus a gwirfoddolwyr yn yr ardal leol. Nawr mae gan Haverhub hefyd ystod o grwpiau, digwyddiadau ac arddangosfeydd celf i helpu'r gymuned i ffynnu ac mae'n parhau i gynnig cyfleoedd gwirfoddoli. Prosiect cyffrous arall i'w lansio cyn bo hir yw Ysbrydoli

Sir Benfro, sy'n brosiect digidol lle gellir rhannu digwyddiadau lleol o dan y categorïau perthnasol gan leoliadau neu gyfranogwyr.

CAMAU NESAF

Camau nesaf

Mae'r Asesiad Llesiant hwn yn darparu'r sylfaen dystiolaeth i ni weithio gyda phobl yn Sir Benfro - pobl a chymunedau, staff rheng-flaen sydd ar flaen darpariaeth gwasanaethau, partneriaid a rhanddeiliaid allweddol - i nodi blaenoriaethau'r BGC am y 5 mlynedd nesaf, ac i sicrhau ein bod yn gweithio ar y cyd i wella llesiant nawr ac yn y dyfodol.

Bydd y blaenoriaethau hyn, a'r camau byddwn yn eu cymryd i'w cyflawni, yn cael eu mynegi yn iteriad nesaf y Cynllun Llesiant, y byddwn yn ei gyhoeddi erbyn mis Mai 2023. Byddwn yn gweithio gyda'n gilydd gan ddefnyddio dull partneriaeth integredig i ddatblygu datrysiadau arloesol wedi'u cydgynhyrchu i gyflawni canlyniadau sy'n cyfrannu at y Nodau Llesiant cenedlaethol ac i gwrdd â'n gofynion eraill o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Mae'r BGC wedi ymrwymo i ddefnyddio'r canfyddiadau o'r Asesiad hwn i ddatblygu gweledigaeth "Sir Benfro 2040" fydd yn sefydlu ymdeimlad o bwrpas a chyfeiriad ar y cyd y bydd yr holl bartneriaid yn y sir yn gweithio tuag atynt dros y tymor hir. Bydd y weledigaeth hon, a'r datganiadau deilliannol sy'n ei chefnogi, yn sefydlu'r math o le yr ydym am i Sir Benfro fod, fel y gallwn ddechrau cynllunio heddiw am sut yr ydym am i'r sir edrych yn y dyfodol.

Mae cynllunio ar gyfer hyn yn cael ei ddatblygu ar hyn o bryd, fodd bynnag rydym yn awyddus bod y darn hwn o waith yn darparu cyfle i bawb fod yn rhan ohono ar ffurf gweithdai penodol ar gynllunio senarios a meddwl am y dyfodol i randdeiliaid allweddol a grwpiau cymunedol, a gweithgareddau ymgysylltu â dinasyddion ehangach. Y nod terfynol yw y bydd ymarfer gweledigaeth "Sir Benfro 2040" yn y diwedd yn darparu'r fframwaith trosfwaol i'r BGC sefydlu ei Amcanion Llesiant ei hun i gefnogi datblygiad y Cynllun Llesiant, yn ogystal â darparu'r blaenoriaethau tymor hwy ar gyfer y sir y gall sefydliadau-partner gydweddu â nhw yn eu prosesau blaengynllunio eu hunain. Rhagwelir y bydd y gwaith hwn yn digwydd rhwng misoedd Ebrill a Mehefin, gyda'r weledigaeth a'r Amcanion Llesiant yn cael eu sefydlu erbyn yn gynnar yn yr haf.

Byddwn yn ail-ymweld â'r asesiad yn rheolaidd wrth i ni symud ymlaen fel rhan o raglen ymgysylltu ac ymwneud parhaus â'n dinasyddion a'n cymunedau. Byddwn yn diweddarau'n data pan yn briodol i sicrhau bod ein sylfaen dystiolaeth yn ddibynadwy

ac yn gadarn ac yn blatfform i ni ddatblygu datrysiadau ataliol tymor hir i'r ffactorau allweddol sy'n dylanwadu ar lesiant pobl yn Sir Benfro.

Yn ganolog i hyn fydd platfform data ac ymgysylltu "Gorwel" sydd newydd ei ddatblygu, gan y bydd yn cefnogi hwyluso'r ymgysylltu hwn trwy ddarparu gwell gyfleoedd i bobl a chymunedau roi adborth ar eu profiadau o lesiant yn Sir Benfro, ynghyd â'r heriau maent yn eu hwynebu a beth sydd fwyaf pwysig iddynt. Bydd hefyd yn darparu data cyfredol ar lesiant i'r BGC a phartïon a chanddynt fuddiant. Y nod yw hwyluso deialog barhaus gyda phobl Sir Benfro, a chryfhau ein dealltwriaeth o faterion llesiant dros y blynyddoedd i ddod.

Byddwn hefyd yn parhau i weithio gyda Bwrdd Partneriaeth Ranbarthol Gorllewin Cymru i sicrhau bod y Cynllun Llesiant yn mynd i'r afael â materion perthnasol a nodir yn yr Asesiad Poblogaeth o anghenion gofal a chefnogaeth yn y rhanbarth ac yn creu synergedd gyda'r Cynllun Ardal a gaiff ei gynhyrchu dros yr un cyfnod.